

Bruno Schulz

FAHAJAS BOLTOK

Összegyűjtött elbeszélések

Bruno Schulz
FAHAJAS BOLTOK
Összegyűjtött elbeszélések

Bruno Schulz: Proza

Wydawnictwo Literackie, Kraków, 1937

Bruno Schulz: Proza

Wydawnictwo Literackie, Kraków, 1964

Bruno Schulz: Opowiadania.

Wybór esejów i listów,

Wrocław-Warszawa-Kraków, 1989

Fordította: Galambos Csaba, Kerényi Grácia
Körner Gábor, Körtvélyessy Klára, Reiman Judit

A szöveget az eredetivel egybevetette:

Csordás Gábor, Reiman Judit

Önarckép

FAHAJAS BOLTOK

Augusztus

1

Júliusban apám

fürdőre utazott, s anyámmal és bátyámmal otthagyt engem a fehérén izzó, szédítő nyári napok kényére-kedvére. A fénytől aléltan lapozgattunk a vakáció óriási könyvében, amelynek minden lapja lángolt a ragyogásban, a lapok alján pedig émélyítően édes aranykörtebél gyűlt össze.

Adela úgy jött

meg a fénylő reggeleken, akár Pomona perzselő nappalok tüzéből, s kiöntötte kosarából a nap tarka pompáját – csillogó, áttetsző héja alatt levektől duzzadó cseresznyét, titokzatos, fekete meggyet, melynek illata túlszárnyalta ízének ígérését; sárgabarackot, mely arany húsába hosszú délutánok esszenciáját gyűjtögette, s a gyümölcsök e tiszta poézise mellé kirakott pár erőtől s tápláló

fluidumoktól dagadozó, borjúborda-klaviatúrájú húsdarabot, zöldségek hírnárját, megannyi élettelen lábasfejűt és medúzát – az ebéd még kiforratlan. Ízetlen nyersanyagát, vegetatív és tellurikus, vad mező illatát árasztó kellékeit.

A piactéren

álló ház első emeleti lakásán nap mint nap végigvonult az egész hatalmas nyár; rezgő léglombikok csöndje, forró álmukat alvó fényes négyszögek a padlón: a nappal tárházának legmélyéből kiszabadult verklidallam: egy zongorarefrén újra meg újra felhangzó két-három taktusa napfénybe ájultan a fehér kövezeten, a nappal mélyének tüzébe veszve. Takarítás után Adela a vászonfüggönyöket behúзва árnyékba borította a szobákat. Ekkor a színek egy oktávval mélyebbre szálltak, a szoba félhomállyal telt meg, mintha a tenger mélyéről jönne a fény, amely még homályosabban verődött vissza a

zöld tükrökben, s a nap egész forrósága a vászonrolókon pihent meg, melyek finoman lengedeztek a délutáni óra

álomképeitől.

Szombat

délutánonként sétálni mentem anyámmal. A kapualj homályából kiléptünk a napfényben fürdő térre. A járókelők aranyban gázolva hunyorogtak a hőségben, szemüket mintha mézzel ragasztották volna le, felhúzott felső ajkuk pedig látni engedte fogukat és ínyüket. Mindenkinek, aki az aranylő nappalban gázolt, a kánikula grimasza ült az arcán, mintha a nap minden hívőjére ugyanazt az álarcot, a naptestvériség aranymaszkját adta volna: akik ma az utcán jártak, összefutottak vagy elhaladtak egymás mellett, öregek és fiatalok, nők, gyerekek, mind ezzel a maszkkal köszöntötték egymást, mely aranyfestékkal volt vastagon arcukra festve: így vigyorogtak egymásra bacchusi grimasszal, pogány kultuszok barbár álarcában.

A piactér üres

volt és sárga a nap hevétől, a port kisöpörték a forró szelek, akár a bibliai sivatagban. A sárga pusztaságból sarjadt tüskés akácfák világos lombjukkal köröztek, hajladoztak a tér fölött, megannyi zöld, finoman áttört

filigrán-csokor, mint a régi gobelinek fáí. Úgy látszott, ezek a fák hozzák ránk a vihart, miközben teátrálisan borzolják koronájukat, hogy patetikus hajladozásban fitogtathassák ezüstös hasú levéllegyezőik előkelő eleganciáját, akár a nemes rókaprémet. Sok-sok nap szele fényesítette az öreg házakat, amelyeket most színnel vontak be a roppant atmoszféra reflexei, a tarka időjárás mélyén szerteszórt visszhangok, színek emlékképei. Úgy látszott, hogy nyári napok egész generációja (akár a türelmes kőművesek, akik öreg

homlokzatokat tisztítanak meg a vakolat penésztől) kopácsolt a csalóka borításon, hogy napról napra jobban előtűnjék a házak igazi arculata, a sors és az élet fiziognómiája, amely ezt az arcot belülről formálta. Az üres piactér ragyogásától vaksi ablakok most álomba merültek; az erkélyek az ég felé tárták ürességüket; a nyitott kapualjakból hűvösség és szőlő illata áradt.

Rongyos

gyerekek kis csapata a tér sarkában keresett menedéket a hőség lángseprűje elől, s éppen egy faldarabot ostromolt, újabb és újabb gombok, pénzermék dobálásával téve próbára, mintha e kis fémkorongok horoszkópjából ki lehetne olvasni a hasadások és repedések hieroglifáival telefirkált fal igazi titkát. A piactér egyébként üres volt. Olyasféle várakozás érződött a

levegőben, mintha a hajladozó akácfák árnyékában a borkereskedő hordókkal boltozott kapualjához kantáron vezetve egyszer csak megérkeznék a Szamaritánus szamara, és két kis szolga gondosan lesegítené a beteg férfiút az áttüzesedett nyeregből, hogy aztán a hűvös lépcsőn óvatosan fölvezessék a sábeszillatú emeletre.

Így

vándoroltunk anyámmal a tér két napsütötte oldalán, kettétört árnyékunkat magunk után húzva minden házon, mint a billentyűkön. Az utcakövek négyszögei lassan haladtak puha és lapos lépteink alatt – az egyik halványrózsaszín, mint az emberi bőr, mások kékeslilák, mindegyik lapos, meleg és bársonyos a naptól, mint valamiféle napfényes arc, melyet a felismerhetlenségig, az áldott nemlétig tapostak a lábak.

Végre a

Stryjska utca sarkán beértünk a patika árnyékába. A tágas kirakatban a málnaszörppel teli hatalmas lombik balzsamok húsét jelképezte, mellyel minden szenvedést enyhíteni lehet. Néhány házzal odébb az utca már nem bírta fenntartani a város *decorum*át, akár a paraszt, aki szülőfalujába visszaindulván már útközben levetkezi eleganciáját, és a faluhoz közeledvén lassacskán átalakul rongyos falusivá.

A külvárosi

házak ablakaikkal együtt elsüllyedtek, alámerülvén a kis kertek buja és kusza virágzásában. A nagy naptól elfeledve, buján és csöndben terjeszkedtek a füvek, virágok és gyomok, örvendezve az időntúli pihenőnek, melyet át-

aludhattak a végtelen nap peremén. Egy óriási, erős szárra húzott, *elephantiasis*ban szenvedő napraforgó élete utolsó, szomorú napjait tengette sárga gyászban, szörnyű korpulenciája súlya alatt görnyedezve. Ám a naiv külvárosi

harangvirágok és igénytelen perkálvirágok tehetetlenül álltak kikeményített, rózsaszínű és fehér ingecskéjükben, a legcsekélyebb megértést sem mutatva a napraforgó nagy tragédiája iránt.

Füvek, gyomok,

gazok és tövises kusza szövevénye lángol a délután tűzében. Légyrajok döngik tele a kert délutáni álmát. Az aranyló tarló rikoltozik a napsütésben, mint a vörös sáska: a bőséges tűzesőben ordítóznak a tücskök; a hüvelytermések halkán pattannak ki, mint a szöcskék.

A fű subája

púposan domborodva kúszik a kerítésfal felé, mintha a kert álmában a másik oldalára fordult volna, és erős parasztválla a föld csöndjét lélegezné be. E

széles vállakon az augusztus egész hanyag, asszonyi bujasága óriás lapulevelek süket kráterévé hatalmasodott, bolyhos levéllebenyekben, a zöld húsos, burjánzó nyelveiben pöffeszkedve. A lapulevelek dülledt bábjai ott meredeztek, mint terebélyesen tanyázó asszonyságok, akiket félig felfalt saját tébolyult szoknyájuk. A kert ott árulta ingyen legolcsóbb bodzaszemeit, a bojtortján szappanszagú, durvaszemű daráját, vad mentapálinkát és mindenféle ócska augusztusi bővrit. Ám a kerítésfal másik oldalán, túl a nyár ölen, ahol az elhülyült gazok bárgyúsága terpeszkedett, egy királytövissel benőtt szemétdomb volt. Senki sem tudott róla, hogy abban az évben az augusztus éppen ott

celebrálta hatalmas, pogány orgiáját. E szemétdombon, a kerítéshez támasztva, bodzafák árnyékában állt Tlujja, a bolond lány ágya. Mindannyian így hívtuk őt.

Szemét és hulladék, rossz fazekak, cipők, omladék és törmelék között állt a zöldre festett ágy, hiányzó lábát két téglapótolta.

A szemétdomb

fölött a naptól tébolyult fényes legyek cikázó villámaitól szabdalt, az izzó hőségtől megvadult levegő sercegett, mintha láthatatlan, az örületig izgató csörgők szólnának valahol.

Tłuja az

elsárgult ágynemű rongyai között összekuporodva ül. Hatalmas fején fekete hajcsimbókok merednek az égnek. Képlékeny gumiarca akár a harmónium fújtatója.

E harmóniumot hol a sírás grimasza rántja össze ezernyi keresztbe futó redőbe, hol a csodálkozás húzza vissza eredeti állapotába, kisimítva a ráncokat, látni engedve az apró szemek részét és a húsos malacajkak mögött feltároló nedves ínyt a sárga fogakkal. A hőséggel és unalommal terhes órák alatt Tłuja félhangosan motyog valamit, bóbiskol, elégedetlenül dörög és krárog. A legyek mozdulatlan, sűrű rajban veszik körül. Ám ez a halom piszkos rongy és cafat egyszer csak megmozdul, mintha a benne tenyésző patkányok neszezése keltette volna életre. A felriadt légyraj hatalmas zúgással, dühös zümmögéssel, villódzással emelkedik a magasba. És mialatt a rongyok a földre hullanak vagy szétszóródnak a

szemétdombon, mint a megzavart patkányok, lassan kikecmereg, kibújik belőlük a lényeg, kibontakozik a szemétdomb magja: a félmeztelen, bolond lány lassan felemelkedik és feláll, kurta gyereklábakon járó pogány istenhez hasonlít, s a feltoluló haragtól duzzadt nyakból, a dühtől elsötétült vörös arcból, melyen mint barbár festmények, kirajzolódnak a kidagadó erek arabeszkjei, állati üvöltés szakad ki, rekedt üvöltés, amennyire csak e fél-állati, fél-isteni mellkas összes hörgőjétől és sípjától telik. A napégette királytövisek rikoltoznak, a lapulevelek szégyenteljes húsukkal dagadoznak és pöf-feszkednek, a dudvák és gyomok fénylő mérget nyáladznak, a bolond lány pedig, a kiáltástól rekedten, vad vonaglásban, dühödt indulattal veri telt ölét a bodzafa törzséhez, mely csöndben nyikorog e buja kék heveességétől, az egész nyomorúságos kórus által erre az elfajzott, pogány termékenységre kárhóztatva.

Tłuja anyja

házakhoz jár padlót súrolni. Aprócska, sáfrányszínű asszony: sáfránnyal ereszti be a padlót, a fenyőfa asztalokat, padokat és ládákat is, melyeket a szegény emberek házánál súrol. Adela egyszer elvitt ennek az öreg Maryskának a házába.

Kora reggel volt, beléptünk a kékre meszelt kis szobába, a döngölt agyagpadlón nyújtózkodott az élénksárga korai napsugár, a reggeli csöndet a falusi falóra szörnyű csörömpölése mérte. A ládában a szalmán feküdt a bolond Maryska, sápadtan, mint a fal, és csöndesen, mint a kesztyű, melyből kicsúszott az emberi kéz. És mintha csak Maryska álmára várt volna, fecsegett a csönd, a sárga, rikító, gonosz csönd, monologizált, perlekedett, fennhangon és közönségesen hajtogatta mániákus monológját. Maryska ideje – ez a lelke mélyébe zárt idő – kilépett börtönéből a maga rémséges valóságában, és elindult egymagában át a szobán, lármázva, kiabálva, ördögien, a ragyogó reggeli némaságban kiömölve a zajos malomórából, akár a rossz liszt, szemcsés liszt, az örültek oktalan lisztje.

Az egyik, barnára festett léckerítéssel körülvett, a kert buja zöldjében elmerülő kis házban lakott Agata néni. A kertbe lépve karókra tűzött színes, rózsaszínű, zöld és lila üveggömbök mellett kellett elhaladni, bennük ragyogó, fényes világok varázsa, akárcsak a szappanbuborékok utolérhetetlen tökéletességébe zárt földöntúli, boldog képeken.

A pitvar félhomályában, penésztette, vénségtől megvakult olajnyomatok között, felfedeztük az ismerős szagot. Ebben a meghitt, régi illatban elképesztően egyszerű szintézisben volt jelen a ház lakóinak élete, a faj desztillátuma, vérük fajtája és sorsuk minden titka, melyet saját, különálló idejük mindennapi múlása észrevehetetlenül magába foglalt. A régi, bölcs ajtó, melynek sötét sóhaja be- és kiengedte ezeket az embereket, az anya, a lányok és a fiúk ki- és bejövetelének hallgatag tanúja – hangtalanul nyílt ki, mint a szekrényajtó, s rajta keresztül beléptünk az életükbe. Ott ültek sorsuk árnyékában, és nem védekeztek – első félszeg mozdulataikkal elárulták titkukat. Hisz nem voltunk-e sors és vér szerinti rokonok?

A szoba sötét volt és bársonyos az aranymintájú, sötétkék kárpittól, de a lángoló nap visszhangja még itt is rezesen vibrált a képkereteken, kilincseken és aranyszegélyeken, jóllehet a kert sűrű zöldjén szűrődött át. A fal mellől felemelkedett Agata néni hatalmas, dús alakja: kerekded, fehér húsát rozsdavörös szeplők borították. Odaültünk hozzájuk, életük szélére, egy kis ségénykezve védtelenségük miatt, amellyel fenntartás nélkül kiszolgáltatták magukat nekünk, és vizet ittunk csipkeszörppel, s e fölséges italban ráleltem a kánikulai szombat tökéletes esszenciájára.

A néni panaszkodott. Beszélgetéseinek ez volt az alaptónusa, e fehér és termékeny hús hangja, mely már-már túlradt az egyén határain, amely úgyis épp hogy csak meg tudott maradni saját formája összetartó kötelékében, s még e laza kereteken belül is megsokszorozódott, úgyhogy bármely pillanatban családdá eshetett, ágazhatott, bomolhatott széjjel. Majdhogynem ősnemző termékenység volt ez, fékezhetetlen, betegesen túltengő nőiség.

Úgy tetszett, hogy már a férfiasság puszta aromája, pipafüst-illat, legénytréfa is elegendő ahhoz, hogy e feltüzelt nőiséget buja szűznemzésre készítse. Voltaképpen amikor a férjére vagy a cselédekre panaszkodott, vagy a

gyerekeiért aggódott – ez is csak kielégítetlen termékenységének volt széles és duzzogó kifejeződése, további folytatása annak a fortyogó, dühödt és könnyes kacérkodásnak, amellyel férjét hiábavalóan ostromolta. Az alacsony termetű, hajlott hátú Marek bácsi, akinek arcáról eltűnt mindenfajta nemi jelleg, szürke csődjébe süppedve ült, megbékélve a sorssal a határtalan megvetés árnyékában, ahol, úgy látszott, végre nyugalomra lelt. Szürke szemében a kert az ablakra feszült, messzi parazsa izzott. Olykor tétova mozdulattal megpróbált ellenszegülni, de az autarchikus nőiség árja félresöpörte e jelentéktelen gesztust, s diadalmasan elhaladván mellette, széles sugárban öntötte el a férfiasság erőtlen rángásait.

Volt valami tragikus ebben a slampos, mértéktelen termékenységben, benne volt a nemlét és a halál határán hadakozó teremtmény nyomorúsága, a termékenységével még a természet fogyatékoságán, a férfi elégtelenségén is győzedelmeskedő női hősiesség. Ám az utódokban láthatóvá vált az anyasági pánik valódi természete, e szülési örületé, mely félresikerült sarkban, vértelen, arctalan, tiszavirág-életű fantomok nemzedékében merült ki.

Bejött Łucja: közepes termetű volt, feje túlérletten virult dundi és gyerekes, finom szövetű, fehér húsú testén. Felém nyújtotta apró babakezét, mely mintha csak most bimbózna, közben arca kivirágzott, akár a rózsaszínben úszó bazsarózsa. Elkeseredvén az arcát elöntő pirtól, mely szégyentelenül árulkodott a menstruáció titkairól, félárbocra eresztette szempilláit, és a legközömbösebb kérdésektől is mélyen elpirult, mert ezek mindegyike burkolt célzás volt túlérzékeny szüzességére.

Emil, a legidősebb, szőke bajuszos unokatestvér kezét ráncos nadrágja zsebébe sülyesztve föl-alá sétált a szobában; arcáról mintha minden kifejezést letörölt volna az élet.

Elegáns és drága öltözéke azoknak az egzotikus országoknak a levegőjét árasztotta, ahonnan hazatért. Fonnyadt, ködfátyolos arca mintha egyik nappól a másikra képes lett volna megfelekedni magáról, és sápadt erek hálójával átszótt, üres, fehér fallá változni. E sápadt erekben, mint fakó térképek vonalai, kuszán kavarogtak egy viharos és eltékozolt élet kihunyó emlékei. Emil a kártyaművészet mestere volt, hosszú, finom pipákat szívott, és távoli vidékek furcsa illatát árasztotta. Tekintetével régi emlékek közt kalandozva különös anekdotákat mesélt, amelyek egy ponton hirtelen megszakadtak, szétporladtak, és szertefoszlottak a semmiben. Vágyakozva követtem min-

den mozdulatát, hogy végre felfigyeljen rám, és kiszabadítson az unalom béklyójából. És valóban, mintha rám kacsintott volna, miközben a szomszéd szoba felé indult. Azonnal utána mentem. Egy alacsony pamlagon ült, keresztbe vetett lába csaknem fénylő, kopasz feje magasságába került. Úgy láttam, mintha a gyűrött, ráncos öltöny önmagában volna a pamlag támlájára vetve. Arca akár egy arc lehelete, elmosódó kontúrok, melyeket egy arra járó idegen hagyott a levegőben. Áttetsző, kézománc kezében levéltárcát tartott, amelyben valamit nézegetett.

Az arc ködéből nagy nehezen egy halovány szem dülledt hályogja bontakozott ki, amely incselkedően kacsingatott felém. Ellenállhatatlan vonzalmat éreztem iránta. A térde közé fogott, és az orrom elé tartott fotográfiákat gyakorlott kézzel kevergetve furcsa pozitúrákban lévő meztelen fiúk és lányok képeit kezdte mutogatni. Oldalvást nekitámaszkodva álltam, és réveteg, me-rengő tekintettel néztem ezeket a légiés emberi testeket, amikor utolért a levegőt váratlanul felkavaró homályos izgalom örvénye, és valósággal letaglózott a nyugtalanító borzongás, a hirtelen megvilágosodás rám törő hulláma. Ám ezenközben a mosoly kis felhője, mely ott játszadozott szépséges, puha bajusza alatt, a lüktető halántékán feszülő nyiladozó vágy, a vonásait egy pillanatra összpontosító intenzitás – mind visszahullott a semmibe, és arca tovaúszott a messzeségbe, önmagáról megfeledkezve szertefoszlott.

REIMAN JUDIT fordítása

Az Úr látogatása

1

Városunk akkor már egyre mélyebbre hullt az est krónikus szürkeségében, az árnyak sömöre, pihés penész és vasszínű moha nőtte be szegélyeit lassan.

Alig bontakozott ki a reggel ködéből s barna füstjeiből, máris alacsony, borostyánszínű délutánba hajolt a nappal, egy pillanatra áttetsző és arany lett, mint a barna sör, hogy azután leszálljon a színes, tágas éjszakák sokszorosan tagolt, fantasztikus boltozata alá.

A főtéren laktunk, egy vak és üres homlokzatú sötét házban. Annyi ilyen sötét ház sorakozott egymás mellé, hogy csak nagy nehezen lehetett őket megkülönböztetni egymástól; ebből aztán rengeteg tévedés és tévelygés származott. Mert ha már egyszer belépett az ember abba az eltévesztett kapualjba, s megindult az eltévesztett lépcsőn, rendszerint az idegen lakások, folyosók, idegen udvarokra nyíló váratlan kijáratok valóságos labirintusába került, s megfeledkezett útjának eredeti céljáról, hogy azután sok-sok nap múltán, visszatérve a különös és bonyolult kalandok holtvágányáról, egy szürke hajnalon lelkiismeret-furdalások közepette jusson eszébe a szülői ház.

Nagy szekrényekkel, mély kanapékkal, sápadt tükrökkel és silány műpálmákkal telezsúfolt lakásunk egyre elhanyagoltabb állapotba süllyedt az üzletben üldögélő anyám lomhasága s a karcsú lábú Adela henyésége következtében, ki felügyelet nélkül piperével töltötte napjait, s nyomait mindenütt otthagytá, kifésült haj, fésűk, szétdobált topánkák és fűzők alakjában.

Lakásunk szobáinak száma soha nem volt állandó, mert senki sem emlékezett rá, hányat adtak idegen lakónak bérbe. Nemegyszer véletlenül benyitottak valamelyik elfeledett szobába, s üresen találták: a lakó réges-régen elköltözött, s a hónapok óta érintetlen fiókokban váratlan felfedezéseket tettek.

A lenti szobákban a segédek laktak: lidérces álmukból fakadó hangos jajgatásuk nemegyszer fölvert bennünket éjszaka. Télen még süket éj volt odakünn, mikor apám lebotorkált ezekbe a hideg és sötét szobákba, gyertyájá-

val szétrebbentve az árnyak raját, melyek jöttére felrepültek jobbról-balról a padlón és a falakon; ment, hogy fölébressze kútmély álmukból a harsányan horkolókat.

Otthagytott gyertyája fényében lomhán kászálódtak ki piszkos ágyneműjükből, ágyukon ülve kidugták csupasz és rút lábukat, s zoknijukkal a kezükben még egy pillanatra átadták magukat az ásítás gyönyörének; kéjessé nyújtották ezt az ásítást, egészen a szájpadrás fájdalmas görcséig, mely a kiadós hányás görcséhez hasonló.

A sarkokban nagy svábbogarak ültek mozdulatlanul, tulajdon árnyékuk óriásira növelte őket: az égő gyertya róttá mindegyikükre külön-külön e terhet, mely akkor sem vált le ezekről a lapos, fej nélküli törzsekről, amikor egyik-másik nekiiramodott, s különös, pókszerű futásával telefutkározta a padlót.

Ebben az időben apám egészsége romlani kezdett. E korai tél első heteiben már az is előfordult, hogy egész napokat ágyban töltött, üvegekkel és pirulákkal körülvéve, meg üzleti könyvekkel, amiket az irodából vittek be neki. Keserű betegségszag ülepedett le a szoba alján, az arabeszek sötétebb szövevényétől megsűrűsödött tapéták közt.

Esténként, mikor anyám megjött az üzletből, apám izgatott volt és civa-kodásra hajló, szemére vetette, hogy nem vezeti a számlakönyveket elég pontosan, piros foltok gyulladtak ki az arcán, s annyira tűzbe jött, hogy valósággal beszámíthatatlanná vált. Emlékszem, egyszer késő éjszaka fölbredtem álmomból, és láttam, hogyan szaladgál ingben, mezítláb föl-alá a bőrpamlagon, ily módon éreztetve ingerültségét tanácstalan anyámmal.

Más napokon nyugodt volt és összeszedett, s egészen belemerült könyveibe, messzire barangolt, utat vesztve a bonyolult számadások labirintusában.

Látom őt a kormoló lámpa fényében, amint párnái közt kuporog, az ágy hatalmas, faragott támlája alatt, feje óriási árnyékot vet a falra, s hangtalanul elmélkedik, imbolygón-bólogatva.

Időnként kidugta fejét a számlákból, mintha lélegzetet akarna venni, kinyitotta száját, ízetlenül cuppogott a nyelvével, mely száraz volt és keserű. s tétován nézett körül, mintha keresne valamit.

Ilyenkor megesett, hogy halkan kisurrant az ágyból, s a szoba sarkába szaladt, ahhoz a falhoz, melyen bizalmas szerszáma függött. Olyan vízióra féle volt ez, nagy üvegfiola unciákra osztva, s valami sötét folyadékkal töltve. Apám egy hosszú gumicső közvetítésével kapcsolódott ehhez a szer-

számhoz, mely úgy kötötte össze, mint egy kanyargós, fájdalmas köldökzsinór, a siralmas műszerrel; miután ez megtörtént, mozdulatlan áhítatba merült, szemei elsötétültek, s elsápadó arcára a szenvedés vagy tán valami bűnös gyönyörűség kifejezése ült ki.

Azután ismét a csendes, magába szálló, magányos monológokkal átszótt munka napjai következtek. Ahogy így ült az asztali lámpa fényében, hatalmas nyoszolyájának vánkosai közt, s a szobát fent óriásivá terebélyesítette a lámpaernyő árnyéka, egyesítette az ablakon túli városi éj végtelen elemével – érezte, bár nem nézett oda, hogyan növeszti köréje a tér a tapéták suttozással, sziszegéssel és selypegéssel teli, lüktető sűrűségét. Hallotta, bár nem nézett oda, ezt a cinkos hunyorításokkal, kacsintásokkal teli összeesküvést, hogyan kapcsolódnak bele a virágok közt kibontakozó fülkagylók a pusztá hallgatásukkal, a sötét ajkak a mosolygásukkal.

Ilyenkor látszólag még jobban munkájába mélyedt, számolt és összegezett, vigyázva, hogy el ne árulja lassan felgyülemelő haragját, s küszködve a kísértés ellen, hogy hirtelen kiáltással hátrafordulva, vaktában rájuk ne vessen magát, s ki ne markoljon teli marékkal a göndör arabeszkekből, a szem- és fülcsokrokból, melyeket az éjszaka rajzolt ki magából, s melyek azután tovább növekedtek és sokszorozódtak, egyre újabb hajtásokat és elágazásokat kápráztatva elő a sötétség anyai köldökéből. S csak akkor nyugodott meg, mikor az éjszaka apályával a tapéták elhervadtak, összegöngyölödtek, elvesztették leveleiket és virágaikat, s ősziiesen megritkultak, áteresztve magukon a távoli virradatot.

Ekkor végre, a tapétamadarak csiripelése közepette, a sárga téli hajnalon néhány órára sűrű, fekete álomba merült.

Már napok, már hetek óta, míg látszólag bonyolult folyószámlákba merült, gondolatai titokban saját belsejének labirintusába ereszkedtek. Visszartartotta lélegzetét, és hallgatózott. S mikor pillantása elfehéredve és zavarosan tért vissza ama mélységekből, megnyugtató mosollyal próbálta csillapítani. Még nem hitt, ezért elutasította, mint valami abszurdumot, a reá törő, tolakodón unszoló javaslatokat és követeléseket.

Nappal afféle okoskodás és rábeszélés formájában nyilatkoztak meg, félhangosan folytatott s humoros közjátékokkal, mókás ingerkedéssel teli egyhangú elmélkedésekben. De éjszaka szenvedélyesebben emeltek szót ama hangok. Egyre világosabban és nyomatékosabban tért vissza a követelő kí-

vánság, s hallottuk, hogyan beszélgetett az Istennel, szinte könyörögve, és védekezve valami ellen, ami hevesen kívánt és követelőzött.

Míg végül egy éjjelen fenyegetően és ellenállhatatlanul szólalt meg a hang, megkövetelvén, hogy ajkaival és jonhával tegyen róla tanúságot. S hallók, miképpen szállott beléje a lélek, miképpen emelkedék föl ágyából, hosszúra növekedvén prófétai haragjában, fuldokolva a lármás szavaktól, melyeket úgy lökött ki magából, mint egy golyószóró. Hallók a küzdelem robaját és atyám jajszavát, a tört csipejű titánét, aki még most is káromol.

Nem láttam az *Ótestamentum* prófétáit soha, de e férfi láttán, kit ledöntött az isteni harag, s most lábait szétvetve terpeszkedett az óriási porcelán edényen, háborítva karjainak viharával, a kétségbeesett erőmutatványok felle gével, melyek fölé még magasabbra emelkedett a hangja, egy idegen és kemény hang – megértettem ama szent férfiak isteni haragját.

Félelmetes párbeszéd volt ez, akár a villámok beszéde. Karjainak erőmutatványai darabokra tépték az eget, s a résekben megjeleni Jehova arca, haragtól duzzadóan s átkokat köpködőn. Nem néztem oda, de láttam őt, a félelmetes Démiurgoszt, amint ráborulva a sötétségre, akár a Sínai-hegyre, két hatalmas kezét a függönytartóra támasztva, óriás arcát az ablak felső üvegéhez tapasztotta, s húsos orra ocsmányul széllapult rajta.

Hallottam a hangját apám prófétai tirádájának szüneteiben, hallottam e duzzadt ajkak szélvészerejű vakkantásait, s morajuk, melytől csengett az ablak üvege, összekeveredett apám kitörő átkaival, siralmaival, fenyegetőzésével.

Időnként lehalkultak e hangok, s csupán csendesen morgolódtak, mint a szél duruzsolása az éji kéményben, majd megint kitörtek, nagy, harsány lár-mával, egymással keveredő átkok és zokogások viharával. Hirtelen kitárult sötét ásítással az ablak, s a sötétség leple végigsuhintott a szobán.

S a villámfényben megpillantottam atyámat lengő fehéreneműben, amint szörnyű átkok közepette, hatalmas loccsantással kiöntötte az éjjeliedény tartalmát az ablakon a kagylóként zúgó éjszakába.

Apám szemlátomást hervadt, enyészett lassan.

Nagy párnái tövében kuporogva, ősz tincseivel ádázul berzenkedve, hal-
kan társalgott önmagával, egész lényével valamilyen bonyolult belső
ügyekbe merülve. Szinte úgy tűnt, mintha személyisége több egymással
összeférhetetlen, ellenlábás énné bomlott volna szét, mert fennhangon ve-
szekedett magával, kitartóan és szenvedélyesen tárgyalt, bizonykodott és
könyörgött, azután meg mintha az ügyfelek népes gyülekezetén elnökölt
volna, akiket lelkesedésének és ékesszólásának teljes bevetésével iparkodott
kibékíteni egymással. De a forró temperamentumok e lármás gyűlései min-
den alkalommal átkok, fenyegetések és szidalmak közepette robbantak vé-
gül szél.

Azután bizonyos belső enyhület, csillapodás, az áldott lelki derű csende-
sebb időszakára következett.

Megint valami nagy fóliánsok voltak szétrakva az ágyon, az asztalon, a
padlón, s a munka szinte bencés-rendi nyugalma honolt a lámpa fényében a
fehér ágynemű, apám lehajtott ősz feje fölött.

Mikor pedig anyám késő este hazatért a boltból, apám fölélénkült, magá-
hoz hívta, s büszkén mutogatta neki a nagyszerű színes kópiákat, melyekkel
szorgosan teleragasztotta a főkönyv lapjait.

Mindnyájan észrevettük akkoriban, hogy apám napról napra kisebbedik,
mint a héjában összeszáradó dió.

Ezzel a megfogyatkozással korántsem járt együtt erejének hanyatlása. El-
lenkezőleg, egészségi állapota, kedélye, mozgékonyága szemmel látható-
lag javult.

Gyakran nevetett most hangosan és csicseregve, szinte hahotázott vagy
kopogtatott ágyán, s válaszolt magának, hogy „szabad”, különféle hangne-
mekben, órákon át. Időről időre lemászott ágyáról, fölkapaszkodott a szek-
rényre, s lekuporodva a mennyezet alatt, rendezgetett valamit a rozsdával és
porral belepett ócska lomok között.

Néha odaállított két széket, háttal egymásnak, s két kezével a támlájukra
támaszkodva, előre-hátra hintázott lábaival, sugárzó szemével a csodálat és
biztatás jeleit keresve arcunkon. Az Istennel, úgy látszik, egészen megbé-

kélt. Néha megjelent éjszaka a szakállas Démiurgosz arca a hálószoza ablakában, a bengálifény sötét bíborában, s néhány pillanatig jóságosan nézett a mélyen alvóra, kinek dallamos horkolása, úgy tetszett, messze vándorolt az álomvilág ismeretlen terein.

E kései tél hosszú, félsötét délutánjain apám olykor egész órákra bevette magát a lomokkal, ósdi bútorokkal telezsúfolt zugokba, s makacsul keresett valamit.

S nemegyszer előfordult, hogy ebédidőben, mikor mindnyájan asztalhoz ültünk, apám nem volt ott. Ilyenkor anyámnak sokáig kellett kiabálnia, hogy „Jakub!”, s kopognia kanálával az asztalon, míg végre előbújt valamelyik szekrényből, porral és pókhálófoszlányokkal belepetten, s pillantása, szinte önkívületben, bizonyos bonyolult, csupán általa ismert ügyekbe mélyedt; ezek kötötték le egész valóját.

Időnként fölmászott a karnisra, s mozdulatlan pózba dermedt, szimmetrikusan a nagy kitömött keselyűvel, mely a túlsó oldalon lógott, az ablak mellett, a falon. Órák hosszat kuporgott ebben a mozdulatlan, guggoló pózban, elködösült tekintettel és ravaszkásan mosolygó ábrázattal, hogy azután, mikor valaki belép, hirtelen repesni kezdjen karjaival, mintha szárnyak volnának, s kukorékoljon, mint a kakas.

Végül nem is vetettünk már ügyet különcségeire, melyekbe napról napra jobban belebonyolódott. Mint aki teljesen megszabadult a testi szükségletek nyúgeitől, hetekig nem vett magához táplálékot, s minden nappal mélyebbre gázolt meghökkentő, kusza históriáiba, mit sem törődve rosszalló értetlenségünkkel, nem hatolt el hozzá rábeszélés, se kérés, mindenre belső monológjának töredékeivel válaszolt: ezt a szakadatlan folyamatot semmi sem zavarhatta meg kívülről. Örökösen bokros teendőibe merülve, a beteges élénkség lázrózsaival aszott arcán, nem vett bennünket észre, és keresztülnézett rajtunk.

Hozzászoktunk ártalmatlan jelenlétéhez, halk karattyolásához, ehhez a gyermekes, önmagába olvadó csiripeléshez, melynek trillái mintegy a mi időnk margóján futkároztak. Ekkoriban néha már több napra is eltűnt, elkeveredett valahová, a lakás valamely eldugott zugába, s nem lehetett rátalálni.

Lassacskán már ezek az eltűnések sem tettek ránk különösebb hatást, megszoktuk, és mikor napok után ismét megjelent, s megint néhány hüvelykkel kisebb és soványabb volt, figyelmünk nem időzött nála hosszab-

ban. Egyszerűen nem számoltunk vele többé, annyira eltávolodott mindentől, ami emberi és ami valóságos. Csomóról csomóra bomlott le rólunk, pontról pontra veszhetette el kapcsolatát az emberi közösséggel.

Az, ami megmaradt belőle, az a kevéske testi porhüvely meg az a maréknyi értelmetlen különtség – bármely nap eltűnhetett, éppoly észrevétlenül, mint a sarokban felgyülemelő szürke szemétkupac, amit Adela mindennap kihordott a szemétdombra.

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

Madarak

Eljöttek a sárga, unalommal teljes téli napok. Lyukas, kopott, túl rövid hóabrosz borította a kivörösödött földet. Sok tetőre nem jutott belőle: ezek feketén vagy rozsdaszínűen álltak ott, zsendelyes fedelek és füstös falú padlástereteket magukban rejtő bárkák – fekete, elszenesedett katedrálisok, a téli viharok sötét tüdői a gerendák, pántok és szarufák meredő bordái közt. Minden hajnal újabb kéményeket és kürtöket fedezett fel, melyek az éjszaka nőttek, az éji vihar szökkentette őket szárba, akár egy ördögorgona fekete sípjait. A kéményseprők nem bírták elhessegetni magukról a varjakat, melyek élő fekete levelek módjára lepték be estenden a templom körüli fák ágait, repeső szárnyakkal fel-felrebbentek újra, míg azután végérvényesen odatapadtak, mindegyik a maga helyére a maga ágán, s hajnalban megint felrepültek nagy rajokban – mint hullámzó és fantasztikus koromfelhők, pernyepelyhek, villódzó károgással pettyezve a virradat zavarossárga sávja-it. A napok megkeményedtek a hidegtől és az unalomtól, akár a tavalyi cipók. Tompa késsel látott hozzájuk az ember, étvágytalanul, álmos lustasággal.

Apám már nem járt el hazulról. Fűtött a kályhákban, tanulmányozta a tűz soha ki nem fürkészhető lényegét. Ízlegette a téli lángok fémes, sós ízét és füstölt illatát, szinte magán érezte a kéménytorok csillogó kormát nyalogató szalamandrák hűvös dédelgetését. Nagy kedvteléssel végzett el azokban a napokban minden javítást a szoba felső régióiban. A nap minden szakában lehetett őt látni, amint – a létra tetején kuporogva – fúrt-faragott valamit a mennyezeten, az ablakok magas karnisain, a függőlámpák gömbjein és láncain. A szobafestők szokása szerint óriási gólyalábként használta a létrát, s jól érezte magát ebben a madárperspektívában, a festett ég, a mennyezet arabeszkjei és madarai közelében. Az élet gyakorlati ügyeitől mind messzebbre távolodott. Mikor anyám, ki gondterhelten, növekvő aggodalommal figyelte apám állapotát, megpróbált üzleti ügyekről, a következő „ultimo” fizetési esedékességéről beszélni vele, szórakozottan hallgatta, messze kalandozó arca nyugtalanul rángatózott. S egyszer-másszor hirtelen könyörgő kézmozdulattal félbe is szakította, hogy a szoba sarkába szaladjon, a padló hasadékára tapassza fülét, s mindkét kezének mutatóját föl-

emelve, vizsgálódása rendkívüli fontosságának jeleképpen – hallgatózzék. Akkor még nem értettük e sajnálatos extravaganciák, ama siralmas komplexus szomorú hátterét, mely lassan érlelődött a mélyben.

Anyámnak nem volt rá semmiféle befolyása; viszont nagy tisztelettel és figyelemmel adózott apám Adelának. A szoba takarítását nagy és fontos szertartásként ünnepelte: soha el nem mulasztotta volna, hogy szemtanúként, a félelem és a gyönyör elegyes borzongásával kísérelje nyomon Adela összes manipulációit. A lány minden egyes tevékenységének mélyebb, szimbolikus jelentőséget tulajdonított. Mikor Adela fiatal, merész mozdulatokkal végighúzta a hosszú nyelű partvist a padlón, úgy tetszett: apám nem bírja ki ezt a látványt. Ilyenkor ömlött szeméből a könny, arcát csendes nevetés remegtette, s testét az orgazmus kéjes görcsei rázták. A csiklandozásra való érzékenysége az örületig fokozódott. Elég volt, ha Adela csiklandozást jelző mozdulattal fordította feléje ujját, s ő máris vad riadalommal menekült valamennyi szobán át, sorra becsapva maga mögött az ajtókat, míg végül az utolsóban hasmánt az ágyra vetette magát, s nevetőgörcsben felrengett, a puszta elképzelés ellenállhatatlan hatására. Ennek következtében Adelának csaknem korlátlan hatalma volt apám felett.

Ebben az időben vettük észre először, hogy apám szenvedélyesen érdeklődik az állatok iránt. Kezdetben a vadász szenvedélye dolgozott benne, s egyúttal a művésze is: talán szerepet játszott a teremtmény mélyebb, zoológiai rokonszenve is a rokon s mégis annyira más életformák iránt, vonzotta a kísérletezés vágya a lét kipróbálatlan régióihoz. Csak jóval később fajult a dolog addig a rendkívüli, bonyolult, mélységesen vétkes és természetellenes fordulatig, amelyet jobb volna nem napvilágra ráncigálni.

A madártojások keltetésével kezdődött.

Apám nem kímélve pénzt és fáradságot, friss madártojásokat hozatott Hamburgból, Hollandiából meg több afrikai zoológiai állomásról, s azután hatalmas belga tyúkjainkkal keltette ki őket. Magam is felettébb izgatottan figyeltem ezt a folyamatot: hogyan bújnak ki a különleges alakú és színezettű, valóságos csodalény számba menő fiókák a tojásból. Ugyan ki sejthette, láthatta meg e szörnyetegekben, melyek rögtön születésük után óriásira tárták hatalmas, fantasztikus csőrüket, s torkuk mélyéből falánkul sziszegtek, ezekben a satnya, csupasz, púpos testű szalamandrákban a leendő pávákat, fácánokat, fajdokat és kondorkeselyűket? Magasra nyújtotta ez a sárkányfajzat vattával bélelt kosárcájából vékony nyakán vak, hályoggal be-

nőtt fejét, s néma gégéjével hangtalanul kotkodácsolt. Apám zöld kötényben járkált a polcok mentén, akár egy kertész a kaktuszos melegágyak közt, s előcsalogatta a semmiségből ezeket az élettől lüktető vak hólyagokat, ezeket az idéetlen hasakat, melyek csakis táplálék formájában fogadták be a külső világot, ezeket az életkinövéseket, melyek vaktában kapaszkodtak a fény felé. Néhány hét múltán, mikor ezek a vak életbimbók kipattantak a fényre, az új lakok színes csevegésével, villódzó csiripelésével teltek meg a szobák. Megszállták a függönykarnisokat, a szekrények cirádáit, befészkeltek magukat a sok karú függőlámpák cingallyainak és arabeszkjeinek sűrűjébe.

Apám buzgón tanulmányozta nagy ornitológiai szakkönyveit, s ahogy a színes táblákat lapozgatta, úgy tetszett, mintha belőlük repülnének ki e tolas fantazmagóriák, hogy tarka csapkodással, bíborcafatokkal, zafír-, rozsdá- és ezüstfoszlányokkal töltsék be a szobát. Etetéskor sokszínű, hullámzó virágágyat alkottak a padlón, eleven szőnyeget, mely szétesett, ha óvatlanul lépett be valaki, a levegőben repdeső, mozgó virágokká röppent szét, s végül szétszóródva, a szoba felső régióiban helyezkedett el. Különösen egy kondorkeselyű maradt meg emlékezetemben, egy óriási, csupasz nyakú, ráncos, bibircsókös ábrázatú madár. Sovány aszkéta volt, buddhista láma, viselkedése rendíthetetlen méltósággal teljes, dicső nemzetségének vasfegyelmű szertartáskönyvéhez igazodó. Amint ott ült apámmal szemben mozdulatlanul, az örök egyiptomi istenségek monumentális pózában – szemén fehéres hályog, amit oldalról húzott pupillájára, hogy teljesen fennkölt magányának kontemplációjába zárkózhasson –, kőből faragott profiljával szinte apám bátyjának látszott. Ugyanabból az anyagból való volt inas teste és ráncos, kemény bőre, ugyanaz volt az aszott csontos arc, ugyanazok az elszarusodott, mély szemgödrök. Még apám kezének, ennek az erős ízületű, hosszú, sovány, domború körmű kéznek is megvolt a kondorkeselyű karmos lábában a mása. Nem bírtam leküzdeni azt az érzést, mikor így aludni láttam, hogy tekintetem múmiára tapad: apám összeaszott, s ezért megkisebbedett múmiájára. Úgy vélem, anyám figyelmét sem kerülte el ez a rendkívüli hasonlatosság, bár soha nem érintettük ezt a témát. Jellegzetes dolog, hogy a kondorkeselyű apámmal közös éjjelidényt használt.

Apám nem elégedett meg egyre újabb meg újabb példányok kikeltetésével: madárlakodalmakat is rendezett a padláson, vőfélyeket küldözgetett kéréseibe, odakötözte a padlás hézagaiban és üregeiben a csábos, vágyakozó menyasszonyokat, s végül is elérte, hogy a háztetőnk, ez az óriási, kétlépcsős, zsindeyes tető valóságos madárfogadóvá vált, Noé bárkájává, mindenféle távoli tájokról iderepülő szárnyas népség gyülekezőhelyévé. Még sokkal a madárgazdaság fölszámolása után is megmaradt házunknak ez a hagyománya a madárvilágban, s a tavaszi vándorlások időszakában nem egyszer egész daru-, pelikán-, páva- és más egyéb madárrajok ereszkedtek le házunkra.

Ám az egész látványosság rövid fénykora után egyszeriben szomorúra fordult. Ugyanis csakhamar kénytelenek voltunk áttelepíteni apámat a lomtárul szolgáló két padlásszobába. Innen már kora hajnalban sokszólamú madárzenebona hallatszott le. A fadobozszerű padlásszobák csak úgy zengtek a tetőtér rezonanciájától felerősödött zúgástól, szárnycsattogástól, kukorékolástól, üzekedéstől, turbékolástól. Így néhány hétre elvesztettük apámat

szemünk előtt. Csak ritkán jött le a lakásba, s ilyenkor észrevettük, hogy szinte kisebb lett, lefogyott és összezsugorodott. Néha megfélekedett magáról: föl pattant a székről az asztal mellől, repesni kezdett a két karjával, mintha szárnyak volnának, s nagyot kukorékolt, miközben hályog köde vonta be szemét. Azután röstelkedve nevetett velünk együtt, s iparkodott tréfára fordítani az egész incidenst.

Egy alkalommal, a nagytakarítás időszakában, Adela váratlanul betoppant apám madárbirodalmába. Mikor megállt az ajtóban, kezeit tördelve nézett körül az orrfacsaró bűzben: ganéjkupacok borították az egész padlót, az asztalokat, a bútorokat. Gyors elhatározással kitérte az ablakot, majd egy partvis segítségével keringésre indította az egész madártömeget. Rikácsolás, tollak és szárnyak pokoli forgószele kavardott föl, melynek közepette Adela, akár egy tomboló Menád, tizusát maga körül forgatva táncolta a pusztítás táncát. A madársereggel együtt apám is, repesve karjaival, ijedten próbált a levegőbe emelkedni. Lassan megritkult a szárnyas forgószél, míg végül egyedül Adela maradt a csatatéren, lihegve, kimerülten, meg apám, gondterhelt és szégyenkező ábrázattal, bármilyen kapituláció elfogadására készen.

Néhány pillanat múlva elindult apám lefelé birodalmának lépcsőin – egy megtört ember, száműzött király, ki elveszítette trónját és királyságát.

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

Próbabábuk

Apám

madárrendezvénye a tarkaság utolsó kitörése volt, a fantázia utolsó, pompás ellentámadása, melyet ez a javíthatatlan rögtönző, a képzelet e vívómestere a meddő és üres tél sáncai és lövészárkai ellen vezetett. Csak most tudom igazán méltányolni magányos hősiességét, ahogyan egyes-egyedül hadat üzent a várost megdermesztő, elemi erejű, határtalan unalomnak. Minden támogatás híján, egyetlen elismerő szavunk nélkül védelmezte ez a rendkívüli férfiú a költészet veszett ügyét. Valósággal csodamalom volt ő, melynek tölcséreibe hullott az üres órák ocsúja, hogy aztán fogaskerekei közül Kelet minden színében, ezernyi fűszerének illatában viruljon ki. Ám annyira hozzászoktunk már e metafizikus bűvész szemfényvesztő mutatványaihoz, hogy nem értékeltük kellőképpen szuverén mágiáját, mely megmentett bennünket az üres napok és éjszakák letargiájától.

Senki sem tett Adelának szemrehányást esztelen és oktalan vandalizmusáért. Sőt, még valami alantas elégedettséget is éreztünk, szégyenletes kárörömmel néztük, hogyan vet véget a pompás burjánzásnak, melyet mohón habzsoltunk a jóllakásig, hogy azután pimaszul kibújjunk az érette való felelősség alól. Vagy talán még valami titokzatos főhajtás is volt árulásunkban a győzelmes Adela előtt, akit, nem tudni miért, valamilyen misszió teljesítőjének tekintettünk, felsőbbrendű

erők küldöttének. Így hát apám mindenkitől elárultatván, harc nélkül vonult vissza nemrég élvezett dicsőségének mezejéről. Egyetlen kardcsapás nélkül adta az ellenség kezére tündöklésének birodalmát. Önkéntes számkivettként visszahúzódott a folyosó végéről nyíló üres szobába, s körülsáncolta magát magányosságával.

Megfeledkeztünk

róla.

A város

gyászos szürkesége ismét körülzárt bennünket mindenfelől, ablakainkat belelepte virágaival: a virradatok sötét sömörével s az alkonyok parazita gombájával,

mely azután a hosszú téli éjszakák gyapjas bundájává vastagodott. A szobák tapétái – ama napok andalító fellazultsága után, midőn kitárultak a szárnyas népség színes repülései előtt – ismét magukba zárkóztak, besűrűsödtek, keserű

monológok monotóniájába gabalyodva.

A lámpák

megfeketedtek és elhervadtak, mint a tavalyi kóró vagy szamártövis. Mérgeesen és mogorván csöngtek most, s halkán csilingeltek apró üvegkristályakkal, ha valaki vaktában átkelt a szoba szürke esthomályán. Hiába tűzdelt Adela mindegyik karjukba színes gyertyát, idétlen pótlékot, halovány emléket a sziporkázó fénypompának, mely függőkertjeikben virágzott nemrég. Ah! Hova lett az a csicsergő bimbózás, az a sietős és fantasztikus gyümölcsözés, mikor a lámpák csokraiból, mint megrepedő varázstortákból, szárnyas fantazmagóriák röppentek ki, színes tapsviharrá bomló mágikus kártyacsomagokká hasogatva a levegőt, s a fémes csillanások azúrszínű, páva- és papagájzöld, sűrű

pikkelyeivel szórták tele a szobát, vonalakat és arabeszkeket rajzolva a levegőbe, repülések és keringések villódzó-káprázó nyomait, rebbenések színes legyezőit teregetve széjjel, melyek átröppenésük után is sokáig ott lebegtek a gazdag és sziporkázó atmoszférában. Még most is benne rejlettek az elszürkült aurában a tarka villanások visszhangjai és lehetőségei, de senki sem hatolt mélyükre fuvolával, nem tapasztalta ki fúróval a levegő megzavarosodott gyűrűit.

Ezek a hetek

valami furcsa álmoság jegyében teltek.

Az ágyak egész

nap bevetetlen álltak, rajtuk halomban a nehéz álmoktól feldúlt, gyűrött ágynemű – mint mély gondolák, valami sötét, csillagtalan Velence nedves és kusza labirintusaiba tovaúszni készen. Adela a süket virradatban hozta be a kávékat. Lomhán öltözködtünk a hideg szobában, a fekete ablaküvegeken sokszorososan visszatükröződő gyertya fényében. Csupa piszmogás, téblábolás, a fiókokban és szekrényekben matató hosszas keresgélés volt minden ilyen reggel.

Az egész lakásban hallani leheteti Adela papucsának klaffogását. A segédek meggyújtották lámpásaikat, átvették anyám kezéből a hatalmas boltkulcsokat, és kiszállingóztak a sűrű, örvénylő sötétségbe. Anyám sehogy sem tudott elkészülni a toalettjével. A gyertyák lassan leégtek a gyertyatartóban.

Adela eltűnt valahol a távoli szobákban vagy a padláson, ahol fehéreneműt teregetett. Hiába kiabáltunk neki. A kályhában a még fiatal, zavaros és piszkos tűz nyaldosta a kémény torkában lerakódott korom hideg, csillogó dudorait. A gyertya kialudt, a szoba sötétségbe merült. Fejünket az asztal abroszára hajtva, félig öltözötten elszundítottunk a reggeli maradványai közt. Arcchal a sötétség bundás hasán heverve, hullámzó lélegzete hátán tovaúsztunk a csillagtalan semmiségbe. Adela hangos takarítása ébresztett fel bennünket. Anyám nem tudott megbirkózni a toalettjével. Mire befejezte a fésülködést, a segédek már megjöttek ebédre. A piactéren a félhomály aranyos füst színét öltötte magára. Volt egy pillanat, amikor ebből a füstös mézből, e zavaros borostyánból a legszebb délután színei bontakozhattak volna ki. De a szerencsés pillanat elmúlt, a virradat amalgámja elvirult, a nappal duzzadó kovásza, mely már-már beérett, ismét erőtlen szürkeséggé esett össze. Asztalhoz ültünk, a segédek hidegtől vörös kezüket dörzsölgették, és beszélgetésük prózája hirtelen, egy csapásra ránk derítette a teljes nappalt, a szürke és üres keddet, ezt a hagyománytalan és arctalan napot. De mikor megjelent az asztalon a tál, benne hal üveges kocsonyában, két nagy hal, egymás mellett fekvő, fejtől-farktól, mint az állatöv jegye, fölismertük benne a nap címerét, e névtelen kedd naptári emblémáját, s gyorsan szét-szedtük, széjjelosztottuk magunk közt, megkönnyebbülten, mert íme, a nap visszanyerte benne saját egyéni arcukat.

A segédek

kenetteljesen táplálkoztak, a naptári ceremónia komolyságával. Betöltötte a szobát a bors illata. S amikor kitörölték zsemlyéjükkel tányérjukról a kocsonya maradványait, gondolatban a hét következő napjainak heraldikáját latolgatva, s a tálban csak a kifőzött szemű fejek maradtak – mindnyájan éreztük, hogy közös erővel legyőztük a napot, s ami még hátra van belőle, már nem jön számításba.

Ezzel a

hátralevő résszel Adela, akinek kényére-kedvére bízott, voltaképpen nem sokat teketóriázott. Nagy edénycsörömpölés és hidegvíz-csobogtatás közepette, energikusan likvidálta azt a néhány órát a beesteledésig, amit anyám átaludt a kereveten. Közben az ebédlőben már folytak az este, e mindennapi színelőadás előkészületei. Polda és Paulina, a két varrólány vert itt tanyát, otthonosan berendezkedtek, szétrakva mesterségük kellékeit. Az ő vállukon vonult be a szobába a szótlan, mozdulatlan hölgy, a kócból és vászonból való dáma, kinek a feje helyén fekete fagolyó sötétlett. S noha a sarokba állították, az ajtó és a kályha közé, ez a csendes hölgy nyomban úrnője lett a helyzetnek. A maga sarkából, mozdulatlanul állva, némán felügyelt a lányok munkájára. Bíráló szigorral, kérlelhetetlenül fogadta a dörgölődző igyekezetüket, valahányszor elébe térdeltek, s fehér férfccel megjelölt ruhadarabokat próbáltak rá. Figyelmesen és türelmesen szolgálták ki a hallgatag bálványt, akit semmivel sem lehetett kielégíteni. Oly kérlelhetetlen volt ez a moloch, amilyen kérlelhetetlenek csak a női molochok tudnak lenni, s újra meg újra visszaküldte őket a munkájukhoz, ők pedig, e karcsú, pörge teremtmények – akár a faorsók, ha lesodorják róluk a cérnát – fúrge mozdulatokkal manipuláltak a selyem- és posztóhalom felett, csattogó ollójukkal belevágták magukat a színes masszába, berregtették a gépet, olcsó lakkcipős kis lábukkal tapodva a pedált, s körülöttük nőttön nőtt a hulladékok, mindenféle színű rongyok és cafatok halma, akár a kiköpdösött maghaj és pelyva két válogatós és tékozló papagáj körül. Az ollók ferde állkapcsai csikorgva tátogtak, mint ama tarka madarak csőre.

A lányok

figyelmetlenül tapodtak e színes foszlányokon, mintegy öntudatlanul gázolva valamilyen lehetséges karnevál szemétdombjában, egy nagy, megvalósulatlan maszkabál lomtárában. Ideges nevetéssel kefélték le magukról a rongyokat, csiklandozták szemükkel a tükröket. A lelkük, kezük villámgyors boszorkányossága nem az unalmas ruhákban rejlett, melyek az asztalon maradtak, hanem e hulladékok százaiban, e könnyelmű és céda forgácsokban, melyekkel telehintették volna az egész várost, akár egy sokszínű, fantasztikus hófúvással. Hirtelen melegük lett, és kinyitották az ablakot, hogy magányuk idegen arcokra szomjazó türelmetlenségében legalább az éjszaka névtelen, ablakukhoz tapadó arcát lássák. Legyezgették lángoló orcáikat a függönyökben felgyülemelő téli éjszaka előtt – lemeztelenítették égő dekoltázsukat, telve vetélkedő gyűlölettel egymás iránt, s készek lettek volna megküzdeni egymással ama pierrot kegyeiért, akit az éj sötét fuvalma az ablakba fújhat. Ah, mily keveset kívántak e lányok a valóságtól! Hisz megvolt saját bensejükben minden, megvolt minden, túláradó bőségben. Ah! Elég lett volna egy fűrészporral kitömött pierrot is, egy-két szó, amire régóta vártak, hogy berobbanhassanak réges-rég előkészített szerepükbe, e szövegbe, mely már régóta ajkukra tolul, mely borzalmas és édes keserőséggel teljes, s vadul magával ragadó, akár ama szerelmes regény lapjai, melyet égő orcáikra ontott könnyeikkel együtt nyeltek-faltak éjjelente.

Apám egyik

estvéli vándorlása során – Adela távollétében gyakran indult ilyen felfedező útra a lakásban – rábukkant e csendes esti szeánszra. Egy pillanatig csak állt a szomszéd szoba sötét ajtajában, lámpával a kezében, annyira elbűvölte e lázzal és égő rózsákkal fűtött jelenet, e púderből, színes selyempapírból és atropinból kevert idill, mely mögé sokatmondó háttérrel festett az ablakok buggyos függönyei közt lélegző téli éj. Feltette pápaszemét, közelebb lépett, s körüljárta a lányokat, magasra fölemelt lámpása fényében. A nyitott ajtóból kerekedett huzat föllebentette az ablak függönyét, a kisasszonykák engedték, hogy megnézzék őket, illegették csípőjüket, csillogtatták szemük zománcát, nyikorgó topánkájuk lakkját, harisnyakötőjük csatjait a széltől felduzzadó szoknyájuk alatt; a rongydarabkák tovasurrantak a padlón, akár a patkányok, a sötét szoba félig nyitott ajtaja felé, s apám figyelmesen

szemlélve a szerterebbenő kis lényeket, motyogva elmélkedett: – *Genus avium...* ha nem tévedek, *scansores* vagy *pistacci...* felettebb figyelemre méltó jelenség.

Ez a véletlen

találkozás kezdete lett a szeánszok egész sorának, melyeken apám különleges egyéniségének varázsával csakhamar elbűvölte mindkét kisasszonykát. A lányok hálából a gáláns és szellemes beszélgetésért, mellyel estéik ürességét betöltötte, megengedték a lelkes kutatónak, hogy vékony, silány kis testük struktúráját tanulmányozza. Társalgás közben ment végbe a vizsgálat, s komolysága és előkelősége a legkockázatosabb pontokon is elosztatott minden kétértelmű látszatot. Apám letolta a harisnyát Paulina térdéről, gyönyörködve tanulmányozta az ízület tömör és nemes konstrukcióját, s közben ekképp szólt: – Mily bájteli és mily boldog a lét ama formája, amit kegyedék magukra öltöttek!

Mily szép és egyszerű a tétel, amit életükkel kinyilatkoztatniok adatott, s mily mesterien, minő választékos finomsággal oldják meg e feladatukat! Ha elvetve a Teremtőnek kijáró tiszteletet, a teremtés művének bírálgatásával akarnék szórakozni, így kiáltanék fel: Kevesebb tartalmat, több formát! Ah, hogy megkönnyebbülne a világ egy ilyen tartalomcsökkenéstől! Több szerénységet a célkitűzésekben, több mértékletességet az igényekben, démiurgosz urak, s tökéletesebb lenne a világ! – harsogott apám, épp abban a pillanatban, amikor keze kihámozta Paulina fehér lábikráját a harisnya rabságából. E pillanatban állt meg Adela az ebédlő nyitott ajtajában, kezében az uzsonnástálcával. Ez volt a két ellenséges hatalomnak az első találkozása a nagy leszámolás óta. Mi mindnyájan, akik e találkozásnál asszisztáltunk, a rettegés nehéz perceit éltük át. Szorongva vártuk, hogy tanúi leszünk az amúgy is súlyos próbáltatásokon általesett férfiú újabb megaláztatásának. Apám igen zavartan állt fel térdeléséből, a szégyen egyre sötétebb hullámokban öntötte el arcát. De Adela váratlanul a helyzet magaslatára emelkedett. Mosolyogva odalépett apámhoz, és megfricskázta az orrát. Erre a jelzőra Polda és Paulina örvendezőn összecsapták tenyerüket, dobbantottak lábacskaikkal, és ketten kétfelől apámba karolva, körültáncolták vele az

asztalt. Ily módon a lányok jószívúsége folytán a kínos konfliktus csírája szertefoszlott az általános vidámságban.

Íme, ez volt

hát azoknak a rendkívül érdekes és különös előadásoknak a kezdete, melyeket apám, e szerény és ártatlan hallgatóság bájától megihletődve, ama korai tél következő heteiben tartott.

Érdemes

megfigyelnünk, miképpen visszakozott minden, ami csak a rendkívüli emberrel érintkezésbe jutott, léte gyökeréig, hogyan építette újjá minden önnön jelenségét egészen metafizikus magjáig, tért mintegy vissza az ősi ideához, hogy azután egy adott ponton hűtlenné váljon hozzá, s azokba a kétes, kockázatos és kétértelmű régiókba billenjen át, melyeket itt röviden a nagy herezis régióinak nevezünk. Úgy járt-kelt a mi hereziarchánk a dolgok közt, mint egy delejező

bűvész, megfertőzve mindent, veszedelmes varázsának bűvkörébe vonva. Vajon az ő

áldozatának nevezsem Paulinát is? Tanítványa lett ama napokban, elméleteinek tanuló inasa, kísérleteinek modellje.

Iparkodom itt

kellő óvatossággal, kerülve a botránkoztatást, ismertetni a szerfölött eretnek doktrínát, mely akkoriban hosszú hónapokra hatalmába kerítette apámat, s uralkodott minden cselekedetén.

KERÉNYI GRÁCIA

fordítása

Értekezés a próbababukról

avagy a Genezis második könyve

A teremtés – mondotta apám – nem csupán a Démiurgosz monopóliuma volt, a teremtés az összes szellemek kiváltsága. Végtelen termékenység adott az anyagnak, kimeríthetetlen életforrás, és egyúttal kísértő erő is, mely megformálásra csábít bennünket. Az anyag mélyén kialakulatlan mosolyok gyüremlenek fel, feszültségek csomósodnak, formakísérletek sűrűsödnek. Az egész anyag hullámzik a végtelen lehetőségektől, melyek mint émelyítő borzongások futkároznak benne. A szellem életadó leheletére várva, önmagában ide-oda árad vég nélkül, az édes gömbölyűségek és lágyságok ezreivel kísért, melyeket vak ábrándozásában képzeleg ki magából.

Minthogy híján van a kezdeményező képességnek, s egyúttal buján fogékony, nőiesen plasztikus, minden impulzust befogadó, törvényen kívüli területet alkot, mely kitárul minden sarlatánság és dilettantizmus előtt, teret ad minden visszaélésnek és kétes démiurgikus manipulációnak. Az anyag a legpasszívabb és legvédtelenebb lény a kozmoszban. Mindenki kedvére gyúrhatja, formálhatja, mindenkinek engedelmes. Az anyag mindennemű megszervezése laza és ideiglenes, könnyen visszacsinálható és felbontható. Nincs semmi rossz az életnek más, új formákra való redukálásában. A gyilkosság nem bűn. Nemegyszer szükséges az erőszak a lét ellenálló és megcsontosodott formáival szemben, melyek nem izgalmasak többé. Még erény is lehet, ha érdekes és fontos kísérletet szolgál. Ez lett a kiindulópont a szadizmus új apológiájához.

Apám kifogyhatatlan volt e csodálatos elem, az anyag dicsőítésében. – Nincs halott anyag – tanította –, a halottság csupán látszat, mely mögé az élet ismeretlen formái rejtőznek. E formák skálája végtelen, árnyalatai és nüanszai kimeríthetetlenek. A Démiurgosz fontos és érdekes alkotó recepteknek volt birtokában. Ezek segítségével alkotta meg az önerejükből megújuló fajok sokaságát. Nem tudni, lesz-e valaha lehetőség e receptek rekonstruálására. De az sem baj, ha nem lesz, mert ha a teremtés e klasszikus módszerei egyszer s mindenkorra hozzáférhetetlennek bizonyulnának, akkor is megmaradnak bizonyos illegális módszerek, az eretnek és vétkes módszerek végtelen sokasága.

Ahogy apám fokról fokra közeledett a kozmogónia általános alapelveitől szűkebb érdeklődési köréhez, beszéde szívhezszóló suttogássá halkult, előadása egyre nehezebb és bonyolultabb lett, s az eredmények, melyekhez eljutott, egyre kétesebb és kockázatosabb régiókba veztek. Gesztikulációja ezoterikus ünnepélyességet öltött magára. Fél szemét lehunyta, két ujját homlokához emelte, tekintete kimondhatatlanul ravasz lett. Ezzel a ravasz-sággal szinte fúróként hatolt hallgatóiba, tekintetének cinizmusával legszemérmesebb, legitimebb tartalékaikat erőszakolta meg, lecsapott rájuk, hiába siklottak ki keze közül, legmélyebb rejtekükben falhoz szorította őket, és csiklandozta, vakargatta ironikus ujjával, míg elő nem csiklandozta belőlük a megértés villanását és a beismerő, cinkos nevetést, megadó beleegyezésük jelét.

A lányok mozdulatlanul ültek, a lámpa kormolt, a posztó rég kicsúszott a tű alól, s a gép üresen kattogott, azt a fekete, csillagtalán posztót öltögetve össze, mely a téli éjszaka szövőszékéről tekeredett le oda künn.

– Túl sokáig éltünk a Démiurgosz utolérhetetlen tökéletességének terrorja alatt – mondotta apám –, alkotásának tökéletessége túl sokáig bénította a mi saját alkotó tevékenységünket. Nem akarunk konkurálni vele. Nem óhajtjuk utolérni. Mi a saját, alsóbbrendű szféránkban akarunk alkotók lenni, a magunk számára akarunk alkotni, az alkotás gyönyörére várunk, egyszóval a démiurgiára. – Nem tudom, kinek a nevében proklamálta apám ezeket a követelményeket, miféle közösség, milyen testület, szekta vagy rend szolidaritása öntött pátoszt a szavaiba. Ami minket illet, teljes érzéketlenséget tanúsítottunk a démiurgia csábításai iránt.

Ám atyám időközben kifejtette a másod-démiurgia programját, fölrajzolta a teremtmények e másod-nemzedékének képét, mely a nyílt opposzió álláspontját volt hivatva elfoglalni az uralkodó korral szemben. – Nincs szükségünk – mondotta – nagyobb távlatú lényekre, hosszabb lélegzetű teremtményekre. A mi kreatúráink nem lesznek sokkötetes regények hősei. Szerepük rövid, lapidáris lesz, jellemük egysíkú. Gyakran egyetlen mozdulatért, egyetlen szóért vállaljuk a feladatot, hogy erre az egy pillanatra életre hívjuk őket. Nyíltan megvalljuk: nem törekszünk a kivitel tartósságára, sem szilárdságára, teremtményeink mintegy provizórikusak lesznek, egy alkalomra készültek. Ha emberek lesznek, például csak fél arcot, egy kezet, egy lábat adunk nekik, éspedig azt, amelyre szerepükben szükségünk lesz. Fölös pedantéria volna a másik, céltalan lábról is gondoskodnunk. Hátulról egy-

szerűen vásznat lehet rájuk varrni, vagy be lehet festeni őket fehérre. Célkitűzésünket e büszke jelszó hirdeti: minden egyes gesztushoz más-más színész. Minden egyes szó, minden egyes tett szolgálatára külön embert teremtünk. Ilyen a mi ízlésünk, ez lesz a szájunk íze szerint való világ. A Démiurgosz az előkelő, tökéletes és bonyolult anyagokba volt szerelmes – mi a silányat részesítjük előnyben. Egyszerűen lenyűgöz bennünket, gyönyörűséggel tölt el az anyag olcsósága, vacaksága, silány volta. Értitek-e – kérdezte apám – e gyengeség mélyebb értelmét, hogy mit jelent ez a szenvedélyes vonzódás a színes selyempapírhoz, a *papier-mâché*-hoz, a lakkfestékhez, a csepűhöz és a fűrészporhoz? Nem más ez – szólt fájdalmas mosollyal –, mint szerelmünk az anyag mint olyan iránt, habosságá és likacsossága iránt, egyetlen, misztikus konzisztenciája iránt. A Démiurgosz, ez a nagy mester és művész, láthatatlanná teszi az anyagot, keze nyomán eltűnik az élet játéka mögött. Mi épp ellenkezőleg: csikorgását szeretjük, ellenállását, tohonya esetlenségét. Minden egyes gesztus, minden egyes mozdulat mögött látni szeretjük az anyag nehézkes erőlködését, tehetetlenségét, édes medveszerűségét.

A lányok mozdulatlanul ültek, üveges szemmel. Arcuk megnyúlt és elbutult a feszült figyelemtől, orcáikon rózsák égtek, bajos lett volna e pillanatban megállapítani, vajon a teremtés első vagy másod-nemzedékéhez tartoznak-e.

– Egyszóval – vont a le apám a végső következtetést –, meg akarjuk teremteni másodszor az embert, a próbabábu képére és hasonlatosságára.

Ezen a helyen le kell írunk, beszámolónk hűsége kedvéért, egy apró, semmitmondó incidenst, mely az előadás e pontján esett meg, s melynek egyáltalán nem tulajdonítunk fontosságot. Ez az incidens, mely teljességgel érthetetlen és értelmetlen az események adott rendjében, alighanem afféle előzmények és folytonosság nélkül való rész-automatizmusként magyarázható, mint a tárgyak rosszindulatának megnyilvánulása, pszichikai szférába áttéve. Azt javasoljuk olvasónknak, hunyjon rá éppoly könnyen szemet, ahogyan mi tesszük. Íme, így folyt le:

Abban a pillanatban, amikor apám a „próbabábu” szót kimondta, Adela félszemmel a karórájára nézett, majd megértő pillantást váltott Poldával. Most székével együtt kissé előbbre húzódott, ruhájának szegélyét fölemelte, lassan előrenyújtotta fekete selyembe vont lábfejét, s kidüllesztette, akár egy kígyópofát.

Így ült egész idő alatt, míg e jelenei lefolyt; nagy, repeső szeme az atropin kékjétől még mélyebb lett, s merev testtartással ült Polda és Paulina közt. Mindhárman kerekre tágult szemmel nézték apámat. Apám megköszönte torkát, elhallgatott. Lehajolt, és rákvörös lett. Arcának vonalrendszere, mely még az imént oly viharosan dúlt és vibráló volt, egy pillanat alatt meghunyászkodó vonásokba zárult.

Ó, az ihletett hereziarcha, akit csak az imént bocsátott alá az elragadtatás viharszele, hirtelen összecsuklott, összeesett, begöngyölődött. Vagy talán kicserélték másvalakire. Ez a másvalaki mereven ült, rákvörösén, lesütött szemmel. Polda kisasszony odament és fölébe hajolt. Könnyedén megveregette hátát, s szelíden unszó hangon szólongatta: – Jakub okos lesz. Jakub szót fogad. Jakub nem makacskodik. No, ugye... Jakub, Jakub...

Adela kidüllesztett cipellője rezgett és csillogott, mint a kígyó nyelve. Apám lassan, lesütött szemmel fölemelkedett, egy lépést tett előre: akár egy automata, s térdre ereszkedett. A lámpa sercegett a csendben, a tapéták sűrűjében sokatmondó pillantások futkostak ide-oda, méregbe mártott nyelvek suttogása röpködött, gondolatok cikcakkjai...

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

Értekezés a próbabábukról

Folytatás

Másnap este apám újult svádával látott sötét és bonyolult témájához. Ráncainak vonalrendszere rafinált ravaszsággal bontakozott ki és göngyölődött be az arcán. Minden egyes spirálisában az irónia lövedéke rejlett. Ám az ihlet időnként felnagyította e ráncok gyűrűit, valamilyen óriási borzalom keringett bennük, mely aztán hallgatag tekercekben tovagördülve, beleveszett a téli éjszakába. – A panoptikum figurái, hölgyeim – kezdte apám –, a próbabábuknak csupán golgotai paródiái, de még ebben a formájukban is óvakodjatok félvállról venni őket. Az anyag nem ismer tréfát. Mindig tragikus komolysággal teljes. Ki merészné azt hinni, hogy játszani lehet az anyaggal, tréfából alakítgatni, hogy a tréfa nem nő beléje, nem evődik be az anyagba nyomban, mint sorsa és rendeltetése? Ismeritek-e azt a fájdalmat, azt a tompa, lebilincselten szenvedést, a tuskó anyagba zárt szenvedését, mely nem tudja, miért az, miért kell ebben az erőszakkal rákényszerített formában maradnia, mely paródiája önmagának? Fel tudjátok-e fogni a kifejezés, a forma, a látszat hatalmát, zsarnoki önkényét, mellyel ráveti magát a védetlen fadarabra, és uralma alá hajtja, a saját basáskodó lelkévé válik? Haragos arckifejezést adtok egy kócból-vászonból való fejnek, s azután úgy hagyjátok, azzal a haraggal, abban a görcsben, abban a feszültségben egyszer s mindenkorra, összezárva a vak dühvel, melynek nincs levezetése. A tömeg nevet e paródián. Sírjatok, hölgyeim, a saját sorsotokon, a foglyul ejtett anyag nyomorúsága, a megnyomorított anyag láttán, mely nem tudja önmagáról, kicsoda és mivégre van, hova vezet a gesztus, mellyel egyszer s mindenkorra felruháztatott.

A tömeg nevet. Vajon értitek-e e nevetés iszonyú szadizmusát, mámorító, démiurgikus kegyetlenségét? Mert hiszen sírnunk kellene, hölgyeim, saját sorsunkon, látván az anyag, a rettenetes jogtalanság jármába kényszerített, megerőszakolt anyag nyomorúságát. Ezért oly szomorúak, hölgyeim, az összes bohóc-gólemek, innen ered a saját komikus fitorukon merengő, tragikus tűnődésbe merült fatuskók keserves búbánata.

Íme, itt az anarchista Luccheni. Erzsébet királyné gyilkosa, itt van Draga, Szerbia démonikus és szerencsétlen királynéja, itt a zseniális ifjú, nemzetsé-

gének reménye és büszkesége, akit az onánia szerencsétlen szenvedélye vesztébe sodort. Ó, e nevek, e látszatok iróniája!

Vajon csakugyan van ebben a fatuskóban valami Draga királynéból, a mása-e vagy akár távoli árnya lényegének? Ez a hasonlóság, ez a látszat, ez a név megnyugtat bennünket, s nem ad lehetőséget arra, hogy megkérdezzük: kicsoda voltaképpen önmaga számára ez a szerencsétlen teremtmény. Pedig minden biztonnyal valaki, hölgyeim, egy névtelen valaki, félelmetes valaki, szerencsétlen valaki, olyasvalaki, aki soha süket életében nem hallott Draga királynéről...

Hallottátok-e éjjelente a vásári bódékba zárt viaszbabok szörnyű üvöltését, e fából és porcelánból formált törzsek siralmas kórusát, kik ököllel verik börtönük falát?

Apám arcát feldúlta az irtózat, ama dolgok iszonyúsága, melyeket előidézett a sötétségből; ráncai örvényt alkottak, befelé növekvő tölcsért, melynek legalján félelmetes prófétaszem izzott. Szakálla furcsán fölmeredt, a szőr-csomók és pamacsok, melyek szemölcséből, lencséiből, orrikaiból meredtek elő, felborzolódtak gyökereiken. Így állt, dermedten égő szemekkel, reszketve belső háborgásától, akár egy automata, mely elakadt, holtpontra jutott.

Adela fölkelte székéről, és megkért bennünket, hogy hunyjunk szemet arra, ami a következő pillanatban történni fog, aztán odalépett apámhoz, s két kezét csípőjére téve, ellentmondást nem tűrő eltökéltséggel, nyomatékosan követelte, hogy...

—

—

A kisasszonykák mereven ültek, lesütött szemmel, furcsa dermedtségben...

HERÉNYI GRÁCIA fordítása

Értekezés a próbabábukról

Befejezés

Az egyik következő estén apám ekképp folytatta előadását:

– Nem ezekről a megtettesült félreértésekről, e szomorú paródiákról akartam beszélni, hölgyeim, nem a parlagias és együgyű mértéktelenség e gyümölcseiről, amikor a próbabábukról szóló művemet beígértem. Másvalamire gondoltam.

S apám festegetni kezdte előttünk csodálatos ábrándképét: a *generatio aequivocá*-t, e csupán félig szerves lények nemzedékét, e különleges pszeudovegetációt avagy pszeudofaunát, az anyag fantasztikus erjedésének eredményét.

Ezek a teremtmények látszatra hasonlítottak az élőlényekhez, a gerincekhez, páncélos hüllőkhöz, ízeltlábúakhoz, ám csalóka volt ez a látszat. Tulajdonképpen amorf lények voltak, belső struktúra nélkül valók, az anyag utánzó tendenciájának szüleményei, mely emlékezőtehetsége révén megszokásból ismételteti az egyszer elfogadott formákat. Az anyagra érvényes morfológia skálája általában véve korlátozott, bizonyos formakészlet ismétlődik újra meg újra a lét különböző szintjein.

Ezeket a lényeket – e mozgékony, minden külső hatásra fogékony, de az igazi élettől mégis távol álló lényeket – megkaphatja az ember, ha bizonyos komplikált kolloidokat bocsát konyhasóoldatba. Ezek a kolloidok néhány nap után megformálódnak, olyan szubsztanciákká sűrűsödnek, melyek a fauna alacsonyabb rendű formáira emlékeztetnek.

Az ekképp létrejött lényeken észlelhetjük a lélegzés folyamatát, az anyagcserét, de a vegyi analízis szerint nyoma sincs bennük a fehérjemolekuláknak, sem bármiféle szénvegyületnek.

Ám e primitív formák jelentősége semmi annak a pszeudofaunának és -flórának formagazdagságához és pompájához képest, mely bizonyos pontosan meghatározott miliókben lép fel olykor. Ilyen miliók a sok-sok élet és esemény kisugárzásával átítatott régi lakások: ezek az elhasznált atmoszférák telítve vannak az emberi ábrándok sajátos alkotóelemeivel, az emlékek, a vágyak, a meddő unalom humuszának televény rommezői. Ilyen talajon ama pszeudovegetáció gyorsan és felületesen csírázik ki, bőségesen és efe-

merikusan elősködik, rövid életű generációkat hajt, melyek sebtiben és pompázatosan borulnak virágba, hogy aztán legott kihunyjanak és elhervadjanak.

A tapéták az ilyen lakásokban már minden bizonnyal nagyon kopottak, s beleuntak az összes lehető ritmus-kádenciákat végigjáró szüntelen vándorlásukba: nem csoda hát, hogy távoli kockázatos képzelgések holtvágányára siklanak. A bútorok veleje, szubsztanciája már bizonnyal fellazult, degenerálódott, s fogékony a vétkes kísértésekre: ilyenkor virágzik ki ezen a beteg, fáradt és elvadult talajon, akár egy szép kiütés, ez a fantasztikus lepedék, ez a sokszínű, burjánzó penész.

– Tudják, hölgyeim – szólt apám –, hogy a régi lakásokban vannak szobák, amelyekről megfeledkezik az ember. Hónapokig nem keresi föl őket senki, ezért hát elhervadnak magukra hagyottságukban a vén falak között, megesik, hogy betokosodnak, benövi őket a téglá, s egyszer s mindenkorra kihullván emlékezetünkéből, lassan elvesztik egzisztenciájukat is. Ajtajukon, mely a hátsólépcső valamelyik pihenőjére nyílik, oly sokáig átsiklik a háziak szeme, hogy végül belenőnek, beleolvadnak a falba, mely a repedések és hasadások fantasztikus rajzával végképp eltörli nyomukat.

– Betértem egyszer – mondotta atyám – kora reggel, tél végén, több hónapi távollét után, egy ilyen félig elfeledett szobába, s ámulva láttam, miképp festenek ezek a szobák.

A padló összes réseiből, az összes párkányzatokból és ablakmélyedésekből vékony hajtások szökelltek elő, s valami filigrán lombsátor villódzó csipkéjével töltötték be a szürke levegőt, valamilyen susogással, csillámlással, ringással teli melegház, valamilyen hamis és andalító tavasz azsúros sűrűségével. Az ágy körül, a sokkarú lámpa alatt, a szekrények mentén finom alkatú fák csoportjai hajladoztak, s mindegyikük fényességes koronává fröccsent szét odafent, csipkelomb-szökőkúttá, mely egészen a mennyezet festett egéig lövellte fel szerteporzó klorofilját. A virágzás gyorsított folyamata zajlott le szemem előtt: óriási fehér és rózsaszínű virágok csíráztak ki e lombsátorban, szemem láttára bontották ki bimbóikat, feslett ki bensejükből rózsaszínű húsuk, s kicsordulva kelyhükből, szirmukat potyogtatva, gyors elvirágzásban hullottak széjjel.

– Boldog voltam – szólt apám – e váratlan virágzás láttán, mely villódzó zizegéssel töltötte be a levegőt, szelíd susogása színes *confetti*-ként permegetett át a gallyacskák vékony ízei közt.

Láttam, hogyan válik ki a levegő rezgéséből, a túl sűrű léghözérjedéséből, s miképpen materializálódnak a fantasztikus leanderek e sietős virágzása, kicsordulása és széthullása, nagy, rózsaszínű virágfürtök ritkás, lomha havazásával töltve be a szobát.

– Mire leszállt az est – fejezte be apám –, már nyoma sem volt a pompás virágbaborulásnak. Az egész csalóka délibáb csupán misztifikáció volt, az élet látszatát magára öltő anyag különös színlelésének esete.

Valami furcsa élénkség sugárzott apámból ezen a napon: pillantásaiból, ravasz, ironikus pillantásaiból lendület és humor szikrázott. Azután hirtelen elkomolyodva, ismét sorra vizsgálgatta ama formák és árnyalatok végtelen skáláját, melyeket a sokalakú anyag magára ölthet. Figyelmét leginkább a kétes és problematikus határformák nyűgözték le, például az alvajárók ekto plazmája, a pszeudomatéria, vagy az agy kataléptikus emanációja, mely bizonyos esetekben, a szendergő szájából kiindulva, benőtte az egész asztalt, betöltötte az egész szobát, mint valamilyen ringó, ritkás szövet, asztrális térszövet, a test és a szellem határán.

– Ki tudja – szólt –, hány szenvedő, sérült, töredékes formája van az életnek, mint például a szekrények és asztalok mesterségesen összetákolta, szögekkel erőszakosan egybeszerkesztett léte, a keresztre feszített fa, a kegyetlen emberi ötletesség e csendes vértanúinak élete. A fa idegen és egymást gyűlölő fajtáinak rettenetes transzplantációi, egyazon szerencsétlen egyéniségbe kovácsolásuk.

Mennyi bölcs kín van meghitt, vén szekrényeink pácolt gyűrűiben és erezetében! Ki fedezné föl a felismerhetetlenségig legyalult, simára csiszolt arculatukon hajdani vonásaikat, mosolyukat, pillantásaikat?!

Apám arcát, amikor ezt mondta, szinte feloldotta a ráncok elmerengő vonalrendszere: hasonlónak vált egy öreg deszka görcseihez és gyűrűihez, melyről minden emléket legyalultak. Egy pillanatig azt hittük, mindjárt abba a dermedt állapotba hullik, mely hatalmába kerítette olykor, de hirtelen felriadt, magához tért, és így folytatta:

– A régi, misztikus törzsek bebalzsamozták halottaikat. Lakásuk falaiba foglalták, befalazták a testüket, arcukat: a szalonban állt az apa, kitömve, kicserzett megboldogult felesége pedig szőnyeg volt az asztal alatt. Ismerem egy kapitányt, akinek a kajütjében meluzina-lámpa állt: maláj balzsamozók csinálták megölt szeretőjéből. A fején hatalmas szarvasagancs volt.

Ez a fej a kajüt csendjében, aganca ágait kifeszítve a mennyezet alatt, lassan felnyitotta szeme pilláit: felső ajkán nyál hártója fénylett, amit időnként el-el pattantott halk suttogása. A lábasfejűek, teknőcök és óriásrákok, melyek a mennyezet gerendáiról csüngve a csillárok és kandeláberek szerepét töltötték be, vég nélkül váltogatták lábaikat a csendben, mindegyre jártak egy helyben. —————

Atyám arca hirtelen aggódó, búbanatos kifejezést öltött, mert gondolatai, nem tudni milyen képzettársítások folytán, újabb példákra tértek át:

– Elhallgassam-e – szólt, lehalkítva hangját –, hogy bátyám hosszú és gyógyíthatatlan betegsége következtében végül is gumitömlővé változott, s szegény unokahúgom éjjel-nappal pólyában hordozta föl-alá, a téli éjszakák végtelen bölcsődalait dúdolva a szerencsétlen teremtménynek? Van-e szomorúbb dolog egy bélöblítő tömlővé változott embernél? Micsoda csalódás a szülőknek, minő zsákutcája érzelmeiknek, szertefoszlása az ígéretes ifjúhoz fűzött reménységeiknek! De szegény unokahúgom hű szerelme ebben az átalakulásban is híven kísérte.

– Jaj, nem bírom tovább, nem bírom ezt hallgatni! – jajdult fel Poldá, hátrahajolva székén. – Hallgattasd el, Adela...

A lányok fölálltak. Adela odalépett apámhoz, és kinyújtott ujjával csiklandozó mozdulatot tett. Apám kizökkent a kerékvágásból, elhallgatott, s rémülten hátrálni kezdett Adela imbolygó ujja előtt. Az meg szüntelen a nyomában haladt kajánul fenyegető ujjával, s lépésről lépésre kiszorította a szobából. Paulina nyújtózkodva nagyot ásított. Vállá Poldá vállához simult: mosolyogva néztek egymás szemébe.

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

Nimród

Abban az esztendőben az egész őszt egy apró, pompás kutyussal játszottam végig, amely egy napon ott termett konyhánk padlatán, gyámoltalanul nyüszített, még tejszagot meg csecsemőszagot árasztott, kialakulatlan, kerekded feje reszketett, lábacskaít, mint a vakondok, oldalt terpesztette, szőre a bársonynál is finomabb és puhább volt.

E morzsányi élet első pillantásra kivívta fiúlelkem teljes elragadtatását, végtelen rajongását.

Miféle égből pottyant le ily váratlanul az istenek kegyeltje, mely a legszebb játéknál is kedvesebb a szívnek? Hogy egy öreg, merőben érdektelen mosogatónőnek is támadhat néhanapján ilyen nagyszerű ötlete, és a külvárosból – egy nagyon korai, transzcendentálisan hajnali órában – ilyen kutyust hoz a konyhánkba!

Ó! Még itt se voltunk – sajnos –, még ki se bújtunk az álom sötét öléből, és a boldogság már beteljesült, már várt reánk. Adelától és a háziaktól leki-csinyelve gyámoltalanul ott feküdt a konyha hideg padlatán. Miért nem ébresztettek fel korábban! A padlóra tett tányér tej Adela anyai ösztöneire utalt; de utalt, fájdalom, a múlt pillanataira is, a számomra örökre elveszett múltra, a kisajátított anyaság gyönyöreire, melyekben nekem nem volt részem.

Hanem előttem még ott feküdt az egész jövő. Micsoda kiapadhatatlan tárháza nyílt most meg az élményeknek, kísérleteknek, felfedezéseknek! Az élet titka, az élet legigazabb rejtélye tárult ki itt a mohó kíváncsiság előtt. Hallatlanul érdekes volt ily morzsányi életet birtokolni, az örök rejtelem ily részecskejét, ennyire mulatságos és új alakban, mely határtalan kíváncsiságot és titkos tekintélyt ébresztett idegenségével, a bennünk is meglevő életfonalnak a tőlünk különböző, állati formába való, meglepő transzpozíciójával.

Állatok! A telhetetlen kíváncsiság, az élet titkát firtató példázatok tárgyát mintha csak azért teremtették volna, hogy ezernyi kaleidoszkopikus lehetőségre bontva az ember gazdagságát és bonyolultságát, s e lehetőségek mindegyikét valamiféle paradox határig, valamiféle karakterbeli tobzódásig fejlesztve megmutassa az embernek az embert. A szív, melyet még nem bék-

lyóztak meg az emberi kapcsolatokból fakadó önös érdekek, rokonszenvvel telve nyílt meg az örök élet ismeretlen kisugárzásai előtt, tele szerelmetes, együttműködő kíváncsisággal, mely az önmegismerés éhét leleplezte.

Bársonyos és meleg volt a kutyus, parányi szapora szívetől lüktető. Füle két puha szírom, szeme kékes és zavaros, rózsaszínű pofácskájába az ember nyugodtan bedughatta az ujját, lábacska vékony és ártatlan, mellső tappancsa hátulján megható rózsaszínű bimbó. Belegázolt a tejes tálkába, falánkul és türelmetlenül, rózsás nyelvecskéjével lafatyolta az italt, s hogy jóllakott, bánatosan felemelte pici pofáját, állán egy csepp tejjel, és ügyetlenül kihátrált a tejfürdőből.

Járása esetlen kerengés volt, rézsút oldalazó, iránya határozatlan, vonala kissé részeg és reszketeg. Kedélyét valamiféle ködös és alapvető búbánat, elárvultság és tanácstalanság uralta – az arra való képtelenség, hogy az etetések szenzációja közt tátogó űrt valamivel kitöltse. Ez mozdulatainak esetlegességében és következetlenségében nyilvánult meg, megmagyarázhatat-

lan elvágódás-rohamaiban, amikor keservesen vinnyogott, és nem lelte helyét. Még az álom mélyében is, amikor támaszt és ölelést sóvárgó vágyát remegő gombóccá gömbölyödve önmaga csillapította – még ott is elhagyatottnak és otthontalannak érezte magát. Ó, élet – ifjú és zsenge élet, a meg-hitt sötétségből, az anya ölének otthonos melegéből a nagy és idegen, fényes világba tessékelve hogyan görnyed és hátrál, hogyan vonakodik – idegenkedve és kedveszegetten – elfogadni az előadást, amit kínálnak neki!

Hanem a kis Nimród (a kutya e büszke és harcias nevet kapta) lassan-lassan ízlelgetni kezdi az életet. Az anyai ősegség képének kizárólagos uralmát visszaszorítja a sokaság varázsa.

A világ sorra állítja neki csapdáit: a különféle étkek ismeretlen és elbűvölő illatát, a reggeli napfény négyszögét a padlón, melyre oly jó leheveredni, a tulajdon tagjainak mozdulatait, a tulajdon lábát, a farkincáját, mely kópésan biztatja, hogy önmagával játsszon, az emberkéz becézését, mely alatt lassan bizonyos csintalanság érik, testet feszítő vidámság és vele a merőben új, féktelen és kockázatos mozdulatok vágya – mindez lekenyerezi, meggyőzi és arra ösztönzi, hogy fogadja el az élet experimentumát, béküljön meg vele.

És még valami. Nimród mindinkább gyanítja, hogy amit itt sugalmaznak neki, az az újdonság látszatának ellenére alapján véve olyasmi, ami már volt – sokszor volt – végtelenül sokszor. Teste megismeri a helyzeteket, a benyomásokat, a tárgyakat. Mindez lényegében nem vált ki belőle különösebb csodálkozást. Szemtől szemben egy-egy új helyzettel az emlékezetébe menekül, testének kútmély emlékezetébe, és tapogatózva, lázasan keres – és megesik, hogy már készen találja magában a megfelelő reakciót: nemzedékek bölcsességét, mely az idegeiben, a plazmájában rakódott le. Különféle tettekre, döntésekre lel, melyekről maga sem tudja, hogy már megérték benne, és csak arra várnak, hogy kipattanjanak.

Zsenge életének színtere, a konyha, a maga illatozó csöbreivel, bonyolult és ingerlő szagú törőrongyaival, Adela papucsának klaffogásával, a lány lármás sürgés-forgásával – nem riogatja többé. Megszokta, hogy birodalmának tekintse, otthonosan mozog benne, és mindinkább az a homályos érzése, hogy ő a konyhához tartozik, hogy az az otthona.

Hacsak nem sújt le rá a padlósúrolás kataklizmája – a természet rendjének felborulása, a bútorok alá loccsantott forró lúg, Adela súrlókeféinek fenyegető csiszatolása.

Ám a veszély elmúlik, a kefe csöndben pihen a sarokban, elégedetten és mozdulatlanul, a száradó padló a nedves fa kellemes szagát árasztja. Hogy visszanyerje szokásos területi jogait és szabadságát, Nimród sürgető vágyat érez, hogy foga közé kapja a padlón heverő pokrócot, és teljes erőből ideoda cibálja. Az elemek csillapodása féktelen örömmel tölti el.

Ekkor sóbálvánnyá dermedve megtorpan: előtte, talán három kutyalépésnyire, egy fekete maskara mozog, egy szörny, mely sebesen fut összegabalyodott pálcikalábain. A lelke mélyéig megrendült Nimród szemével követi a fényes rovar rézsútos útját, feszülten figyeli a lapos, fejetlen és vak törzset, melyet elképesztően mozgékony póklábak visznek.

A látványtól gyűlni, érni, duzzadni kezd benne valami, amit még maga sem ért, valamiféle harag vagy félelem, de az érzés inkább kellemes, és az erő, önbizalom és agresszivitás borzongásával párosul.

És Nimród egyszerre csak mellső lábára veti magát, és egy hang tör ki belőle, amit még maga sem ismer, a szokásos vinnyogástól merőben különböző, idegen hang.

Kitör belőle egyszer, kétszer, és még, a vékonyka fejhang, mely minduntalan kicsorbul.

Hanem hiába aposztrofálja a rovar e hirtelen ihletből született, új nyelven. A svábbogár értelmi kategóriájában nincs helye a tirádának, és a rovar, az ősi svábbogár-rítus felszentelte mozdulatok közepette, tovább folytatja rézsút vivő útját a szoba sarkába.

Mindazonáltal a gyűlöletnek nincs még maradása a kutyus lelkében, nincs még fölötte hatalma. Az újonnan feltörő életöröm minden érzést vídamságra változtat. Nimród még ugat, csak hogy ugatásának értelme észrevétlenül megváltozik, önmaga paródiája lesz – valójában azt akarta kifejezni, hogy milyen páratlanul sikeres volt a pikantériákkal, váratlan borzongásokkal és csattanókkal teli élet e pompás előadása.

KÖRTVÉLYESSY KLÁRA fordítása

Pán

A fészerek és a melléképületek hátsó falai közt egy sikátor nyílt az udvarból, távoli és utolsó benyúló, amelyet a kamra, az árnyékszék és a tyúkól fogott közre: süket öböl, amelyből már nem volt menekvés.

Ez volt a legtávolabbi földfok, az udvar Gibraltárja, mely kétségbeesetten verdeste fejét a vízszintes deszkákból eszkábált vak palánkba, az e világot lezáró utolsó falba.

Mohos pallói alól fekete, búzló csermely tört elő, a rothadó vastag iszap patakja, amely sohasem száradt ki: ez volt az egyetlen út, amely a palánk határán át a világba vezetett. De a bűzös sikátor kétségbeesése addig verte fejével ezt a gátat, míg sikerült a hatalmas vízszintes deszkák egyikét meglazítania. Mi, fiúk, a többit már elvégeztük, s kiemeltük, kihúztuk a súlyos, mohalepte fadarabot a társai közül. Így törtünk ki, így vágtunk ablakot a napfényre. A pocsolya fölött hídként átívelő deszkára állva az udvar foglya vízszintes helyzetben átpréselhette magát a résen, amely egy új, szellős és tágas világba bocsátotta. Nagy, elvadult, öreg kert volt ott. Magas körtefák, ágas-bogas almafák nőttek itt egymástól távoleső, hatalmas csoportokban, melyeket ezüstös nesz, fehér ragyogás sűrű hálója bontott. A buja, kócos, kaszálatlan fű pelyhes subát terített a hullámzó vidékre. Volt itt közönséges, fűhöz hasonló gyom, kalászában tollas bóbitával; finom mívű vadpetrezselem meg sárgarépa; ráncos és érdes borostyánlevél, árvacsalán hajtása, mely mentaillatot árasztott: a rostos, rozsdá pettyezte csillogó útilapuból fürtökben lövellt ki valami durva, vörös dara. Ezt az egész összegubancolt és pelyhes növényzetet langyos levegő járta át, kék szellő bélelte, és átította az égbolt. Ha a fűben feküdt az ember, befödte a felhők és az elúszó kontinensek egész kéklő geográfiája, s a menny egész hatalmas térképével együtt lélegzett. A levegővel való érintkezéstől a levelek és a hajtások finom pihéket, lágy bevonatot, horgas és durva sörtéket növesztettek, mintha megpróbálták volna megragadni és föltartóztatni a tovaúszó oxigént. Ez a finom és fehéres bevonat a leveleket a légkör rokonaivá tette, a levegő hullámainak ezüstösszürke fényét kölcsönözte nekik az árnyas ábrándok idején, mikor a nap elbújt, majd újra kisütött. És a sápadt szárában tejszerű nedvet őrző egyik ilyen sárga növény, amelyet a levegő felfújt, már csak levegőt hajtott

üres hajtásaiból, tollas-tejes golyóbisok formáját öltő pelyhességet, amit a fuvallat szétszórt, s a kéklő csönd hangtalanul felszippanzott.

A kert igen nagy volt, több irányban nyúltak el különféle övezetei és éghajlatai. Itt egyik oldalán nyitott, az egek és a levegő tejjével teli, csodálatosan lágy, finom, pihés zöldjével terült el az ég alatt. De ahogy egy hosszabb nyúlvány mélyébe ereszkedett, és belemerült az elhagyott szikvízgyár hátsó fala meg a csűr hosszú, düledező oldala közti árnyékba, határozottan elkomorult, haragos és elhanyagolt lett, vadul és trágárul züllött, csalántól háborgott, tüskét eresztett, mindenféle gyom rühesítette, míg a legvégén a falak között, egy széles, derékszögű öbölben minden mértéket elveszített, és tébolyba zuhant. Ott már nem kert volt, hanem az örület paroxizmusa, veszett dühöngés, cinikus szégyentelenség és züllés. Elállatiasodott indulataiknak szabad utat engedő, léha, vad lapu-káposzták uralkodtak ott, hatalmas boszorkányok, akik világos nappal vetették le széles szoknyáikat, egyiket a másik után dobták le magukról, míg végül duzzadó, suhogó, szabdalt rongyaik tébolyult lapjai maguk alá temették a civódó fattyú-nemzetséget. A falánk szoknyák meg felfúvódtak és terebélyesedtek, egyik a másik fölé tornyosult, terpeszkedtek és befedték egymást, együtt nőttek a puffadó lapulevelekkel, egészen a csűr alacsony ereszéig.

Ott történt, hogy életemben egyetlenegyszer láttam őt, egy hőségtől eszméletlen délutáni órában. Olyan pillanat volt ez, mikor a tébolyult és vad idő kitör az események jármából, és mint szökött csavargó, kiáltozva szökell át a mezőn. Ilyenkor a felügyelet nélkül maradó nyár mérték és számítás nélkül növekszik az egész térben, vad lendülettel terjeszkedik minden ponton, kétszeresére, háromszorosára nő, valami más, elfajult időbe, ismeretlen dimenzióba, tébolyba.

Ebben az órában a lepkefogás szenvedélye vett erőt rajtam, e villódzó foltocskák, a bolygó fehér szirmok üldözésének örülete, melyek gyámoltalan cikcakkokban remegtek a lázas levegőben. És ilyenkor megtörtént, hogy e fénylő foltok egyike két, majd három részre esett szét röptében – és ez a rezgő, vakítóan fehér pont mint lidércfény vezetett a nap tűzében égő tövissek tébolyán keresztül.

Csak a laputenger határán álltam meg, nem mertem alámerülni ebbe a süket mélységbe.

Akkor hirtelen megláttam őt.

Hóna aljáig a lapu közé merülve ott guggolt előttem.

Láttam széles vállát szennyes ingében és kabátja mocskos foszlányát. Ugrásra készen, lapulva ült ott; válla mintha súlyos teher alatt görnyedne. Teste zihált az erőfeszítéstől, napfényben csillogó rézszerű arcáról ömlött a verejték. Mozdulatlan volt, úgy tűnt, keményen dolgozik, mozgás nélkül birkózik valami hatalmas teherrel.

Álltam, odaszögezett a tekintete, mely harapófogóként ragadott meg.

Egy csavargó vagy korhely arca volt. Piszkos, göndör haja csatakosan összekócolódott magas és domború homloka fölött, mely emberi kéz formálta kő-cipóra emlékeztetett. De ezt a homlokot mély barázdák szántották. Nem tudni, a fájdalom, a nap perzselő tüze vagy az emberfeletti erőfeszítés tolult-e erre az arcra, feszítette pattanásig a vonásait. Fekete szemét a legnagyobb kétségbeesés vagy fájdalom erőlködésével szegezte rám. Ezek a szemek rám néztek, és nem néztek rám, láttak engem, és semmit sem láttak. Pattanásig feszülő gömbök voltak, amelyeket a fájdalom legmélyebb indulata vagy az ihlet vad gyönyöre feszített.

És ezekből a majd szétpattanó vonásokból hirtelen valami szörnyű szenvedéstől megtört grimasz vált ki, és ez a grimasz nőtt, magába szívta a tébolyt és az ihletet, felduzzadt tőlük, egyre növekedett, míg a röhögés bömbölő és hörgő köhögést rohamában tört ki.

Lelkem mélyéig megrendülve láttam, ahogy a hatalmas mellkasából kitörő, dörgő kacaj közepette lassan fölemelkedett a kucorgásból, és görnyedten, mint a gorilla, kezét lecsúszó nadrágja rongyaiba süllyesztve menekült, nagy ugrásokkal gázolva a csattogó lapulevelekben – a fuvola nélküli Pán, aki riadtan vonult vissza rejtekhelye otthonos tájaira.

GALAMBOS CSABA fordítása

Karol úr

Szombat délutánonként nagybátyám, Karol, a szalmaözvegy, gyalog indult el a várostól egy óra járásra levő nyaralóhelyre, asszonyához és gyermekeihez, akik ott üdültek és szórakoztak.

Mióta hitvese elutazott, a lakást nem takarították, az ágyat egyszer sem vetették be. Karol úr késő éjjel járt haza, elgyötörten és ziláltan az éjszakai dorbézolástól, melybe ezek a kánikulás és üres napok taszajtották. A gyűrött, hideg, vadul feldúlt ágy akkortájt valamiféle mennyei kikötő, megváltó sziget volt számára, melyre ereje végső megfeszítésével úgy zuhant rá, mint egy hajótörött, akit sok-sok napon és éjszakán át dobált a felbőszült tenger.

A sötétben tapogatózva hanyatlott a hűvös toll fehérülő dombjai, gerincei és buckái közé, s úgy aludt el, szokatlan, fordított pózban, fejjel lefelé, tarkójával az ágy pelyhes húsába ékelődve, mint aki álmában át akarja fúrni, át akarja járni az éjszakával növekvő dunyhák óriás tömbjeit. Mint úszó a vízzel, álmában harcolt az ággyal, úgy gyúrta és dagasztotta testével, akár egy nagy teknő tésztát, amelybe mind jobban belesüppedt, aztán a reggeli szürkületben kifulladásra, verejtékes testtel ébredt, kivette az ágynak arra a hálmára, amit az éjszakai ádáz harcokban nem tudott legyőzni. Az álom árnyékából félig kiűzve, így lógott öntudatlanul kis ideig az éj peremén, tüdeje levegő után kapkodott, s körötte nőtt, dagadt és kelt az ágy – és újra ellepte egy kupac súlyos, fehérülő tésztával.

Így aludt késő délelőttig, miközben a párnák nagy, fehér, lapos síksággá rendeződtek, melyen elcsitul alma vándorolt. E fehér országutakon tért vissza lassan magába, a nappalba, a valóságba – és végül kinyitotta a szemét, mint az alvó utas, midőn a vonat az állomáson vesztegel.

A szobában a magány és csend soknapos üledékétől áporodott félhomály uralkodott, és szikrázva lángolt a sötétítő függöny. Karol úr kiásította testéből, testüregeinek mélyéből az előző nap maradványait. Mint a rángógörcs, úgy tört rá az ásítás, mintha csak ki akarta volna fordítani a testét. Így dobálta ki magából Karol úr a homokzsákokat, a nehezekeket – az előző nap meg nem emésztett maradványait.

Hogy imigyen megkönnyebbült, s fel is szabadult, noteszába beírta a kiadásokat, kalkulált, számolt és ábrándozott. Ezután sokáig feküdt mozdulat-

lanul, üveges szemmel, mely vízszínű, dülledt és nedves volt. A szoba vize-nyős félhomályában, melyet az ablakon túli forró nap visszfényei derítettek fel, szeme mint holmi kicsi tükör visszaverte az összes fényes tárgyat: a fehér napfoltokat az ablakok réseiben, a függönyök arany négyzetét, és mint a vízcsepp, megkettőzte az egész szobát, a szőnyegek és az üres székek csendjével egyetemben.

Eközben a függönyökön túl a délelőtt mind fényesebben zúgott a naptól őrzöngő legyek döngésétől. Az ablak nem győzte befogadni e fehér lángolást, s a függönyök elaléltek a vakító hullámzástól.

Ekkor Karol úr kikászálódott az ágyból, és csendesen nyögdecselve egy ideig még elüldögélt a peremén. Harmincvalahány esztendő teste hízásnak indult. E hájtól puffadó, a mértéktelen nemi élettől elhasználódott, de a buja nedvektől még mindig duzzadó szervezetben mintha most a szoba csendjében lassan érlelődött volna jövő sorsa.

Ahogy ott ült, bamba tespedtségbe dermedve, mindenestül keringéssé, légzéssé, a nedvek sötét lüktetésévé változva, helyenként szőrborította, izzadt testének mélyéből nőtt, növekedett az ismeretlen, alaktalan jövő, mint valami iszonyú daganat, mely fantasztikus és soha nem látott dimenziókat ölt. Nem borzadt meg tőle, hiszen már érezte, hogy azonos ezzel az eljövendő óriás ismeretlennel, és ellenkezés nélkül vele együtt nőtt, furcsa egyetértésben, a csendes borzalomtól zsibbadtan, felismerve majdani önmagát ezekben a roppant kivirágzásokban, ezekben a fantasztikus burjánokban, melyek ott érlelődtek lelki szemei előtt. Félszeme most kissé kifelé fordult, mintha egy másik dimenzióba távozna.

Aztán e tompa szédületekből, e gyalázatos messzeségekből ismét visszatért önmagába és a pillanatba; látta a szőnyegen a lábfejét, mely kövérkés volt és nőiesen finom, és nappali ingének kezelőiből lassan kivette a gombokat. Utána kiment a konyhába, és a sötét sarokban megtalálta a vízzel teli vödröt, a csendes, éber, kerek tükörlapot, amely ott órá várt – ez volt az egyetlen eleven és világos bizonyosság e kihalt lakásban. A vizet a mosdótálba öntötte, s bőrével ízlelgette poshadt, állott és édeskés nedvességét.

Sokáig és gondosan tisztálkodott, sietség nélkül, szüneteket iktatva a különféle műveletek közé.

Ez az üres és kihalt lakás nem ismerte el őt, ezek a bútorok meg falak néma kritikával fürkészték.

Csendjükbe hatolva úgy érezte magát, mint hívatlan vendég a víz alatti, elsüllyedt birodalomban, ahol más, külön időszámítás van.

Saját fiókjait nyitogatva betörőnek érezte magát, és önkéntelenül lábujjhegyen járt, attól tartva, hogy felveri a zajos és szertelen visszhangot, mely ingerülten leste az alkalmat, hogy kitörhessen.

És midőn végre-valahára, nesztelenül surranva szekrénytől szekrényig, darabonként mindent megtalált, és befejezte öltözködését a bútorok közt, amelyek némán, idegenül túrték meg őt, midőn végre elkészült, és ott állt indulásra készen, kezében a kalappal, zavar fogta el, hogy az utolsó pillanatban sem talált rá a szóra, mely feloldotta volna ezt az ellenséges hallgatást, és lemondóan, lassan, lehorgasztott fejjel elindult az ajtóhoz – miközben az ellenkező irányba – a tükör mélyébe – a nemlétező szobák kihalt során – örökre hátat fordítva ráérősen távolodott valaki.

KÖRTVÉLYESSY KLÁRA fordítása

Fahajas boltok

Ama legrövidebb, álmatag téli nappalok időszakában, melyeket kétfelől, a reggel és az este felől, peremszegélybe foglal a szürkület, mikor a város egyre mélyebbre bocsátotta ágait a téli éjszaka labirintusába, s csak nagy nehezen térítette észhez, térítette vissza a rövid virradat – apám már el volt veszve, eladta magát, fölesküdü a túlsó szférának.

Arcát és fejét akkoriban dúsan és vadul benőtte az ősz haj, szabálytalanul meredező szőrszáloi csutak, söрте és hosszú pamacsok alakjában lövelltek ki szemölcsseiből, szemöldökéből, orrlíkából – s mindez öreg, riadt rókához tette hasonlatossá az ábrázatát.

Szaglása és hallása rendkívül kiélesedett, s hallgatag, feszült arcának játékán látni lehetett, hogy e két érzékszerve közvetítésével állandó kapcsolatban van a sötét zugok, egérlyukak, padló alatti üres, korhadttérségek és kéménykürtök láthatatlan világával.

Mindenféle zörgés, éjszakai recsegés, a padló titkos, csikorgó élete tévedhetetlen és éber megfigyelőre, kémre és összeesküvőtársra lelt benne. Olyannyira lekötötte mindez, hogy egészen elmerült ebben a számunkra hozzáférhetetlen szférában, s nem is próbált nekünk számot adni róla.

Nemegyszer kénytelen volt ujjaival csettinteni s halkán nevetni magában, mikor e láthatatlan szféra kilengései a kelleténél abszurdabbá váltak; ilyenkor megértő pillantást váltott macskánkkal, mely – ugyane világ beavatottja – fölemelve cinikus, hideg, csíkokkal telerajzolt arcát, unottan és közömbösen hunyorgatott szemének rézsútos részével.

Megesett, hogy ebédnél, evés közben, hirtelen letette a kést és a villát, s ügyet se vetve a nyakába kötött szalvétára, macskamozdulattal fölkel, lábujjhegyen átlopakodott a szomszédos üres szobába, s nagy óvatosan bekucskált a kulcslyukon át. Azután visszatért az asztalhoz, mintha elszégyellte volna magát, s zavart mosollyal, érthetetlen motyogás-dörmögés közepette folytatta vég nélküli monológját.

Anyám rá akarta venni egy kis kikapcsolódásra, hogy elvonja beteges vizsgálódásaitól, ezért esti sétákra vitte; hallgatagon ment, ellenállás nélkül, de meggyőződés nélkül is, szórakozottan és lélekben messze kalandozva. Egyszer még színházba is mentünk.

Ismét a nagy, rosszul világított és piszkos teremben találtuk magunkat, mely tele volt álmos emberi zshivajjal és zúrzaros kavargással. Mikor azonban átvergődtünk az embertömegben, óriási halványkék függöny bukkanat föl előttünk, akár egy másik mennyboltozat ege. Nagy, felfújtt arcú, rózsaszínű festett maszkok úszkáltak a hatalmas vászontérségben. Ez a műégbolt kiterjedt, és lebegett hosszában és keresztben, a pátosz és a nagy gesztusok hatalmas lélegzetétől, ama mesterséges, káprázatos világ atmoszférájától duzzadón, mely ott épült a színpad döngő állványain. A borzongás, mely ezen a nagy égi arculaton futkározott, az óriási vászon lehelete, melytől megnövekedtek és életre keltek a maszkok, elárulta a mennyboltozat illuzórikus voltát, éreztette a valóság rezdülését, melyben metafizikus pillanatainkban valami titok villanását sejtjük.

A maszkok meg-megrebbenő piros szemhéjaikkal, színes ajkaikkal hangtalanul suttoztak valamit, s én tudtam, hogy eljön a pillanat, mikor a titok feszültsége eléri a zenitet, s akkor a függöny duzzadó ege csakugyan meghasad, fölemelkedik, hallatlan, káprázttató dolgokat tár föl.

De nem adatott meg nekem, hogy kivárjam ezt a pillanatot, közben ugyanis apámon a nyugtalanság bizonyos jelei mutatkoztak: sorra tapogatta zsebeit, s végül kijelentette, hogy otthon felejtette levéltárcáját, amiben pénzt és fontos iratait tartja.

Miután rövid tanácskozást folytatott anyámmal, gyorsan, nagy vonásokban latra vetve Adela becsületességét, azt javasolták, menjek haza, és keressem meg a levéltárcát. Anyám véleménye szerint az előadás megkezdéséig még sok idő van hátra, s amilyen fürge vagyok, még vissza is érhetek időre.

Kiléptem az ég fénypompájától színes téli éjszakába. Egyike volt ez ama világos éjjeleknek, melyeken a csillagos mennyboltozat oly tágas és szerteágazó, mintha széthullott, széttört külön egek labirintusára oszlott volna, melyekből telik arra is, hogy akár egy egész hónapot ellássanak téli éjszakákkal, s ezüstös, festett burájukkal beborítsanak minden éji tüneményt, kalandot, botrányt, karnevált.

Megbocsáthatatlan könnyelműség egy ilyen éjszakába kiküldeni egy fiatal fiút fontos és sürgős kiküldetéssel, mivelhogy az éj félvilágosságában megsokszorozódnak, összegabalyodnak és felcserélődnek egymással az utcák. Utcák nyílnak a város mélyében, mondhatni: kettős utcák, hazug és félrevezető utcák. Az elvarázsolt és megtévesztett képzelet csalóka tereprajzot alkot a városról, mely régóta ismertnek és nyilvánvalónak tetszik, melyben

megvan ezeknek az utcáknak a maguk helye és neve, s az éjszakának a maga kimeríthetetlen termékenységében nincs más dolga, mint egyre újabb és újabb képzelt alakzatokat elibénk tárni. A téli éjszakák e kísértései rendszerint ártatlanul kezdődnek: azzal a kívánsággal, hogy megrövidítsük utunkat, a szokott helyett gyorsabb átjárást keressünk. Vonzó kombinációk támadnak: átvágni a bonyolult vándorlást valamilyen eddig ki nem próbált keresztutcával. Ezúttal azonban másképp kezdődött.

Alig néhány lépés után észrevettem, hogy nincs rajtam a kabátom. Vissza akartam fordulni, de egy pillanat múlva úgy döntöttem, hogy ez fölösleges idővesztés volt, mert egyáltalán nem volt hideg az éj, épp ellenkezőleg – valami különös melegség csermelyei, afféle hamis tavasz leheletei érezték. A hó fehér báránycákká, ártatlan és édes gyapjává zsugorodott, melynek ibolyaillata volt. Ugyanilyen báránycákká foszlott az ég, s megkettőződött, megháromszorozódott rajta a hold, egyszerre valamennyi fázisát és pozícióját felmutatta e sokszorozódásban.

Az ég ezen a napon szinte anatómiai preparátumokban meztelenítette le belső szerkezetét, melyek fénygyűrűket és spirálisokat tártak fel, az éj zöldeskék göröngyeinek keresztmetszeteit, a végtelen térségek plazmáját, az éjszakai ábrándok szövetét.

Ha az ember egy ilyen éjszakán végigmegy a Podwale utcán vagy a piac tér négyzet-oldalainak mintegy fonákját alkotó négy utca bármelyikén, okvetlenül eszébe jut, hogy még nyitva található e kései órában néhány különleges boltot. Ezeket a csábító, ígéretes boltokat, melyekről a szürke hétköznapokon rendszerint megfélemezünk, fahajas boltoknak nevezem: fahéjszínű faburkolat borítja falait.

Ezek a késő éjszaka is nyitva tartó, nemes légkörű kereskedések mindig is vonzották ábrándos, tüzes képzeletemet.

Gyéren megvilágított, sötét és ünnepélyes belsejünkben a festékek, a lakk és a tömjén mély illata, távoli országok és ritka anyagok aromája lebegett. Találhatott itt az ember bengálitűztől varázsszelencéig mindent, rég letűnt országok bélyegeit, kínai matricákat, indigót, malabári fenyőgyantát, egzotikus madarak, papagájok és tukánok tojásait, élő szalamandrákat és baziliszkuszokat, mandragóragyökeret, nürnbergi masinákat, homunkuluszokat virágcserepben, mikroszkópokat és látcsöveket, s legfőképpen ritka és különleges könyveket, furcsa rajzokkal és észbontó történetekkel telerótt, ódon fóliánsokat.

Emlékszem azokra az öreg és méltóságteljes kereskedőkre, akik lesütött szemmel, diszkrét némaságban szolgálták ki ügyfeleiket, telve bölcsességgel és megértéssel legtitkosabb kívánságaik iránt. S ami a legfontosabb: volt ott egy könyvespolc, ahol ritka és tiltott nyomtatványokat nézegettem egyszer, melyek gyötrő és kábító rejtélyekről rántották le a leplet.

Oly ritkán adódott alkalom e boltok meglátogatására – ráadásul csekély, de mégis csak elegendő pénzüsszeggel a zsebemben. Ezért hát nem szalaszthattam el az alkalmat, a buzgóságomra bízott küldetés fontossága ellenére sem.

Számításom szerint egy mellékutcába kellett bekanyarodni, s a második vagy harmadik keresztutca után el kellett érkezni az éjszakai boltok utcájába. Ez a kitérő eltávolított céloktól, de behozhattam a késedelmet, ha a sóbánya felé vezető úton jövök vissza.

Szárnyat adott a vágy, hogy a fahajas boltokat fölkeressem; befordultam az ismert utcába, s inkább repültem, mint mentem, ügyelve, hogy el ne tévesszem az utat. Már a harmadik vagy negyedik keresztutcat is elhagytam, s az áhított utca még mindig nem volt sehol. Ráadásul még az utcák elrendezése sem felelt meg a várt képnek. Boltoknak semmi nyoma. Olyan utcán mentem, melyen a házaknak nem volt bejáratuk, csupán gondosan bezárt, a hold visszfényétől vak ablakaik voltak. E házak másik felén kell a tulajdonképpeni utcának lennie, ahonnan e házak nyílnak – gondoltam magamban. Nyugtalanul gyorsítottam meg lépteimet, lélekben lemondva a boltok fölkeresésének gondolatáról. Csak mielőbb kikerüljek innét, vissza az ismert környékre. Izgatottan közeledtem az utca torkolatához; vajon hova vezet? Egy széles, ritkásan beépített, nagyon hosszú és egyenes országútra értem. Nyomban megcsapott a nyílt, tágas térség fuvallata. Az utca mentén és a kertek mélyén festői villák állottak, a gazdagok díszes épületei. A köztük levő hézagokban parkok és gyümölcsösök falai látszottak. Messziről a Leszno utca alsó, ritkán látogatott szakaszára emlékeztetett a kép. A hold fénye ezernyi báránkyára, ezüstös pikkelyekre oszlott az égen, halovány volt és világos, mint nappal – csak a parkok és kertek feketélltek az ezüstös tájban.

Mikor figyelmesen szemügyre vettem az egyik épületet, megállapítottam, hogy a gimnázium sosem látott hátsó fala húzódik előttem. Épp a kapuhoz értem, mely csodálkozásomra nyitva volt, s a lépcsőházban égett a lámpa. Beléptem, s elindultam a folyosó vörös futószőnyegén. Reméltem, hogy

észrevétlenül át tudok lopakodni az épületen, s kimehetek az elülső kapun, nagyszerűen megrövidítve utamat.

Eszembe jutott, hogy bizonyára épp most folyik az emeleti teremben az a nem kötelező óra, amit Arendt professzor késő éjszaka tart; gyakran összegyűltünk ezekre a rajzórákra télvíz idején, nemes lelkesedéstől intve, amire kiváló tanárunk ihletett bennünket.

A szorgalmas diákok kicsiny csoportja szinte elveszett a nagy, sötét teremben: a palack-nyakba dugott két kis gyertya lángja óriásira növelte és széttördelte a fejek árnyékát a falon.

Az igazat megvallva, nem sokat rajzoltunk ezeken az órákon, s a professzor nem támasztott túlságosan szigorú követelményeket. Némelyek hoztak magukkal hazuról párnát, lefeküdtek a padokra, s könnyű szendergésbe merültek. Csak a legbuzgóbbak rajzoltak, közvetlenül a gyertyák mellett, fényük arany körében.

Rendszerint sokáig vártunk a tanár érkezésére, unatkozva, álmos beszélgetés közepette. Végül kitárult szobájának ajtaja, és belépett a szép szakállú, apró emberke, csupa ezoterikus mosoly volt és diszkrét elhallgatás, s a titok aromája lengte körül. Gyorsan betette maga után a szertár ajtaját, melyen át a nyitás pillanatában feje mögött a gipsz-árnyak, klasszikus torzók, fájdalmas Niobidák, Danaidák és Tantalidák nyüzsgő tömegét pillantottuk meg, egy egész szomorú és meddő Olümposzt, mely évek óta hervadozott e gipszmúzeumban. Ebben a szobában nappal is szürkület kavargott, melynek homályában gipszábrándok, üres pillantások, sápadó oválisok és a semmi-ségbe távolodó tűnődések hömpölyögtek álmosan. Szerettünk néha hallgatózni az ajtó előtt, hallgatni e pókhálósan porladó romtár, az istenek unalomban és egyhangúságban bomladozó alkonyának sóhajokkal és suttogásokkal teli csendjét.

A professzor méltóságosan, kenetteljesen járkált az üres padok mentén, melyek közt szétszóródva, kisebb csoportokban rajzolgattunk a téli éjszaka szürke visszfényében. Meghitt, álmos csend volt. Kollégáim itt-ott álmra hajtották fejüket. A gyertyák lassan leégtek a palackokban. Tanárunk a régi fóliánsokkal, ódivatú illusztrációkkal, metszetekkel és nyomtatványokkal teli mély vitrinbe merült. Ezoterikus gesztusok kíséretében mutogatta nekünk az ódon könyvokat: estéli tájakat, éji sűrűségeket, téli parkok feketéllő fasorait holdas fehér utak mentén.

Az álmos beszélgetés közben észrevétlenül telt az idő, s egyenetlenül szaladt, mintegy csomópontokat alkotva az órák pergésében, tátongó puszta intervallumokat nyelve el itt-ott. Észrevétlenül, átmenet nélkül, már a hazaúton találtunk rá ismét csapatunkra, a hótól fehérlő ösvényen, melyet a sövénybe illeszkedő bokrok fekete, száraz sűrűsége szegélyezett. Mentünk a sötétség e bozontos partja mentén, súrolva a bokrok medvebundáját, s lábunk alatt recsegett-ropogott a bozót a világos, holdtalan éjszakában, a tejszínű hamis nappalon, jóval éjfél után. Olyan volt e fény porzó fehérsége, mely a hóból, a halovány levegőből, a tejszínű térségekből szemerkélt, mint egy metszet szürke papírja, melyen mélyfeketén szövődnek egymásba a sűrű cserjék vonalkái és satírozásai. Az éjszaka most, mélyen éjfél után megismételte Arendt professzor éji metszeteinek, noktürnjeinek sorozatát, folytatta a tanár fantáziálását.

A parknak e fekete sűrűségében, a bozót sörteszerű bozontjában, a törékeny gallyacskák szövevényében helyyel-közzel lugasfélék voltak, a legmélyebb, pelyhes feketeség fészkel, kusza fonadékokkal, titkos mozdulatokkal, rendetlen jelbeszéddel telt odúk. Meleg, meghitt csend volt e fészkekben. Leültünk ide, a langyos, puha óra szőrös kabátunkban, s mogyorót rágcsáltunk, amit bőven kínáltak a sűrű cserjék azon a tavaszias télen. Menyétek, nyestek és cibetmacskák surrantak át nesztelenül a bozóton, prémes, szimatoló állatkák, bundaszagúak és hosszúkás testűek, alacsony lábacskákon. Gyanítottuk, hogy köztük vannak az iskolai szertár példányai is, melyek – kibelevve és kopaszra kopva bár – megéreztek ezen a fehér éjszakán üres bensejünkben a hajdani ösztön szavát, a pázás hívó szavát, s visszatértek rövid, csalóka életre a vadonba.

De lassan zavarosodni kezdett a tavaszias hó foszforeszkáló fénye, végül kihunyt, s beállt a hajnal előtti fekete, sűrű homály. Egyikünk-másikunk elaludt a meleg hóban, mások kitapogatták a sűrűségben házuk kapuját, s vaktában beléptek sötét otthonukba, szüleik és testvéreik álmába, a mély horkolás folytatásába, ott, ahol épp utolérték elkésett útjaikon.

E sejtelmes éjszakai szeánszok titokzatos varázsa mindig lenyűgözött, s most sem bírtam ellenállni a csábításnak, hogy alkalmam adódik benézni egy pillanatra a rajzterembe: de elhatároztam, hogy nem maradok ott, bár-hogy tartóztatnak, egy kurta percnél tovább. Ám ahogy fölfelé lépkedtem a hátsó, zengő rezonanciát keltő cédrusfalépcsőn, ráébredtem, hogy az épületnek idegen, sosem látott részében járok.

A legkisebb nesz sem törte meg itt az ünnepélyes csendet. A folyosók tágasabbak voltak ezen a szárnyon, padlózatukat plüss-szőnyeg borította, s előkelőség áradt belőlük. A fordulókon kicsiny, sötéten lángoló lámpák világítottak. Az egyik ilyen hajlat után még nagyobb, palotai pompával ékes folyosón találtam magam. Egyik fala széles, üveges árkádokkal egy lakás belsőjére nyílt. Kápráztató fényűzéssel berendezett szobák hosszú sora tárult fel szemem előtt: láncolatuk szinte végeláthatatlannak tetszett. Selyemhuzatok, aranyozott tükrök, drága bútorok és kristálycsillárok sorfala közt hatolt be a tekintet e fényűző termek sokszínű kavargással, villódzó arabeszkekkel, összefonódó girlandokkal és bimbózó virágokkal telt puha húsába. Az üres szalonok mély csendjében nem lakozott más, csupán a titkos pillantások rebbenő raja, melyekkel némán labdáztak a tükrök, s a falakat magasan fent szegélyező, frízekbe illeszkedő és a fehér mennyezetek struktúrájába belevesző arabeszkek rémülete.

Csodálattal és tisztelettel álltam e pompa előtt, megsejtettem, hogy éjszakai kiruccanásom váratlanul az igazgató épületszárnyába vezetett, magánlakása küszöbére. Kíváncsiságtól földbe gyökerezve, dobogó szívvel álltam ott, a legkisebb neszre is menekülni készen. Hogyan is magyarázhatnám meg, ha rajtakapnak, éjszakai kémkedésemet, vakmerő mindenlében-kanál-ságomat? Hisz megeshetett, hogy valamelyik mély plüssfotelben ott ül észrevétlenül és csendesen az igazgató leánykája, s hirtelen fölveti rám könyveiből a szemét, fekete, nyugodt szibilla-szemét, melynek tekintetét egyikünk sem bírta ki. De visszakozni félúton, a vállalt terv végrehajtása nélkül – gyávaság lenne, úgy éreztem. Különben is, mély csend honolt mindenütt, végig az előkelő és valami meghatározhatatlan napszak tompított fényében derengő szobasoron. Láttam a folyosó árkádjain át, hogy a nagy szalon túlsó felén hatalmas, üveges ajtó vezet a teraszra. Olyan csendes volt köröskörül minden, hogy bátorság szállt belém. Úgy éreztem, nem nagy kockázat lemenni néhány lépcsőfokon a terem szintjére, s néhány ugrással átszaladni a nagy, értékes szőnyegen, hogy kijussak a teraszra, onnan pedig minden fáradság nélkül a jól ismert utcára.

Így is tettem. Mikor leértem a szalon parkettájára, a nagy pálmák alá, melyek cserepükből a mennyezet arabeszkeiig szökelltek föl, észrevettem, hogy valójában már semleges területen vagyok, ugyanis a szalonnak egyáltalán nem volt elülső fala. Mondhatnám: loggia volt, melyet néhány lépcsőfok köt össze a város terével – mintegy elágazása a térnek: egyik-másik bú-

tor már a kövezeten állt. Lefutottam a kőlépcsőn, s ismét az utcán találtam magamat.

A csillagképek már meredeken a fejük tetején álltak, valamennyi csillag átfordult a másik oldalra, de a hold apró felhőcskék dunnáiba temetkezve láthatatlan jelenlétével világított: s nyilván még végtelen út várt rá, azért bonyolult égi procedúráiba merülve nem gondolt a virradatra.

Az utcán néhány ócska, rozoga konflis feketéllett, mint megannyi szundi-káló, rokkant rák vagy svábbogár. Az egyik kocsis lehajolt a magas bakról. Vékonyka, vörös és jóindulatú arca volt. – Parancsol, úrfi? – kérdezte. A kocsi rándult egyet, soktagú testének minden ízén és ízületén remegés futott végig, s elindult könnyű abroncsain.

De ki bízza rá magát egy ilyen éjszakán egy kiszámíthatatlan konfliskocsis szeszélyeire? A küllők zörgése, az ernyő és a kas dübörgése közepette nem bírtam utam célját megértetni vele. Mindenre csak hanyagul és elnézően bólogatott, s dudorászva hajtott kerülő úton a városon át.

Egy sötét előtt több konfliskocsis álldogált; barátságosan integettek neki. Vidáman válaszolt valamit, majd – anélkül, hogy a kocsit megállította volna – odavetette térdemre a gyeplőt, leereszkedett a bakról, s csatlakozott kollégáihoz. A ló – bölcs öreg konflisló – futólag körülnézett, s egyhangú konflisügetéssel tovább-baktatott. Tulajdonképpen a ló volt az, aki bizalmat ébresztett – okosabbnak látszott a gazdájánál. De hajtani nem tudtam, rá kellett magamat az ő akaratára bíznom. Egy városszéli utcába fordultunk be, melyet kertek öveztek mindkétfelől. Ezek a kertek fokozatosan, ahogy előbbre haladtunk, nagy fákkal teli parkokká, azok pedig erdőkké váltak.

Soha nem felejttem el ezt a fénypompás utazást, a legeslegvilágosabb téli éjszakán. Az ég színes térképe végtelen kupolává hatalmasodott, melyen fantasztikus szárazföldek, óceánok és tengerek tornyosultak, amiket csillagáramlatok és örvények vonalai, a mennyei földrajz sugárzó vonalai rajzoltak rá. A levegő könnyen belélegezhető lett, s ragyogó, akár egy ezüst tüllfátyol. Ibolyaillat lengett. A fehér perzsabundákhoz hasonló gypjas hó alól reszkető kökörcsinek bújtak ki, a holdfény szikrájával finom kelyhükben. Mintha fénypompában úszott volna az egész erdő: ezer meg ezer csillag ragyogásában, melyeket dúsan ontott a decemberi mennybolt. Valamilyen titkos tavasz, a hó és az ibolyák kimondhatatlan tisztasága lüktetett a levegő lélegzetében. Dombos vidékre értünk. A fák csupasz virgácsaitól tüskés dombok vonalai mint andalító sóhajtasok emelkedtek az ég felé. E boldog

domboldalokon a vándorok egész rajait pillantottam meg: a moha és a bokrok között hótól nedves, lehullott csillagokat szedtek. Az út meredekké vált, a ló meg-megcsúszott, s nagy kínnal húzta a kocsit, valamennyi ízülete remegett. Boldog voltam. Keblem habzsolta a levegő áldott tavaszát, a csillagok és a hó üdeségét. A ló szügye előtt a hó fehér habjából sánc emelkedett, egyre magasabb és magasabb. Nagy fáradsággal ásta át magát a tiszta, friss tömegben. Végül kimerülve megállt. Kiszálltam a konflisból. A ló fejét lógatva, fáradtan lihegett. Mellemehez szorítottam a fejét, nagy, fekete szemében könny csillogott. Ekkor vettem észre, hogy a hasán kerek, fekete seb tátong. – Miért nem szóltál? – suttogtam könnyek között. – Ezt neked szántam, édesem – mondta, és nagyon kicsi lett, akár egy falovacská. Elengedtem. Furcsán könnyűnek és boldognak éreztem magam. Haboztam, vajon megvárjam-e a helyi érdekű kisvasutat, mely idáig járt, vagy gyalog térjek vissza a városba. Elindultam lefelé az erdőn át a meredek szerpentinre; eleinte könnyed, rugalmas léptekkel haladtam, majd amikor lendületbe jöttem, szárnyaló, boldog futásra tértem át, mely csakhamar síelésszerű siklássá változott. Tetszésem szerint szabályozhattam a sebességet, módosíthattam testem apró fordulataival az irányt.

A város közelében lefékeztem ezt a diadalmas futást, illedelmes sétalépésre váltva. A hold még mindig magasabban állt. Nem volt se vége, se hossza az ég átalakulásainak, a sokszoros mennyboltozat egyre mesteribb alakzatokra változásának. Ezüstös astrolabiumként tárta föl az ég ezen a varázslatos éjszakán bensejének mechanizmusát, s vég nélküli evolúciókban mutatta be kerekeinek és fogazatainak arany matematikáját.

A piactéren sétáló emberekkel találkoztam. Valamennyien e csodás éj látványosságától elbűvölve, fölfelé néztek, s magasba emelt arcuk ezüstös volt az ég mágiájától. A levéltárca gondja egészen kipárolgott a fejemből. Apám, különcségeibe merülve, bizonyára megfeledkezett már a veszteségről, anyámmal pedig nem törődtem.

Az ilyen éjszakán, az év egyetlen ilyen éjszakáján boldog gondolatok szállják meg az embert, ihletek, Isten ujjának látnoki érintései. Ötletekkel és inspirációkkal telve indultam hazafelé, mikor osztálytársaim állták utamat, könyveikkel hónuk alatt. A kelleténél korábban indultak útnak az iskolába, mert fölébresztette őket e véget érni nem akaró éjszaka ragyogása.

Sétálni indultunk, így, csapatostul, a meredeken lefelé ereszkedő utcán, ahonnan ibolyák fuvallata lengett, s nem tudtuk, az éjszaka mágiája ezüst-

lik-e még a havon, vagy felvirradt már a hajnal...

HERÉNYI GRÁCIA fordítása

A Krokodil utca

Apám mély

íróasztalának alsó fiókjában őrizte városunk szép, régi térképét.

Egész

göngyölege volt ez az *in folio* pergamenlapoknak; valaha vászoncsíkokkal összeragasztva óriási, madártávlati panorámát nyújtó falitérképet alkottak.

A szobában

felfüggesztve majdnem az egész falat elfoglalta, s feltárta a kilátást messzire: a halványarany szalagként hullámosan kanyargó Tysmienica egész völgyére, az egész, széltében elterülő mocsár- és tóvidékre, az előhegyek gyűrődéseire, melyek előbb ritkán, azután egyre sűrűbb sávokban húzódtak dél felé, gömbölyded dombok sakktáblájaként, s ezek a dombok annál kisebbek és halványabbak voltak, minél inkább távolodtak a láthatár aranyos, füstös köde felé. A város a környéknek e hervadó messzeségéből emelkedett ki, és közelítve, előrefelé növekedett, előbb még nem differenciált masszaként, zárt háztömbökben, melyeket az utcák mély völgyei szabdaltak fel hosszába-keresztbe, hogy aztán, még közelebb, önálló épületekké különüljön, melyeket a távcsövén át nézett tájképek éles körvonalalaival véstek a lapra. Ezen a közelebbi síkon felszínre hozta a rézmetsző az utcák és sikátorok egész bonyolult, sokszólamú hangzavarát, a párkányzatok, oszlopkoszorúk, bolt-hajtás-díszítmények és pilaszterek éles vonalait, melyek csillogtak-villogtak az összes görbületet és hajlatot az árnyék mély szépiájába merítő felhős délután kései, sötét aranyában. Az árnyak hasábjai és törmelékei bevágódtak, mint sötét lépesméz-darabok, az utcák szurdokaiba, meleg, nedvdús tömegükbe olvasztották emitt az utca felét, amott csak egy hézagot a házak közt, az árnyak komor romantikájával dramatizálták és hangszerelték ezt a sokszólamú architektonikus polifóniát.

Ezen a barokk

panorámák stílusában készített térképen a Krokodil utca tájékán fehér folt ásitott, olyan, amilyennel a sarkvidéket, a fel nem kutatott és bizonytalan egzisztenciájú tájakat szokás jelölni a térképeken. Csak néhány utcát rajzoltak bele fekete vonallal, s egyszerű, dísztelen írással írták be a nevüket, megkülönböztetésül a többi felirat nemes antikva betűitől. A térkép rajzolója nyilván tiltakozott az ellen, hogy ezt a kerületet a városhoz tartozónak tekintse, s fenntartását ezzel a sajátos, becsmélő kivitellel fejezte ki.

Hogy megértsük

a tartózkodását, már most szólnunk kell e kerület kétértelmű és kétes jellegeről, mely nagymértékben különbözött az egész város alapvető tónusától.

Ipari-kereskedelmi

övezet volt ez, a józan hasznosság rikítóan hangsúlyozott szempontjai uralkodtak benne. A korszellem, a közgazdaság mechanizmusa a mi városunkat sem kímélte, s a perifériák szegélyén eresztett gyökeret, ahol élősködő kerületté burjánzott.

Míg az

óvárosban még mindig az éjszakai zug-kereskedelem uralkodott, a maga szertartásos ünnepélyességével, ebben az új kerületben egy csapásra a kommercializmus modern, józan formái fejlődtek ki. A város ódon, korhatag talajába oltott pseudoamerikanizmus a silány, zsidóvásári fennhéjázás buja, de üres és színtelen vegetációjával szökkent itt szárba. Láthattunk olcsó, vacakul épített bérházakat karikatúrába illő homlokzattal, mindenfelől monstruózus, repedezett gipsztukatúrával teletűzdelve. Rozzant, kidőlt-bedőlt városzéli viskók sebtiben összetákolt portálét kaptak, melyben csak a gondosabb szemügyrevétel leplezte le a nagyvárosi építkezés nyomorúságos utánzatát. A hibás, zavaros és piszkos kirakatüvegek, melyek hullámzó reflexekben törték meg az utca sötét tükörképét, a portálék gyalultatlan fája, a sivár üzlethelyiségek szürke atmoszférája, a magas polcokon és a csupasz, porladó falak mentén leülepedő pókháló- és porcsomók a vad Klondike bélyegét nyomták ezekre a boltokra. Egymás mellett sorakoztak a szabószalonok, konfekcióboltok, porcelánüzletek, drogériák, fodrász-szalonok. Szürke,

nagy kirakatüvegükön rézsútosan vagy félkörben futott a felirat, domború, aranyozott betűkből: CONFISERIE, MANUCURE. KING OF ENGLAND.

A város

tősgyökeres lakói távol tartották magukat ettől a környéktől, ahol a gyülevész nép, a jöttment söpredék telepedett meg, holmi jellegtelen, kocsonyás kreatúrák, valóságos erkölcsi selejt, az a silány emberfajta, amelyik az efféle szedett-vedett miliókben terem. De a bukás napjaiban, az alantas kísértés óráiban előfordult, hogy a város egyik-másik lakosa félig-meddig véletlenül ebbe a kétes kerületbe tévedt. Néha még a legjobbak sem vonhatták ki magukat az önkéntes ársüllyedés, a határok és hierarchiák egy szintre csökkentésének kísértése alól, nem bírták megtagadni maguktól, hogy a közösség, a könnyű

intimitás, a piszkos keveredés e sekélyes sarában megmártózzanak. Ez a kerület eldorádója volt az ilyen erkölcsi dezertőröknek, a saját méltóságuk zászlaja alól megfutamodott szökevényeknek. Minden, ami itt volt, gyanús-nak és kétértelműnek látszott, minden – titkos hunyorítással, cinikusan artikulált kézmozdulatokkal, sokatmondó kacsintással – tisztázatlan reménységekre buzdított, felszabadította bilincseiből az alantas természetet.

Kevesen vették

észre, előzetes figyelmeztetés nélkül, e kerület különös sajátosságát: a színek hiányát. Mintha e selejtes, sebtiben kinőtt városban nem telnék a színek fényűzésére. Minden szürke, mint az egyszínű fényképeken, mint a képes prospektusokon. Ez a hasonlat nem csupán egyszerű metafora: voltak pillanatok, amikor az e városrészben kószálónak csakugyan az az érzése támadt, hogy valamilyen prospektus lapjait forgatja, üzleti hirdetések unalmas rubrikáit, melyek közt élősködőn gyanús hirdetmények, kényes jegyzetek, kétes illusztrációk ütöttek tanyát: s ezek a kószálások éppoly meddők és eredménytelenek voltak, mint a fantázia följajzása a pornográf nyomtatványok lapjaival és hasábjáival.

Bement az

ember egy szabóhoz, hogy ruhát rendeljen – az olcsó elegancia stílusában, mely annyira jellemző erre a kerületre. A helyiség nagy volt és üres, nagyon magas és színtelen. Óriási, többszintes polcok emelkedtek ebben a csarnokban egymás vállán, meghatározhatatlan magasságba. Az üres polcok emeletei fölviszik az ember tekintetét egészen a mennyezetig, mely akár ég is lehetne – silány, színtelen és kopott mennyboltja a kerületnek. A további raktárakban viszont, melyeket a nyitott ajtón át látni, mennyezetig tornyosulnak a kartondoboz halmok, akár egy óriási kartoték, mely azután a magasan, a padlás kusza ege alatt az üresség kubatúrájává, a semmiség meddő építőanyagává bomlik szét. A nagy, sötét ablakokon át, melyeket vonalak osztanak sokszorosán kockákra, mint a pénztárkönyvek lapjait, nem hatol be fény, mert a bolt térsége már telítve van, mint valami vízzel, közömbös, sötét visszfényel, mely nem vet árnyékot és nem hangsúlyoz semmit. Legott előkerül egy karcsú, bámulatraméltóan szolgálatkész, rugalmas és simulékony ifjú, hogy kívánságainkat teljesítse, s olcsó és könnyed segédkészülékével árasszon el bennünket. Mikor azonban fecsegés közben legöngyölgeti az óriási posztóvégeket, próbálgatja, redőzi és vakarja az anyag végtelen patakját, mely átfolyik a két karján, s illuzórikus kabátokat és nadrágokat formál belőlük, ez az egész manipuláció lényegtelennek, látszatnak, komédiának, az ügy valódi értelmére ironikusan ráborított lepelnek tűnik.

Az elárusító

kisasszonyok – mind karcsú és fekete, s mindegyiknek van valami szépséghibája (hisz a selejtes áruk városnegyedében vagyunk) – ki-be járnak, meg-megállnak a raktárajtókban, vizsla szemmel kutatva, hogy vajon az a bizonyos ügy (mely a segéd tapasztalt kezére bízott) megéri-e a kellő pontig. A segéd hízeleg és pipiskedik, s néha már-már az az érzésünk, hogy álruhás nővel van dolgunk.

Kedvünk támad megfogni lágy rajzolatú állát, vagy megcsipkedni sápadt, púderozott arcát, mikor cinkos sandítással diszkrétan felhívja a figyelmet az áru védjegyére, erre az áttetsző szimbolikus jegyre.

A ruha

kiválasztásának ügye lassacskán háttérbe szorul. Ez az elnőiesedésig lágy és romlott ifjú, aki megértéssel nyugtázta a kliens legintimebb rezdüléseit is, most különleges védjegyeket vonultat el szeme előtt, a védjegyek egész könyvtárát, egy rafinált gyűjtő kollekcióját. S ekkor kiderül, hogy a konfekciósalon csupán homlokzat volt, mely mögött antikvárium rejlik, felettébb kétértelmű kiadványok és privát nyomtatványok gyűjteménye. A szolgáltat-kész segéd sorra kinyitja a további raktárakat is: egész a mennyezetig telve van mind könyvekkel, rajzokkal, fényképekkel. Ezek a címkék, ezek a rajzok legvakmerőbb ábrándjainkat is százszorosan felülműlják. A romlottságnak ezt a csúcsát, a feslettség e körmönfont lehetőségeit még csak nem is sejtthettük soha.

Az elárusító

kisasszonyok egyre sűrűbben cirkálnak a könyvek sorai közt, szürkék és papírból valók, akár a rajzok, de romlott arcuk tele van pigmenttel, a fekete hajú nők sötét pigmentjével, kiknek csillogó, zsíros feketesége, mely szemükben lapult meg előbb, hirtelen kifutott, csillogó svábbogár-futású cikcakk vonalban. De arcuk barnás pírja, éppúgy, mint lencséik pikáns stigmái és sötét pihéik szégyenbélyege, sűrű, fekete vérű fajtájukról árulkodik. Úgy tűnik, mintha ez a nem túlságosan intenzív színecske, ez a tömény, aromás mokka foltokat ejtene a könyvekre, melyeket olajszerű kezükbe vesznek, mintha érintésük megfesterené őket, és a szeplők sötét esőjét hagyná a levegőben, tubákszín sávot, akár egy izgató, animális illatú pöffeteg. Közben az általános bujaság egyre inkább ledobta magáról a látszat gátjait. A segéd, miután tolakodó aktivitását kimerítette, lassacskán nőies passzivitásra tért át. Most épp a könyves zónák közt szétszórtan kínálkozó kanapék egyikén hever, selyempizsamában, mely feltárja nőies dekoltázsát. A kisasszonyok közül egyik-másik serényen szemlélteti a borítólapok rajzainak figuráit és pozícióit, mások már elaluszhatnak ideiglenes fekhelyeiken. Lazul a nyomás, a vevő fellelegzik: kieresztették agresszív érdeklődésük köréből, magára hagyták. Az elárusítónők elmerülten társalognak, ügyet sem vetnek rá többé. Hátat fordítanak neki, vagy oldalnézetben ácsorognak, pimaszul hanyag testtartással, egyik lábukról a másikra állnak, muzsikálva kacér lábbelijükkel; karcsú testükön tetőtől talpig keresztülengedik tagjaik kígyózó játékát, ekképp támadva felelőtlen nemtörődömségük sáncai mögül a felizgatott né-

zót, akiról nem vesznek tudomást. Közben vissza is húzódnak, számítón a háttérbe vonulnak, szabad teret engedve a vendégek aktivitásának. Használjuk fel e pillanatnyi figyelmetlenségüket arra, hogy megszökjünk ártatlan látogatásunk beláthatatlan következményei elől, s kisurranjunk az utcára.

Senki sem

tartóztat föl bennünket. A könyvek folyosóin át, a folyóiratok és nyomtatványok hosszú állványai közt kijutunk a boltból, s íme, most a Krokodil utca ama pontján vagyunk, ahol egy emelkedésről jóformán teljes hosszában beláthatjuk e széles utat, egészen a pályaudvar távoli, befejezetlen építkezéséig. Szürke nap van, mint ezen a környéken mindig, s vannak pillanatok, amikor az egész díszletkép hetilap-illusztrációnak látszik, olyan szürkék, olyan laposak a házak, az emberek meg a járművek. Vékony ez a valóság, mint a papír, s valamennyi résén át elárulja utánczat voltát. Vannak pillanatok, amikor az embernek az az érzése támad, hogy csak az elénk vágódó darabkán rendeződik minden példásan a nagyvárosi bulvár hangsúlyos összképévé, s közben kétoldalt már szétbomlik és fellazul ez a rögtönzött maskara, s nem tudván szerepében kitartani, gippszé meg kóccá, valamilyen óriási, üres színház lomtárává esik szét mögöttünk. A póz feszültsége, az álarc mesterseges komolysága, ironikus pátosz remeg ezen a felhámon. E látványosság leleplezésének vágya azonban távol áll tőlünk. Jobb tudásunk ellenére úgy érezzük, mi is e kerület selejtes varázsának búv körében vagyunk. Egyéb-ként a város képe az öngúny bizonyos jegyeinek sincs híjával. A parányi, földszintes városszéli házikók többemeletes bérházakkal váltakoznak, melyek, mintha csak kartonból épültek volna, a cégérek, irodai vakablakok, üvegszürke kirakatok, reklámok és számok konglomerátumai.

A házak aljában folyóként hömpölyög a tömeg. Az utca széles, mint egy nagyvárosi bulvár, az úttest azonban, akár a falusi terek, döngölt agyagból való, teli kátyúkkal, pocsolyákkal és fűvel. A kerület utcai forgalma hasonlatok tárgya a városban, a lakók büszkén, cinkos szemvillanással beszélnek róla. Ez a szürke, személytelen tömeg felettébb komolyan veszi szerepét, s lelkes buzgalommal példázza a nagyváros látszatát. Ám üzleti elfoglaltsága és érdekhajhászása ellenére is céltalannak tetszik ez az egyhangú, révedező

vándorlás, mintha holmi bábfigurák álmatag körmenete volna. Valami furcsa hevenyészetség atmoszférája hatja át az egész jelenetet. A tömeg egyhangúan hömpölyög, és furcsán elmosódott a képe, az alakok ide-oda áramlanak az összefonódó, szelíd zshivajban, körvonalaik nem rajzolódnak ki élesen. Csak néha halászunk ki e sokfejű zshivongásból egy-egy sötét, élénk tekintetet, egy mélyen homlokba húzott keménykalapot, egy mosoly hasította fél arcot, egy száját, mely épp mondott valamit, egy lábat, mely lépni nyúlt előre, s örökre e mozdulatba dermedt.

A városnegyed

sajátosságai közé tartoznak a kocsis nélküli konflisok, melyek kényükre-kedvükre futkosnak az utcákon. Nem mintha nem volnának kocsisaik, de a tömegbe keveredve, s ezer meg ezer ügyes-bajos dologgal elfoglalva, nem törődnek kocsijukkal. A látszat és üres gesztus e kerületében senki sem tulajdonít pontos úti céljának túlzott fontosságot, s az utasok azzal a könnyelműséggel bízzák rá magukat e téveteg járművekre, mely mindenre jellemző

itt. Nemegyszer látni, amint a veszélyes kanyarokban messzire kihajolnak a törött kasból, s kezükben a gyeplővel, feszült figyelemmel hajtják végre a kikerülés nehéz manőverét.

Ebben a

kerületben villamosaink is vannak. A városi tanácsosok becsvágya itt üli legfőbb diadalát. De ugyancsak szájalmas látványt nyújtanak e *papier-mâché*-ből készült kocsik: horpadozó oldalaik gyűröttek a sokéves használatból, elülső

faluk gyakran egészen hiányzik, úgyhogy látni lehet menet közben a mereven ülő, méltóságteljesen viselkedő utasokat. Ezeket a villamosokat a városi hordárok tolják. Ám a legkülönösebb dolog a vasúti közlekedés a Krokodil utcában.

Időnként, a

nap meg nem határozott óráiban, valamikor a hét vége felé az utca kanyarulatában vonatra várakozó emberek tömegét vehetjük észre. Soha nem lehet biztosan tudni, jön-e vonat, és hol áll meg, s gyakran megesik, hogy az emberek két különböző ponton sorakoznak fel, mert nem tudják a megálló helyére vonatkozó nézeteiket összeegyeztetni. Sokáig állnak és várnak fekete, szótlan tömegben az alig megrajzolt sínnyomok mentén, s profiljuk, mint papírból kivágott sápadt álarcok sora, a messzeségbe nézés fantasztikus vonalává áll össze. S végre váratlanul megérkezik, már be is hajtott egy mellékutcából, ahonnan nem várták, alacsony, mint egy kígyó, afféle miniatűr vonat, zömök, szuszogó mozdonyal. Befordult e fekete sorfalak közé, s elsötétül az utca a szénport hintő kocsilánctól. A mozdony sötét lihegése s valami különös, bánattal teljes komolyság fuvallata, a visszafojtott sietség és az idegesség egy pillanatra pályaudvari csarnokká változtatja az utcát a gyorsan leszálló téli alkonyatban.

Városunkban

valóságos elemi csapás a vasúti jegyekkel való üzérkedés és megvesztegetés.

Az utolsó

pillanatban, mikor a vonat már az állomáson áll, ideges sietséggel folynak a tárgyalások a vasútvonal megvesztegethető tisztviselőivel. Még mielőtt az alkudozások véget érnének, elindul a vonat, s a csalódott tömeg lassan továbbhőmpölyögve messzire elkíséri, míg végül nagy sokára eloszlik.

Az utca, mely egy

pillanatra szürkülettel, a távoli utak leheletével teli rögtönzött pályaudvarrá szűkült, ismét kivilágosodik, kiszélesedik, s medrében ismét a sétálók gondtalan, egyhangú tömegét görgeti, mely zshivajgó beszélgetés közepette vándorol a boltok kirakatai, e silány árukkal, nagy viasz- és fodrászbábukkal teli piszkos, szürke négyszögek mentén.

Kihívó

öltözetben, hosszú, csipkés ruhában sétafikálnak a prostituáltak. Egyébként lehetnek fodrásznék vagy kávéházi zenészfeleségek is. Ragadozó, osonó léptekkel járnak, s romlott, rossz arcukat valami jelentéktelen fogyatékos-ság torzítja el: kancsalítanak, sötét, ferde kancsalsággal, nyúlszájuk van, vagy az orruk cimpája hiányzik.

A város lakói

büszkék a romlottság bűzére, amit a Krokodil utca áraszt. „Semmit sem kell megtagadnunk magunktól – gondolják büszkén –, még igazi nagyvárosi feslettségre is telik tőlünk.” Azt állítják, hogy ebben a kerületben minden nő kokott.

Csakugyan, bármelyiküket vesszük közelebbről szemügyre – nyomban abba a kihívó, tapadós, sikamlós pillantásba ütközünk, mely gyönyörűséges bizonyossággal dermeszti meg ereinkben a vért. Még az iskolás lányok is bizonyos jellegzetes módon viselik itt a masnijukat, sajátos modorossággal rakosgatják lábaikat, s pillantásukban a tisztátalanság bélyege, jövőendő romlottságuk csirája lappang.

S mégis –

mégis, eláruljuk-e e városnegyed utolsó rejtélyét, a Krokodil utca féltve őrzött titkát?

Beszámolónk

során több ízben adtunk bizonyos figyelmeztető jeleket, tapintatosan kifejezésre juttattuk fenntartásainkat. A figyelmes olvasót nem éri az ügy e végső fordulata készületlenül. Beszéltünk a kerület illuzórikus, utánzat jellegéről, e szavak jelentése azonban túlságosan végleges és határozott ahhoz, hogy a városnegyed felemás, határozatlan valóságát visszatükrözhesse.

Nyelvünknek

nincs olyan kifejezése, mely adagolná valamiképp a realitás fokozatait, meghatározná sűrűségét. Mondjuk ki kertelés nélkül: e kerület végzete az,

hogy semmi sem teljesül be benne, semmi sem jut el *meghatározott céljához*, minden megkezdett mozdulat lógva marad a levegőben, minden gesztus kimerül idő

előtt, s nem léphet át bizonyos holtpontra. Észrevehettük már, mekkora tétkozlás, micsoda burjánzás jellemzi e kerület szándékait, terveit és kezdeményezéseit. Az egész kerület nem más, mint a vágyak idő előtt elburjánzó, s épp ezért erőtlen, üres erjedése. A rendkívüli könnyűség atmoszférájában kicsírázik itt minden röpke óhaj, minden átmeneti feszültség üres, felfújtdudorrá kél-dagad, s azonmód szárba szökken a pihés gyomok, színtelen, szőrös mákvirágok szürke és könnyed tenyészete, vízió és hasis súlytalan szövetéből szöve. Az egész kerület fölött a bűn lomha, parázna fluiduma lebeg, s időnként úgy tűnik, mintha a házak, boltok, emberek csupán lázas testének borzongásai volnának, lázálmainak lúdbőrzései. Sehol nem érezzük magunkat annyira fenyegetettnek a lehetőségektől, mint itt, sehol nem rendít meg bennünket ennyire a teljesülés közelsége, nem sápaszt el és bénít meg ennyire a megvalósulás kéjes dermedtsége. De ezzel aztán véget is ér az egész. Mihelyt átléptük a feszültség egy bizonyos pontját, megáll a dagály és hátrálni kezd, az atmoszféra kialszik és elvirul, a lehetőségek elhervadnak és semmivé foszlanak, az izgalom tébolyult szürke mákvirágai hamuvá porladnak.

Örökké

sajnálni fogjuk, hogy akkor kijöttünk egy percre a kétes áruk konfekciószalonzájából. Nem találunk már soha vissza. Cégértől cégéig bolyongunk majd, ezerszer és ezerszer eltévesztjük. A szalonok tucatjait látogatjuk végig, s akadunk egészen hasonlókra is, könyvek sorfalai közt vándorolunk majd, folyóiratokat és nyomtatványokat forgatunk, hosszú és bonyolult tárgyalásokat folytatunk túlpigmentált bőrű, szeplős szépségű kisasszonyokkal, akik nem bírják megérteni kívánságainkat.

Félreértésekbe

bonyolódunk majd, míg végül a fölösleges erőfeszítés, a kárba vesztett hajszasorán egész lázunk és izgatottságunk elpárolog.

Minden

reménységünk félreértés volt, a bolt és a személyzet kétértelműsége – csak látszat, a konfekció igazi konfekció volt, s a segédnek nem voltak semmiféle rejtett szándékai. A Krokodil utca asszonyvilágának romlottsága csupán középszerű, elfojtják az erkölcsi előítéletek és a banális közönségesség vastag, tompító rétegei. Az olcsó emberanyag e városában még a túlburjánzó ösztönök, a rendkívüli, sötét szenvedélyek is hiányoznak.

A Krokodil

utca engedmény volt városunk részéről, engedmény a modernség és a nagyvárosi romlottság javára. Nyilván nem telt tőlünk más, csak ilyen papírutánzat, foszladozó tavalyi újságkivágások fotómontázsza.

KERÉNYI GRÁCIA

fordítása

Csótányok

Azokban a

szürke napokban történt, amelyek apám zseniális korszakának pompás tarkaságára következtek. A depresszió hosszú hetei teltek el, súlyos hetek, vasárnapok és ünnepek nélkül, a bezárult ég alatt, sivár tájon. Apám akkor már nem volt közöttünk. Az emeleti szobákat kitakarították, és kiadták valami telefonos kisasszonynak. Az egész madárseregletből egyetlen példány maradt, egy kitömött keselyű, amely egy polcon állt a szalonban. A behúzott függönyök hűvös félhomályában gubbasztott, akárcsak életében: fél lábbon, egy buddhista bölcs tartásában, és keserű, szikkadt aszkétaarca a végső lemondás és egykedvűség kifejezésébe kövült. Szemei kiestek, kisírt, könnyes szemgödöréből fűrészporszerű pergett. Csak az elszarusodott egyiptomi szemölcsök hatalmas, csupasz csőrén és kopasz nyakán, a fakókék szemölcsök és gumók kölcsönöztek ennek az elaggott fejnek valami illőképpen szent kifejezést.

Tollas ruháját

már sok helyütt megrágták a molyok, egyre hullajtotta puha, szürke tollazatát, amit Adela a szoba névtelen porával együtt hetente egyszer kisöpört. A megkopaszodott helyeken látszott a zsákszerű, durva anyag, melyből kilógott a kenderkóc. Titokban nehezteltem anyámra, hogy oly könnyen napi-rendre tért apám elvesztése felett. Sohasem szerette – gondoltam –, s mivel apám egyetlen asszony szívében sem vert gyökeret, nem tudott belenőni semmiféle realitásba, és örökké az élet perifériáján, félvalós régiókban, a valóság peremén lebegett.

Még a tisztos, polgári halált sem szolgálta meg – gondoltam –, nála mindennek furcsának és kétesnek kellett lennie. Eltökéltem, hogy alkalmas pillanatban nyílt beszéddel fogom meglepni anyámat. Azon a napon (súlyos, téli nap volt, már reggeltől kezdve lágy pelyhekben szitált az alkony) anyámnak migrénje volt, és magányosan feküdt a szalonban egy kanapén.

Ebben a ritkán

látott vendégszobában apám eltűnése óta példás rend uralkodott, amelyet Adela viasszal és kefékkel ápolt. A bútorokat huzat borította, minden tárgy megadta magát a vasfegyelemnek, amellyel Adela gondoskodott erről a szobáról. Csak a komódon, a vázában díszelgő pávaszemcsokor hányt fittyet a szigorra. Féktelen, veszélyes pontja volt a szobának, valami megfoghatatlan forradalmiság érződött benne, mint egy osztályra való gimnazistalányban, akiknek szemében áhítat ül, azon túl azonban már zabolátlan önfejlés tanítják bennük. Ezek a szemek egész nap döfődtek, lyukakat fúrtak a falba, kacsingattak, hunyorogtak, s ujjaikat ajkukra szorítva, egymást túlszárnyalva verdestek szempilláikkal, tele voltak kacarászással és vásottsággal. Csiripeléssel és susogással töltötték be a szobát, szétszóródtak, akár a lepkék a sokkarú lámpa körül, színes tömegben ütköztek a fakó és elaggott tükrökbe, amelyek elszoktak a mozgástól meg a vidámságtól, bekukkantottak a kulcslyukakba. Még anyám jelenlétében, aki bekötött fejjel feküdt a kanapén, sem tudták fékezni magukat: kacsingattak, jeleket adtak egymásnak, titkos jelentésekkel teli, néma és színes ábécéjükkel beszélgettek.

Bosszantott ez a gúnyos egyetértés, ez a hátam mögött szerveződő villongó összeesküvés. Térdemet anyám kanapéjához szorítottam, két ujjammal – mint aki eltűnődik – köntöse finom anyagát vizsgálgattam, s mintegy mellékesen kérdeztem: – Már régen meg akartam kérdezni tőled: igaz, hogy ez ő? – És jóllehet rá sem néztem a keselyűre, anyám rögtön megértett, zavarba jött, és lesütötte szemét. Szándékosan hagytam múlni a pillanatokat, hogy kiélvezem zavarát, aztán tökéletes nyugalommal, növekvő haragomon uralkodva azt kérdeztem: – Akkor mi értelme azoknak a pletykáknak és hazugságoknak, amelyeket apámról terjesztesz?

De anyám

vonásai, amelyek a pániktól hirtelen szétestek, kezdtek újra elrendeződni. – Miféle hazugságok? – kérdezte pislogva. Szeme üres volt, sötétben kéklett, a fehérje nem is látszott. – Adelától hallottam – mondtam –, de tudom, hogy tőled erednek: tudni akarom az igazat.

Ajka könnyedén

megremegett, pupillája, amely kerülte a pillantásomat, szeme sarkába vándorolt.

– Nem hazudtam – mondta, és szája megduzzadt, majd mindjárt azután keskenyre húzódott. Megéreztem, hogy úgy incselkedik velem, mint nő a férfival. – Ami a csótányokat illeti, az igaz: hiszen magad is emlékszel... – Zavarba jöttem.

Valóban emlékeztem arra a csótány-invázióra, arra a feketén nyüzsgő áradatra, amely pókszerű futkosással töltötte be az éjszakát. Minden résből rezgő bajszyok kandikáltak ki, minden hasadék váratlanul csótányokat lövellhetett, a padló minden repedéséből kikelhetett ez a fekete villanás, amely örült cikcakkban rohangált a földön. Ó, a pánik vad tébolya, melyet fénylő fekete vonal rótt a padló táblájára! Ó, apám rémült kiáltásai, amint székről székre ugrott dárdával a kezében! Nem evett és nem ivott, a láz vörösen parázlott arcán, szája köré az undor görcsös vonaglása vésődött: apám tökéletesen megvadult. Nyilvánvaló volt, hogy a gyűlölet ekkora feszültségét egyetlen szervezet sem bírhatja sokáig. A szörnyű undor merev és tragikus maszkká változtatta arcát, melyen csak alsó szemhéjával elfedett pupillája állt a vártán, feszülten, mint a húr, örökös gyanakvásban. Hirtelen vad kiáltozással pattant fel ültéből, vaktában a szoba sarkába rohant, s már emelte is a dárdát, melyen a fennakadt csótány kétségbeesetten kapálózott összekuszált lábával. Adela ilyenkor a rémülettől sápadt férfi segítségére sietett, elvette a lándzsát a felszúrt trófeával, hogy belefojtsa a dézsába. Már akkor sem tudtam volna megmondani, hogy ezeket a képeket Adela elbeszélése oltotta-e belém, vagy magam is tanúja voltam a jeleneteknek. Apám akkor már nem rendelkezett azzal az ellenálló erővel, amely az egészséges embert megvédi az undor bűvöletétől. Ahelyett, hogy elhatárolta volna magát az efféle varázs szörnyűséges vonzerejétől, az örület prédájaként mind jobban belekeveredett. A szomorú következmények nem sokáig várattak magukra. Hamarosan megjelentek az első gyanús jelek, amelyek félelemmel és szorongással töltöttek el bennünket. Apám viselkedése megváltozott. Tébolya, izgott eufóriája lelohadt. Mozgása és arckifejezése rossz lelkiismeretről árulkodott. Kerülni kezdett minket. Egész nap sarkokban, szekrényekben meg a

dunya alatt bujkált. Nemegyszer láttam, amint merengve szemlélte saját kezét, tanulmányozta bőre, körme állapotát, amelyen sötét foltok kezdtek megjelenni, sötét foltok, akár a csótány páncélja.

Napközben

maradék erejével még ellenállt, de éjszakánként a bűvölet hatalmas rohamokban tört rá. Láttam őt késő éjjel, a padlóra állított gyertya világánál. Apám mezítelenül feküdt a földön, sötét totemfoltokkal telepingálva, bordái rajzolatával, anatómiáját kivetítő fantasztikus ábraként összefirkálva, hason feküdt, az undor elragadtatásában vergődve, mely tekervényes útjai mélyébe vonta őt. Apám egy különös rítus soktagú, bonyolult mozdulatait végezte, amelyben rémülten ismertem rá a csótány-szertartás utánzatára.

Ettől fogva

lemondtunk apámról. Hasonlatossága a csótányhoz napról napra világosabb lett: apám csótánnyá változott.

Lassan

hozzászoktunk a gondolathoz. Egyre ritkábban láttuk apámat, egész hetekre eltűnt valahol csótány-útjain – már nem tudtuk megkülönböztetni, teljesen egybeolvadt ezzel a rendkívüli fekete fajjal. Ki tudta volna megmondani, él-e még valami padlóhasadékban, végigfutja-e éjjelenként a szobákat a csótányok ügyeibe bonyolódva, vagy azok között a holt rovarok között van, amelyeket Adela talált reggelente a hátukon fekve, összekuszált lábakkal, s amelyeket utálkozva felsöpört és kihajított.

– De mégis –

mondtam megzavarodva –, biztos vagyok benne, hogy ez a keselyű ő. – Anyám a szempillája alól rám tekintett: – Ne gyötörj, drágám – hisz mondtam már, hogy apád mint ügynök járja az országot; hiszen tudod: sokszor éjjel jön haza, hogy pirkadat előtt még messzibb útra induljon.

GALAMBOS CSABA

fordítása

Vihar

Azon a hosszú és kietlen télen a sötétség bőséges, százszoros termést hozott városunkban. Bizonyára rég nem takarították a padlásokat meg lomtárakat, fazék fazékra, üveg üvegre torlódott, vég nélkül nőttek az üres palackok hegyei.

Ott, a padlások és tetők felperzselt, sokgerendás erdejében indult elfajzásnak és buja erjedésnek a sötétség. Ott tartották első feketemiséiket a fazekak, ott kezdődtek azok az üresen fecsegő összejövetelek, azok a hadrikáló poharazgatások, a palackok és butéliák bugyogása. Mígnem egy éjjel a ropant zsindeyes térségek alján felsorakozott a fazekak és üvegek sűrű, tömött hadsora, és hatalmas, zsúfolt tömegével elárasztotta a várost.

Házhéj a házhéjből kiválva, egyik a másikából sokasodva lődözte a sötét sorfalakat, és az öblös visszhangban pillérek és gerendák lovasegységei, fenőtérdükre ereszkedett fabakok gránátvetői nyargalásztak, hogy a szabadba rontva a szarufák galoppjával, a talpszelemenek és abroncsok lármájával töltsék meg az éj térségeit.

És ekkor áradtak ki azok a sötét folyók, ekkor keltek vándorútra a hordók és rocskák, és hömpölyögtek az éjszakában. Fekete, csillámló, zajos tömegük ostromolta a várost. Éjente csak úgy nyüzsgött a sötét, lármás edényáradat, mint fecsegő halak ármádiája tolongott a civakodó sajtárok és hagymázás csöbrök féktelen inváziója.

Fenekükkel dübögve torlódtak a vedrek, hordók és kannák, imbolyogtak a fazekasok háromlábú agyagdézsaí, dandyk ócska kalapjai és cilinderei kecmeregtek egymásra tornyosulva, aztán ledőltek.

És mindahányan esetlenül kerepeltek fanyelvük csapjával, fapofájuk otrombán darálta a motyogó átkokat és szidalmakat, sárral mocskolva az egész éjjeli térséget. Mígnem kedvükre kigyalázkodták, kikáromkodták magukat.

A parttól partig pletykáló edények hahotájától vonzva, végre-valahára megjöttek a karavánok, felvonultak a vihar fenyegető szekerei, és megállapodtak az éj fölött. Roppant szekértábor, sötét, mozgó amfiteátrum vette körül nagy körökben a várost. És fergeteges, ádáz viharként robbant a sötétség, és három nap és három éjjel tombolt a szélvész...

*

– Ma nem mégé iskolába – mondta reggel anyám –, kint szörnyű vihar van. – A szobában finom, gyantaszagú füstfátyol lengett. A kályha vonított és szűkölt, mintha egy farka megkötözött kutya vagy démon lett volna benne. Domború hasán színes fintorba torzult a nagy mázolmány, egyre kísértetiesebb lett felfújt orcáival.

Meztéláb az ablakhoz szaladtam. Az égboltot széltében-hosszában kifújták a szelek. Ezüstösen fehér volt és tágas, kirajzolódtak rajta a pattanásig feszült erővonalak, az ón és ólom dermedt ereit idéző szigorú barázdák. Erőmezőkre felosztva és feszültségektől vibrálva tele volt elfojtott dinamizmussal. Kiütköztek rajta a vihar diagrammái, a láthatatlan és megfoghatatlan viharé, amely erővel töltötte meg a tájat.

Nem volt látható a vihar. A házakon érződött, a tetőkön, melyeknek a szélvész fúriája nekirontott. A padlások, úgy rémlett, sorra megnőttek, és őrjöngésben törtek ki, amikor a vihar ereje beléjük hatolt.

Kifosztotta a tereket, az utcákon fehér űrt hagyott maga után, tisztára söpörte a piactér egész kövezetét. Csak imitt-amott görnyedt és lobogott alatta, a ház sarkába fogódzva, egy-egy magányos ember.

Úgy rémlett, az egész piactér felpúposodik, és tar pilisként fénylik fergeteges mélyrepülései nyomán.

A szél hideg és élettelen színeket fújta a mennyboltra, rozsdás, sárga és lila pásztákat, labirintusának távoli bolthajtásait és oszlopsorait. E firmamentum alatt feketén és csálén álltak a háztetők, tele türelmetlenséggel és várakozással. Amelyekbe a vihar behatolt, azok elragadtatásukban felágaskodtak, túlnőttek a szomszéd házakon, és jóslatokat mondtak a viharzó ég alatt. Aztán lehanyatlottak, és kihunytak, nem tudva tovább visszatartani a roppant szuszt, mely tovarepült, lármával és rettegéssel töltve meg az egész térséget. És ismét újabb házak horgadtak fel kiáltozva, a jövőbelátás önkívületében, és jövendöltek.

Az óriás bükkfák, mint megrázó felfedezések tanúi, felemelt karral álltak a templom körül, és kiabáltak, kiabáltak.

Odébb, a piactér háztetőin túl, távoli tűzfalakat láttam, a külváros csupasz oromzatait. Nyújtózkodtak, egyik a másik fölé, a félelemtől és megrökönyödéstől dermedten növekedtek. A messzi, hideg, vörös visszfény fáradt színeket festett rájuk.

Nem ebédeltünk aznap, mert a tűzhelyből füstgomolyokban tért vissza a tűz a szobába. A helyiségek hidegek és szélszagúak voltak. Délután kettő körül tűz ütött ki a külvárosban, és féktelenül terjedt. Anyám és Adela csomagolni kezdte az ágyneműt, a bundákat, az értékeket.

Jött az éjszaka. A szélviharnak nőtt az ereje, mind erőszakosabb lett, aránytalanul kiterébélyesedett, és körülölelte az egész térséget. Immár nem a házakat és tetőket látogatta, hanem sokemeletes, többszörös térséget épített be a város fölött, végtelenbe növekvő sötét labirintust. Egész szobasorokat lövellt ki ebből a labirintusból, épületszárnyakat és traktusokat tüzelt a villáma, dübörögve görgette a hosszú oszlopsorokat, aztán hagyta leszakadni a képzeletbeli emeleteket, boltíveket és kazamatákat, és még magasabbra tört, elragadtatásával formálva az alaktalan határtalanságot.

A szoba enyhén remegett, a falakon meg-megcsörrentek a képek. Az ablaküvegeken a lámpa zsíros visszfénye csillogott. A dudorodó függönyök megteltek a viharos éj zihálásával. Eszünkbe jutott, hogy apánkat reggel óta egyikünk sem látta. Kora reggel nyilván a boltba ment, gondoltuk, s ott érte a vihar, elvágva hazavivő útját.

– Egész nap egy falatot sem evett – jajveszékelt anyám. Teodor, az idősebbik segéd vállalkozott rá, hogy kimerészkedik a viharos éjszakába, és ételt visz apánknak. Fivérem csatlakozott az expedícióhoz.

Nagy medvebundákba burkolóztak, vasalóval meg mozsárral terhelték meg zsebüket, nehezákkal, hogy a szél el ne ragadja őket.

Elővigyázatosan kinyitottuk az éjszakába nyíló kaput. Ahogy a segéd meg a fivérem duzzadó kabátban kilépett a sötétségbe, a ház küszöbén menten elnyelte őket az éj. A vihar azonnal elmosta távozásuk nyomát. Az ablakból még a lámpást sem láttuk, amelyet magukkal vittek.

Hogy bekebelezte őket, a vihar kis időre elcsendesedett. Adela és anyám újra megpróbált tüzet éleszteni a tűzhelyben. A gyufák sorra elaludtak, az aprófából hamu és korom csapott fel. Álltunk a kapunál és hallgatóztunk. A szélvihar jajgatásából különféle hangok szűrődtek ki, rábeszélés, szólongatás, csevegés. Úgy rémlett, a viharban eltévedt apánk segélykiáltását halljuk, majd megint azt, hogy fivérem gondtalanul beszélget Teodorral az ajtó előtt. A hang annyira megtévesztő volt, hogy Adela kinyitotta a kaput, és csak ugyan megpillantotta Teodort meg a fivéremet, amint nagy erőfeszítéssel gabalyodnak ki a viharból, mely fogva tartotta őket.

Kifulladásra léptek a pitvarba, erőlködve támasztották be maguk mögött a kaput. Neki kellett feszülniük a félfának, olyan erővel ostromolta a kaput a vihar. Végre-valahára betolták a reteszt, és a szél tovább nyargalt.

Összefüggéstelenül meséltek az éjszakáról, a viharról. Szélfúttá bundájuknak most levegőszaga volt. Szemhéjuk meg-megrebbent a fényben; szemük még tele volt az éjszakával, pillájuk minden rezdülésre sötétség szivárgott belőle. Nem jutottak el a boltba, eltévedtek, és csak nagy ügyel-bajjal találtak haza. A városra nem ismertek rá, az utcák olyanok voltak, mintha átépítették volna őket.

Anyám gyanakodott, hogy füllentenek. Csakugyan, az egész jelenet olyan benyomást keltett, mintha azt a negyedórácskát ott töltötték volna az ablak alatt a sötétben, lépésnyire sem távolodva el a háztól. De talán valóban nem volt már város meg piactér, és a szélvihar meg az éj csak szűküléssel, süvítéssel és jajongással teli sötét kulisszákkal vette körül házunkat. Talán sehol sem voltak azok a hatalmas és komor térségek, melyeket a vihar sugallt nekünk, sehol sem voltak azok a síri labirintusok, azok a sokablakos épület-szárnyak és folyosók, melyeken úgy játszott a szél, mint hosszú fekete fuvolákon. Mind jobban erősödött bennünk a meggyőződés, hogy ez az egész vihar csak éjszakai hetvenkedés volt, mely egy díszlet szűk felületén imitálta a vihar tragikus parttalanságát, kozmikus otthontalanságát és árvaságát.

Most mind gyakrabban nyílt a pitvar ajtaja, és köpönyegbe, sálba burkolt vendéget eresztett be. Ziháló szomszéd vagy ismerős bontakozott ki lassan a kendőkből, felöltőkből, és elfúló hangon lökte ki magából a történeteket, a szaggatott, összefüggéstelen szavakat, melyek kísértetiesen felnagyították, hamisan eltúlozták az éj határtalanságát. A tűzhely és a kürtő fekete, széles pereme mögött néhány lépcsőfok vitt a padlásajtóhoz.

Ezen a lépcsőn ült az idősebbik segéd, Teodor, és hallgatta, hogyan muzsikál a szél a padlás. Hallotta, hogy a vihar szüneteiben a padlás bordázatának fújtatói redőkbe rendeződnek, és a tető elernyed és petyhüdt lesz, mint egy óriás tüdő, melyből kifogyott a szusz, majd újra teleszívja magát levegővel, cölöpsoraival a szarufához igazodik, nő, magasodik, mint a gótikus boltozat, a százszoros visszhangtól hangos gerendaerdeje terjeszkedik, és zúg, mint roppant bőgők teste. Hanem aztán megfeledkeztünk a fergetegről, Adela fahajat tört a csengő-bongó mozsárban. Perazja nénye érkezett látogatóba. Apró volt, izgága, és tele igyekezettel, fekete csipkesállal a fején serénykedett a konyhában, segített Adela-nak. Adela egy kakast kopasztott.

Perazja nénye a kürtő alatt meggyújtott egy maréknyi papírost, széles lángnyelvek röppentek belőle a fekete torokba. Adela nyakon csípte a kakast, és a lángok fölé tartotta, hogy leperzselje róla a maradék tollal. A tűzben a kakas egyszer csak megverdeste szárnyát, felkukorékolt, és elhamvadt. Ekkor Perazja nénye lármázni kezdett, káromkodott és átkozódott. A dühtől remegve ököllel fenyegette Adelát és anyámat. Nem értettem, mi lelte, ám ő egyre hevesebb haragra gyúlt, és valóságos hadonászó, szitkozódó batyuvá változott. Úgy rémlett, hogy őrjöngő dühében darabokra hadonássza magát, hogy szétesik, felosztódik, szertefut száz pók alakjában, hogy tébolyulton futkosó svábbogarak fekete, villódzó özönként rajzik szét a padlón. Ehelyett hirtelen kisebbedni, zsugorodni kezdett, még mindig reszketve és tántorogva az átoktól. A konyha sarkában, ahol a tűzifát tartottuk, egyszerre csak leguggolt, apró volt és görnyedt, és káromkodva és köhögve válogatni kezdett a zengő tuskók között, mígnem talált két vékony, sárga faszilánkot, a lábához mérte őket, azután mint holmi gólyalábra, felkapaszkodott rájuk, és elindult ezzel a sárga mankóval, végigkocogott a padló deszkáin, ide-oda futkosott rézsút a földön, egyre gyorsabban és gyorsabban, aztán a döngő deszkákon dülöngélve felszaladt a fenyőlócára, s onnan a tányérokkel teli polcra, a konyha falait körülfutó zengő deszkapolcra, és ott szaporázott gólyaláb mankóján billegve, mígnem a sarokban, egyre kisebbre zsugorodva, elfeketedett, mint fonnyadt, elégett papíros összepöndörödött, hamuszirommá hamvadt, porrá és semmivé porladt.

Tanácsstalanul álltunk a düh e tomboló fúriája fölött, mely magamagát emésztette és falta fel. Sajnálkozva néztük a roham lefolyását, és bizonyos megkönnyebbüléssel tértünk vissza foglalatosságunkhoz, midőn a szomorú processzus természetes végkifejletéhez ért.

Adela újra megbongatta mozsarát, törte a fahajat, anyám folytatta a megszokadt beszélgetést, és Teodor, a segéd, a padlás jövőndölését hallgatva komikus fintorokat vágott, s felvont szemöldökkel mulatott magában.

KÖRTVÉLYESSY KLÁRA fordítása

A nagy szezon éjszakája

Mindenki tudja, hogy a közönséges, rendes nyarak sorában az elkülöncösödött idő méhéből időnként más nyarak is születnek, különleges nyarak, elfajult nyarak, melyeken – akár egy hatodik kisujj a kézen – valahol kinő egy tizenharmadik, hamis hónap.

Azért mondjuk, hogy hamis, mert ritkán fejlődik ki teljesen. Mint a későn fogant gyermek, növéseben visszamaradt, púpos hónap, félig lehervadt hajítás, inkább sejtelem, mint valóság.

A nyár aggkori mértéktelensége a hibás ebben, parázna, kései életereje. Előfordul néha, hogy elmúlik az augusztus, de a nyár vastag, vén törzse megszokásból még tovább terem, korhadt testéből vadhajítás-napokat, gyom-napokat fakaszt, meddő és hülye napokat vet oda ráadásnak, ingyen, üres és ehetetlen naptorzásakat – fehér, csodálkozó és fölösleges napokat.

Szabálytalanul és egyenetlenül hajtanak ki, kialakulatlanok, és egymással összenőttek, akár egy torzszülött kéz bimbózó, fügemutatásba zsugorodott ujjai.

Mások az apokrifekhez hasonlítják e napokat, melyeket titokban csempésztek be az év vaskos bibliájának fejezetei közé, palimpszesztusokhoz, melyeket suttyomban fűztek a lapok sorába, vagy azokhoz a nyomtatott szöveg nélküli fehér oldalakhoz, amelyekre képek áradatát öntheti a jóllakásig teleolvasott és tartalommal megtelt szem, s elvesztheti ezeken az üres lapokon a színeket, az egyre halványuló ábrák egymásutánjában, hogy megpihenhessen semmilyenységükön, mielőtt újabb kalandok és fejezetek labirintusába keverednék.

Ah, hova is lett az az ósdi, megsárgult szerelmes regény, az esztendő regénye – az a nagy, széthulló kalendárium! Elfeledve hever valahol az idő levéltárában, s tartalma tovább növekszik a kötés táblái közt, szünet nélkül duzzad a hónapok szószátyárkodásától, a lódítás gyors ősnemzésétől, a meséktől és képzelgésektől, melyek egyre szaporodnak benne. Ah, most is, míg feljegyezgetem elbeszéléseimet, felsorakoztatom ezeket az apámról szóló történeteket a kalendárium szövegének kopottas margójára, vajon nem táplálom-e szívemben a titkos reményt, hogy valaha észrevétlenül benőnek e legnagyobb, széthulló könyvnek, a Könyvek Könyvének elsár-

gult lapjai közé, bevonulnak az oldalak roppant susogásába, mely magába nyeli őket?

Tehát az, amiről itt beszélni fogunk, az év ama tizenharmadik, létszámfeletti és mintegy hamis hónapjában történt, a kalendárium nagy krónikájának tízegynéhány üres lapján.

Furcsán fanyar és üdítő reggelek kezdték akkoriban a napot. Az idő lecsillapult, és hűvösebb tempójáról, a levegő egészen új illatáról, a fény megváltozott halmazállapotáról észre lehetett venni, hogy a napok más sorozatába, Isten Esztendejének új környékére jutott az ember.

A hang zengőn és frissen remegett az új egek alatt, akárcsak egy új, még üres lakásban, amit a lakk és a festékek, megkezdett és ki nem próbált dolgok illata tölt be. Különös meghatottsággal próbáltuk ki az új visszhangot, kíváncsian szegtük meg, mint egy hűvös és józan reggelen a kuglófot a kávéhoz, utazás előtti napon.

Apám megint a bolt hátsó irodájában ült, a kicsiny, bolthajtásos szobában, melyet soksejtes iratrendezők rácsoztak be, akár egy méhkast, s melyről vég nélkül hámlottak a papír-, levél- és számlarétegek. Az ívek susogásából, a papírok vég nélküli lapozásából nőtt ki e szoba rácsos és üres egzisztenciája, a kötegek szüntelen át- meg átrendezgetéséből újra meg újra megújult a levegőben egy számtalan cégjelzés-fejből összerakódó apoteózis, madártávlatból látott, füstölgő kéményeit ég felé borzoló, éremsorokkal körülvelt s pompázatos *et*-ek és *Comp.*-ok kanyarulataiba és kacskaringóiba foglalt gyárváros alakjában.

Ott ült apám, akár egy madárházban, egy magas, támlátlan széken, s az iratrendezők galambdúcai zörgették papírkötegeiket, s minden fészek és odú tele volt a számok csicsérgésével.

A nagy üzlet mélye sötétlett, s napról napra újabb szövet-, gyapjú-, bársony- és kordkészletekkel gazdagodott. A sötét polcokon, a hűvös, filces tarkaság e hombáraiban és lomtáiraiban a dolgok sötét, állott színessége százszoros kamatot hozott, az őszi hatalmas tőkéje egyre sokszorozódott és telítődött. Ott növekedett és sötétlett ez a tőke, s egyre szélesebben terpeszkedett szét a polcokon, akár egy nagy színház karzatain, folyton-folyvást kiegészülve, s minden reggel újabb árurakományokkal szaporodva, amiket ládáknak és bálákban hoztak be a reggeli hűvösséggel együtt medvevállukon a nyögdecselő, szakállas teherhordók, az őszi frissesség és a vodka párafelhőjében. A segédek kirakták a jóllakató búzakékség újabb készleteit, s meg-

töltötték velük, gondosan begittelték a magas szekrények minden részét és hézagát. Óriási regisztere volt ez az ősz valamennyi színének, rétegekbe rendezve, árnyalatok szerint osztályozva, s úgy ment fölfelé és lefelé, mint valami zengzetes lépcsőn, valamennyi színoktáv futamain át. Alant kezdődött, nyögdécselve és bátortalanul próbálgatta az alt fakultságait és félhangjait, azután a messzeség színevesztett hamujába, gobelinzöldjébe és kékségébe csapott át, s egyre szélesebb akkordokban növekedve fölfelé, a sötét gránátszínig, a távoli erdők indigójáig és a zúgó parkok plüsséig jutott el, hogy azután átgázolva az okkersárgán, a vérvörösön, a rozsdaszínen és a szépián, betérjen a hervadó kertek zizegő árnyékába, s eljusson a gombák sötét illatáig, az őszi éjszaka mélyén korhadó fa lélegzetéig, s a legsötétebb basszusok tompa kísérőmuzsikájáig.

Apám föl-alá járt a kelmék őszének dús arzenálja mentén, s csillapítgatta, csitította e tömegeket, duzzadó erejüket, az Évszak nyugodt hatalmát. Minél tovább meg akarta egészében tartani az elraktározott tarkaság e gazdag készleteit. Félt megszegni, aprópénzre váltani az ősz vastartalékát. De tudta, érezte, hogy eljön az idő, s az őszi szélvész, a pusztító és meleg szél átvonul e szekrények felett, s akkor fölengednek, és semmi sem tudja az áradást visszatartani, a színesség e patakjait, melyekkel kiöntenek az egész városra.

Eljött a Nagy Szezon időszaka. Megélénkültek az utcák. Délután hat óra-kor kivirult a városon a láz, lázrózsák égtek a házak arcán, s az emberek valamilyen belső tűztől felhevülten, kifestve és rikítóra színezve, valamilyen ünnepi, szép és gonosz kórtól csillogó szemmel csatangoltak.

A mellékutcákban, a csendes sikátorokban, melyek már az esti kerületbe menekülnek, üres volt a város. Csak a gyerekek játszottak az erkélyek alatti kis tereken. Játszottak lélekszakadva, lármásan és esetlenül. Apró hólyagocskákat tapasztottak a szájukhoz, hogy felfújják őket, s hirtelen nagy, síkító, lublubboló-öblögető dudorrá pulykásodjanak, vagy ostoba, vörös és kukorékoló álarccá kakasodjanak, fantasztikus és abszurd színes őszi maszkarává. Olyan benyomást keltettek, mintha így felfújva és kukorékolón föl-emelkednének hosszú, színes láncokban a levegőbe, hogy – akárcsak a madarak őszi V-betűi – elhúzzanak a város fölött: fantasztikus hajórajok selyempapírból és őszi verőfényből. Vagy nagy kiáltozással húzták egymást kicsiny, lármás kocsikon, a kerekek, küllők és kocsirudak muzsikáló, színes zörgése közepette. A kocsik kiabálásukkal tetésen megrakodva indultak el

lefelé, s legurultak az utca aljába, egészen az alant kiáradt, sárga esti folyócskáig, ahol karikák, pöckök és pálcikák romjaivá hullottak szét.

S mialatt a gyerekek játéka egyre hangosabb és bonyolultabb lett, a város lázrózsái elsötétültek és bíborszínre fakadtak, hirtelen az egész világ hervadni és feketedni kezdett, s csakhamar kavargó szürkületet bocsátott ki magából, mely megfertőzött mindent. Álnokul és mérgezően terjedt a szürkület e ragálya körös-körül, egyik dologról a másikra szállt, s amihez hozzáért, az nyomban elkorhadt, megfeketedett, porrá foszlott. Az emberek halk riadalomban menekültek előle, ám hirtelen utolérte őket is ez a lepra, sötét kiütéssel ütött ki a homlokukon, s elveszítették arcukat, nagy, alakatlan foltokban hullott le róluk az arcuk, s így mentek tovább, immár arcvo-nások nélkül, szem nélkül, egyik álarcot a másik után veszítve el útközben – csak úgy hemzsegték az eldobott, menekülésük nyomán elszórt lárvák a szürkületben. Azután korhadó fekete kéreg kezdett bevonni mindent, melyről nagy cafatokban, beteges varokban hámlott le a sötétség. S míg alant minden fellazult és semmivé lett ebben a halk kavarodásban, a gyors bomlás pánikjában, fönt megmaradt és egyre magasabbra nőtt az alkonypír hallgató riadója, s milliók halk, csengő csiripelése remegett benne, millió láthatatlan pacsirta szárnybontása duzzasztotta, melyek együtt repültek egy ezüstös, nagy végtelenségbe. Azután hirtelen mégis éjszaka volt – nagy éjszaka, melyet még tovább növelt, tágított a szél fuvallata. Az éj e sokszoros labirintusába világos fészkeket hasítottak a boltok: nagy, színes lámpások, tele az áruk tornyosuló halmazaival és a vásárlók zsvajával. E lámpások világos üvegén át szemmel kísérelhettük az őszi vásárlások lármás, fura ceremóniákkal körített szertartását.

Igen: a nagy, dúsan redőzött árnyaktól magasra nőtt, szelektől szélesedő őszi éjszaka sötét redőiben világos zsebek rejlettek, színes aprósággal, tarka gyarmatáruval, csokoládé- és kekszfélével teli zacskók. Ezek a cukrosdobozokból összetákolt, csokoládéreklámokkal rikítóan kitapétázott, szappanokkal, vidám vackokkal, aranyozott semmiségekkel, sztaniollal, trombitával, töltött ostyával és színes mentolos cukorkával telezsúfolt bódék és butikok a könnyelműség állomásai voltak, a gondtalanság széthintett, csörgő-börgő csecsebecsői a hatalmas, szelektől lobogtatott labirintuséjszaka szakadékai-ban.

Nagy, sötét tömegek hömpölyögtek a sötétségben, lármás kavarodásban, ezer meg ezer láb csoszogásával, ezer meg ezer száj beszéde közepette –

nyüzsgő, kusza vándorsereg vonult az őszi város fő ütőerein. Hömpölygött ez a folyó, tele zsvivajjal, komor tekintetekkel, ravasz pislantásokkal, a lárma, a pletykák és kacagások sűrű, pépes masszája, amit beszélgetés hasogattott fel, csevegés szabdalt darabokra.

Mintha száraz őszi mákfejek indultak volna meg tömegesen, mákot szórva: fej-kereplők, ember-csörgők áradata.

Apám idegesen és lázrózsáktól színesen, csillogó szemmel járt-kelt a fényárban úszó boltban, s hallgatózott.

A kirakat és a portálé üvegén át behatolt ide messziről a város moraja, a hömpölygő tömeg fojtott zsvivaja. A bolt csendje fölött nagy fénnel égett a magas bolthajtásról függő petróleumlámpa, s az árnyék legkisebb nyomát is kiszorította minden résből és zugból. A nagy, üres padló meg-megreccsent a csendben, s számlálgatta a fényben csillogó kockáit, hosszában és keresztben – ezt a sakktáblát, melynek nagy lapjai recsegve-ropogva beszélgettek egymással a csendben, hol itt, hol ott válaszolgattak egymásnak egy-egy hangos hasadással. A kelmék viszont szótlánul, hangtalanul heverték a maguk filces piheségében, s a falak menten pillantásokat váltottak egymással apám háta mögött, halk jelekkel érintkeztek egyik szekrénytől a másikig.

Apám hallgatózott. Úgy tűnt, mintha megnyúlna a füle, s szerteágazna az ablakon át, ki az éjjeli csendbe: akár egy fantasztikus korallnövény, az éj kavargásában hullámozó vörös polip.

Hallgatózott, és hallott. Növekvő nyugtalansággal hallotta a közelgő tömegek áradatát. Ijedten nézett körül az üres boltban. A segédek kereste. De ezek a sötét és vörös hajú angyalok elrepültek valahova. Csak ő maradt egyedül, rettegve a tömegtől, mely csakhamar elárasztja a bolt csendjét, lármas sokasága kifosztja és szétosztja maga közt, elárverezi ezt az egész gazdag őszt, melyet évek óta itt gyűjtött halomba, ebben a kies, nagy magtárban.

Hol voltak a segédek? Hol voltak ezek a bájos kerubok, akiknek a sötét posztósáncokat védelmezniük kellett volna? Apám gyanakodott, nem bírta elúzni a fájó gondolatot, hogy valahol a ház mélyén vétkeznek éppen az emberek lányaival. Mozdulatlanul és gondterhelten, csillogó szemmel állt a bolt világos csendjében, a belső hallásával érezte, mi megy végbe a ház mélyén, e nagy, színes lámpa hátsó kamráiban. Kinyílt előtte a ház, egyik szoba a másik után, egyik kamra a másik után, akár egy kártyavár, s látta, hogyan kergetik a segédek Adelát, az összes fényárban úszó, üres szobákon át,

lépcsőn le, lépcsőn fel, míg végül sikerül kicsúsznia a kezük közül, beront a világos konyhába, és elbarikádozza magát a konyhakredencsel.

Ott állt a lány, kifulladásra, vidáman és ragyogón, s mosolyogva repesett hosszú szempilláival. A segédek az ajtó elé kuporodva vihogtak. A konyha ablaka ki volt tárva az ábrándokkal és kuszasággal telt nagy, fekete éjszaka felé. Fekete üvegén távoli fényár rézsútosan eső reflexe lángolt. A csillogó fazekak és palackok mozdulatlanul álltak körös-körül, zsíros zománcuk villogott a csendben. Adela rebbenő szemmel óvatosan kidugta színes, festett arcát az ablakon. A segédeket kereste a sötét udvaron, biztos volt benne, hogy kelepccét állítanak neki. És csakugyan: megpillantotta őket, amint óvatosan, libasorban lépkednek az emeleti ablakok alatt húzódó keskeny párkányzaton, a falhoz lapulva, melyen a távoli illumináció visszfénye vörösük – ekképp lopózkodnak ablakához.

Apám fölkiáltott haragjában és kétségbeesésében, de abban a pillanatban egészen közel ért hozzá a hangok lármája, s a bolt világos ablakai hirtelen közeli, nevetésbe ferdült, fecsegő arcokkal népesedtek be, melyek laposra nyomták orrukat a kirakat csillogó üvegen. Apám bíborvörös lett felháborodásában, s felugrott a pultra. Mikor pedig a tömeg ostrommal bevette erődítményét, s lármás csődületben benyomult a boltba, apám egyetlen ugrással fölkapaszkodott a posztóspolcra, és magasan lebegve a tömeg felett, teljes erejéből belefújt egy hatalmas kürtbe – riadót trombitált. Ám a boltozatot nem töltötte be a segítségére siető angyalok zúgása, ehelyett a trombita minden feljajdulására a tömeg hangos kacagókórusa válaszolt.

– Jakub, kereskedj! Jakub, árusíts! – kiáltották mind kórusban, s kiáltásuk a folytonos ismétléstől ritmikussá vált, lassan egy refrén dallamává alakult, melyet valamennyi torok énekelt. Ekkor apám feladta a harcot, leugrott a magas párkányzatról, s nagyot rikkantva elindult a posztóbarikádok felé. Haragjában óriásivá növekedve, bíborszínű ököllé duzzadt fejjel rohant fel, mint egy harcos próféta, a posztósáncokra, s tombolva esett nekik. Egész testével nekiveselkedett a hatalmas gyapjúbáláknak, s kimozdította őket helyükből, becsúszott a hatalmas posztóvégek alá, s megemelte őket görnyedt vállaival, hogy a galéria magasából tompa zuhanással zúdítsa a pultra. A bálák repültek, s óriási lobogókká bomolva csattogtak a levegőben, a polcon mindenfelé drapériarobbanások pufogtak, posztóvízesések fakadtak, akár Mózes pálcájának ütésére.

Így omlottak ki a szekrények készletei, rázkódva-okádva törtek elő, széles folyókban folytak. Kiáradt a polcok színes tartalma, növekedett, szaporodott, s elöntött minden pultot és asztalt.

A bolt falai eltűntek e kelme-kozmogónia hatalmas alakzatai mögött, e hatalmas tömbökben tornyosuló hegyláncok mögött. Széles völgyek tárultak fel a hegyoldalak közt, s a fennsíkok tágas pátosza közepette kontinensek vonalai dörögtek. A bolt térsége az őszi táj tavakkal és messzeséggel teli panorámájává szélesedett, s apám ott vándorolt e gazdag színpadkép hátterében, egy fantasztikus Kánaán redői és völgyei közt, föl-alá járt nagy léptekkel, két kezét prófétaian keresztbe fonva a felhőkben, s ihletének csapásaival formálta az országot.

Alant pedig, e Sínei-hegy lábánál, mely apám haragjából nőtt ki, hadonászott a nép, átkozódott, és tisztelte Baált, és kereskedett. Teli kézzel markolták a lágy redőket, színes kelmékbe burkolóztak, rögtönzött dominójelmez és köpenyt öltöttek magukra, s bőbeszédűen és összevissza fecsegték.

Apám hirtelen kiemelkedett e kupeckedő csoportok fölé, haragjában hosszúra nyúlva, s fentről hatalmas szóval dördült a bálványimádókra. Azután kétségbeesésében fölkapaszzkodott a szekrények magas galériájára, s tébolyultan futkározott a polcok pántjain, a lekopasztott állványok dobogó deszkáin, ama szégyentelen paráznaság képeitől úzelve, mely, érezte, diadalt ül háta mögött a ház mélyében. A segédek épp elértek egy vaserkélyt az ablak magasságában, a korlátba fogózkodva elkapták Adela derekát, s kihúzták a lányt az ablakon át, repeső szemével s kalimpáló, karcsú, selyemharisnyás lábaival egyetemben.

Míg apám megrettenve a bűn iszonyúságától, mozdulatainak haragjával a táj borzalmába nőtt, alant Baál gondtalan népe átadta magát a zabolátlan jókedvnek. Valami paródiába illő szenvedély, valamilyen nevetési ragály lett úrrá a csőcseléken. Hogy is lehetett komolyságot kívánni tőlük, e csörgőbörgő diótörő-népségtől! Hogy is lehetett megértést kívánni apám nagy gondjai iránt ezektől az eleven darálóktól, melyek szünet nélkül darálták a szavak színes pépjét! A prófétai harag dörgésére süketen, kis csoportokban lekuporodtak ezek a selyembekecses kupecek a hullámozó kelmehegy köré, s kacagva-fecseggve latolgatták az áru erényeit. Ez a sötét bőrze a gyors nyelvek pörgésével fölkaparta a táj nemes szubsztanciáját, fölaprózta a fecsegés késeivel, majd hogy le nem nyelte.

Valahol másutt zsidók álldogáltak csoportosan, színes kaftánban, nagy szőrmesüvegben a világos kelmék magas vízesei előtt. A Nagy Tanács férfiai voltak, méltóságteljes és kenetteljes urak: hosszú, ápolt szakállukat simogatva mértékletes és diplomatikus beszélgetést folytattak egymással. De ebben a szertartásos beszélgetésben is, tekintetükben, ahogy összenéztek, mosolygó irónia villant. E csoportok közt tekergett a közönséges, az alaktalan tömeg, az arc és egyéniség nélküli csőcselék. Szinte kitöltötte a tájkép hézagait, az üres fecsegés csengőivel és kereplőivel bélelte ki a hátteret. Bolondos elem volt ez, pojácák és paprikajancsik táncoló tömege, mely – komoly vásárlási szándék híján – bohócos mókáival az abszurdumig vitte az itt-ott létrejövő tranzakciókat.

Végül azonban, elunva a bohóckodást, szétszóródott ez a vidám népség a táj távolabbi vidékeire, s ott lassan felszívódott a sziklahasadékok és völgyek mélyén. Valószínűleg sorra kidőltek ezek a mókás fickók, eltűntek valahol a terep réseiben és ráncaiban, akárcsak a játékba belefáradt gyerekek a lakás sarkaiban és zugaiban egy báli éjszakán.

Közben a városatyák, a Nagy Szanhedrin férfiai, komoly és méltóságteljes csoportokban sétáltak, és halk, elmerült vitákat folytattak. Szétoszolva az egész nagy, hegyvölgyes ország területén, kettesével, hármassal vándoroltak a távoli, kanyargós utakon. Apró, sötét alakjuk benépesítette az egész sivatag-fennsíkot, mely fölött súlyosan és sötéten csüngött az ég, ráncosan és felhősen, hosszú, párhuzamos barázdákra, ezüstös és fehér sávokra szántva, melyeknek mélyén a mennybolt egyre távolabbi rétegei tűntek elő.

A lámpa fénye mesterséges nappalt teremtett ama tájon – különös, hajnal-talan és alkonytalan nappalt.

Apám lassacskán lecsillapodott. Haragja rendet és formát öltött magára, a táj rétegeivé kristályosodott. Most fent ült a felső polcok galériáján, s onnan nézte az őszülő, tágas tájat. Láta, hogyan folyik a távoli tavakon a halászat. Apró kéregcsónakokban ültek kettesével a halászok, a vízbe bocsátva hálójukat. A parton fiúk cipelték fejükön a remegő, ezüstös halászsákmánnyal telt kosarakat.

Ekkor vette észre, hogy a vándorcsoportok égnek szegeztek a fejüket, s fölemelt kezükkel mutattak valamit a távolban.

S nyomban valami színes kiütéssel népesedett be és hullámzó foltokkal szóródott tele az ég – ezek egyre nőttek, érlelődtek, s csakhamar keringő, egymást metsző nagy csigavonalakban kavargó, különös madárnéppel töl-

tölték be a levegőt. Az egész ég megtelt szárnyaló repülésükkel, szárnyuk csattogásával, halk hintázásuk fenséges vonalaival. Némelyikük mint óriási gólya lebegett mozdulatlanul, nyugodtan kitért szárnyain, mások – mint valami színes tollforgók, barbár trófeák – súlyosan és ügyetlenül verdestek, hogy fenntartsák magukat a meleg levegő hullámain; megint mások, a szárnyak, hatalmas lábak és kopasztott nyakak idétlen konglomerátumai, rosszul kitömött kondorkeselyűkre emlékeztettek, melyekből hullik a fűrészpor.

Voltak közöttük kétféjű madarak meg sokszárnyú madarak is, s voltak nyomorékok, melyek félszárnyú, rokkant repüléssel bicegtek a levegőben. Az ég fantasztikus szörnyállatokkal telerajzolt ódon freskóhoz vált hasonlatossá, melyek keringenek, kerülgetik egymást, s színes ellipszisekben térnek vissza ismét.

Apám fölemelkedett a polc tetején, hirtelen ragyogás öntötte el, s két kezét kinyújtva, a régi varázsszóval hívta a madarakat. Megindultan ismerte fel őket. Annak a madárnemzedéknek távoli, elfeledett utódai voltak, melyet Adela egykor szétkergetett az ég minden tája felé. Most visszatért, elfajult és elburjánozva, ez a mesterséges ivadék, ez a degenerált, bévül tönkresilányult madárnemzetség.

Ostobán hirtelen nőtt, idétlenül óriásira duzzadt testük belül üres volt és élettelen. E madarak egész életereje tollazatukba ment át, fantasztikumba burjánzott el. Szinte múzeuma volt az elmaradott fajoknak, a madárparadicsom lomtára.

Némelyikük hanyatt repült, nehézkes és ügyetlen, lakatokhoz és zárhoz hasonló csőrüket színes dudorok borították, s vakok voltak mind.

Mennyire meghatotta apámat ez a váratlan visszatérés, hogy csodálkozott a madárösztönön, a Mesterhez való ragaszkodáson, amit legendaként ápolt lelkében ez a nemzetség, míg végül több generáció után, a törzs kihalása előtti utolsó napon visszatért őshazájába!

De ezek a papírból való vak madarak már nem ismerhették föl apámat. Hiába kiáltotta feléjük a régi varázsszót, hívta őket az elfelejtett madárnyelven, nem hallották és nem látták őt.

Hirtelen kövek süvítettek fel a levegőben. A bohócok, ez az ostoba és meggondolatlan népség, lövedékeikkel célba vették a fantasztikus madáréget.

Apám hiába intette őket, hiába fenyegette könyörgő mozdulatokkal, nem hallották, nem vették észre. S a madarak hullottak. Lövedéktől találva, nehézkesen fennakadtak, s el is hervadtak a levegőben. Már csak alaktalan tollcsomók voltak, mire a földre értek.

Különös, fantasztikus hulláik egy szempillantás alatt ellepték a fennsíkot. Mire apám a mézárulás helyére ért, addigra már az egész nagyszerű madárnemzetség holtan, elnyúlva feküdt a sziklákon.

Csak most, közelről nézve láthatta apám igazán, mennyire hitvány ez a nyomorult, elsilányodott nemzedék, mennyire nevetséges e madarak selejtes anatómiája.

Óriási tollcsutakok voltak, úgy-ahogy kitömve öreg döghússal. Olyanok is akadtak köztük, melyeken meg sem lehetett különböztetni a fejet, mert testüknek e bunkószerű része nem hordta magán a lélek semmiféle jelét. Némelyikük törzsét göndör, összetapadt szőr borította, akár a bölényekét, s undorítóan búzlóttek. Mások púpos, kopasz, döglött tevékre emlékeztettek. Megint mások szemmel láthatólag valami papírféléből voltak, belül üresek, kívül színekben pompázók. Némelyikükről közelről nézve kiderült, hogy csupán nagy pávafarkak, tarka legyezők, melyekbe felfoghatatlan módon lehelték az élet valamelyes látszatát.

Láttam apám szomorú hazatérését. A mesterséges nappalt már lassan színezgetni kezdte a közönséges reggel. Az elárvult bolt legfelső polcai magukba szívták a reggeli ég színeit. A kialudt tájkép töredékei közt, az éjszakai színjáték lerombolt kulisszái közt látta apám, hogyan ébrednek álmukból a segítők. Fölemelkedtek a posztóbálák közt, s nagyot ásítottak a napra. A konyhában, az emeleten Adela álomtól melegen és összekuszált hajjal kávé darált, odaszorítva a darálót fehér kebléhez, melytől fény és forróság öntötte el a kávészemeket. A macska mosakodott a napon.

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

SZANATÓRIUM A HOMOKÓRÁHOZ

Jozefina Szelinskának

Könyvek Könyve

I

A Könyvek Könyve – egyszerűen csak így nevezem, minden külön meghatározás és díszítő jelző nélkül, s van ebben az önmegtartóztatásban és leszűkítésben valami tehetetlen sóhajtás, csendes kapituláció a transzcendens átfoghatatlansága előtt, mert nincs szó, nincs utalás, mely úgy ragyogna-illatozna, oly hátborzongató félelmet tudna kelteni, ama megnevezhetetlen dolog előérzetét, melynek első halovány íze nyelvünk hegyén túlszárnyalja elragadtatásunk határait. Mit használna a melléknevek pátosza, a díszítő jelzők pompázatosága e felmérhetetlen valamihez, e számbavehetetlen nagyszerűséghez képest. Az olvasó egyébként, az igazi olvasó, akire a regény számít, úgyis megérti, ha mélyen a szemébe nézek, s tekintetem legmélyéről rávillantom a fényem. E rövid és erőt sugárzó pillantásból, egyetlen futó kézszorításból kiérzi, átveszi, fölismeri, s lehunyja szemét e mélységes befogadás gyönyörűségében. Mert vajon a minket egymástól elválasztó asztal alatt nem fogjuk-e mindnyájan titokban egymás kezét?

A Könyvek Könyve... Valahol a gyermekkor hajnalán, az élet első pirkadatán szórta be szelíd fényével a horizontot. Ott feküdt dicsőségesen apám íróasztalán, s apám csendben, beléje merülve, türelmesen dörzsölgette nyálazott ujjával a kópiák gerincét, míg a vak papír ködösödni, homályosulni, boldog előérzetében káprázni nem kezdett, s hirtelen kibomlott egy csomó hártavékony papíros, majd mögüle egy pávaszemű, sűrű pillájú csücsök bújott elő, s a tekintet szédelegve lépett be az isteni színek szűzi virradatába, a legtisztább azúr csodás nedvességébe.

Ó, hályoghullás, ó, fényözön, ó, áldott tavasz, ó, apám...

Apám időnként fölkel a könyv mellől, és elment. Ilyenkor kettesben maradtam vele, szél járkált a lapjai közt, és sorra fölálltak a képek. S ahogy így halkán lapozta a szél az íveket, föl-föllebbentve a színeket és figurákat, a szöveg hasábjain borzongás futott végig, mely fecske- és pacsirtarajokat eregetett föl a betűk közül. Így röppent el, madarakra oszolva, egyik lap a másik után, s szelíden felszívódott a tájba, saját tarkaságával táplálva-telítve azt. Néha aludt, s a szél oly csendesen lehelt közibe, mintha százlevelű ró-

zsa volna, s fölnyitotta szirmait, sorra egymás után, egymás alatt nyugvó szemhéjait: vak volt valamennyi, bársonyos és aluvó, s leglényegében, a mélyén azúrszínű szembogarat rejtett, pávavelőt, rikoltozó kolibri fészket.

Nagyon régen volt ez. Anyám még nem tűnt fel akkor. Napjaimat kettesben töltöttem apámmal, szobánkban, mely akkoriban nagy volt, mint a világ.

A lámpáról csüngő fénytörő kristályok szétszórt színekkel töltötték be a szobát, minden zugot telipermetező szivárvánnyal, s mikor a lámpa megfordult láncain, szivárványszilánkokban vándorolt körbe az egész szoba, mint-ha a két bolygó szférái vonulnának keringve egymáson át. Szerettem megállni apám lábai közt, kétfelől átölelni őket, mint az oszlopokat. Időnként leveleket irt. Én az íróasztalon ültem, s pillantásom gyönyörködve kísérete az aláírás kacskaringóit, melyek bonyolultak voltak és vibrálóak, mint a koloratúra-énekes trillái. A tapétán mosolyok rügyeztek, szemek pattantak ki, mókák buk fenceztek. Apám azzal szórakozott, hogy szappanbuborékokat eregetett egy hosszú szalmaszálon a szivárványos levegőbe. Falnak ütődve szétpattantak, s a levegőben hagyták színeiket.

Azután jött az anyám, s e korai, sugaras idillnek vége szakadt. Anyám gyöngédségétől megejtve elfelejtettem apámat, életem más, újabb vágányokon gördült tovább, ünnepek és csodák nélkül, s talán örökre elfeledtem volna a Könyvek Könyvét, ha nem lett volna az az éj, az az álom.

II

Fölébredtem egyszer, egy sötét téli virradaton – mélyen lent a sötétség torlaszai alatt komoran lángolt a hajnal pírja –, a ködös figurák és jelek ott rajzoltak még a szemem héja alatt, s homályosan, zavarosan, gyötrődve a kései bánattal, emlegetni kezdtem a régi, elveszett Könyvek Könyvét.

Senki sem értett meg. Értetlenségük felingerelt, s annál hevesebben okvetetlenkedtem, molesztáltam szüleimet türelmetlen lázban.

Mezítláb, egy szál ingben, izgalomtól remegve kutattam végig apám könyvtárát, s tehetetlenségemben csalódott-dühösen írtam le sóbálvánnyá dermedt hallgatóságom előtt azt a leírhatatlan valamit, mellyel nem érhet föl egyetlen szó, egyetlen kép sem, amit reszkető, kinyújtott ujjal fölrajzoltam elébük. Ellentmondások közt botorkáló kusza előadásom végtelenül ki-merített, s erőtlen kétségbeesésemben sírva fakadtam.

Gyámoltalanul és zavartan álltak körülöttem, röstellve tehetetlenségüket. Lelkük mélyén nem voltak bűn nélkül valók. Erőszakosságom, követelődzésem türelmetlen és haragos hangneme látszatra nekem adott igazat, a jogos szemrehányás fölényét biztosította számomra. Különféle könyvekkel szaladtak oda hozzám, hol ezt nyomták a kezembe, hol azt. Felháborodva dobtam félre mindent.

Az egyiket – kövér, súlyos fóliánst – apám mindig újra meg újra elém adta bátortalan biztatással. Fölnyitottam. A *Biblia* volt. Lapjain állatok végeláthatatlan vándorlását láttam, országutakon tovahömpölyögve, szerteágazó vonulatban távoli földeken át, madárrajok V-betűivel és szárnysuhogással teli eget, hatalmas, lefelé fordított piramist, melynek távoli csúcsa a Bárkát érintette.

Szemrehányó pillantást vetettem apámra: – Te tudod, apám – kiáltottam –, te tudod jól, ne keress kibúvót, ne köntörfalazz! Ez a könyv elárult téged. Miért adod kezembe ezt a silány apokrifet, ezredik másolatot, sikerületlen hamisítványt? Hova tetted a Könyvek Könyvét?

Apám elfordította tekintetét.

III

Hetek múltak, háborgásom lelohadt, elcsendesedett, de a Könyvek Könyvének képe továbbra is ott égett lelkemben fényes lánggal, a nagy, zizegő Kódex, a viharzó *Biblia*, melynek lapjai közt járkál a szél, és prédálja, mint egy óriási, széthulló rózsát.

Apám, mikor látta, hogy nyugodtabb vagyok, egy ízben óvatosan közeledt hozzám, s szelíd javaslat hangnemében így szólt: – Alapjában véve csak könyvek vannak. A Könyvek Könyve mítosz, melyben fiatal korunkban hiszünk, de az évek folyamán egyre kevésbé veszi az ember komolyan. – Akkor már más volt a meggyőződés, tudtam, hogy a Könyvek Könyve – követelmény, feladat. Nagyszabású küldetés terhét éreztem vállamon. Nem válaszoltam semmit, megvetéssel és dacos, komor büszkeséggel telt.

Ekkoriban ugyanis már birtokában voltam a könyv cafatjainak, siralmas maradványainak, melyeket a sors különös véletlen folytán csempészett a kezembe. Gondosan rejtegettem kincsemet mindenki szeme elől, fájlalva a Könyvek Könyvének ily mélyre süllyedését, s tudván tudva, hogy rokkant maradványai számára senkinél sem tudnék megértést találni. Ez pedig így történt:

Ezen a télen egy szép napon Adelát takarítás közben, kefével a kezében, a pulpitusra támaszkodva találtam, melyen valami kopott salabakter hevert. Áthajoltam a válla fölött, nem annyira kíváncsiságból, mint inkább, hogy újra megmámorosodjak testének illatától – mert ifjúi varázsa nemrég nyilatkozott meg ébredező ösztöneim előtt.

– Nézd csak – szólalt meg. tiltakozás nélkül túrva simulásomat –, lehetséges volna, hogy valakinek földig érjen a haja? Szeretném, ha ilyen hosszúra nőne az enyém is.

A képre pillantottam. A nagy fóliáns lapon egy nőalak volt látható: zömök, izmos testalkatú, s energikus arcvonásai nagy élettapasztalatra vallottak. E hölgy fejről hatalmas hajbunda omlott alá, súlyosan gördült le a hátán, s vastag fonadékainak vége a földet söpörte. Ez a hajgyökerekből elszövődő, hullámos, dús köpeny a természet valószínűtlen kilengésének látszott, s bajos volt elképzelni, hogy ekkora súly ne okozzon erős fájdalmat, ne bé-

nítsa meg a megterhelt fejet. Tulajdonosa azonban szemmel láthatólag büszkén viselte e pompázatosságot, a melléje nyomtatott vastagbetűs szöveg pedig a csoda történetét hirdette, e szavakkal kezdvén: „Én, Csillag Anna, ki a morvaországi Karlovicében születtem, a gyatra hajnövés csapása alatt görnyedeztem...”

Hosszú történet volt ez, szerkezetében Jób történetéhez hasonlatos. Csillag Annát gyatra hajnövéssel verte meg az Isten. Az egész városka szánakozott e szörnyű csapáson, melyet feddhetetlen életére való tekintettel megbocsátottak neki, de mégsem mentették fel egészen. S íme, történék, hogy forró imádsága meghallgatást talált, s levéttetett fejről az átok: a megvilágosodás kegyelme áradt Csillag Annára, jeleket és útmutatást kapott, s egy csodaszert, nagyszerű orvosságot készített, mely meghozta fejének termékenységet. Fejét sűrűn belepte a haj, s ez még nem elég: férje, fivérei és unokafivérei is egyik napról a másikra sűrű fekete szőrbundát eresztettek. A másik oldalon látható volt Csillag Anna hat héttel receptjének kinyilatkoztatása után, öccsei és bátyjai, sógorai és unokafivérei, e derékig érő szakállal és hatalmas bajusszal büszkélkedő férfiak körében: csodálattal bámulhatta az ember a hamisítatlan medvei férfiúság e valóságos kitörését. Csillag Anna boldoggá tette az egész városkát, melyre valóságos áldás áradt, hullámozó bozontok és óriás üstökök képében, s melynek lakói a földet söpörték széles seprűhöz hasonlatos hosszú szakállukkal. Csillag Anna az emberi szörzet apostola lett. Miután szülővárosát már boldogította, arra sóvárgott, hogy boldoggá tehesse az egész világot, s kért, buzdított, könyörgött, hogy saját üdvösségünk érdekében fogadjuk el ezt az isteni ajándékot, e csodaszert, melynek titkát egyedül ő ismeri.

Ezt a történetet olvastam el Adela válla fölött, s hirtelen belém villant egy gondolat, melytől egyszerre lángba borultam tetőtől talpig. Ő az, a Könyvek Könyve, annak utolsó lapjai, nemhivatalos melléklete, hulladékokkal, lomokkal telt hátsó udvara! Szivárványszilánkok kezdtek keringeni hirtelen az örvénylő tapétákon, kitéptem az ócska salabaktert Adela kezéből, s elcsukló hangon hörögtem, mert megtagadta torkom az engedelmességet: – Honnan vetted ezt a könyvet?

– Buta vagy – vont vállat –, hisz mindig itt hever, s mindennap kitépünk belőle lapokat, hogy belécsomagoljuk a húst a mézárszéken, meg apád tíz-óraiját...

IV

Szobámba szaladtam. Lelkem mélyéig fölindulva, égő arccal, kapkodó kézzel kezdtem forgatni a salabakter lapjait. Sajnos, alig egy tucatnyi maradt belőle csupán. A valódi szövegből egyetlen oldal sem, csak hirdetések és közlemények. Rögtön a hosszú hajú szibilla prófétálása után következő lap egy csodálatos orvosságot hirdetett, mely minden betegséget és rokkantságot meggyógyít. „Elza-hattyúír” volt a balzsam neve, s csodákat művelt. Az egész oldal tele volt hitelesített tanúsítványokkal, ama személyek meghatározható beszámolóival, akikkel e csoda megtörtént.

Erdélyből, Szlavóniából, Bukovinából jöttek a gyógyultak lelkesen tanúsítani, forró s meghatott szavakkal elmesélni történetüket. Jöttek görnyedten, bekötözve, immáron fölösleges mankójukat rázva, letépték szemükről a flastromot, görvélyükről a kötést.

E nyomorékvándorlás mögött távoli, szomorú kisvárosokat lehetett látni, papírfehér ég alatt, prózától és mindennapiságtól megcsontosodottan. Az idő mélyén ottfeledett városok voltak ezek, melyekben az emberek ragaszkodtak a maguk kicsiny sorsához, nem szakadtak el tőle egy pillanatra sem. A suszter velejéig suszter volt, bórszag lengte körül, arca kicsiny, beesett, szeme rövidlátó, halovány a színtelen, szimatoló bajusz fölött, s ízig-vérig suszternek érezte magát. És amikor éppen nem fájtak a keléseik, nem szaggattak a csontjaik, nem döntötte őket vackukra a kórság, boldogok voltak a maguk színtelen, szürke boldogságával, olcsó dohányt szívtak, sárga császári-királyi dohányt, vagy botorul ábrándoztak az osztálysorsjáték reklámja előtt.

Macskák szaladtak át előttük az úton, hol balról, hol jobbról, fekete kutyáról álmodtak, és viszketett a tenyerük. Időnként levelet írtak a levelező könyvekből, gondosan ráragasztották a bélyeget, s habozva, bizalmatlanul bízták a postaládára, amibe bele is vágtak ököllel, mintha álmából ébresztenék. S azután álmaikon fehér galambok röptek át, levéllel a csőrükben, s eltűntek a fellegekben.

A következő lapok a hétköznapi dolgok szférája fölé emelkedtek, a tiszta költészet régióiba.

Voltak ott harmonikák, citerák és hárfák, hajdanában az angyali karok hangszerei, melyek ma, az ipari fejlődés áldásaként, jutányos áron az egyszerű ember, az istenfélő nép számára is hozzáférhetőek, szívük erősítésére s illő szórakozás céljából.

Voltak közöttük kintornák, a technika valóságos csodái, belsejükben fuvolák, gégek, sípok egész hada rejlett, miniatűr orgonák trilláztak bennük, oly édesen, mint egy zokogó csalóányfészek – valóságos kincs a rokkantnak, hasznos bevételi forrása a nyomorékoknak, s általában nélkülözhetetlen minden zenekedvelő otthonban. S látni is lehetett e kintornákat, tarkára festve, hogyan vándorolnak jelentéktelen, szürke öregemberek hátán, kiknek élettől elvászott arca, mintha pókháló lepte volna be, annyira elmosódott, arcok, melyekben könnyező, mozdulatlan, lassan kifolyó szemek ültek, arcok, melyekben magva szakadt az életnek, olyan fakók és ártatlanok, mint az időjárás viszontagságaitól megrepedezett fakéreg, s a szaguk is, akár a fakéregé: csupán az esőt érezni belőle, meg az eget.

Rég elfelejtették, hogy hívták őket és kik voltak, csak így magukba vesztve csoszogtak rogyadozó térddel, apró, egyenletes léptekkel hatalmas, súlyos bakancsukban, a maguk nyílegyenes, egyhangú vonalán a járókelők kanyargós, bonyolult útjai közt.

Fehér, naptalan délelőttökön, hidegtől szikkadt, hétköznapi ügyekbe merült délelőttökön észrevétlenül kibontakoztak a tömegből, fölállították kintornájukat az utcasarkokon, az ég sárga sávja alatt, melyet keresztülhúzott a távíró drótja, fölhajtott gallérral siető emberek közt, s rázendítettek a maguk melódiájára, nem az elejétől fogva, hanem onnan, ahol előző nap abba hagyták, úgy muzsikáltak. „Daisy, Daisy, ó, válaszolj nekem...” – miközben a kéményekből fehér pára-tollbokréta lengedeztek. S ez a dallam, valahogy, különös módon, alighogy felzendült, nyomban beilleszkedett egy szabadon maradt hézagba, elfoglalta a maga helyét ebben az órában és ebben a képben, mintha öröktől fogva ehhez a gondolatokba merült, magába vesztett naphoz tartoznék, s az ő ütemére futottak tovább a siető járókelők gondolatai és szürke gondjai.

S mikor egy hosszú, nyújtott, a kintorna beleiből kiszakadt vonítással egyszerre csak véget ért, s a zenedoboz egészen más nótára gyújtott, csak egy pillanatra álltak meg a gondok és gondolatok, mint amikor tánc közben megállunk lépést váltani, s azután habozás nélkül forogni kezdtek az ellen-

kező irányba, az újabb dallam ütemére, mely a kintorna sípjából kiröppent: „Margaréta, szívem drága kincse...”

S a délelőtti botor közömbösségében még csak észre sem vette senki, hogy a világ értelme alapjában megváltozott, hogy már nem a „Daisy, Daisy” ütemére szalad, hanem épp ellenkezőleg: „Mar-ga-réta...”

Ismét lapozunk egyet... Mi ez? Tavaszi eső esik? Nem: madár csiripelés hullik, mint szürke sörét az esernyőkre, mert íme, itt valódi harzi kanárikat kínálnak, tengelicékkel és seregélyekkel teli kalitkákat, szárnyas dalnokokkal és fecsegőkkel teli kosárcákat. Orsószerűek és könnyűek, mintha vattából volna a belük, remegve ugrándoznak-pörögnek, mintha sima, sivító csuklókon forognának, lármázva csivitelnek, mint a kakukkos órák – megédesítik a magányosságot, a legényembereknél pótolják a családi tűzhely melegét, a legkeményebb szívekből is előcsalogatják az anyai érzés boldogságát, annyi megható fiókaszerűség van bennük, s még amikor továbblapoz az ember, akkor is a távozó után küldik egyesített, csábító csipogásukat.

„Ismét lapozunk egyet...”

A továbbiakban azonban az iromány egyre mélyebb, siralmasabb romlásba hanyatlott. Most valami gyanús, szószátyár sarlatán praktikáinak útvesztőjébe süllyedt. Hosszú kabátban, fekete szakállába félig belevesző mossollyal – no ki az, aki följánlja szolgálatait a közönségnek? A milánói Don

Bosco, a fekete mágia sajátstüetű mestere; hosszan és homályosan beszél, s közben mutogat valamit az ujjai hegyén, ami egy csöppet sem teszi érthetőbbé a dolgot. S bár saját meggyőződése szerint csodálatraméltó végeredményre jut, melyet láthatólag mérlegel egy pillanatig érzékeny ujjai közt, míg röpke értelme szerte nem oszlik belőlük a levegőbe, s bár dialektikájának finom fordulatait intő szemöldök-fölhúzással poentírozza, mely meglepő dolgokat készít elő, mégsem lehet őt érteni, sőt mi rosszabb: nem is kívánja az ember érteni. Inkább faképnél hagyja, gesztikulálásával, szordínós hanghordozásával és sötét mosolyainak egész skálájával együtt, hogy gyorsan átlapozza az utolsó, cafatokra foszladozó lapokat.

Ezeken az utolsó lapokon, melyek szemmel láthatólag a lázálomszerű félrebeszélés, a nyílt zagyvaság hínárjába keveredtek, valamilyen gentleman ajánlgatta csalhatatlan módszerét, hogyan lehet energikussá, határozottá és állhatatossá válni, elvekről és jellemről fecsegett hosszan. De elegendő volt egyet lapozni, hogy az ember egészen elveszítse tájékozottságát az állhatatosság és az elvek dolgában.

Itt apró léptekkel, ruhája uszályába gabalyodva egy bizonyos Magda Wang nevű hölgy lépkedett elő, s merész dekoltázsának magaslatáról kijelentette, hogy fittyet hány a férfiúi állhatatosságra és elvekre, sőt éppen az a specialitása, hogy megtöri a legerősebb jellemeket is. (Itt lábacsájának egy mozdulatával leterítette az uszályt a földre.) E cél elérésére vannak módszerek, folytatta összeszorított fogain át, csalhatatlan módszerek, melyeket nem akar itt bővebben kifejteni, inkább emlékirataira utal. *Bíbor napjaimból* című emlékirataira (A Budapesti Antropozófiai Intézet kiadása), melyekben az emberidomítás terén szerzett gyarmati tapasztalatainak eredményeit leszögezte (az emberidomítás szót nyomatékkal és gúnyos szemvillanással mondta ki). S különös módon ez a hanyagul és minden teketória nélkül beszélő hölgy, úgy tetszett, biztos volt azok helyeslésében, akiről ilyen cinikusan beszélt, s valamilyen sajátos szédület és villódzás közepette érezni lehetett, hogy eltolódik az erkölcsi törvények határa, itt más légkörben vagyunk, ahol az érzelmek iránytűje visszájára fordulva működik.

Ez volt a Könyvek Könyvének utolsó ígéje: valami furcsa kábulatot hagyott maga után, a lelki éhség és följajzottság keverékét.

V

A könyv fölé hajolva, szivárványként lángoló arccal, csendesen izzottam egyik eksztázistól a másikig. Olvasásába merülve az ebédről is megfeledkeztem. Nem csalatkoztam előérzetemben. Maga volt az Autentikum, a szent eredeti, bár mélységes megaláztatásban és lefokozottságban. S amikor késő este boldog mosollyal elrejtettem a salabaktert a legmélyebb fiókban, más könyveket halmozva föléje, hogy rá ne találjanak – az volt az érzésem, hogy a hajnalpírt fektetem aludni a komódba, a hajnalpírt, mely mindig újra, önmagától kigyullad, továbbmegy minden lángon-bíboron át, s még egyszer visszatér, nem akar véget érni.

Mennyire közömbös lettem egyszerre minden más könyv iránt! Mert a közönséges könyvek olyanok, mint a meteorok. Mindegyiknek van egy pillanata, egyetlen szempillantás, amikor rikoltva felröppen, mint a főnix, lángot vet minden oldala. Ezért az egy pillanatért, ezért az egyetlen szempillantásért szeretjük őket továbbra is, amikor már hamuvá váltak. S keserű rezignáltsággal vándorolunk néha később e kihűlt oldalakon át, fásult kerepelessel szemelgetve holt formuláikat, akár egy rózsafüzért.

A Könyvek Könyvének exegetái azt állítják, hogy minden könyv az Autentikum felé törekszik. Csupán kölcsönéletet élnek, mely szárnyalásuk pillanatában visszatér ősforrásához. Ez azt jelenti, hogy a könyvek fogyatkoznak, s az Autentikum gyarapodik. De nem akarjuk a Doktrína fejtegetésével untatni az olvasót. Csupán egy dologra szeretnők fölhívni figyelmét: az Autentikum él és gyarapodik. Mi következik ebből? Az, hogy íme, amikor legközelebb felnyitjuk salabakterünket, ki tudja, hol lesz már Csillag Anna a híveivel. Talán mint hosszú hajú zarándoknőt látjuk őt viszont, ki köpenyével végigsöpri Morvaország országútjait, távoli földeken át vándorol, hétköznapiságba s prózába merült fehér városokon át, s az „Elza-hattyúír” mintáit osztogatja Isten rühtől-fekélytől kínzott szegényeinek. Ah, mit csinálnak majd akkor a városka becsületes szakálltulajdonosai, kik óriási szörzetüktől mozdulni sem tudnak, mit csinál majd ez a hűséges község, mely mérhetetlen termésének ápolására és adminisztrálására ítéltetett? Ki tudja, nem vásárolnak-e valamennyien valódi schwarzwaldi kintornát, s nem men-

nek-e világgá apostolnőjük után, hogy megkeressék távoli földön, útközben mindenütt a „Daisy, Daisy”-t muzsikálva?

Ó, e szakállasok, a lelki anyjukat kereső, kintornásan városról városra kóborló szakállasok Odüsszeiája! Mikor akad dalnok, ki méltóképpen énekelné meg e dicső eposzeiát? Mert kire is hagyták az oltalmukra bízott várost, kire bízták a lelkek kormányzását Csillag Anna városában? Nem látták-e előre, hogy a város szellemi elitje, pompás patriarchái nélkül maradván, a kétkedés és a szakadárság örvényébe hullik, s kitarja kapuit – ki előtt? – ah, a cinikus és család Magda Wang előtt (A Budapesti Antropozófiai Intézet kiadása), ki jellemző és -idomító iskolát nyit benne?

De térjünk vissza zárandokainkhoz.

Ki ne ismerné ezt a régi gárdát, e vándor cimbereket, e mélybarna férfiakat, látszatra hatalmas testüket, melynek szövetje valójában zsír és nedv nélkül való? Minden erejük, minden hatalmuk hajzatukba ment át. Az antropológusok régóta törik a fejüket e sajátságos faj mibenlétén, mely mindig feketébe van öltözve, vastag ezüstláncot hord a hasán, s hatalmas sárgaréz pecsétgyűrűket az ujjain.

Szeretem őket, e fölváltva hol Gáspár, hol Boldizsárokat, mélységes komolyságukat, gyászmeneti dekorativitásukat, e pompás férfi-példányokat, szeretem szép, zsíros pörköltkávé-fénnyel ragyogó szemüket, az életszerűség e nemes hiányát dúsan burjánzó, szivacsos testükben, a kihunyó nemzedékek morbidezzáját, hatalmas mellkasuk szuszogó lélegzetét, s még a szakállukat körülengő valériánaszagot is.

Miként az Arculat Angyalai, megállnak néha váratlanul konyhaajtónkban, óriásan és lihegően, mert hamar kimerülnek – törölgetik a verítéket harmatos homlokukról, szemük kékes fehérjét forgatják, s abban a minutumban megfélelkeznek küldetésükről, s csodálkozva, kibúvót keresve, ürügyet arra, hogy itt vannak – alamizsnáért nyújtják ki kezüket.

Térjünk vissza az Autentikumhoz. Igaz, hogy nem is hagytuk el sohasem. S itt mutatunk rá a salabakter egy különös sajátosságára, mely immáron világos az olvasó előtt: hogy olvasás közben bontakozik ki, határai mindenféle ki vannak tárva mindennemű fluktuáció és áramlat befogadására.

Most például már senki sem kínálgat benne harzi tengelicéket, mert a barna férfiak kintornájából, a dallam repedéseiből-hajlataiból röppennek ki e tollas kis seprűk szabálytalan rajokban, s úgy teli van velük hintve a piacér, mintha színes nyomdabetűk volnának. Ah, micsoda káprázatos, csiripe-

lő sokszorozódás... Minden ciráda, rudacska és zászlócska körül valóságos színes torlaszok keletkeznek, repedések, helyért-tülekedések. S elég kinyújtani az ablakunkon botunk végét, hogy repeső, súlyos madárrajjal ellepve húzhassuk be nyomban a szobába.

Most gyors léptekkel közeledünk elbeszélésünkben ahhoz a pompás és katasztrofális korhoz, mely a „zseniális korszak” nevet viseli életrajzunkban.

Hiába is tagadnók, már most érezzük a szívszorulást, azt a boldogító nyugtalanságot, szent drukkot, mely a végső dolgok közeledtét jelzi. Hamarosan kifogy tégelyeinkből a szín, lelkünkben a fény, hogy a legfőbb akcentusokat fölrajjuk, a legfényesebb, már-már transzcendentális körvonalakat meghúzzuk e festményen.

Mi az a zseniális korszak, és mikor volt?

Itt kénytelenek vagyunk egy pillanatra egészen titokzatossá válni, akár a milánói Don Bosco, s szívhez szóló suttogássá halkítani hangunk. Sokatmondó mosolyokkal kell poentíroznunk fejtegetéseinket, s úgy morzsolgatnunk ujjaink hegye közt az imponderabiliák finom anyagát, mint egy csipetnyi sót. Nem a mi hibánk, ha időnként valami láthatatlan szövet árusaihoz fogunk hasonlítani, akik keresett mozdulatokkal mutogatják szemfényvesztő áruikat.

Tehát volt-e ilyen zseniális korszak, vagy nem volt? Bajos erre felelni. Volt is, meg nem is. Mert vannak dolgok, melyek egészen, végérvényesen nem tudnak megtörténni soha. Túlságosan nagyok, túlságosan pompásak ahhoz, hogy a történésben elférjenek. Csupán próbálnak megtörténni, próbálgatják a valóság talaját, elbírja-e őket. S legott hátrálnak, félve, hogy elveszítik integritásukat a megvalósítás fogyatékosága folytán. S ha csorba esett tőkéjükön, elveszítettek egyet s mászt megtestesülési kísérleteik során, irigyen visszaveszik tulajdonukat nyomban, visszavonják, újraintegrálódnak, s azután fehér foltok maradnak életrajzukban, illatos stigmák, mezíten angyalbák ezüst nyomai, óriásléptekkel szétszórva nappalainkon és éjjeleinken, s közben dicsőségük mindinkább telítődik, kiteljesedik, míg végül kulminál fölöttünk, diadalmasan szárnyalva túl egyik elragadtatást a másik után.

De mégis, bizonyos értelemben egészen és integránsan jelen van valamennyi fogyatékos és töredékes inkarnációjában. A reprezentáció, helyettes-lét jelenségével van itt dolgunk. Lehet valamely történés, eredetét és sa-

ját eszközeit tekintve, szegényes és kicsiny, de szemünkhöz közelítve mégis végtelen, sugaras perspektívát tárhat fel előttünk, éppen azért, mert egy magasabb lét iparkodik általa kifejezésre jutni, csillog ki belőle ragyogva.

Így hát gyűjtögetni próbáljuk az utalásokat, e földi megközelítéseket, stációkat és állomásokat életünk útjain, akár egy törött tükör darabkáit. Szilánkjaiból fogjuk összerakosgatni azt, ami egy és oszthatatlan, a mi nagy korszakunkat, életünk zseniális korszakát.

Talán kicsinyítő lendületünkben, a transzcendens álfoghatatlanságától megfélemlítve, túlságosan korlátoztuk, megingattuk, kétségbe vontuk. Mert minden fenntartás ellenére: mégiscsak volt.

Volt, és semmi nem veheti el fölünk e bizonyosságot, e fényességes ízt, mely itt van még a nyelvünk hegyén, ezt a hideg tüzet, mely szájpadrásunkon izzik, e sóhajtást, mely tágas, mint az ég, és friss, mint egy nagy korty tiszta ultramarin.

Vajon legalább némileg előkészítettük-e az olvasót az elkövetkezőkhöz, megkockáztathatjuk-e az utazást a zseniális korszakba?

Drukkolásunk átragadt az olvasóra is. Érezzük idegességét. Élénkségünk csak látszólagos: nekünk magunknak is nehéz a szívünk, s félelem szorong bennünk.

Tehát Isten nevében – beszállás, és rajta!

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

A zseniális korszak

I

A közönséges tények felsorakoznak az időben, fel vannak rá fűzve, mint egy cérnára. Megvannak ott a maguk előzményei és következményei, szűrőkén szoronganak, egymás sarkára hágnak, szünet és hézag nélkül. Fontos jelenség ez az elbeszélés szempontjából is, melynek épp a folytonosság és az egymásutániság a lelke.

De mit tegyünk azokkal az eseményekkel, melyeknek nincs meg a helyük az időben, olyan eseményekkel, melyek túl későn jöttek, amikor már az egész időt felosztották, szétszedték, szerteajándékozták, s ők valahogy hoppon maradtak, behozhatatlanul, a levegőben lógva, otthontalanul és tévete-gen?

Vajon túl szűk az idő az összes események számára? Előfordulhat-e, hogy minden hely elkelt már az időben? Gondterhelten szaladunk az események hosszú vonata mentén, utazásra készen.

Az Isten szerelmére, csak nem folyik itt tőzsdejáték-féle az időjegyekkel?... Kalauz úr!

Csak nyugalom! Kerüljük a fölösleges pánikot, elintézzük a dolgot csendben, a saját hatáskörünkben.

Hallott-e már olvasónk valamit a párhuzamos idősávokról a kétvágányú időben? Igen, vannak az időnek ilyen oldalelágazásai, kissé illegálisak és problematikusak, az igaz, de ha olyan csempészárut szállít az ember, amelyet mi, olyan besorolhatatlan, létszámfeletti eseményt, akkor nem lehet túlságosan válogató. Próbáljunk meg a történelem valamely pontján egy ilyen mellékvágányt elágaztatni, egy holtvágányt, hogy kitoljuk rá ezt az illegális történelmet. Csak bátran. Észrevétlen megy végbe, nem éri az olvasót semmiféle megrázkódtatás. Ki tudja, talán most, amikor beszélünk róla, már túl is vagyunk a tisztázatlan manipuláción, s már a holtvágányon utazunk.

II

Anyám ijedten szaladt be, s átölelte kiáltásomat a két karjával, hogy betakarja, mint a tüzet, elfojtsa szeretetének redőiben. Szájával zárta le a számat, s velem együtt kiabált.

De eltaszítottam, s a tűzoszlopra mutatva, az arany gerendára, mely rézsútosan függött a levegőben, akár egy faszilánk, nem lehetett félrelökni, s tele volt ragyogással meg keringő porszemekkel – mindegyre kiabáltam: – Tépd ki, szakítsd le!

A kályha mérgesen düllesztette ki a homlokára festett nagy, színes mázolásán, egészen elfutotta a vér, s úgy tűnt: éles kakaskukorítással fog kiszabadulni ereinek, inainak s egész pattanásig feszült anatómiájának görcsös vonaglásából.

Ott álltam, ihletemben keresztként kitért karokkal, s kinyújtott, hosszú ujjaimmal oda mutattam, mindegyre csak mutattam, izzó haraggal, kegyetlen izgalomban, meredten, mint egy útjelző, s reszkető eksztázisban.

A kezem vezetett, idegen és sápadt kezem, maga után vonszolt ez a megmerevedett viaszkez, olyan volt, mint a nagy fogadalmi kezek, mint egy esküre emelt angyalkéz.

Tél vége felé járt. Tócsákban és izzásban álltak a nappalok, s csupa tűz és bors volt a szájpadrólásuk. Villogó kések szabdalják a nap mézes masszáját ezüstszeletekre, keresztmetszetükben színekkel és fűszeres pikantériával teli prizmákra. De a dél számlapja szűk térre tömörítette e napok teljes ragyogását, s égőnek, tüzesnek mutatta mind a huszonnégy órát.

Ebben az órában, mivel nem fért el benne a forróság, hámlott a nappal: ezüstlemezek ívei foszlottak le róla, zizegő sztaniol, s rétegről rétegre teljesebben tárta fel színarany-fény-velejét. S mintha még ez sem volna elég, füstöltek a kémények, csillogó gőz gomolygott belőlük, s angyalok óriás szárnyalása robbant ki minden pillanatban, szárnyak vihara – ám e szárnyakat nyomban bebalzsamozta az örök étvágyú, mindig újabb robbanásokra éhesen kitárulkozó ég. Világos lőréseiből fehér tollbokkréták robbantak elő, távoli őrtornyok egymásra halmozódó robbanások halk legyezőjévé illeszkedtek össze egy láthatatlan tűzéréség villogó ágyútüze közepette.

Szobám ablaka, csordultig telve éggel, duzzadozott e vég nélküli szárnyalásoktól, és kiáradt a függönyre, melynek két szárnya lángban állva, füstölve, tüzesen omlott alá, mint arany árnyak, mint a gyűrűző levegőrétegek remegése. A szőnyegen rézsútos, égő négyszög hevert, hullámzó fényű, s nem tudott elszakadni onnan. Ez a tűzoszlop lelkem mélyéig felkavart. Lenyűgözve álltam ott, szétvetett lábakkal, s elváltozott hangon idegen, kemény átkokat ugattam rá.

A küszöbön, az ajtó előtt megbotránkozva, ijedten, kezüket tördelve álltak a rokonok, szomszédok, felcicomázott nagynénik. Lábujjhegyen közeltek és távoztak, benéztek az ajtón, kíváncsiságtól felajzottan. S én kiabáltam.

– Látjátok – kiáltottam anyámra, bátyámra –, mindig mondtam nektek, hogy felszabadítatlan, befalazott, unalommal eltorlaszolt minden! S most nézzétek, minden árad, virágzik, micsoda kiteljesedés, milyen andalító boldogság!...

És sírtam örömben és erőtlenségemben.

– Ébredjetek fel – kiáltottam –, siessetek segítségemre! Hogy is birkózhatnék meg én egyedül ezzel az áradattal, hogyan ölelhetném fel ezt a vízözönt? Hogyan feleljek én egymagam arra a milliomm káprázatos kérdésre, amivel eláraszt Isten?

S amikor hallgattak, haragosan kiáltottam rájuk: – Siessetek, merjétek tele vödreiteket e bőséggel, gyűjtsetek készleteket!

De senki sem tudott kisegíteni, tanácstalanul álltak ott, s egymásra nézettek, visszahúzódtak a szomszédok háta mögé.

Ekkor megértettem, mit kell tennem, s lázas buzgalommal kezdtem kihúzogatni a szekrényből az ódon fóliánsokat, apám teleírt és széthulló üzleti könyveit, s a padlóra dobáltam mind, a tűzoszlop alá, mely a levegőben feküdt és égett. Semennyi papír nem volt nekem elég. Bátyám és anyám nyálájával hordta az ócska újságokat és folyóiratokat, egyre újabb és újabb kötegekkel szaladtak elő, s halomba dobálták a földre. Én meg ott ültem a papírok közepette, elvakultan a fénytől, robbanásokkal, rakétákkal és színekkel teli szemmel, s rajzoltam. Sietve rajzoltam, pánikszerűen, hosszabakeresztbe a telenyomtatott és teleírt lapokra. Színes ceruzáim ihletetlen repültek az olvashatatlan szövegek oszlopain át, zseniális ákombákomokat, nyaktörő zezzugokat futottak be, látomás anagrammákba, sugaras kinyilat-

koztatások rébuszaiba tömörülve itt-ott, majd ismét az ihlet nyomait kereső, üres és vak villámokra bomolva.

Ó, azok a sugaras rajzok, mintegy valami idegen kéz alól kinövők, ó, azok az áttetsző színek és árnyak! Mily gyakran föllelem őket újra meg újra még ma is álmaimban, annyi év után, ósdi fiókok fenekén, csillogók és frisek, akár a reggel, még az első hajnali harmattól nedvesek – alakok, tájak, arcok!

Ó, azok a szorongató félelemtől lélegzetdremesztő kékek, ó, azok a csodálkozásnál is zöldebb zöldek, ó, azok az éppen csak megsejtett, nevüket próbálgató szín-prelúdiók, szín-csiripelések!

Miért is tékoztam el őket akkor, a kicsorduló bőség gondtalanságában, oly érthetetlen könnyelműséggel? Megengedtem a szomszédoknak, hogy átlapozzák és kifosszák rajzaim halmát. Egész kötegeket vittek el belőlük. Miféle házakhoz vándoroltak el, milyen szemétdombokon hanyódtak annak idején! Adela kitapétázta velük a konyhát, olyan világos és színes lett tőlük, mintha havazott volna az éjszaka odakünn.

Kegyetlenséggel, csapdákkal és rajtaütésekkel teli rajzolás volt ez. Ahogy ott ültem, megfeszülve, mint az íj, mozdulatlanul, lesben, s körülöttem vakítón égtek a papírok a napban – elég volt, ha a rajz, melyet ceruzám a papírhoz szögezett, egyetlen rebbenő mozdulatot tett a menekülés felé. Ilyenkor kezem, új ingerektől és reflexektől, ösztönöktől remegve minden ízében, bőszerűen rávetette magát, mint a macska, s már idegenül, elvadulta, ragadozóként, villámgyors harapásokkal agyonmarta a csodabogarat, mely el akart illanni ceruzája alól. S csak akkor engedte ki szorításából a papírt, amikor a már halott és mozdulatlan tetem kezdte kitergetni, akár egy herbariumban, színes és fantasztikus anatómiáját a füzet lapjaira.

Gyilkos vadászat volt ez, élethalálharc. Ki tudta volna a támadót a megtámadottól megkülönböztetni benne, ebben a veszett dühvel prüszkölő gomolyagban, ebben a sivítással és rémülettel teli kavarodásban! Előfordult, hogy kezem kétszer, háromszor is föl pattant, ugrásra készen, hogy végül valahol a negyedik vagy ötödik íven élje utol áldozatát. Nemegyszer kiáltozott fájdalmában és rémületében, a bonckésem alatt vonagló szörnyetegek csápjai és ollói közt.

Óráról órára egyre tömegesebben áradtak a látomások, tolongtak, torlaszokat alkottak, míg végül egy szép napon kirajzottak, benépesítve az összes utakat és ösvényeket: kígyózó meneteket hömpölygettek, s az egész

ország vándorutakra ágazott szét, felvonuló seregekre oszlott – az állatok és fenevadak végtelen zarándoklataira.

Miként Noé napjaiban, úgy áradtak e tarka menetek, ezek a sörte- és sörényfolyamok, ezek a hullámzó hátgerincek és farkak, ezek az önnön lépteik ütemére vég nélkül igent bólogató fejek.

Az én szobám volt a határ és a sorompó. Itt megálltak, összetorlódtak, esdeklőn bőgve. Keringtek, egy helyben topogtak rémülten és vadul – ezek a zoológia valamennyi öltözetébe és páncélzatába burkolt, púpos és szarvas lények, s önmaguktól megijedve, saját jelmezüktől megriadva, rémült és csodálkozó szemmel bámultak bozontos bőrük nyílásain át, s keservesen bégettek, mintha betömött szájjal nyögnének álarcuk alatt.

Vajon arra vártak-e, hogy megnevezzem őket, megoldjam rejtélyüket, amit nem értettek? Vajon a nevüket kérdezték tőlem, hogy beléje lépjenek, s betöltsék lényükkel? Különös maskarák törtek rám, lénykérdések, lényjavaslatok, kiabálnom kellett, s a kezemmel elhessegetnem őket.

Hátrálva visszakoztak, lehajtott fejjel fölsandítva rám, s önmagukba vészték, visszatérve beleoldódtak a névtelen káoszba, a formák lomtárába. Hány vízszintes és púpos hát vonult el a kezem alatt akkor, hány kobak súrolta tenyeremet bársonyos simogatással!

Akkor értettem meg, miért van az állatoknak szarvuk. A szarv az Érthetetlen, az, ami nem fért bele az életükbe, a vad és tolakodó szeszély, az oktalan és vak dac. Valamilyen *idée fixe*, mely túlnőtt lényük határain, a fejük fölé nőtt, s hirtelen kiérve a fényre, kézzelfogható és kemény anyaggá me-revült. Itt azután vad, kiszámíthatatlan és valóságátlan alakot öltött, fantasztikus arabeszkekbe csavarodott, számukra láthatatlan, de ijesztő, ismeretlen számjeggyé fajult, melynek állandó félelmében éltek. Megértettem, miért oly hajlamosak ezek az állatok az oktalan, kerge pánikra, a riadt örületre: ha rájuk jött a téboly, nem tudtak szarvaik kuszaságából kikeveredni, ezért fejüket lehajtva, szomorúan és vadul néztek, mintha átjárást keresnének ágbogaik közt. Ezek a szarvas állatok messze voltak a felszabadulástól, és szomorúan, rezignáltan hordták eltévelyedésük stigmáját a fejükön.

De még messzebb voltak a fénytől a macskák. Tökéletességük ijesztő volt. Testük precíz szabályosságába zárva nem ismertek tévedést, sem kilengést. Egy-egy pillanatra visszahúzódtak a mélybe, lényük legaljára, s ilyenkor mozdulatlaná váltak puha bundájukban, elkomolyodtak, fenyegetően és ünnepélyesen, s két szemük kerekre tágult, mint két hold, tüzes töl-

csérükbe nyelve az ember tekintetét. De a következő pillanatban már a part-ra, a felszínre kivettenen ásították semmiségüket, kiábrándultan és illúziók nélkül.

Önmagába zárt gráciával teli életükben nem maradt semmiféle alternatívára hely. S a tökéletesség e kiúttalan börtönében unottan, spleenesen sziszegtek ráncba húzott szájukkal, s rövid, sávok kiszélesítette arcuk tárgyatlan kegyetlenséget leheltek. Alant suttyomban surrantak tova a menyétek, görények és rókák, a tolvaj állatok, e rossz lelkiismeretű teremtmények. Ármánnyal, intrikával, trükkökkel szerezték meg helyüket a létben, a teremtés terve ellenére, s gyűlölettől űzötten, fenyegetetten, mindegyre résen állva, folytonosan féltve ezt a helyet, szenvedélyesen szerették azt a lopott, odúkban rejtőzködő életüket, s védelmében készek voltak akár darabokra tépni magukat.

Végül elvonultak mind, s csend telepedett a szobámba. Ismét rajzolni kezdtem, fényt lehelő ócska papírjaimba merülve. Az ablak nyitva volt, s felső párkányán gerlicék és vadgalambok remegtek a tavaszi szélben. Fejüket félrehajtva, profilból mutatták gömbölyű, üveges szemüket, mely szinte ijedt volt, és repüléssel telt. Végül is lágyak, opálosak és sugarasak lettek a napok, majd megint gyöngyházzsínűek és ködös édességgel teljeseek.

Eljöttek a húsvéti ünnepek, s szüleim elutaztak egy hétre férjes nénémhez. Egyedül hagytak a lakásban, ihletem martalékaul. Adela hozott nekem mindennap reggelit és ebédet. Nem vettem észre jelenlétét, amikor megállt a küszöbön ünnepi öltözetben, s tülljeiből és selymeiből tavaszillat áradt.

A nyitott ablakon szelíd fuvallatok lebbentek be, távoli tájak visszfényével töltve be szobámat. A ragyogó messzeségek e beáradó színei egy pillanattig megmaradtak a levegőben, azután szétfolytak legott, kékes árnyékká oszlottak, gyöngédséggé és meghatottsággá. A képzőn kissé lecsillapodott ekkor, megenyhült és elcsitult a látomások áradata.

A földön ültem. Körülöttem színes ceruzák és gombfestékek heverték a padlón, isteni színek, frissességet lihegő azúrok, a csodálkozás végső határáig tévedt zöldek. S amikor kezembe vettem a piros ceruzát, bevonultak a boldog pirosság harsonái a ragyogó világba, piros zászlók hullámain úsztak az erkélyek, s a házak diadalmas sorfalat álltak az utca mentén. A városi tűzoltók felvonulása málnaszínű uniformisban parádézott a ragyogó, boldog utakon, s az urak cseresznyeszínű keménykalapjukkal köszöngettek. A ten-

gelicék cseresznyeszínű csiripelése, cseresznyeszínű édessége töltötte be a levendulával és szelíd fényekkel teli levegőt.

S amikor a kék színért nyúltam, az utcákon a kobaltszínű tavasz visszfénye suhant át, végig az ablakokon, melyek csengve nyíltak ki, egyik a másik után, mind csupa tündöklés és kék tűz: a függönyök fölágaskodtak, mintegy riadóra, s örvendező, könnyű légvonat járt e sorfalak közt, a hullámzó muszlinok és az üres erkélyeken bólogató leanderek közt, mintha e hosszú és ragyogó fasor túlsó végén hirtelen felbukkant volna egy nagyon távoli valaki, és sugárzón közeledne – előtte futna a hír, az előérzet, s a fecskék röpte, e mérföldenként elszórt, fényességes staféta hirdeté a jöttét.

III

Éppen húsvét ünnepére, március végén vagy április elején szabadult Szloma, Tobiasz fia a börtönből, ahova télire zárták be, nyári és őszi kalandjaiért és örültségeiért. E tavasz egyik délutánján megpillantottam az ablakon át: épp a fodrásztól jött ki, aki a város borbélyja, felcsere és sebésze volt egy személyben. A börtönfegyelemben beidegződött, disztinvált mozdulatokkal nyitotta ki Szloma a fodrászat csillogó üvegajtáját, s lépkedett le a három falépcsőfokon – felfrissülve és megifjodva, feje akkurátusan megnyírva –, kurta felöltőben és magasra felhúzott kockás nadrágban, negyvenéves létére karcsún és ifjan.

A Szentháromság tér üres és tiszta volt ilyenkor. A tavaszi olvadás és sár után, melyet később nagy felhőszakadások öblítettek le, ott maradt a követet mosottan, felszáradva ezekre a csendes, diszkrét verőfényben sütkérező napokra, ezekre a nagy s talán e korai időszakhoz képest túlságosan is tágas, kissé már mértéktelenül hosszúra nyúló napokra, amikor különösen az este, a szürkület nyúlik a végtelenségbe, bár mélye még üres, hiábavaló és meddő a maga hatalmas várakozásában.

Amikor Szloma becsukta maga után a fodrászat üvegajtáját, nyomban behatolt rajta az ég, éppúgy, mint az árnyas mennyboltozat tiszta mélye felé kitáruló emeletes ház többi kis ablakán.

A lépcsőn leérve egészen egyedül találta magát a tér nagy, üres kagylója peremén, melyen átfolyt a naptalan ég kékje.

Úgy hevert ott ez a nagy, tiszta tér ama délutánon, mint egy üveggömb, mint egy új, megkezdetlen esztendő. Szloma egészen szürkén, fakón állt a peremén, levette lábáról e túlaradó kékség, s nem merte elhatározásával megtörni a használatlan nappal e tökéletes gömbjét.

Csak egyszer egy évben, a börtönből való kijövele napján érezte magát Szloma ennyire tisztának, minden tehertől megkönnyebbültnek és újnak. Ilyenkor a ragyogó nappal magába fogadta a bűneiből kimosdott, megújult, a világgal megbékélt Szlomát, sóhajtva tárta fel előtte horizontjainak csendes szépséggel koszorúzott, tiszta köreit.

Nem sietett. Ott állt a nap szegélyén, és nem merte általlépni, áthúzni szapora, fiatalos, kissé bicegő járásával a délután szelíden boltozott kagylóját.

Átlátszó árnyék feküdt a város felett. Ennek a délután három órának a csendje tiszta krétafehérséget csalt ki a házakból, amit azután hangtalanul szétrakott, akár egy csomag kártyát, a tér körül. Alig osztotta ki egyszer, máris megkezdte a második kört, a Szentháromság templom magas barokk homlokzatának fehérség-tartalékából pótolva a készletet, e homlokzatról, mely mint Isten égből leszálló hatalmas inge, pillérekbe, rizalitokba és bemélyedésekbe ráncolódva, a csigák és boltívek pátoszáttól duzzadozva, sietősen rendezgette magán viharzó nagy köntösét.

Szloma fölemelte arcát, szellőztette a levegőben. Az enyhe fuvallat feléje vitte a leanderek illatát, az ünneplő lakások és a fahéj szagát. Ekkor hatalmasat tüsszentett, azzal az ő híres, hatalmas tüsszentésével, melytől ijedten rebbentek fel a galambok a rendőrőrsről, s felszálltak a magasba. Szloma elmosolyodott magában: orrcimpáinak megrázkódtatásával jelezte az Isten, hogy itt a tavasz. Biztosabb jel volt ez, mint a gólyák visszatérése, s mostantól fogva át- meg átszövik a napokat e robbanások, hol közelebből, hol távolabbról széljegyzetelik, a város morájába veszve, a maguk szellemes kommentárjával az eseményeket.

– Szloma! – kiáltottam ki alacsony emeletünk ablakából.

Szloma észrevett, elmosolyodott az ő kedves mosolyával, és szalutált.

– Most mi ketten vagyunk csak az egész téren, én meg te – mondtam hal-
kan, mert az ég duzzadó gömbje úgy visszhangzott, mint egy hordó.

– Én meg te – ismételte szomorú mosollyal –, milyen üres ma a világ.

Akár föl is oszthattuk és újranevezhettük volna, olyan kitártan, kiszolgáltatottan hevert, védtelen volt és senkié. Az ilyen napokon a Messiás egészen a láthatár széléig közelít, s onnan néz a földre. S amikor látja, milyen fehér és csendes, látja kékségeit és merengéseit, előfordulhat, hogy eltűnik szem elől a határ, a felhők kékes sávjai átjáróként kerülnek elébe, s anélkül hogy tudná, mit csinál, leszáll a földre. S a föld még csak észre sem veszi mély-
ségeit, az aki leszállt az ő útjaira, s az emberek fölébrednek dél-
utáni szenderegésükből, és semmire sem fognak emlékezni. Mintha kitöröl-
ték volna az egész történelmet, olyan lesz minden, mint az ősidőkben, mi-
előtt megkezdődött a világ története.

– Adela otthon van? – kérdezte mosolyogva.

– Nincs itthon senki, gyere be hozzám egy percre, megmutatom a rajzai-
mat.

– Ha nincs otthon senki, nem tagadom meg magamtól ezt a gyönyörűséget. Eressz be.

A kapuban még körülnézett jobbra-balra, majd tolvajléptekkel besurrant a házba.

IV

– Ezek nagyszerű rajzok – jelentette ki, szakértő mozdulattal messzire tartva magától a papírokat. Arcán felragyogtak a színek és fények reflexei. Időnként szeméhez illesztette behajlított ujjait, s ezen a rögtönzött látcsövön át nézte: fintora csupa komolyság volt és szakértelem.

– Azt mondhatná az ember – szólt –, hogy az egész világ átment a kezeid közt, csupán azért, hogy megújuljon, lecsupaszuljon, levesse bőrét, mint egy csodálatos gyík. Hát azt hiszed, lopnék én, elkövetném azt az ezeryi örültséget, ha nem lenne a világ annyira elhasznált és lezüllött, ha nem vesztették volna el benne a dolgok aranyozásukat, Isten kezének távoli visszfényét? Mihez foghat az ember egy ilyen világban? Hogy is ne kételkedne, hogy is ne csüggedne el, amikor be van zárva minden, be van falazva mindennek az értelme végérvényesen, visszhangtalanul, mindenütt csak a téglát kopogtatom, akár a börtön falát. Ah, Józef, előbb kellett volna születned.

Abban a félhomályos, mély szobában álltunk, melynek túlsó vége kinyúlt a térre nyíló ablak felé. A kitárt ablakon át mihozzánk is elértek a levegő szelíd lüktetésű hullámai, csendet terítve körénk. Minden egyes emelkedő hullám új meg új, a messzeség színeivel fűszerezett csendadagot hozott, mintha az előző már elhasználódott, kimerült volna. Ez a sötét szoba csak az ablakon túli, távoli házak reflexeiből élt, sötétkamraként tükrözte vissza színeiket önnön mélyében. Az ablakon át – akár egy teleszkóp csövén át – látni lehetett a rendőrőrsön a galambokat, amint felfuvalkodva sétálnak az attika párkányán. Időnként fölrepültek, valamennyien egyszerre, s félköröket írtak le a tér fölött. Ilyenkor a szoba felragyogott egy pillanatra kibontott tollaik sugarától, kitágult távoli repesésük visszfényétől, majd újból kihunyt, amikor leszállva összecsukták szárnyaikat.

– Neked, Szloma – szóltam –, elárulhatom e rajzok titkát. Már az első perctől kezdve kételyeim támadtak, hogy valóban én vagyok-e a szerzőjük. Időnként úgy érzem: akaratlan plágiumok, más sugalmazta, készen toltá őket elém... Mintha valami idegen dolog használta volna föl az én ihletemet, előttem ismeretlen célokra. Mert meg kell vallanom neked – tettem hozzá halkán, a szemébe nézve –, hogy megtaláltam az Autentikumot...

– Az Autentikumot? – kérdezte, s hirtelen villanás ragyogtatta fel arcát.

– Igen, nézd csak meg – szóltam, letérdelve a komód fiókja elé.

Először Adela selyemruháját vettem ki, szalagosdobozát és új, magas sarkú cipellőjét. Púder- és parfümillat áradt szét a levegőben. Fölemeltem még néhány könyvet is: a fiók fenekén ott feküdt a rég nem látott, drága salabakter, és tündökölt.

– Szloma – mondtam megindultan –, nézd, íme, itt van...

Ám ő tünődve, gondolataiba merülve állt ott, kezében Adela cipellőjével, s halálos komolysággal nézegette.

– Ezt nem mondotta az Isten – szólt –, s mégis, milyen mélységesen meggyőző, falhoz szorít, megfoszt az utolsó érventől is. Ezek a vonalak ellenállhatatlanok, megrázóan találók, véglegesek, s a dolgok lényegébe vágnak, akár a lecsapó villám. Mit rántasz magad elé pajzsul, mit szegezel velük szembe, amikor már téged magadat is megvesztegettek, leszavaztak, elárultak leghívebb szövetségeseid? A teremtés hat napja isteni volt és fényes. De a hetedik napon idegen fonalat érzett kezei közt az Isten, s ijedtében levette kezét a világról, bár teremtő lelkesedéséből futotta még sok napra és éjszákára. Ó, Józef, őrizkedj a hetedik naptól...

S borzadva emelte magasba Adela karcsú cipellőjét, úgy beszélt tovább, mintegy az üres lakkhüvely csillogó, gúnyos ékesszólásának bűvöletében: – Érted-e, milyen förtelmes cinizmus ez a női lábon hordott szimbólum, milyen kihívó a feslett járás e rafinált sarkakon? Hogyan is hagyhatnálak e jelkép hatalmában! Isten mentsen e könnyelmű cselekedettől...

E szavak közben gyakorlott, ügyes mozdulattal keblébe rejtette Adela cipellőjét, ruháját és gyöngysorát.

– Mit csinálsz, Szloma? – kérdeztem sóbálvánnyá dermedve.

De ő gyorsan távolodott az ajtó felé, kissé bicegve a kelleténél rövidebb, kockás nadrágjában. Az ajtóból még egyszer felém fordította szürke, elmosódó arcát, s megnyugtató mozdulattal emelte szájához a kezét. Már kinn is volt az ajtón.

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

Tavaszi

I

Ez pedig egy tavasz története, egy tavaszé, amely valóságosabb, tündökletesebb és vakítóbb volt a többi tavasznál, egy tavaszé, amely egyszerűen szó szerint értette szövegét, ezt a lelkes manifesztumot, amelyet a legsugárzóbb, ünnepi vörössel írtak, pecsétviasz és kalendárium vörösével, színes írón vörösével és az elragadtatás vörösével, az onnét érkező, boldog sürgönyök málnapirosával...

Minden tavasz így kezdődik, ezekkel a roppant és hódító horoszkópokkal, amelyek túlnőnek egyetlen évszakon, mindegyikben – szögezzük le rögtön – ott van minden: a végtelen menetek és tüntetések, a forradalmak és barikádok: mindegyiken átfut egy pillanatban a szenvedély forró vihara, a bánat és mámor határtalansága, amely hasztalan kutatja mását a valóságban.

De aztán e túlzások és kulminációk, e halmozások és eksztázisok virágba borulnak, mindenestül belevesznek a hűvös lombos burjánzásába, az éjszaka felbolydult tavaszi kertekbe, és elnyeli őket a zsongás. Önnön magához így válik hűtlenné minden tavasz – beletemetkezve a virágzó parkok lihegő lármájába, duzzadásaikba és áradásaikba – megfélemedezik esküjéről, s egyenként hullatja testamentuma leveleit.

Ennek az egyetlen tavasznak volt bátorsága kitartani, húnek maradni, megőrizni mindent. Annyi sikertelen próbálkozás, elrugaszkodás, bűvölés után szeretett volna végre valóban megszerveződni, általános és immár végleges tavaszként napvilágra törni.

Kalandok vihara, események orkánja: sikeres államcsíny, patetikus, magasztos és dicső napok! Szeretném, ha e történet átvénné bűvös és ihletett ritmusukat, kizenetné e hősi eposz hangját, egy ütemre lépne e tavaszi Marseillaise-zel!

Kifürkészhetetlen a tavasz horoszkópja! Ki róhatná fel neki, hogy egyszerre százféleképp próbálja olvasni, vaktában kombinál, böngész minden irányban, s örül, ha a madarak megtévesztő találgatásai közepette sikerül megfejtenie valamit. Olvassa oda meg vissza e szöveget, értelmét vesztvé, majd újból megtalálva, minden változatban, ezernyi variációban, trillában és csicsergésben. Mert a tavasz egész szövege rejtbeszéd, elhallgatások és ellipszisek, betű nélkül kipontozva a puszta azúrban, a szótagok közötti szabad helyeken pedig a madarak szeszélyes találgatásai és megfejtései állnak, így hát a történet, e szöveg mintájára, kusza pályákon ágazik el majd, s át-meg átszövik a tavasz gondolatjelei és a központosítás sóhajai.

II

A tavaszelő

féktelen, terpeszkedő éjjelein, amikor a levegő csapásai és rónaságai között úttalan csillagtérre nyílik a még nyers és illattalan, óriás égbolt – apám vacsorázni vitt magával egy kis kerthelyiségbe, amelyet a piactér utolsó házainak hátfala zárt körül.

Mentünk a

szélben csörömpölő lámpák nyirkos fényében, átvágtunk a boltíves nagy piactéren, magányosan a légi labirintusok roppant terhe alatt, elveszve s tévelyegve a levegő puszta terein. Apám égre emelte halvány derengésben fürdő

arcát, és keserű gonddal szemlélte a messzeágazó és kiáradó örvények zátonyára hintett csillag-kavicsot. Szabálytalan és gyakori sűrűsödésük még nem rendeződött semmilyen konstellációba, nem lett úrrá semmilyen alakzat e tágas és terméketlen ártereken. Csillagos, kopár szomorúság nehezült a városra, lenn a lámpák sugárnyalábokkal szótték át az éjszakát, egykedvűen kötözve csomót csomó után. Alattuk kettesével-hármasával járókelők torpantak meg a fénykörben, amely asztali lámpa fényében derengő szoba tűnékeny látszatát varázsolta köréjük – az egykedvű és barátságatlan éjszakában, amely rendezetlen térséggé hullott szét odafönn, szélkoptatta, búskietlen, vad légi tájjá. Az ácsorgók beszélgetése akadozott, csak szemük mosolygott a kalapmélyből; tűnődve figyelték a csillagok messzi moraját, amellyel nőttön-nőttek az éjszaka roppant terei.

A kerthelyiség

ösvényeit kaviccsal szórták fel. Két póznán lámpa sziszegett mélán.

Kettesével-hármasával fekete zakós férfiak ültek a fehér abroszos asztalok fölé hajolva, s révedten bámulták a csillogó tányért. Megülve így, magukban lépéseket és támadásokat fontolgattak az ég hatalmas, fekete sakktáblá-

ján, ugrató lovakat láttak a csillagok között meg leütött figurákat, s a helyükön azonnali újabb és újabb konstellációt.

Az emelvényen

zenészek mártogatták bajszukat a keserű sörrel teli korsókba, gondolataikba mélyedve tompán hallgattak. Hangszereik, a nemes vonalú hegedűk és csellók, oldalukra fektetve árválkodtak a hangtalan zúgó csillagzárban. A muzikusok időnként a kezükbe vették, a mellükhöz illesztgették őket, s harákolva egyet-egyed, tüdejük zöreijéhez hangolták panaszosan a hangszert. Aztán letették megint, mintha éretlen volna még, nem mérhető az éjszakához, amely közönyösen úszott tovább. Ekkor a csöndben és a gondolatok apályán, miközben a fehér asztalok fölött halkán megsörrentek a villák és kések, egyszerre maguktól emelkedtek fel az idő előtt felcseperedett s immár nagykorú hegedűk, s az előbb még panaszos, tétova hangszerek most fenn szóltak, nyúlánkan és karcsú derékkal hirdették hatalmukat; felvették az emberiség egy pillanatra elhalasztott perét, és továbbvitték e bukott ügyet a csillagok közönyös ítélőszéke előtt, amelyek köré vonók és csigavonalak vízjelei rajzolódtak, töredékes kulcsok, befejezetlen lantok és hattyúk, a csillagok imitatív, hirtelen jegyzetei a muzsika margóján.

A fényképész,

aki már egy ideje sokatmondó pillantásokat küldözgetett felénk a szomszéd asztaltól, most végre átült hozzánk, korsóját is áthozta egyik asztról a másikra. Jelentősegteljesen mosolygott, küszködött gondolataival, ujjával csettintett, minduntalan elveszítve a helyzet megragadhatatlan poénját. A

situáció ellentmondásosságát kezdettől fogva éreztük. Ez a rögtönzött éttermi táborhely a távoli csillagok auspiciumában menthetetlenül megbukott, nyomorultul összeomlott az éjszaka szertelenül növekvő követeléseinek súlya alatt. Mit is szegezhetünk szembe e határtalan pusztasággal? Az éjszaka keresztülgázolt ezen az emberi menedéken, amelyet hasztalan próbált védelmezni a hegedű, megszállta ezt a hézagot, s a visszanyert állásokba csillagképeit vezényelte.

Láttuk az

asztalok megbomlott táborát, az elhagyott asztalkendők és abroszok csataterét, amelyre diadallal hágott a ragyogó, rengeteg éjjel. Magunk is felkerekedtünk, miközben, testünket megelőzve, gondolataink már réges-rég az éjszaka szekereinek hangos dübörgése után eredtek, a hatalmas és fényes országotak csillagos robaja nyomába.

Így baktattunk

az éj csillagos rakétái alatt, s behunyt szemmel anticipáltuk növekvő

káprázatát. Ó, a diadalittas éj cinizmusa! Miután bekebelezte az egész égboltot, most dominózott térségein; lustán, számolatlanul és egykedvűen zsebelte be az elnyert milliókat. Azután, elunva magát, áttetsző firkákat rajzolt a felforgatott lapocskák csataterére, mosolygó arcokat, egyre csak ugyanazt a mosolyt, az ezredik másolatban is, amely nyomban – immár örök mosolyként – a csillagok közé vegyült, csillagos közönnyé enyészett.

Útközben

betértünk a cukrászdába egy süteményre. Alighogy beléptünk a csilingelő

üvegajtón a fehér glazúros, fényes cukrokkal teli boltba – az éj minden csillagával megtorpant, hirtelen éber és figyelmes lett, kíváncsian nézte, hogy megszökünk-e előle. Mindvégig türelmesen várt, őrködött az ajtó előtt, bevilágítva a kirakatüvegen mozdulatlan csillagaival a magasból, amíg mi elmélyülten süteményt választottunk. Ekkor pillantottam meg először Biankát.

Arccal a pultnak állt, nevelőnője mellett, fehér ruhában, karcsún és kalligrafikusan, mintha csak a zodiákusról lépett volna le. Nem fordult meg, csak állt, a fiatal lányok mintaszerű kontraposztjában, és krémest evett. Nem láthattam pontosan, még igencsak cikáztak szemem előtt a csillagsugarak. Így keresztezték egymást először ekkor még meglehetősen zavaros horoszkópjaink.

Találkoztak, és közömbösen elváltak. Még nem értettük sorsunkat e korai csillagállásban, és közömbösen léptünk ki a csilingelő üvegajtón.

Azután kerülő

úton mentünk haza, egy félreeső külvároson át. A házak egyre alacsonyabbak és ritkábbak lettek, végül eltűnedeztek az utolsók is, és egy más éghajlatba léptünk. Enyhe tavaszba érkeztünk hirtelen, langyos éjszakába, amely az éppen feltűnt, violaszín újholddal ezüstlött a sáron. Hatalmas iramban rohant a koratavaszi éjjel, lázasan hagyta maga mögött kései fázisait. A levegő, amelyet még épp csak megkapott az évszakra jellemző fanyarság, egyszerűen édeskés, émelyítő lett, esővíz, nedves iszap illatától terhes, s az első hóvirágokétól, amelyek holdkórosan virágoztak a fehér, varázsos fényben. Szinte csoda, hogy a bőkezű Hold fényén az éjszaka nem nyüzsgött békapetéivel az ezüstös sárban, nem kelt ki ikráiból, nem csacsogott ezer pletykás kis szájjal e folyóparti kavicsdombokon, amelyek pórusaiban csillogó hálót szótt az édes víz. El kellett hát képzelni, hozzágondolni a kuruttyolást e lármás, bugyogó és borzongató éjszakához, hogy a pillanatra megakasztott éj továbbhaladjon, s hogy tetőzzön az egyre fehérülő, fehérségét mintha kehelyből kehelybe öntő, egyre magasabb s tündöklőbb, varázsos és transzcendentális Hold.

Így ballagtunk

növekvő gravitációjában. Apám meg a fényképész közrefogott, amikor erőt vett rajtam az iszonyú álmoság. Lépteink csikorogtak a nedves homokon. Jó ideje aludtam már, menet közben, s szemhéjam alatt ott foszforeszkált a jegyekkel,

jelzésekkel és csillagtüneményekkel teli egész égbolt, amikor végre megálltunk a nyílt mezőn. Apám kabátot terített a földre, és lefektetett. Behunyt szemmel láttam, amint a Nap, a Hold és tizenegy csillag szemléhez rendeződik, és díszlépésben elvonul előttem az égen. – Bravó, Józef! – kiáltott apám elismeréssel, és tapsolt. Nyilvánvalóan a másik Józsefet plagizáltam, egészen más körülmények között. Senki sem tett nekem emiatt szemrehányást. Apám, Jákob, bólogatott és csettintett, a fényképész pedig szétnyitotta háromlábú állványát a homokban, kiharmonikáztatta a masinát, és eltűnt a fekete posztó redőiben: fényképezte e különös csodát, ezt a csillogó, égi

horoszkópot, amíg én elkápráztatva, fényárban úszó arccal feküdtem a kabáton, s kábultan őriztem álmomat – exponálásig.

III

A nappalok hosszúak, fényesek és terjengősek lettek, talán túlságosan is terjengősek még szegényes és jellegtelen tartalmukhoz képest. Növekvőfélben lévő, várakozásteli nappalok voltak ezek, unalomban és türelmetlenségben sápadók. Sivatagukat fényes fuvallat, csillogó szél járta át, melyet még nem kavartak fel a napfürdőző csupaszkertek kigőzölgései; tisztára fújta az utcákat, hogy hosszúak és fényesek lettek, ünnepi módra felsepertek, mintha valakinek a még távoli és bizonytalan jövőjét várnák. A Nap vigyázva közelített ekvinokciális pontjai felé, lassította futását, eljutott a kitüntetett helyzetig, ahol mozdulatlan kellett állnia eszményi egyensúlyában, tüzes sugarakat bocsátva apránként a sivár és szomjúhozó földre.

Fényes és végtelen légvonatot járt a horizont egész szélességében, a fasorokat és sövényeket a perspektíva tiszta vonalai alá sorakoztatta, elnyúlt az erős és meddő fúvástól, végül elfúlva megállt, hatalmasan és fényesen, mintha mindent befogó tükrébe akarná zárni a város eszményi képét, a ragyogó homorulata mélyéig nyúló délibábot. Ekkor egy pillanatra megmerevedett a világ, lélegzetvisszafojtva és elkápráztatva megállt; szeretett volna mindenestül átlépni e csalóka képbe, ebbe az ideiglenes örökkévalóságba, amely megnyílt előtte. De a mámorító ígéret elmúlt, a szél megtörte tükrét, s minket ismét birtokba vett az idő.

Beköszöntött a hosszú és beláthatatlan húsvéti szünet. Kiszabadulva az iskolából céltalanul és haszontalanul kószáltunk a városban, nem tudtunk mit kezdeni magunkkal. Teljesen üres, meghatározatlan és értelmetlen szabadság volt ez. Ismeretlen definícióját az időtől reméltük, amely nem található rá, beleveszve az ezernyi kibúvóba.

A kávéház elé már kirakták az asztalokat. Nők ültek mellettük világos színű ruhában, és apró adagokban szopogatták a levegőt, mint a fagyaltot. Szoknyák suhogtak, alulról csipkedte őket a szél, mint valami dühös kiskutyá: a nők kipirultak, a száraz szélben égett az arcuk, és ajkuk kicserepesedett. Még tartott a felvonásköz és annak hosszú unalma: a világ lassan és lámpalázasan közeledett valamiféle határhoz, túl korán érkezett valami célba, és várt.

Ezekben a napokban mindannyiunknak farkasétvágya volt. Széltől kiszáradva szaladtunk haza, hogy tompa tűnődésben hatalmas karéj vajaskenyereket tüntessünk el, az utcán frissen ropogó, nagy pereceket vettünk, ott ültünk sorban a piactéri ház széles kapualjában – üres és boltíves volt –, és semmire sem gondoltunk. Az alacsony árkádok alatt kiláttunk a fehér és tiszta piactérre. A fal mellett borszagú hordók sorakoztak. Egy hosszú pulton üldögéltünk, amelyen vásári napokon színes parasztkendőket árultak; lábunkkal doboltunk a deszkán, tanácstalanul és unatkozva.

Ekkor Rudolf, pereccel teletömött szájjal, előhúzott inge alól egy bélyegalbumot, és kinyitotta előttem.

IV

Ekkor értettem

meg. miért volt ez a tavasz ezidáig ilyen üres, homorú és fullasztó.

Öntudatlanul lecsendesült, elnémult, visszahúzódott a mélybe – helyet csinált, mindenestül megnyílt a tiszta térnek, a sejtések és definíciók nélküli pusztá azúrnak – e megigézett, csupasz forma, mely az ismeretlen tartalom befogadására várt. Innen ez az égszínkék, mintegy álomból felzavart semlegesség, ez a nagy és látszólag közömbös készenlét mindenre. Teljes készületben állt a tavasz, néptelenül és tágasan, lélegzetvétel és gondolkodás nélkül rendelkezésre állt – egyszóval várta a kinyilatkoztatást. Ki láthatta előre, hogy az tökéletesen készen, teljes fegyverzetében és csillogón tűnik elő majd – Rudolf bélyeggyűjteményéből.

Csodás kódok

és képletek voltak benne, civilizációk receptjei, amulettek, melyek révén kényelmesen ujjunk közé csipenthettük éghajlatok és tájak esszenciáját.

Jogosítványok voltak ezek birodalmakra és köztársaságokra, szigetcsoportokra és kontinensekre. Birtokolhattak-e ennél többet császárok és trónbitorlók, hódítók és diktátorok? Egyszeriben megéreztem a földek feletti hatalom édes ízét, s tövisét ama telhetetlenségnek, melyet csupán az uralkodás csillapíthat. Én is az egész világot akartam, mint makedóniai Nagy Sándor. És egy talpalatnyi földdel sem kevesebbet, mint maga a világ.

V

Sötéten,

lázasan, mélyen izzó rajongással ragadtam magamhoz a teremtés sereg-szemléjét, a masírozó országokat, csillogó meneteket, melyeket megszakítá-sokkal, bíbor elhomályosulásokon keresztül láttam, süketen vérem lükteté-sétől, mely a nemzetek egyetemes indulójának ritmusára a szívemig vert. Rudolf szíнем elé bocsátotta a zászlóaljkat és ezredeket, gonddal és buz-galommal vezényelte a parádét. Ő, az album tulajdonosa, önként alacsonyod-tott le mintegy a szárnysegéd szerepébe: ünnepélyesen, megilletődötten tett jelentést, mintha esküdne, vakon és megtévesztve zavaros és kétértelmű szerepében. Végül elragadtatásában, valami szenvedélyes nagylelkűségtől indítva, feltűzte rám, mint rendjelet a mellre, a rózsaszínű Tasmániát, amely lángolt, mint a május, és a kavargó

ábécék cigányos karattyolásától zsvajgó Haidarabadot.

VI

És ekkor jött

a kinyilatkoztatás, a világ lobbanó szépségének e váratlanul feltűnő látomása, ekkor érkezett az örömhír, a titkos üzenet, a lét beláthatatlan lehetőségeinek különleges missziója. Szélesre tárult a vakító, rideg és lélegzetelállító látóhatár, minden ízében reszketett és csillogott a világ, veszedelmesen megbillent, fenyegetőn, mintha kitörni készülné minden mérték és szabály alól.

Mit jelent

számodra, nyájas olvasó, egy postabélyeg? Mit I. Ferenc József arcéle, a babérkoszorúval felkoszorúzott tar fő? Nem jelképe-e a köznapiságnak, determinálása minden lehetőségnek, biztosítéka az átléphetetlen határoknak, amelyek egyszer s mindenkorra körülzárták a világot?

A világot

akkoriban mindenfelől I. Ferenc József vigyázta, és előle nem volt menekvés, ő

magasodott minden látóhatáron, az ő mindenütt jelenlévő és kikerülhetetlen képe bukkant elő az összes sarok mögül, s a világot kulcsra zárta, mint a börtönt. S

íme, amikor reményvesztve és keserű lemondással beletörődtünk már a világ egyértelműségébe, a szűk változatlanságba, amelynek roppant letéteményese I.

Ferenc József volt – váratlanul, mint valami lényegtelen, feltártad előttem, ó, Istenem, a bélyeggyűjteményt, mintegy mellékesen megengedted, hogy egy pillantást vessek e ragyogva hámló Könyvbe, e lepleit lap lap után levető

albumba, amely egyre félelmesebb, egyre vakítóbb lett... Ki róhatná fel nekem, hogy elbűvölten álltam eközben, ragyogással eltelő szememből pedig könny patakzott? Micsoda káprázatos relativizmus, micsoda kopernikuszi tett, kategóriák és fogalmak micsoda cseppfolyósága! Hát ennyi módját nyújtod a létezésnek. Istenem, ilyen rengeteg a Te világod! Több ez, mint amit

legmerészebb álmaimban reméltem! Való hát a lélek korai sejtése, amely, dacára a nyilvánvalónak, a végsőkig kitartott amellet, hogy rengeteg a világ!

VII

I. Ferenc

József akkoriban körülzárta a világot. Minden postabélyegen, minden érmen és bélyegzőn arcképe igazolta a világ változatlanságát, egyértelműségének kikezdehetetlen tételét. Ilyen a világ, és nincsen más világ e kívül – hirdette a császári-királyi aggastyánt ábrázoló pecsét. Minden egyéb képzelgés, zabolátlan követelés, rebellió. I. Ferenc József rátelepedett a világra, és visszafogta növekedését.

Hajlamunk a

hűségre, nyájas olvasó, lényünk legmélyéről fakad. Simulékony természetünk lojalitása könnyen enged a tekintély bűvöletének. I. Ferenc József a

legmagasabb tekintély volt. Ha e nagyrebecsült aggastyán ezen igazságért minden tekintélyét latba vetette, akkor nem maradt más, mint lemondani a lélek képzelgéseiről, lázas sejtelmeiről – arranzsírozni magunkat valamennyire ebben az egyedül lehetséges, illúzió és romantika nélküli világban –, és felejteni.

Ám amikor a

börtön már menthetetlenül bezárult, amikor befalaztatott az utolsó nyílás is, amikor minden összeesküdött, ó, Istenem, hogy eltitkoljon Téged, amikor I.

Ferenc József eltorlaszolta, betapasztotta az utolsó rést is, nehogy

megpillantsanak – Te felkeltél tengerek és kontinensek suhogó palástjában, és meghazudtoltad őt. Uram. Te vállaltad akkor az eretnekség ódiúmat, és

napvilágra törtél e roppant, színes és fenséges szentségtöréssel. Ó, fenséges hereziarcha! Arculcsaptál e lángoló könyvvel, a bélyegalbum képében robbantál ki Rudolf zsebéből! Akkoriban még nem ismertem a bélyegalbum háromszögletű

formáját. Elvakultságomban összetévesztettem a papírpisztollyal, amellyel az iskolában, a pad alatt lődöztünk, tanáraink nem kis bosszúságára. Ó, miként törtél ki belőle, Istenem! Lázás szónoklatod volt az, lángoló és nagy-szerű

filippikád I. Ferenc József és prózai állama ellen: a valódi ragyogás könyve!

Felnyitottam,

s benne világok színpompája, beláthatatlan térségek szele, örvénylő látóhatárok képe tündökölt felém. Lapról lapra Te vonultál rajta keresztül, magad mögött húzva övezetekből és éghajlatokból szőtt uszályod. Kanada, Honduras, Nicaragua, Abrakadabra, Hiporabundia... Megértettelek, Istenem. Gazdagságod csillanása volt mindez, az első szavak, amelyek eszedbe jutottak. Zsebedbe nyúltál, s mint egy marék gombot, felmutattad a benned nyüzsgő lehetőségeket. Téged nem érdekelt, hogy szabatos légy, azt mondtad, ami a nyelvedre jött. Ugyanígy

mondhattad volna: Panfibras és Halleliva, s a pálmák közt a levegőt

papagájszárnyak csattogása töltötte volna be, az égbolt pedig, akár egy vacokig szétfújt, roppant, százszoros zafírrózsa, megmutatta volna csillogó lényegét: a Te szivárványos, sugaras, rettentő szemedet, s felszikrázott volna bölcsességed vakító magva, színek színével villant volna, illatok illatával lengedezve. El akartál kápráztatni, Istenem, dicsekedni akartál, elbűvölni engem, hiszen Neked is vannak hiú pillanataid, amikor magadat csodálod... Ó, mennyire szeretem ezeket a pillanatokot!

Hova tűntél,

I. Ferenc József, a prózai evangéliumoddal! Hiába keresett a szemem. Aztán rád találtam. Te is ott voltál a tömegben, de milyen kicsinek, trónfosztottnak és szürkének láttalak! Az országút porában meneteltél a többiekkel, közvetlenül Dél-Amerika után és Ausztrália előtt, s a többiekkel együtt daloltad: Hozsánna!

VIII

Az új

evangélium követője lettem. Összebarátkoztam Rudolffal. Bámultam őt, de homályosan éreztem, hogy eszköz csupán – a Könyv valaki másnak rendeltetett.

Rudolf valójában csak az őrzésére lehetett alkalmas. Katalogizált, ragasztott, áztatott, kulcsos szekrénybe rejtette az albumot. Alapjában véve szomorú volt, mint aki tudja, elfogy lassan, amíg én gyarapodni fogok. Hasonlatos volt ahhoz, aki egyengetni jött az Úr ösvényeit.

IX

Több érvem is

amellett szólt, hogy a Könyv nekem rendeltetett. Több jel is arra mutatott, hogy különleges misszióként, küldetésként, személyes megbízatásként rám hárult.

Már abból is rájöttem erre, hogy senki sem érezte magát a tulajdonosának. Még Rudolf sem, aki inkább csak szolgálta a Könyvet. Alapjában véve idegen volt a számára. Amolyan kelletlen és lusta szolga volt ő, a kötelesség robotjában.

Néha keserű féltékenység öntötte el a szívét. Bensője lázadozott az őt meg nem illető kincstár kulcsárának szerepe ellen. Féltékenyen figyelte a távoli világok tükröződését, mely színek csöndes skálájában vonult végig arcomon. Csak arcomról visszaverődve juthatott el hozzá távoli visszfénye a lapoknak, melyeknek az ő lelke nem vált részesévé.

X

Egyszer láttam

egy szemfényvesztőt. Emelvényen állt, karcsú alakját minden oldalról figyelték, ő pedig körbemutatta cilinderét, felénk fordítva annak üres és fehér belsejét.

Kikezdhetetlen mutatványáról ilyenképp eloszlatva a tisztességtelen manipuláció leghalványabb gyanúját is, pálcájával kusza, mágikus jelet írt a levegőbe, majd túlzott precizitással és látványosan azonmód papírszalagokat kezdett előhúzni botjával a cylinderből, színes szalagokat, rófszám, ölszám, végül

kilométerszám. A terem lassan megtelt e színes, zizegő tömeggel, beragyogta a százszoros szaporodás, a tündöklő tobzódás, a habzó és könnyű selyempapír; ám a bűvész egyre csak fejtette a végtelen fonalat, a rémült hangok ellenére is, melyek közé elragadtatott tiltakozás, eksztatikus kiáltozás és görcsös sírás vegyült, míg végül a Napnál is világosabbá vált, hogy ez neki semmibe sincs, hogy nem a saját tartalékaiból meríti ezt a bőséget, hogy egész egyszerűen földöntúli források nyíltak meg előtte, minden emberi mértéken és számításon túl.

Akkoron valaki,

akit e bemutató mélyebb értelmének befogadására predestináltak, elgondolkozva és elkápráztatva távozott, s lelke mélyéig átjárta a beléjeszállt igazság: rengeteg az Isten...

XI

Hadd

szolgáljak itt egy rövid párhuzammal Nagy Sándort és a személyemet illetően.

Nagy Sándor érzékeny volt az országok illatára. Orra megérezte a rendkívüli lehetőségeket. Azok közé tartozott, akiknek arcán álmukban Isten tenyere simított végig, így hát tudják, hogy mit nem tudnak, tele vannak feltevással és kétellyel, zárt szemhéjukon pedig távoli világok visszfénye szűrődik be.

Mindazonáltal túlságosan is szó szerint vette az isteni allúziót. Lévén a tettek embere, vagyis lelkiekben szegény, úgy értelmezte misszióját, mint világhódító küldetést. Szívét ugyanaz a telhetetlen érzés töltötte el, mint az enyémet, keblét ugyanazok a sóhajok feszítették, látóhatárról látóhatárra, tájról tájra érve. Senki sem akadt, aki figyelmeztette volna tévedésére.

Maga Arisztotelész sem értette meg őt. Noha meghódította a világot. Nagy Sándor csalódottan halt meg, kételkedve az előle örökösen eltűnő Istenben és csodáiban. Minden ország érméin és bélyegein az ő arcképe díszelgett.

Büntetésül saját korának Ferenc Józsefévé vált.

XII

Szeretném, ha

az olvasó legalább megközelítő képet kapna arról, mi volt akkoriban ez a Könyv, amelynek lapjain a tavasz utolsó vonásai előlegeződtek és körvonalazódtak.

Leírhatatlan, nyugtalanító szél járta a bélyegek csillogó faszorát, a

fellobogózott és címerekkel ékes utcát. Jelképeket és emblémákat bontva ki lázasan, melyek ott lebegtek a fülledt csendben, a fellegek horizont fölé magasodó, fenyegető árnyékában. Aztán az üres utcán egyszer csak feltűntek az első

heroldok, talpig díszben s karjukon vörös szalaggal, verejtéktől csillogón és tanácstalanul, küldetésük, megbízatásuk teljesítésére készen. Némán, mélyen megindulva, ünnepélyes komolysággal jelt adtak, s azonmód elsötétült az utca a közelgő felvonulóktól, a keresztutcákban ezernyi közeledő láb csikorgása közepette tömegek sötéttettek. Országok vonultak hatalmas menetben ezen az egyetememes május elsején, a világok monstre parádéján. Ezernyi magasba tartott, mintegy esküre emelt karral, ezrek szavazatával tüntetett a világ, hogy nem I.

Ferenc József, hanem valaki sokkalta, sokkalta hatalmasabb mellett áll. Halványpirosban, csaknem rózsaszínben hullámozott minden, az elragadtatás leírhatatlan,

felszabadító színében. San Domingóból, San Salvadorból és Floridából lihegő, felhevült küldöttek érkeztek málnaszín öltönyökben, s üdvözlésre emelték cseresznyepiros keménykalapjukat, amely alól kettesével-hármasával csivitelő

tengelicék röppentek fel. A csillogó szél ujjongó fuvallatai kifényesítették a trombitákat, puhán és lágyan söprögették a port a hangszerek éléről, honnét az elektromosság halk szikrái potyogtak. Noha ezrek tolongtak, ezrek vo-

nultak fel, minden rendben zajlott, a hatalmas szemle tervszerűen és csöndben haladt.

Vannak pillanatok, amikor az erkélyeken lázasan és vadul hullámzó lobogók, melyek az elragadtatás málnaszín görcseiben, szilaj és csöndes verdesésében, hiábavaló elrugaszkodásaiban vonaglanak a megritkult levegőben – mozdulatlanul megállnak, mint a sorakozón –, és vakító vörösre vált az utca, betölti a néma riadó, míg az emberek a homályló távolban ágyúk süket díszlövéseit számolják figyelmesen: negyvenkilenc robbanást a szürkülő levegőben.

Majd hirtelen

elkomorul a látóhatár, mint egy tavaszi vihar előtt, csak a zenekarok

hangszerei fénylenek élesen, s a csöndben hallani a sötétülő égbolt morgását, a messzi végtelenek moraját, miközben madármeggy illata úszik sűrű hullámokban a közeli kertek felől, és gyámoltalanul eloszlik a kimondhatatlan messzeségeken.

XIII

Egy nap aztán, április vége felé, a délelőtt szürke és meleg volt – a járókelők a földet bámulták, mindig csak azt a négyzetméternyi nedves földet maguk előtt, és nem érzékelték, hogy kétoldalt, a park fekete ágbogú fáin itt is, ott is édesen nedvedző sebek fakadnak.

A fák fekete, kusza hálójába gabalyodott fülledt, szürke ég ránehezedett az emberek vállára – ziláltan tornyosult, formátlanul, súlyosan és hatalmasan, mint valami dunyha. Az emberek kézzel-lábbal igyekeztek kievickélni alóla, mint csápjukkal az édes agyagot szaglászó cserebogarak a meleg nedvességben. Süketen feküdt a világ, terjedt és növekedett, valahol a magasban, valahol hátul és mélyen – isteni bágyadtságban –, és úszott. Néha lassított, és homályosan idézett valamit, kiterébélyesedett, akár a fák, madárcsicsergés szürke nappalra vetett, sűrű, csillogó hálójaként kacsingatott, és a mélybe szállt, a föld alatt kígyózó gyökerekbe, a férgek és hernyók vak lüktetésébe, a feketeföld és az agyag süket sötétjébe.

És e formátlan tömeg alatt megsüketített emberek kuporogtak tompán és üresen, kuporogtak fejüket a tenyerük közé szorítva, görnyedten csüngve a parkok padjain, térdükön egy-egy újságlappal, melyből a nappal nagy szürke ürességébe folyt a szöveg, esetlenül csüngtek egy tegnapi pózban, és öntudatlanul nyálaztak.

Talán a madarak lármás csörgői süketítették meg őket, a szürke sörétjüket fáradhatatlanul szóró mákgubók, amelyek elhomályosították a levegőt. Álmosan jártak az ólmos záporosóban, és jeleket váltottak a bőséges zivatar közepén – vagy csüggedten hallgattak.

De mikor délelőtt tizenegy tájban valahol, a térség valamely pontján, a felhők duzzadt testét átütötte a Nap sápadt csírája, a fák ágbogas kosarában kigyúltak az erős rügyek, s a csiripelés szürke fátyla halványarany hálóként elvált a nappal arcától, s az felnyitotta a szemét. És ez volt a tavasz.

Ebben a pillanatban a park imént még üres fasorát százfele siető emberek népesítik be hirtelen – mintha itt kereszteződne a város valamennyi utcája és bevirágozzák a női ruhák. A gyors és kecses leányok némelyike munkába igyekszik, boltokba és hivatalokba, mások légyottra sietnek, ám addig is, amíg átvágnak a fasor aszúros kosarán, amely melegágyként gőzölög, és

madarak trilláitól pettyes – ehhez a fasorhoz és ehhez az órához tartoznak, öntudatlanul is statisztái e jelenetnek a tavasz színházában, mintha együtt termettek volna a sétányon a gallyak és levelek finom árnyékával, melyek szemmel láthatóan rügyeznek a nedves kavics sötétarany hátterén; futnak, míg eltelik pár aranyszínű, forró, drága remegésnyi idő, aztán elsápadnak, árnyékba borulnak, s mint átlátszó vízjelek felszívódnak a homokban, ha felhő-álmok közé tér a Nap.

Ám egy pillanatra felpezsdíti a fasort friss igyekezetük, s úgy tűnik, fehérneműjük suhogása árasztja a fasor megnevezhetetlen szagát. Ó, azok a szellős és frissen keményített blúzok, melyeket sétálni visznek tavaszi folyosók azsúros árnyán, a nedves foltok a hónaljukban, melyeket messzeségek ibolyaszínű szellői szárítanak! Ó, azok a fiatal, ritmikus, mozgásban hevíülő lábak az új és recsegő selyemharisnyák alatt, hol vörös foltok és pattanások rejtőznek – a forró vér egészséges, tavaszi buggyanásai! Ó, pimaszul pattanásos az egész park, pattanásrügyek lepik el a fákat, s csiripelve fakadnak fel.

Aztán megint elnéptelenedik a fasor, s a kövezett sétányon egy karcsú rugókon imbolygó gyerekkocsi küllői citerálnak halkán. Az apró, lakkozott csónakban, a selyemkendő magas, keményített fodrai mélyén, mint egy virágcsokorban, alszik valami, valami szirmoknál is finomabb. A leány lassan tolja a kocsit, néha fölébehajol, s a tengelyek nyikorgása közben a hátsó kekére billenti ezt a ringó, fehérén, frissen virágzó kosárcát, s gyengéd lehetével szétfújja a tüllbokrétát egészen az édes, szendergő vacokig, amelyen meseként vándorol át az álom, miközben a kocsi árnyéksávok közt halad – úszó felhők és fények közt.

Aztán délben is még fény meg árnyék fonja be a rügyező ligetet, és madarak cserregése ömlik végeérhetetlenül e háló finom szemem át – ágról ágra, gyöngyözve ömlik a nappal drótkalitkáján keresztül, ám az út mentén sétáló asszonyok már fáradtak, hajukat megbontotta a migrén, arcukat meggyötörte a tavasz, majd egészen elnéptelenedik a fasor, s a délutáni csöndön át éttermi illatok szállingóznak a kerti kiosk felől.

XIV

Nevelőnője kíséretében Bianka mindennap ugyanabban az órában végigsétál a park fasorán. Mit mondhatnék Biankáról, hogyan írjam le? Csak annyit tudok, hogy csodálatosan kiegyensúlyozott, hogy programját maradéktalanul teljesíti. Mély örömtől reszkető szívvel látom minden alkalommal, újból és újból, amint lépésről lépésre közelebb kerül lényéhez, könnyedén, mint egy táncosnő, amint minden mozdulatával öntudatlanul is magát a lényegre érinti.

Járása teljesen hétköznapi, nem mesterkélten kecses, inkább szívet melegengetően egyszerű, s megreszket a szív a boldogságtól, hogy íme, lehetséges ilyen egyszerűen Biankának lenni, mindenfajta mesterkedés és erőlködés nélkül.

Egyszer rám emelte lassan a szemét, s e tekintet bölcsessége mélyen átjárt, keresztüldöfött, mint a nyíl. Azóta tudom, hogy semmi sem maradhat rejtve előtte, hogy kezdettől ismeri minden gondolatomat. E pillanattól fogva rendelkezhettem velem, korlátlanul és osztatlanul. Ezt szemhéja alig észrevehető rebbenésével vette tudomásul. Mindez szó nélkül történt, menet közben, egyetlen pillantásban.

Amikor magam elé képzelem őt, csupán egyetlen jelentéktelen részletre emlékszem. A térdén, ahogy a fiúknak szokott, felhorzsolódott a bőre – ez mélységesen megrendít, s gondolataimat ellentétek kínzó szurdokaiba és boldogító antinómiák közé tereli. Minden egyéb, emettől feljebb és lejjebb, transzcendentális és elképzelhetetlen.

XV

Ma újfent elmélyedtem Rudolf bélyeggyűjteményében. Micsoda pompás stúdium! A szövege csupa célzás, utalás, allúzió, csupa kétértelmű ragyogás. De mindegyik szál Biankához vezet. Micsoda boldogító sejtések! Akár egy kanócon, pontról pontra sistereg reménygyújtotta, fényes gyanúm – egyre tündökletesebb! Ó, de nehéz a szívem, hogy összeszorult a megsejtett titoktól!

XVI

A városi

parkban most estéknként zene szól, s a fasorokon tavaszi promenád vonul át. A sétálók tesznek egy-egy kört, és visszatérnek, elhaladnak egymás mellett, és szembetalálkoznak szimmetrikus, mindegyre ismétlődő arabeszekben. A fiatalemberek új, tavaszi kalapot viselnek, kezükben kesztyűt tartanak anyagul. A fák törzse között, az élősövényen keresztül leányruhák fénylenek a szomszédos fasorokban. A leányok párosával járnak, csípőjük ring, habos tollaikat és fodraikat felborzolják, mint hattyúkon, pompázik rajtuk e rózsaszín és fehér hab – a virágzó muszlinnal teli harang; néha letelepednek benne a padra, mintha fárasztaná őket üres pompája – letelepednek hatalmas tüll-és batisztrózsáikkal, melyek felhasadoznak, és ontják a szirmokat. S ekkor feltárul egymáson átvetett lábuk, melyet a megcáfolhatatlan kinyilatkoztatás fehér idomába fontak össze, s a mellettük elhaladó fiatalemberek elsápadnak és elnémulnak – telibe találtak az érvek –, teljességgel meggyőzettek, s meghódnak.

Itt az

alkonyat előtti pillanat, s a világ színei megszépülnek. Koturnusára lép mind, ünnepi lesz, tüzes és szomorú. A parkot egykettőre ellepi a rózsaszín firnisz, a csillogó lakk, amitől a tárgyak rögtön színesebbek, élénkebbek lesznek. De ezekben a színekben már ott bujkál valami túlságosan mély azúr, valami kápráztató, már-már kétes szépség. Egy pillanat csupán, s a park sűrűjét, melyet alig hintett be a zsenge zöld, mely ágbogas és csupasz még, egészen bevilágítja a rózsaszín alkonyi óra, elborítja a hideg balzsama, átítatja az örökkön és halálosan szép dolgok kimondhatatlan szomorúsága.

Most a park,

akárcsak a karmester felemelt pálcáját leső hatalmas, néma zenekar,

ünnepélyesen és feszülten vár, amíg megérik és felduzzad benne a muzsika, majd e hatalmas, potenciális és tüzes szimfónia fölött, mintegy a hangszerekben felgyülemlett hangok erejétől, hirtelen lehull a gyors, színpompás, teátrális alkony – valahol a magasban keresztüldöfi a zsenge zöldet egy lombok közt megbúvó sárgarigó hangja –, és hirtelen körös-körül minden ünnepélyes, elhagyatott és kései lesz, mint az esteli erdőn.

Alig érezhető

fuvallat úszik a fák csúcsain át, honnét borzongva ömlik a madármeggy elmondhatatlan és keserű, száraz permete. Magasan az alkonyi ég alatt pereg, s a halál határtalan sóhajával hull alá e keserű illat, melybe az első csillagok könnye patakszik, mint a sápadtlila éjszakáról szakított orgonavirágok. (Ó, igen, tudom: az apja hajóorvos, az anyja cuarterón volt. Rá vár éjjelente a kikötőben a sötét, lapátkerekes kis folyami gőzös, és lámpásait nem gyűjtja meg.)

Ekkor a

köröket rová párokat, a szabályos időközönként szembetalálkozó fiatalembereket és leányokat valami különös erő és ihlet szállja meg. Az ifjak megtáltosodnak, szépséges és ellenállhatatlan Don Juanokká válnak, büszkék és győzedelmesek, s tekintetükben gyilkos erő gyúl, melytől megdermednek a leányszívek. És elsötétül a leányok szeme, és faszorok erezetén szétfutó, mély kertek nyílnak benne, parkok sötét, susogó labirintusai. Szembogaruk szélesre tágul, és ünnepien felragyog, ellenállás nélkül kinyílik, és sötét kertjének sövényei közé fogadja a hódítókat, a kertbe, hol ösvények ágaznak el többszörösen és szimmetrikusan, mint a canzone strófái, hogy, mint egy szomorú rímbe, összetalálkozzanak, egymásra leljenek a rózsaszín tereken, a körforma ágyások körül, vagy az alkonyi kései tüzeben lángoló szökőkutak mellett, majd újból szétváljanak, szétszéledjenek a park fekete rengetegében, az egyre sűrűbb és susogóbb esti bozótban, s beleveessenek, eltűnjenek benne, mint zegzugos kulisszák, bársonyfüggönyök és nyugalmas alkóvok útvesztőjében. És nem tudni, mikor érik el e homályosabb kertek hűvösén át az egészen elfeledett, idegen zugokat, a fák valamiképp más, gyászleplel susogását, melyben megerjed és elfajzik a sötétség, s a hallgatás

évein át megromlik a csönd, és fantasztikus bomlásnak indul, mint régi, elfeledett boroshordók fenekén.

Vakon tapogatózva

a parkok fekete bársonyán, végre egymásra találunk egy elhagyott tisztáson, az alkonypír utolsó bíbora alatt, a halastó partján, melyet százados fekete iszap lep el, s az omladozó balusztrádon, valahol az idő peremén, a világ hátsó kiskapujánál, visszakerülnek valami régmúlt időbe, egy távoli

preegzisztenciába, s az idegen idő foglyaként, messzi századok jelmezeiben vég nélkül zokognak egy gyászfátyol muszlinja fölött, s míg elérhetetlen es-
kühöz ágaskodnak, és felhágnak a szenvedély lépesein, oly csúcsokhoz és határokhöz érnek, melyeken túl már csak a halál van, s hol megdermed a névtelen gyönyör.

XVII

Mi is a

tavaszi alkony?

Valóban a

dolgok lényegéig jutottunk, ahonnan nem vezet út tovább? Szavaink határához érkeztünk, itt már lázasan motyognak, hallucinálnak, beszámíthatatlannok. Ám csupán gyepeiken túl kezdődik mindaz, ami e tavaszt mérhetetlené és kimondhatatlanná teszi. Az alkony misztériuma! Csak hová mágiánk ereje nem ér el, a szavakon túl morajlik e sötét, roppant hatalom. A szó itt elemeire bomlik, széthull, visszatér etimológiájához, visszaszáll a mélybe, sötét gyökereihez. Hogyhogy a mélybe? Szó szerint. Egyszerre elhomályosul, szavaink elvesznek a derengő asszociációk közt: Akherón, Orcus, Alvilág... Érzitek, micsoda sötétség ereszkedik e szavakkal, milyen vakondtúrás emelkedik, milyen szél kerekedett pincék és sírok mélyéből? Mi is a tavaszi alkony? Megint csak feltesszük a kérdést, vizsgálódásunk lázas refrénjét, amelyre nincsen válasz.

Mikor a fák

gyökere szólni szeretne, mikor a pázsit alatt összesűrűsödik a múlt, feltorlódnak a régi történetek, ősi históriák, mikor a gyökerek alatt felgyülemlik a lihegő suttogás, az artikulálatlan magma s a lélekszakadt sötétség, mely a szavakat megelőzi – akkor megfeketedik a fák kérge, durván felhasadozik vastag pikkelyekké, mély árkokká, s sötét pórusaiban feltárul a belső, akár a medve bundáján. Ha arcunkat az alkony pihés bundájába fúrjuk, egy pillanatra egészen elsötétül minden, elnémul és megszűnik lélegezni, mint a koporsóban. Most tapasszuk szemünket piócaként a legfeketebb sötétre, meresszük kissé, nyomjuk keresztül az áthatolhatatlanon, lökjük át a süket szíken – s íme, egyszerre célhoz értünk, itt vagyunk a dolgok túlfelén, a mélyben, az Alvilágban. És látunk...

Egyáltalán

nincs itt sötét, mint gondolnánk. Ellenkezőleg – belül minden lüktet a fénytől.

Ez, természetesen, a gyökerek belső fénye, kósza foszforeszkálás, derengés tűnékeny erezete, mely a sötétet márványozza, a szubsztancia fényes, vándorló ködképei. Hiszen így látunk akkor is, amikor a világtól elrekesztve alszunk, és messze kóborlunk az introverzió mélyein, az önmagunkba térő vándorúton – csukott szemmel is világosan látunk, mert tűzszerszámként felszikrázó gondolataink mormolva végigparázslanak, pontról pontra érve, hosszú kanócaikon.

Ekképp megy végbe bennünk a regresszió az egész vonalon, így hátrálunk vissza a mélybe, a gyökerekhez. És anamnézisünk szerteágazik a mélyben, míg a földbelső

borzongásaitól borsózik a hátunk, s föld alatti álmodunk a ködülte felszínen. Mert – szögezzük le rögtön – csak odafönn, a fényben vagyunk remegő, artikulált dallam-kötegek, fénylő pacsirtabúbok – a mélyben visszapergünk a fekete morgásba, a lárzába, a befejezetlen történetek rengetegébe.

Most látjuk

csak, miből sarjad a tavasz, mitől oly kimondhatatlanul szomorú, s a tudástól elnehezült. Ó, meglehet, el se hinnénk, ha nem a saját szemünkkel látnánk! Íme, a belső labirintusok, a tárházak és hombárok. Íme, a még meleg hantok, a porladás és televény. Ős históriák. Hét réteg, mint a hajdani Trójában, folyosók, kamrák, kincstárak. Mennyi arany maszk, maszk maszk hátán, lappadt mosolyok, kimart arcok, múmiák, üres bábok... Íme, a kolumbáriumok, a halottas-fiókok, melyekben kiszáradt halottak fekszenek gyökér-feketén, s a sorukra várnak, íme, a hatalmas drogériák, ahol eladásra sorakoznak a könnygyűjtő urnákban, tégelyekben, üvegcsékben. Évekig állnak fiókjaikban, hosszú, ünnepélyes sorokban, de senki sem vásárolja őket. Tán fel is éledtek már fészük rekeszeiben, felépültek egészen, tiszták és jószagúak, mint a tömjén – e csiripelő medicinák, felriadt, türelmetlen orvos-

ságok, balzsamok és reggeli kenőcsök, melyek a nyelvük hegyén korai ízűket latolgatják. Csupa tojás-törő csőröcske, csupa elsőként próbálkozó fényes csiripelés e befalazott galambdúc. Mintha reggelre kelne hirtelen, mint a nagy idő előtt: az üres és hosszú sorokban egymás után ébredő, alaposan kipihent holtak – új hajnalra virradnak!

*

De ez még nem

minden, mélyebbre szállunk. Csak bátran. Adjátok a kezeteket, még egy lépés, és máris a gyökereknél járunk, az ágas-bogas homályban, akár egy mély erdőn.

Pázsit és televény illatozik, gyökerek vándorolnak a sötétben, tekergőznek, felemelkednek, s ujjongó nedvek áramlanak beléjük, mint szomjas szivattyúkba. A dolgok túlfelén járunk, a fonákján, a kusza foszforeszkálással fércelt sötétben. Micsoda sürgés-forgás, tülekedés, nyomakodás! Micsoda hangyaboly, népek és nemzedékek, ezerszeresére szaporodott bibliák és iliászok! Micsoda vándorlás, micsoda csődület, történelmi káosz és hangzavar! Tovább már nem vezet ez az út. A legmélyén vagyunk, a sötét fundamentumoknál, az Anyáknál.

Íme, a végtelen infernók, a reményvesztett ossziáni tájak, íme, az elsiratott nibelungok. Íme, a történelem óriás keltetői, a mese-műhelyek, a mesék és fabulák füstös pipatóriumai. Most végre fény derül a tavasz roppant és szomorú mechanizmusára. Mert históriákból sarjad a tavasz! Mennyi esemény, mennyi kaland, mennyi sors! Mindennek, amit valaha olvastunk, minden valaha hallott történetnek, s mindazoknak, amelyek – bár sohasem hallottuk őket – gyerekkorunk óta bennünk boronganak, itt, és csakis itt van az otthona és hazája. Honnét is mentenének ötletet az írók, honnét vennék a bátorságot kitalációikhoz, ha nem éreznék maguk mögött e tartalékokat, e tőkét és százszoros leszámítolást, mely az Alvilágban vibrál?... Micsoda suttogó hangzavar, micsoda morgó moraja a földnek! Füledben kifogyhatatlan perlekedés pulzál. Behunyt szemmel jársz a meleg suttogásban, mosolyok és ajánlatok közt – mert leszólítanak szüntelen, ezernyi kérdéssel, édes szívogatók millióival szurkálnak. Várják, hogy elvégy tőlük valamit,

bármit, legalább egy csipetnyi testetlen, suttogó történetet, hogy befogadd ifjú életedbe, véredbe, megmentsd, és vele élj tovább. Mert a tavasz nem más, mint a mesék feltámadása. E testetlenek közt egyedül a tavasz eleven, valóságos, hűvös és mit sem sejtő. Ó, hogy vonzza ifjú zöld vére, növényi öntudatlansága a kísérteteket – e fantomokat, rémeket és farfarellókat. S ő, a védtelen és naiv, álmába fogadja őket, velük alszik, s hajnalban kábultan ébred, és nem emlékszik semmire. Hát ettől, az elfeledettek seregétől oly elnehezült, és ezért oly szomorú, hiszen egymagának kell ennyi életet élnie, ennyi kitaszított és mellőzött helyett szépnek lennie... S

mindehhez csupán a végtelen madármeggy-illat az övé, az egyetlen, örök, végtelen folyam, amelyben minden benne van... Mert mit jeleni felejteni? A régi mesékből egy éjszaka alatt friss zöld sarjadt, lágy, zöld bevonat, s a

pórusokból fényes, erős rügyek fakadtak, egyenletes sörték, mint a nyiratkozás másnapján a fiúcskák üstökén. Hogy kizöldül a tavasz a feledéstől, hogy lopják vissza az öreg fák édes és naiv öntudatlanságukat, hogy ébrednek ágaik, melyeket immár

nem terhel az emlékezés, míg gyökerük hajdani történetekbe süpped! Majd újraolvassa őket a zöld, előlről kezdi silabizálni, mintha vadonatújak lennének – és megifjodnak tőle a mesék, újrakezdődnek, akárha sohasem történetek volna meg.

Annyi a meg

nem született történet! Ó, azok a fájdalmas kórusok a gyökerek közt, az egymást túlharsogó anekdoták, a kifogyhatatlan monológok a hirtelen ki-robbanó rögtönzések közepette! Van-e türelmünk, hogy végighallgassuk őket? A legrégebben hallott históriáknál is vannak régebbiek, amelyeket nem hallottatok, névtelen elődök, cím nélküli történetek, hatalmas, sápadt, monoton eposzok, alaktalan bilinák, formátlan vázak, a horizonton terpeszkedő, arctalan gigászok, a fellegek esti drámáinak sötétlő sorai, s még régebben – könyv-legendák, soha-meg-nem-írt könyvek, örökkön-sorukra-váró könyvek, tévelygő könyvek, amelyek elvesztek egyszer *in partibus infidelium...*

*

A sokféle mese

közt, mely ott nyüzsög kibogozatlanul a tavasz gyökereinél, van egy, amely régen az éjszaka birtoka már, és mindenkorra megtelepedett a firmamentum mélyén – örök kísérője és háttere a csillagos tereknek. Történjék bármi, ez a mese minden tavaszi éjen végigballag hosszú léptekkel a békák hatalmas vartyogása s a vízimalmok végtelen zakatolása fölött. Csillagzárporban lépked a férfi, melyet az éjszaka malma ont, hosszú léptekkel halad az égen, s köpenye redői közt egy gyermeket szorít magához – folyton úton van, szakadatlan vándorlásban az éjszaka végtelen terein keresztül. Ó, a magány roppant bánata, ó, mérhetetlen árvaság az éjszaka terein, ó, távoli csillagok fénye! Ezen a mesén már semmit sem változtat az idő. Minden pillanatban ott ballag a csillagos horizonton, ott megy el mellettünk hosszú léptekkel, és ez így lesz mindig, újra meg újra, mert ami egyszer kisiklott az idő vágányáról, az talaját veszti, feneketlenné válik, és az ismétlés sem meríti ki többé. Lépked a férfi, s egy gyermeket szorít a karjába – szándékosan ismétljük e refrént, az éjszaka fájdalmas mottóját, hogy kifejezzük általa a haladás intermittens folyamatát, ahogy néha csillagos örvények takarják, néha egészen eltűnik hosszú, néma intervallumokban, melyeken átfúj az örökkévalóság. A messzi világok ijesztően közelednek, szörnyen vakítanak, s az örökkévalóságon keresztül erőteljes jelzéseket küldenek, néma, kimondhatatlan üzeneteket – ám ő csak lépked, és csitítja vég nélkül a kislányt, egyhangúan és reménytelenül, erőtlenül az éj suttogásával, a szörnyen édes unszolással szemben – s az egyetlen szóval szemben, amelyre a csönd szája formálódik, amikor senki sem hallja...

Ez az elrabort

és elcserélt hercegkisasszony meséje.

XVIII

De mikor késő

éjjel csöndesen visszatérnek a kertek közt álló, tágas villába, az alacsony, fehér szobába, hol hosszú, csillogó, fekete zongora áll hallgatag húrjaival, és a hatalmas üvegfalon, akár egy melegház ablakain, behajol a sápadt,

csillagszítáló tavaszi éjjel – a vázákból és edényekből madármeggy illatozik keserűn a fehér ág hideg lepedője fölött –, akkor fürkésző nyugtalanság fut keresztül a roppant és álmatlan éjszakán, és álmában cseveg a szív, és száll, és megbicsaklik, és zokog a terjedelmes és harmatos, árnyakkal nyüzsgő

éjszakában, mely fényes és madármeggy-keserű... Ó, a keserű madármeggy-illat, az feszíti szét így a mérhetetlen éjjelt – s a szárnyalásban elgyötört, a boldog versenyfutásban kifulladt szív egy pillanatra elszenderedne valamely légi határon, valamely keskenyke peremen, ám a sápadt éj szüntelen új éjt terít szét, egyre sápadtabb és testetlenebb éjszakát, melyet fényes vonalak és cikcakkok hálóznak be, csillagok és sápadt szárnyalások spiráljai, s melyet telis-tele szurkáltak a láthatatlan, alig hallható s leányvértől édes szúnyogok szívókái; és álmában újra fecseg a fáradhatatlan szív, beszámíthatatlanul fecseg, zavaros, csillagos ügyletekbe gabalyodik, lihegő igyekezetbe, holdvilágos riadalomba, elragadtatva és százféleképpen, sápadt káprázatokba keveredik, dermedt, holdkóros álmokba, letargikus borzongásokba.

Ó, azok az

éjjeli szöktetések és versenyfutások, árulások és suttogások, szerencsenek és kormányosok, erkélyrácsok és éjjeli zsalugáterek, muszlinruhák és lihegő

menekülés közben úszó fátyolok! Míg végül egy hirtelen elhomályosulás, süket és fekete szünet után elkövetkezik a pillanat: az összes marionett a dobozában fekszik, az összes függöny összehúzva, s minden régóta készülődő lélegzet nyugodtan jár ki és be a színpad egész szélességében, miköz-

ben a lecsendesült, tágas égen hangtalan építi rózsaszín és fehér messzi városait, fényes és dagadó pagodáit s minaretjeit a hajnal.

XIX

Egyedül a

Könyv figyelmes olvasója számára válik érthetővé és olvashatóvá e tavasz természete. A nappal hajnali készülődése, egész korai toalettja, a választás kétségei, latolgatásai és fontolgatásai – csak a bélyegekbe beavatottak előtt leplezik le lényegüket. A bélyegek vezetnek be minket a hajnali diplomácia bonyolult játékába, a hosszadalmas tárgyalásokba, légköri lavírozásokba, melyek a nappal végső megfogalmazását megelőzik. A reggeli kilenc óra vörös ködéből – világosan látni – a színes és sziszegő Mexikó igyekszik kibújni keselyűcsőrben tekergőző kígyójával, a fényes kiütéstől forrón és csepepesen, ám az azúr hasadékában, a fák magas lombja közt makacsul ismételteti egy papagáj: „Guatemala”, egyenlő időközökben és egyforma hanglajtással, s e zöld szótól lassacskán cseresznyés, friss és lombos lesz minden. És lassan, nehézségek és konfliktusok közepette megtörténik a szavazás, véglegesen a szertartás menete, a díszszemle névsora, a nappal diplomáciai protokollja.

Májusban a

nappalok rózsaszínűek voltak, mint Egyiptom. A piactéren a fény túlcserdült minden határon, és hullámzott. Az égen tornyosuló nyári felhők felgöngyölödve térdepeltek a fény hasadékainál, vulkánikusan, éles kontúrokkal – Barbados, Labrador, Trinidad –, s vörösbe fordult minden, akárha rubin-szemüvegen keresztül néznénk, s a két-három lüktetés, az elsötétülések, a halántékig szökő vér vörös homályosulásai közepette Guyana hatalmas korvettja úszott át az égen csattogó vitorláival. Ziháló vásznaival a szélnek feszülve súlyosan haladt a vontatók kiáltásai s a feszülő kötelek közt, miközben sirályok kavarogtak körülötte, és vörösen ragyogott a tenger. Majd éjfélig terebélyesedett, s a boltozat egész szélességében kiépült a kötelek, létrák és gerendák hatalmas, kusza árbocozata, s míg feszes vásznai a magasban döngtek, széttört a vitorlák, árbocok és kereszttrudak roppant, többemeletes, légi látványosság, melynek réseiben apró, fürge szerezcsen legénykéék tűn-

tek fel hirtelen, majd szétfutottak a vásznak labirintusában, elvesztek a jelek és figurák közt, a Térítők fantasztikus égén.

Majd változik

a díszlet: az égén, a fellegek tömbjeiben egyszerre három rózsaszín elhomályosulás kulminált, csillogó láva gőzölgött, mely fényes vonalakkal rajzolta meg a felhők fenyegető kontúryait, s – Kuba, Haiti, Jamaica – a világ magja a mélybe szállt, egyre vakítóbban érlelődött, eljutott a lényegig, s egyszerűben kiömlött e nappalok tiszta esszenciája: a Térítők, az azúr szigetcsoportok, a boldog áramlatok és örvények, az egyenlítői és sós monszunok morajló óceánja.

Bélyegalbummal

a kezemben olvastam e tavaszt. Mert hatalmas kommentárja volt e Könyv az időnek, nappalainak és éjjeleinek grammatikája. Kolumbiákkal, costari-cákkal, venezuelákkal tagozódott ez a tavasz – mert Mexikó, Ecuador, Sierra Leone valójában mind valamiféle rafinált medicina volt, a világ valamiféle felfokozott íze, egyfajta szélsőséges és kifinomult véglet, aromák zsákutcája, amelybe kutakodásai során betéved a világ, míg próbálgatja magát, és gyakorol az összes billentyűn.

Fontos, hogy

el ne felejtsük – ahogyan Nagy Sándor tette –, hogy egyetlen Mexikó sem a végső, hogy mindegyik áthaladási pont csupán, amelyen túllép a világ, hogy minden Mexikó után újabb s szikrázóbb Mexikó nyílik – színek színével, illatok illatával...

XX

Bianka egészen szürke. Napbarnított arca akárha kialudt hamu szétbomlott elemeit rejtene magában. Azt hiszem, keze érintése minden elképzelést felülmúlna.

Fegyelmezett vérében a dresszúrák több nemzedéke lakozik. Megindító, ahogy lemondóan aláveti magát a ritmus parancsának – megtört makacsságot sejtünk ebben, levert zendülést, éjjeli csöndes zokogásokat, a büszkeségen elkövetett erőszakot. Minden mozdulata jóindulattal s szomorú bájjal illeszkedik az előírt formákba. Nem tesz több gesztust a kelleténél, fukarul méri őket, hogy alig töltik ki a formát, s ezt is lelkesedés nélkül, már-már passzív kötelességtudásból teszi. E megtöretések mélyéből meríti Bianka időelőtti tapasztalatait, mindenre kiterjedő tudását. Bianka mindent tud. És ezen nem mosolyog; tudása komoly és bánattal teli, ajka pedig a tökéletes szépség vonalával zárul rá – szemöldöke szigorú pontossággal rajzolódik ki. Nem, a tudását nem használja fel ürügyül az engedékeny ellazuláshoz, lágysághoz, léhasághoz. Épp ellenkezőleg. Mintha az igazságnak, amelybe szomorú tekintete réved, csupán feszült éberséggel, a formák legpontosabb betartásával lehetne megfelelni. És e hibátlan ritmusban, a forma iránti lojalításban tengernyi szomorúság van, tengernyi küszködve lebírt szenvedés.

Mégis, ha meg is törte a forma, jármából győztesen szabadult. De micso-da áldozat árán!

Hogy hova megy, karcsún és egyszerűen, s miféle büszkeséggel lépked keresetlen ritmusában, nem tudni: vajon önnön legyőzött büszkesége ez, vagy a győzedelmes szabályoké, melyeknek alávetette magát?

Mikor azonban felpillant, egyszerűen, szomorúan – egyszerre mindent tud. Fiatalsága nem óvta meg attól, hogy megfejtse a legtitkosabb dolgokat. Csendessége enyhülés a sírás és zokogás hosszú napjai után. Ezért karikásak a szemei, ezért a nedves, forró parazsuk, ezért a pazarolni vonakodó célzatosságuk, mely nem hibázik.

XXI

Bianka, a csodálatos Bianka rejtély előttem. Konokul, makacsul – és kétségbeesetten tanulmányozom őt a bélyegalbum alapján. Hogyhogy? Hát pszichológiáról is szó volna benne? Naiv kérdés! A bélyegalbum egyetemes Könyv, az emberiség tudásának hatalmas kompendiuma. Természetesen alúziókba, célzásokba, elhallgatásokba rejtve. Egyfajta ösztönös érzék szükségeltetik hozzá, merész szív és szárnyalás, hogy megleljük a fonalat, a tüzes nyomot, a villámot, mely a Könyv lapjain végigsistereg.

Egyvalamitől óvakodjunk eközben: a kicsinyes szórszálhasogatástól, a tompa és szűk szószerintiségtől. Minden összefügg, minden szál egy gombolyagban fut össze. Észrevettétek-e, hogy bizonyos könyvek verssorai közt fecskék röpdösnek csapatostul – remegő, búbos fecskék egész szakaszai? Olvasni kell e madarak röptéből...

De visszatérek Biankához. Milyen megindítóan szépek a mozdulatai! Mindegyik higgadt, örök időktől fogva eldöntött és lemondással teli, mintha előre ismerné sorsának alakulását, az események elkerülhetetlen egymásutánjai. Van úgy, hogy kérdően tekintek rá, gondolatban kérném valamire – míg szemközt ülök vele a park fasorában –, és igyekszem kérésemet megfogalmazni. S mire sikerülne, már válaszolt is; szomorúan válaszolt egyetlen mély, velős pillantással.

Miért hajtja le a fejét? Hová réved figyelmes, merengő tekintete? Sorsának mélye ilyen mérhetetlenül szomorú? Mégis, mindezek ellenére nem viseli-e méltósággal, büszkeséggel e lemondást, mintha ez volna a dolgok rendje, mintha a tudás, amely megfosztotta a boldogságtól, egyszersmind valami sérthetlenséggel is felruházta volna, az önkéntes alávetettség mélyén valamely magasabbrendű szabadsággal? Innen engedelmességének diadalmas bája, ez győzi le őt.

Szemközt velem ül a padon, mellette a nevelőnője, mindketten olvasnak. Fehér ruhája – sohasem láttam más színben – mint kinyílt virág fekszik a padon. Kimondhatatlan bájjal veti át egymáson barna bőrrű, karcsú lábait. Testének érintése már-már fájdalmas lehet a kontaktus tömény szentsége folytán.

Aztán mindketten becsukják a könyvet, felállnak. Egyetlen rövid pillanatban veszi s viszonozza Bianka ragyogó üdvözetem, majd, mintha semmi sem terhelné, indázó meander-járással távolodik tőlem, mely dallamosan simul a nevelőnő hosszú, ruganyos lépteinek ritmusába.

XXII

Átkutattam a

majorság egész területét. Többször is megkerültem a magas falakkal övezett tágas térséget. A villa fehér falai, a teraszok, széles verandák újabb és újabb aspektusból tűntek fel előttem. A villa mögött egy park nyúlik el hosszan, mely aztán kopár mezőre fut ki. Különös építmények sorakoznak ott, félig üzemek, félig gazdasági épületek. Benéztem a kerítésfal repedésén, s amit megpillantottam, talán csak a képzelet játéka volt. A hőségtől megritkult tavaszi légben néha távoli dolgok sejlenek föl, melyek mérföldekről tükröződnek vissza a vibráló levegőben. Mégis, majd szétpattan a fejem az el-lentmondó gondolatoktól. Muszáj konzultálnom a bélyegalbummal.

XXIII

Lehetséges

volna? Bianka villája exterritoriális terület? Háza nemzetközi szerződések védelme alatt áll? Micsoda döbbenetes felfedezésekhez vezet a bélyegalbum tanulmányozása! Vajon egyedül lennek e bámulatos igazság birtokában?

Mindazonáltal nem hagyhatók figyelmen kívül mindama nyomok és érvek, melyeket az album e pont köré csoportosít.

Ma közelről

megnéztem az egész villát. Hetekig kóvályogtam a művészien kovácsolt, címeres kapu körül. Amikor ma két hatalmas, üres ekvipázs gördült ki a villa kertjéből, kaptam az alkalmon. A kapu szárnyai szélesre nyíltak. Senki sem csukta be őket.

Hanyag léptekkel besétáltam, zsebemből előszedtem a vázlatfüzetemet, s mintha csak az architektúra valamely részletét rajzolnám, nekidőltem a kapuoszlopnak.

A kavicsos sétányon álltam, ott, ahol Bianka könnyed léptekkel annyiszor elhaladt. Elállt a szívverésem a boldog-rémisztő gondolattól, hogy egyszer csak feltűnik karcsú alakja, könnyű, fehér ruhája valamelyik erkélyajtóban. De minden ajtót és ablakot zöld spaletta takart. A legkisebb nesz sem árulkodott a házban rejtett életről. A látóhatáron befelhősödött az ég, valahol messze villámlott. A meleg, ritkás levegőben a legkisebb szellő sem rezdült. A szürke nappal csöndjében csak a villa krétafehér falai beszéltek, a gazdagon tagolt homlokzat hangtalan ékesszólásával. Könnyed svádája pleonazmusokra bomlott, egyazon motívum ezernyi variációjává. Laposra faragott girlandok ritmikus kadenciái szaladtak végig jobb- és balfelé a szikrázófehér frízen, s a sarkoknál habozva megálltak. A középső terasz magasságából márványlépcső futott le magasztosan és ünnepélyesen a szétrebbenő ba-

lusztrádok és gipszvázák között, s miután szélesen a földre hömpölygött, mintha összerendezgette, összevonta volna megbomlott ruháját – mélyen hajbókolt.

Stílusok

tekintetében különösen érzékeny vagyok. Ez a stílus ingerelt, valami megmagyarázhatatlan nyugtalanított benne. Nehezen fegyelmezett lelkes klasszicizmusa, látszólag hűvös eleganciája mögött megfoghatatlan remegések rejtőztek. Igencsak csípős, élesen poentírozott volt ez a stílus, tele váratlan borsossággal. Valami ismeretlen mérget cseppentettek e stílus ereibe, ami sötétté, robbanékonnyá, kiszámíthatatlanná tette a vérét. Míg zavartott bensőmben ellentétes impulzusok remegtek, lábujjhegyen megkerültem a villa frontját, felriasztva ezzel a lépcsőn alvó gyíkokat. A napfénytől repedezett föld még kopár volt a kiszáradt, kerek medence körül. Csak imitt-amott tört fel repedéseiből egy kevéske tüzes, fantasztikus zöld. Kitéptem egy maréknyi gázt, és a vázlatfüzetembe tettem. Egész testem remegett a felindultságtól. A medence fölött szürke levegő állt, túlságosan átlátszó, ragyogó – és forrón hullámozott.

A közeli póznán nyugvó barométer katasztrófális süllyedést jelzett. Köröskörül csönd uralkodott. A szélcsendben egyetlen gally sem rezdült. Leeresztett zsalugátereit mögött aludt a villa, krétafehéren világítva a szürke levegő

határtalan dermedtségében. Hirtelen, mintha kritikus ponthoz érkezett volna e pangás, tarka erjedésnek indult a levegő, színes szirmokra, tündöklő

csattogásra hullott.

Hatalmas,

lomha pillangók voltak ezek, melyek páros szerelmi játékot űztek. Néhány pillanatig szállongtak ügyetlen-reszketeg a rezzenéstelen levegőben. Változva előzgették egymást egy-egy arasznyira, majd repülés közben újból

összekapcsolódtak, s színes villanások egész pakliját keverték az elsötétülő

levegőben. A túlburjánzó lég gyors bomlása lett volna az egész, a hasissal és búbajos szerekkel terhes levegő délibábja?... Csaptam egyet a sapkám-mal, és szárnyait verdesve egy súlyos bársonypillangó hullott a földre. Fel-emeltem, és eltettem. Egy bizonyítékkal több.

XIV

Rájöttem e

stílus titkára. Addig ismételték tolokodó svádájukkal ugyanazt az érthetetlen frázist az architektúra vonalai, míg megfejttem ezt az árulkodó jelet, e kacsintást és csiklandozó misztifikációt. Valójában igencsak átlátszó maskarádé volt ez. A túlzott választékossággal megrajzolt, finom, fürge vonalakban volt valami penetránsan paprikás, valami túlradóan csípős pikantéria, valami túlságosan eleven, lázas, csillogó handabandázás – egyszóval valami gyarmati, tarka és szemforgató. Igen, valahogy hallatlanul visszataszító volt ez a stílus – züllött, finomkodó, trópusi –, és hallatlanul cinikus!

XV

Mondanom sem

kell, hogy megrendített ez a felfedezés. Távoli vonalak közelítenek egymáshoz és összekapcsolódnak, jelentések és párhuzamok váratlanul megsemmisülnek.

Feldúltan közöltem felfedezésemet Rudolffal. Úgy tűnt, nem rázta meg különösebben. Sőt, kelletlenül vállat vont, és szememre vetette, hogy túlzásokba esem, és képzelődöm. Mind gyakrabban vádol ködösítéssel, szándékos misztifikációval. Ha élne is bennem iránta, mint az album tulajdonosa iránt, még némi rokonszenv, féltékeny, féktelen indulatú kitörései egyre távolabb taszítanak tőle. Mégsem éreztetem vele, hogy megsértett, túlságosan is függök tőle, sajnós. Mihez kezdenék a bélyegalbum nélkül? Ő persze tudatában van fölényének, és ki is használja.

XVI

Túl sok minden

történik ezen a tavaszon. Sötét mélységeit túl sok aspiráció, határtalan követelés, felduzzadt és mérhetetlen ambíció feszíti. Expanziója nem ismer határokat. E hatalmas, szerteágazó és terebélyes előadás adminisztrációja meghaladja erőmet. Szerettem volna a teher egy részét Rudolfra hárítani – kineveztem társuralkodónak. Természetesen névtelenül. Bélyegalbumával együtt hármásban nemhivatalos triumvirátust alkotunk: mirajtunk a felelőség terhe ezért az egész kifürkészhetetlen, roppant ügyért.

XVII

Nem volt

bátorságom megkerülni a villát, hogy a túloldalára jussak. Mindenképp észrevennének. Miért van mégis olyan érzésem, mintha már jártam volna ott – valamikor réges-régen? Végül is nem ismerünk-e előre minden tájat, amelyre életünk során rátalálunk? Egyáltalán lehetséges-e, hogy valami egészen új történjék anélkül, hogy azt legmélyebb rekeszeinkben rég ne sejtettük volna?

Tudom, hogy egyszer, egy kései órán ott állunk majd Biankával, kéz a kézben, a kertek küszöbén. Bejárjuk az elfeledett zugokat, az öreg falakkal körülzárt mérgezett parkokat, a Poe-i mesterséges paradicsomokat, hol bürök, mákony s ama ópiumos folyondár tenyész, mely a réges-régi freskók szürke ege alatt lángol.

Felkeltjük fehér márványát a szobornak, mely üres tekintettel alszik e

marginális világban, a hervadó délután gyepűin túl. Felriasztjuk egyetlen szerelmesét, a vörös vámpírt, ki csukott szárnyal szendereg ölében. Ekkor hangtalan, lágy suhanással felröppen, s hullámzani kezd e váz és szubsztancia nélküli lény, e testetlen, erőtlen, égővörös cafrang, felörvénylik,

szertecsattog, s szétszáll nyomtalan a dermedt levegőben. Egy kiskapun át kilépünk egy teljesen kopár tisztásra. Növényzete kiégett, akár a dohány – akár a préri a kései indiánnyarban. New Orleans vagy talán Louisiana államban leszünk – de hát az országok mind-mind ürügyek csupán. Egy négyszögletes

medence kőpárkányán ülünk majd. Bianka a sárga levelekkel teli, meleg vízbe mártja ujját, és nem néz fel. Túloldalt egy karcsú, fekete, lefátyolozott alak ül. – Ki az? – suttogom, de Bianka csöndesen megrázza a fejét: – Ne félj, nem hallgatózik. Ő az én halott anyám, itt lakik. – Aztán hihetetlenül

édes, csöndes, szomorú dolgokat mond. Már semmi vigasz sincs. Lehull az alkony...

XVIII

Az események őrült iramban követik egymást. Ma megérkezett Bianka apja. A Szkarabeusz és a Szökőkutak utcájának sarkán álltam, amikor feltűnt a csillogó, nyitott landauer – széles és lapos doboza akár a kagyló. E fehér selyemkagyló mélyén megpillantottam Biankát; tüllruhában volt, és félig feküdt. Lehajtott karimájú kalapja, melyet az álla alatt egy szalaggal erősített meg, beárnyékolta szelíd arcát. Ő maga szinte eltűnt a fehér selyemfodrok közt. Mellette egy fekete zakós, fehér pikémellényes úr ült; mellényén súlyos aranylánc fénylett, meg egy sor fityegő. A szemébe húzott, fekete keménykalap alatt zárkózott, komor, barkós ábrázat szürkélt. Beleborzongtam a látványba. Semmi kétség: ez de V... úr volt.

Mikor az elegáns hintó ruganyos doboza diszkrét gördüléssel elhaladt mellettem, Bianka sűgött valamit az apjának, aki hátrafordult, és felém villantotta hatalmas, fekete szemüvegét. Olyan ábrázata volt, mint egy szürke, sörénytelen oroszlánnak.

Felindultan, az ellentétes érzelmektől már-már magamon kívül kiáltottam: – Számíthatsz rám!... – és: – Utolsó csepp véremig... –, és a zsebemből előhúzott pisztollyal a levegőbe lőttem.

XXIX

Több minden is

mege erősíteni látszik, hogy I. Ferenc József valójában hatalmas, szomorú Démiurgosz volt. Tompa, apró gombszeme, mely ráncai háromszögletű del-tájában ült, nem emberi szem volt. Arca, melyet japán démonokra emlékeztető, tejfehér, hátrafésült pofaszakáll borított, egy vén, búskomor rókához tette hasonlatossá.

Messziről, a Schönbrunn teraszának magasságából ez az arc, a ráncok bizonyos elrendezése folytán, mosolyogni látszott. Közelebbről nézve azonban lelepleződött a földhözragadt anyagiság eme keserű fintora, melyet nem derített fel semmilyen eszme ragyogása. Amikor feltűnt a világ porondján, zöld, tábornoki tollforgójában, földig érő türkiz köpönyegében, könnyedén meghajolva és szalutálva – a világ épp valami boldog határhoz érkezett fejlődésében. A formák, melyek végtelen metamorfózisuk során kimerítették tartalmukat, most ernyedten csüngtek a dolgokon, félig leválva, lelökődésre készen. A világ eszeveszetten bábosodott, zsenge, csicsergő, soha nem látott színekben pompázva kelt ki, boldogan bogozta csomóit s gubancait. A világtérkép, e foltokkal és színekkel ékes, lelkesen hullámzó vászon kis híján elszállt. I. Ferenc József ezt személyes megtámadtatásnak érezte. Az ő lételeme a próza szabályai közé szorított, az unalom pragmatikájába foglalt világ volt. A hivatalok és kapitányságok szellemisége volt az övé. Mégis, mily különös. Ez a szikkadt, tompaagyú aggastyán, akinek a lényében semmi vonzó nem akadt, képes volt a maga oldalára állítani a kreatúra jelentős részét. Hozzá hasonlóan a lojális és előrelátó családapák is mind fenyegetve érezték magukat, s megkönnyebbülten sóhajtottak föl, amikor e hatalmas démon ránehezedett a szárnyalni készülő világra, és megzabolázta. I. Ferenc József rubrikákra osztotta a világot, pátensek útján szabályozta futását, törvények kordájába szorította, s megóvta attól, hogy beláthatatlan, vakmérő s szeszélyes pályákra tévedjen.

I. Ferenc

József nem volt ellensége az istenfélő, jámbor örömöknek. Ő maga találta ki, bizonyosfajta előrelátó kegyességtől vezérelve, a cs. és kir.

osztálysorsjegyet, az egyiptomi álmoskönyveket, a képes kalendáriumokat, valamint a cs. és kir. dohányárudákat. Uniformizálta az égi személyzetet, jelképes kék egyenruhába öltöztette, s szélnek eresztette e dikasztériumokra és rangokra osztott világban a postások, kalauzok és fináncok angyali seregét. A legutolsó égi futár arcán is ott tükröződött a Teremtő örök bölcsessége, pofaszakállal körülkerített, kegyes, joviális mosolya – még ha lába a kiadós földi vándorlások eredményeképp búzlott is az izzadtságától.

De hallott-e

bárki is arról a meghíúsított összeesküvésről, mely a trón közvetlen közelében szövődött, arról a hatalmas palotaforradalomról, melyet csírájában fojtottak el a Nagyúr dicsőséges uralkodása kezdetén? A friss vérrel nem táplált trónusok hervadoznak, csupán a temérdek sérelemből, visszautasított életből, az általuk kitaszított és megtagadott örök másságból menthetnek erőt. Titkos és bizalmas ügyekről lebbentjük fel most a fátylat, ezerszer elzárt s a hallgatás ezer pecsétjével lepecsételt államtitkokat sértünk. A Démiurgosznak volt egy testvéröccse, aki mind szellemét, mind eszmeiségét tekintve homlokegyenest különbözött tőle. Kinek ne volna efféle testvére, ilyen vagy olyan formában, kit ne kísérne árnyék gyanánt, mint önnön anti-tézise, partnere az örök dialógusban? Az egyik változat szerint csupán az unokaöccse lett volna, egy másik szerint egyáltalán meg sem született. Csupán a Démiurgosz éjente kifülelt motyogásaiból, a félelmeiből következtettek létére. Az is lehet, hogy a Démiurgosz csak kitalálta, odaképzelt valakit, hogy, ha jelképesen is, de eljátssza a drámát, hogy újra elismételje, ki tudja hányadszor, szertartásosan és ünnepélyesen a végzetszerű, fatális aktust, melyet ezredszerre sem merített ki. E feltételesen megszületett, hivatásában némiképp megsértett, szerepénél fogva boldogtalan antagonistát Maximillian főhercegnek hívták. Már maga ez a suttogva kiejtett név is felfrissíti a vért ereinkben: fényesebbé, vörösebbé válik, szaporán lüktetni kezd az elragadtatás szikrázó színétől, a pecsétviasz és irón vörösétől, amellyel az onnét érkező, boldog sürgönyöket jelzik.

Maximilliannak rózsaszín arca, sugárzó égszínkék szeme volt, s felé iramlott minden szív, útját repeső, csivitelő fecskék keresztezték, s újra meg újra remegő idézőjelekbe foglalták – ezt az ünnepélyes dőltbetűvel írt, telecsiripelt, boldog idézetet. Maga a Démiurgosz is szerette titkon, bár az elveszejtését fontolgatta. Először a levantei hajóraj parancsnokává nevezte ki, abban a reményben, hogy a déltengereken vakmerősködve nyomorultul elsüllyed majd. Röviddel ezután azonban titkos egyezményt kötött III. Napóleonnal, aki ravaszul rávette öccsét a mexikói kalandra. Mindent jóelőre kiterveltek. Ez a lendülettel, fantáziadús fiatalember, akit egy Csendes-óceán menti új, boldogabb világ megalapításának reményével kecsegtettek, lemondott az agnátus valamennyi jogáról a koronát és a Habsburgok örökségét illetően. A francia Le Cid sorhajón egyenesen a számára előkészített csapdába rohant. E titkos összeesküvés aktái sohasem láttak napvilágot.

Szertefoszlott

az elégedetlenek utolsó reménye is. Maximillian tragikus halála után I. Ferenc József, az udvar gyászára hivatkozva, betiltotta a vörös színt. A hivatalos szín a gyász fekete-sárgája lett. A málnapiros, az elragadtatás hullámozó zászlaja attól fogva csak titokban csattogott hívei szívében. Minthogy a Démiurgosz nem irhatta ki maradéktalanul a természetből. Hiszen potenciálisan a napfényben is ott van. Elég, ha behunyt szemmel a tavaszi Napba nézünk, s szemhéjünk alatt magunkba szívhatjuk forró hullámait. Vörösen ég el a fotópapír is a minden határon túlradó tavaszi ragyogásban. Vöröset látnak a bikák a vakító lepedőkben, míg letakart szarvval vezetik végig őket a város napfényes utcáján: lesunyják fejüket, támadásra készen holmi imaginárius torreádorok ellen, akik pánikszerűen menekülnek a lángoló arénákban.

Néha az egész

napot kitoró napfény, fényes és kromatikus kontúrú gomolyfelhők kísérik, s szegélyeit betölti a kiáradó vörösség. A fénytől megittasult járókelők lezárt szemhéja alatt rakéták, tűzijátékok, lőporos hordócskák robbannak. Majd estére elcsendesül a fény pergőtüze, kikerekedik a látóhatár, megszépül s megtelik azúrral, mint a kerti üveggolyó, mely magába zárja a világ minia-

túr, fényteli panorámáját, szerencsésen elrendezett távlatait, melyek fölött, mintegy az egész megkoronázásaként, felhők nyúlnak el hosszú sorokban, mint rolnizott aranyérmek, vagy mint rózsafüzérként felfűződő harangkondulások.

A járókelők

némán gyülekeznek a piactéren e roppant, fényteli kupola alatt, és önkéntelenül a hatalmas, mozdulatlan fináléhoz rendeződnek, a várakozás összpontosított jelenetéhez – rózsaszín felhők tornyosulnak, egyre rózsaszínűbb felhők, s a tekintetekben a mélységes nyugalom és a fényteli messzeség tükröződik – amikor hirtelen, míg ekképp várakoznak, a világ eléri zenitjét, s az utolsó két-három lüktetéssel eljut a legtündöklőbb tökéletességig. A kertek végleg

arranzsírozzák magukat a horizont kristálykelyhében, mint csillogó bor, forr és habzik a májusi zöld, hogy aztán kiáradjon a széleken, a dombok felhőformát öltenek: majd miután túljutott a legmagasabb csúcson is, elválik és felrepül a világ szépsége – mindent elárasztó illattal az örökkévalóságba lép.

S amíg az

emberek dermedten állnak, és a világ hatalmas, ragyogó felszárnyalásától megbabonázva lehajtják a roppant fényes vízióktól elnehezüli fejüket, váratlanul kipenderül a tömegből az, akire öntudatlanul vártak, egy talpig rózsaszínű, lihegő futár, csengettyűkkel, érmekkel és kitüntetésekkel teleaggatott, szép málnaszínű trikójában, átfut a tiszta piactéren, melyet körülvesz a szárnyalástól s a jelenéstől még lenyűgözött, csendes tömeg – műsoron kívüli ráadás, tiszta haszon, melyet eldobott a nappal, miután szerencsésen megtakarította a hatalmas ragyogásból. A futár szép, mitologikus körökben hatszor-hétszer is körbefutja a teret, pompás íveket ír le. Mindenki szemeláttára könnyedén fut, csípőre tett kézzel, szemét lesüti, mintha szégyenkezne. Kissé természetes, lógó pocakja reng a ritmikus futás közben. Az erőfeszítéstől bíborszínű arca verejtékben ragyog fekete, kackiás bajusza alatt, az érmek, kitüntetések és csengettyűk pedig ütemesen ugrándoznak barna de-

koltázsán, mint a lakodalmos lovak szügyén. Messziről látni, amint feszes, parabolikus ívben fordul a sarkon, és csengettyűinek rezesbandájától kísérvé közeledik, valószínűtlenül rózsaszínű, szép, mint egy isten, s mozdulatlan felsőtesttel, csupán oldalra vetett villámló tekintetének ostorcsapásaival hessegeti el a kutyafalkát, amely körülugatja.

Ekkor I.

Ferenc József, akit lefegyverez az általános harmónia, hallgatólagos amnesztiát hirdet, koncedálja a vörös színt, koncedálja erre az egyetlen májusi estére, amolyan felhígított, édeskés, szirupos formában, és megbékél a világgal s önnön antitézisével. Áll a Schönbrunn nyitott ablakában, és ebben a pillanatban az egész világon látni őt, minden horizonton, mely alatt a néma tömeggel körülvett, tiszta piactereken rózsaszín rövidtávfutók futnak; látni őt, mint hatalmas cs. és kir. apoteózist a felhők közepében, a Máltai Lovagrend nagymesteri szalagjával ékesített türkizkék császárkabátjában, amint kesztyűbe bújtatott kézzel az ablak balusztrádjára támaszkodik – összehúzott szeme mintha mosolyogna a ráncok deltájában – jóságot és kegyet nem ismerő égszínkék gombszem. Így áll, hátrasimított, hófehér pofaszakállal, mely jóságos apókát sejtet – e megkeseredett róka, s szellemtelen, humortalan arca a távolból mosolyt imitál.

XXX

Hosszas habozás után elmeséltem Rudolfnak az elmúlt napok eseményeit. Képtelen voltam tovább magamban tartani a titkot, ami kikíváncozott belőlem. Rudolf arca elsötétült, kiabálni kezdett, hazudozással vádolt, végül nyíltan kitört belőle a féltékenység. Hazugság az egész, színtiszta hazugság, kiáltotta, miközben hevesen gesztikulálva fel-alá rohangált. Exterritorialitás! Maximillian! Mexikó! Hahaha! Meg gyapotültetvények! Ebből elég volt, vége, szó sem lehet róla, hogy az ő bélyeggyűjteményét efféle kétes üzelmekre használják. Vége a szövetségnek. Felmondja a szerződést. A háját tépte féktelen indulatában. Egészen kijött a sodrából, bármire képes lett volna.

Szörnyen megrémültem – s hogy megnyugtassam, hosszas magyarázkodásba fogtam. Elismertem, hogy az ügy első látásra valóban valószínűtlennek, egyenesen hihetetlennek látszik. Bevallottam, hogy magam sem ocsúdtam fel még a döbbenetből. Nincs semmi különös abban, hogy neki, aki nincs kellőképp felkészülve rá, nehezebb esik rögtön elfogadnia a dolgot. A jóérzésére és a becsületére apelláltam. Nyugodt volna a lelkiismerete, ha éppen most, amikor döntő stádiumába lép az ügy, megtagadná a segítséget – meghíúsítaná az ügyet azzal, hogy visszavonja részvételét? Végül kész voltam a bélyegalbum segítségével bebizonyítani, hogy az egész szórul-szóra igaz.

Némileg megenyhülve rakta ki elé az albumot. Még sohasem beszéltem ilyen ékesszólással. Ilyen hévvel, valósággal túlszárnyaltam magamat. A bélyegek alapján érvelve nemcsak megcáfoltam az összes vádat, eloszlattam minden kétséget, de ezen túlmenően olyan szenzációs következtetésekre jutottam, hogy magam is elkápráztatva álltam az élém táruó perspektívák előtt. A meggyőzött Rudolf hallgatott, szó sem volt már arról, hogy felbontsuk a szövetséget.

XXXI

Véletlen lett

volna csupán, hogy éppen ezekben a napokban érkezett városunkba az illúziók nagy színháza, a csodálatos panoptikum, és sátort vert a Szentháromság téren?

Régóta sejtettem már ezt, és diadalmasan újságoltam Rudolfnak.

Szeles,

nyugtalan este volt. Lógott az eső lába. A sárga és halovány horizontokon már távozáshoz készülődött a nappal, sietve húzta fel a vízhatlan, szürke ponyvát szekereinek táborára, mely rendezett sorban haladt a kései és hideg alkonyat felé. A félig már lebocsátott, sötétülő függöny alatt még feltűntek egy pillanatra az alkonypír utolsó, távoli sávjai, melyek hatalmas, lapos, végtelen síksággá hullottak szét, hosszan elnyúló tóvidékké, csupa tükröződéssé. E fényes szegélyekről ijedt és sárga, eleve elrendelt visszfény sugárzott rézsút a fél egen keresztül, a függöny gyorsan hullott, a háztetők nedves fényel, sápadtan csillogtak, besötétedett, s egy pillanat múlva monoton énekbe fogtak az ereszcatornák.

A panoptikumot

már fényesen kivilágították. E nyugtalan, sietős alkonyon, a lehulló nappal fakó fényében esernyőkkel fedett, sötét körvonalú alakok nyomakodtak a sátor kivilágított előterébe, ahol tisztelettel rótták le a díjat egy kivágott ruhájú, színpompás hölgynek, akinek testén ékszerek, fogaiban arany plombák csillogtak – a fűzött és festett, élő mellszobornak, mely alul rejtélyes módon elveszett a bársonydrapériák árnya közt.

A félrevont

ajtófüggönyön át beléptünk a kivilágított térbe. Bent már sokan voltak. Az ázott köpenyű, felhajtott gallérú csoportok csöndesen vonultak egyik hely-

ről a másokra, félkör alakban össze-összeverődtek. Könnyűszerrel felismerem közöttük azokat, akik már csak látszólag tartoztak ugyanehhez a világhoz, valójában elkülönített, reprezentatív, bebalzsamozott életet folytattak talapzatukon, közszemlére tett, ünnepélyesen üres életet. Iszonyú némaságban álltak méretre készült ünnepi redingotjaikban, finom anyagú anglaiseikben, zsakettjeikben, sápadt arcukon az utolsó, halálukat okozó betegség lázrózsáival, s szemük csillogott. Már régóta egyetlen gondolatuk sem volt, csupán a minden oldalról való megmutatkozás szokása, pusztá egzisztenciájuk reprezentálásának szenvedélye volt az, ami végső erőfeszítéssel fenntartotta őket. Már rég ágyban lett volna a helyük, gyomrukban egy kiskanál orvossággal, hideg lepedőkbe csavarva, behunyt szemmel fekvé. Túlzás volt még ilyen késő éjjel is szűk talapzatukon tartani őket, s a székeken, melyeken mereven ültek szűk lakkcipőjükben, mérföldekre hajdani egzisztenciájuktól, csillogó szemmel, emlékezetüktől megfosztva.

Szájukból,

akár a megfojtottak nyelve, mereven csüngött utolsó kiáltásuk. Azóta volt ez így, amióta elhagyták az örültekházát, ahol tébolyodottnak tekintették őket, s ahol, akár a purgatóriumban, eltöltöttek bizonyos időt, mielőtt átlépték volna ezt az utolsó küszöböt. Igen, valójában nem voltak egészen autentikus Dreyfusok, Edisonok, Lucchenik, bizonyos fokig inkább szimulánsok voltak.

Igazából talán olyan örültek lehettek, akiket abban a pillanatban értek *in flagranti*, amikor megszállta őket a ragyogó *idée fixe*, abban a percben, amikor örületük egy pillanattig igazság volt, majd – gondosan kipreparálva, tisztán, mint egy elem, teljes egészében egy lapra téve s immár változatlanul – új egzisztenciájuk tengelyévé vált. Azóta csupán ez az egyetlen gondolat volt a fejükben, mint valami felkiáltójel, s ezen egyensúlyoztak fél lábon, mint akiket röptükben félúton megállítottak.

Tekintetemmel

a főherceget kerestem a tömegben, nyugtalanul jártam a csoportosulások közt.

Végül ráakadtam, de korántsem ama levantei hajóraj pompás admirálisi egyenruhájában találtam őt, amelynek kötelékében kifutott Toulonból a Le Cid zászlóshajó fedélzetén, abban az évben, amikor el kellett foglalnia a mexikói trónt, és nem is a zöld lovastábornoki frakkban, amelyet oly szívesen hordott utolsó napjaiban. Egyszerű, hosszú, redős szárnyú redingotot viselt és világos pantallót, állát magas, keményített inggallér támasztotta alá. Rudolf meg én tisztelettel és meghatóttan léptünk a főherceg körül félkörben csoportosuló emberek közé. Egyszerre megdermedtem. Három lépésnyire tőlünk, a báméskodók első sorában Bianka állt, fehér ruhában, a nevelőnője kíséretében. Állt, és nézett. Arcocskája az utóbbi napokban sápadt lett és beesett, karikás, árnyteli szeméből pedig halálos szomorúság áradt.

Így állt,

mozdulatlanul, ruhája redőibe rejtette összefont kis kezét, s mély gyásszal tekintett komoly szemöldöke alól. Szívem fájdalmasan összeszorult a látványtól.

Önkéntelenül követtem halálosan szomorú tekintetét, s íme, mit láttam: a bábu arca megmozdult, mintha felébredt volna, szája mosolyra húzódott, szeme felragyogott, és forogni kezdett a szemüregében, rendjelektől csillogó mellét sóhaj duzzasztotta. Nem csoda volt, csupán egyszerű mechanikai trükk. A főherceg, megfelelőképp felhúзва, *cercle*-et tartott a szerkezet szabályozta módon, művészi és szertartásosan, ahogyan szokta volt, még életében. Végigjártatta tekintetét a jelenlévőkön, s egy pillanatig figyelmesen végigmért mindenkit.

Így találkozott

egy pillanatra a tekintetük. A bábu megremegett, tétovázott, nyelt egyet, mintha mondani akarna valamit, de egy pillanat múlva megint a szerkezetnek engedelmeskedett, tova futó tekintete a többi arcra siklott, ugyanazzal a bátorító, sugárzó mosollyal. Felfogta Bianka jelenlétét, eljutott a szívéhez?

Ki volna a megmondhatója? Hiszen nem volt a szó szoros értelmében önmaga, saját távoli, halvány képmása volt csupán, egy egészen redukált formában, a mély prostratio állapotában. De a tények talaján állva el kellett fo-

gadnunk, hogy valamiképpen önmaga legközelebbi agnátusa volt, sőt, akár önmaga is lehetett oly mértékben, amennyire ez még egyáltalán lehetséges volt a dolgok illetően állása mellett, ennyi évvel saját halála után. Kétségtelenül nem lehetett könnyű hajszálra önmagává alakulnia e viasz-feltámadás során. Ilyen körülmények között óhatatlanul kerülhetett valami új és félelmes a hercegbe, belekeveredhetett valami a zseniális őrült tébolyából, aki megalomániájában kiagyalta őt, valami, ami félelemmel és rémülettel tölthette el Biankát. Hiszen ha egy súlyos beteg is elszakad és eltávolodik régi énjétől, mit várhatunk egy önszántán kívül feltámadottól? Hogyan viselkedett most saját legközelebbi vérével szemben? Mesterséges vidámsággal, sziporkázással játszott a bolond-császári komédiáját, mosolygott és remekelt. Ennyire álcáznia kellett magát, ennyire félt a mindenünnen kémlelő őröktől, akik közszemlére tették ki őt a viaszbabuk eme kórházában, ahol mindnyájan a kórházi fegyelem fenyegetettségében éltek? Vajon akit gonddal desztilláltak valaki tébolyából, aki már tiszta, akit kikúráltak, s végül megmenekült, nem reszkethet-e joggal, hogy megint csak visszavetik a zűrzavarba, a káoszba?

Amikor tekintetemmel

újból megkerestem Biankát, láttam, hogy arcát egy keszkenőbe temette.

Nevelőnője átölelte, zománcszeme üresen csillogott. Nem bírtam tovább nézni Bianka fájdalmát, éreztem, hogy torkomat sírás fojtogatja, és meghúztam Rudolf kabátujját. Elindultunk a kijárat felé.

Hátunk mögött

a kifestett ős, a virágkorát élő nagypapa rendületlenül küldözgette körbe sugárzó, császári üdvözetét, sőt, túlzott buzgalmában felemelte a karját, s mintegy csókokat dobott felénk a mozdulatlan csendben, az acetilénlámpák sistergése és a sátor vásznára hulló eső csöndes dobolása közben, végső

erejével lábujjhegyre állt e minden ízében beteg bábu, visszakívánkozván, ahogy a többiek is, halandó holttestébe.

Az előtérben

megszólított minket a kasszíráló kifestett mellszobra, utánunk villantotta bri-
liánsait meg arany plombáját a mágikus drapériák fekete mélyében. Kilép-
tünk az esőtől meleg, harmatos éjszakába. A háztetőkről csillogó víz patak-
zott, az ereszcatornák monotonan sírtak. Futottunk az ömlő zivatarban,
melyet bevilágítottak az esőben csilingelő lámpák.

XXXII

Ó, az emberi képmutatás szakadéka, ó, pokoli ármány! Kinek az elméjében foganhatott meg ez a gonosz, sátáni gondolat, amely merészségével túltesz a legképtelenebb agyszüleményen? Minél mélyebbre hatolok az aljasság eme örvényeiben, úgy nő bennem a csodálat a határtalan gazság, a zseniális gonoszság csillanása iránt e gyilkos eszme mélyén.

Tehát nem csalt az előérzetem. Itt, az orrunk előtt, a törvényesség látszatát keltve, az általános béke idején s a szerződések teljes hatálya mellett történt meg a hajmeresztő bűntény. A komor dráma tökéletes csendben zajlott, olyannyira leplezve, oly konspirációval, hogy senki sem jöhetett rá, senki sem nyomozhatta ki, mi történik a tavasz ártalmatlan külszíne mögött. Ki gyaníthatta, hogy a betömött szájú, néma, forgó szemű próbababa s az oly szelíd, jólnevelt, illedelmes Bianka között családi tragédia zajlott? Tulajdonképpen ki is volt Bianka? Fellebbentsük-e végre a fátylat a titokról? Kit érdekel, hogy nem Mexikó törvényes császárnéjától származik, s nem is ama balkézről való feleségétől, a morgonatikus Izabella d'Orgaz-tól, aki egy vándoropera színpadáról hódította meg szépségével a főherceget?

Kit érdekel, hogy anyja az a kis kreol lány volt, akinek a főherceg a Conchita becenevet adományozta, s aki e néven vonult be a történelembe, hogy úgy mondjam, a cselédlépcsőn? Mindazon információk, amelyeket sikerült összegyűjtenem róla a bélyegalbum alapján, néhány szóban összefoglalhatók.

„Tulajdonképpen ki is volt Blanka?”

A császár bukása után Conchita a kislányával Párizsba utazott, ahol özvegyi nyugdíjából élt, és töretlenül őrizte császári jegyese iránti hűségét. A történet itt elveszti e megindító személy nyomát, átengedve a szót feltevéseinknek és sejtéseinknek. Kislánya házasságáról és további sorsáról mit sem tudunk. Ugyanakkor az 1900-as évben egy nem mindennapi, egzotikus szépség, bizonyos de V.-né utazik hamis útlevelemmel, a kislánya és a férje társaságában Franciaországból Ausztriába. Salzburgban, a bajor határon, mikor átszállnának a bécsi vonatra, az osztrák csendőrség feltartóztatja és őrizetbe veszi az egész családot. Meglepő, hogy miután hamis papírjait átvizsgálták, de V. úr kiszabadul, ám semmit sem tesz felesége és kislánya kiszabadulása érdekében. Még aznap visszautazik Franciaországba, s ott nyomtalanul eltűnik. Itt minden szál teljes homályba vész. Micsoda kápráztató élmény volt újra a nyomukra bukkannom, mely lángoló sugárként lövellt ki az albumból! Örökre az én érdemem, felfedezésem marad a fent említett de V. úr azonosítása egy bizonyos igen gyanús személlyel, aki egy másik országban egészen más néven szerepel. De csitt!... Erről egyelőre egy szót se. Most csak annyit, hogy Bianka származása minden kétséget kizáróan megállapítást nyert.

XXXIII

Eddig a

kanonikus történet. De a hivatalos história nem teljes. Szándékos lukak vannak benne, hosszú pauzák és elhallgatások, melyekben hamar megtelepszik a tavasz.

Széljegyzeteivel egykettőre benövi e lukakat, lepénzeli őket számolatlanul pergő leveleivel, a versengve növekvő lombbal, összezavarja madarainak badar beszédével, e szárnyas jószágok ellentmondással és hazugsággal teli

perlekedésével, válasz nélkül maradó naiv kérdéseivel, makacs, követelő

ismétléseivel. Nem kevés türelem kell ahhoz, hogy e zűrzavaron túl rábukkanjunk a valódi szövegre. Csak a tavasz figyelmes tanulmányozásával, mondatainak és körmondatainak nyelvtani elemzésével juthatunk el hozzá. Kicsoda, micsoda? Kit,

mit? Ki kell szűrnünk a madarak badar locsogását, búbos határozószóikat és előljáróikat, rebbenő visszaható névmásaikat, hogy lassacskán különválasszuk az értelem ép magját. A bélyegalbum nem akármilyen segítségemre van ebben.

Gátlástalan, bolond tavaszi válogatás nélkül benő mindent, összezavarja az értelmet az értelmetlennel, örök bohóc – mérhetetlen könnyelműséggel játssza az ostobát. Ő is szövetkezett volna I. Ferenc Józseffel, tán egy közös

összeesküvés szálai fűzik hozzá? Ne felejtjük, hogy az értelem legkisebb csíráját, amely kihajt e tavaszon, azonmód százszoros hazugság, bármit locsogó nonszensz zshivaja nyomja el. A madarak eltüntetik a nyomokat, hamis

központoszással tévesztenek meg. Az igazságot így mindenünnen kimossa a burjánzó tavasz, mely az összes szabad helyet és rést rögtön virágzó lombbal növi be.

Hol is bújhatna meg a kiátkozott igazság, hol is lelhetne menedékre máshol, mint ott, ahol senki sem keresi – a vásári kalendáriumokban és koméniu-szokban, a koldusok és kéregetők énekeskönyveiben, amelyek egyenes ágú leszármazottai a bélyegalbumnak?

XXXIV

Több napfényes hét után eljött a borús, forró napok sora. Az ég elsötétült, mint a régi freskókon, a tornyosuló fellegek felgöngyölödtek a fülledt csendben, akár a tragikus csatamezőkön a nápolyi iskola képein. Az ólomszürke göngyölegek mélyén vakítóan fénylettek a házak, s forró mézsfehér színüket kiemelték a párkányzatok és pilaszterek éles árnyékai. A lehajtott fejű járókelőkben egyre gyűlt a sötétség, halk elektromos kisülések közegette, akár egy vihar előtt.

Bianka már nem mutatkozik a parkban. Láthatóan őrzik, nem engedik ki-menni. Megszimatolták a veszélyt.

Ma a városban láttam egy fekete frakkos, cilindres urakból álló csoportot, akik a diplomaták kimért lépteivel vonultak át a piactéren. Fehér ing-mellük vakítóan fénylett az ólomszínű levegőben. Némán nézegették a házakat, mintha becslést végeztek volna. Egyforma, lassú, ritmusos léptekkel jártak fel-alá. Arcuk simára borotvált, bajszuk szénfekete, csillogó, kifejezésteli szemük könnyedén, szinte olajozottan forog szemüregükben. Néha leemelték cylinderüket, és megtörölték verejtékező homlokukat. Csupa magas, karcsú, középkorú úr, megannyi napbarnított gengszterarc.

XXXV

A nappalok sötétek, borúsak és szürkék lettek. Éjjel-nappal távoli, potenciális vihar ül a messzi horizontokon, de nem ered el a zápor. A hatalmas csöndben néha átleng az acélszínű levegőn az ózon fuvallata, az esőillat, a nedves és friss szél.

De aztán megint csak a kertek dagasztják a levegőt roppant sóhajaikkal, és versengve nő bennük ezerszeresére a lomb, éjjel és nappal, teljesítménybérben. Az összes zászló súlyosan, sötéten lóg, a színek utolsó hullámai erőtlenül úsznak a megsűrűsödött légben. Az utca hajlatában néha valaki az ég felé fordítja sötétből kimetszett, szikrázó arcát, s rémült, fénylő szemmel néz – füleli a mindenség moráját, a vonuló felhők elektromos csendjét, míg a levegő mélyét remegő, búbos, fekete-fehér fecskék szelik át, akár a nyíl.

Equador és Kolumbia mozgósít. Fenyegető csöndben tolonganak a mólón a gyalogság seregei: fehér nadrágok, mellen keresztezett fehér szíjak. A chilei egyszarvú felágaskodott. Esténként az ég mélyén látni őt, a patetikus állatot, a rémülettől dermedten, patáival a levegőben.

XXXVI

A nappalok egyre mélyebbre ereszkednek az árnyékba, ábránda. Az ég bezárult, eltorlaszolódott, egyre sötétebb acélszínű vihar duzzasztja, s legörnyedve hallgat. A kiégett, tarka föld megszűnt lélegzeni. Csak a kertek növekszenek lélegzetvisszafojtva, ájultan és részegen szórják szét lombjukat, s a szabad nyílásokat hideg, leveles szubsztanciával növik be. (A rügyek patánásai ragadósak voltak, fájdalmasak és gennyesek, mint egy viszkető kiütés – most hús lomb alatt hegednek, levelet levélre forrasztanak többszörösen, százszoros egészséggel kompenzálnak, tartalék készletekkel, mértéken felül és számolatlanul. Már belepték és elnyomták a kakukk eltévedt kiáltását a sötét növényzet mélyén, már csak távoli, elfojtott hangját hallani, mely belevész a mély lugasokba, elhal a boldog virágzás árja alatt.)

Miért fénylenek úgy a házak ezen az elsötétült tájon? Minél komorabb a parkok moraja, annál élesebben látszanak a mézsfehér házak, s napfény nélkül világítanak, a kiégett föld forró visszfényével, mely egyre vakítóbb, mintha mindjárt valami rikító és tarka betegség fekete pettyei lepnék el.

A kutyák megittasodva futkároznak, orruk a levegőben. Ész nélkül, izgatottan szaglásznek valami után, miközben a pelyhes zöldben garázdálkodnak.

Valami erjedni szeretne az elkomorult nappalok megsűrűsödött morajából – valami szenzációs, minden mértéken túli, roppant dolog.

Méricskélem, latolgom, milyen esemény felelhetne meg az elvárások eme negatív összességének, mely hatalmas negatív töltésben halmozódott fel – mi egyenlíthetné ki a barométer eme katasztrófális süllyedését?

Valahol már növekszik és izmosodik valami, amire természetünkben ez a horpadás, ez a forma, ez a lélekszakadt nyiladék készül, amelynek parkjait nem töltheti ki a mámorító orgonaillat.

XXXVII

Szerecsenek, szerecsenek, szerecsenek tömege a városban! Hol itt, hol ott tűnnek fel, egyszerre több pontján is a városnak. Nagy, handabandázó, rongyos banda futkos az utcákon, sorra fosztogatja az élelmiszerboltokat. Tréfák, oldalba billentések, nevetés, forgó szemek tág fehérje, torokhangok és csillogó fehér fogak. Mire mozgósítják a rendőrséget, eltűnnek, mint a kámfor.

Éreztem előre, nem történhetett másképp. A meteorológiai feszültség természetes következménye volt ez. Csak most jövök rá, hogy kezdettől fogva éreztem: e tavasz szövete alatt szerecsenek rejtőznek.

Honnan kerültek szerecsenek ez alá az égöv alá, honnan vándoroltak ide csíkos gyapjúpizsamás néger hordák? A nagyhírű Barnum vert volna sátort a közelben, erre vonult volna az emberek, állatok és démonok megszámlálhatatlan kocsioszlopa, valahol a közelben állomásoztak volna az angyalok, fenevadak és akrobaták végnélküli ricsajával telezsúfolt szerelvényei? Szó sincs róla. A Barnum messze járt. Gyanúm egészen más irányú. Semmit sem mondok. Teérted hallgatok, Bianka, és nincs az a kínzás, mely vallo-
másra bírjon.

XXXVIII

Azon a napon

hosszasan és figyelmesen öltözködtem. Amikor kész lettem, megálltam a tükör előtt, s a nyugodt és könnyörtelen határozottság arckifejezését öltöttem magamra. Gondosan ellenőriztem a pisztolyom, mielőtt a nadrágom hátsó zsebébe süllyesztettem. Még egyszer a tükörbe néztem, és szívem fölött megtapogattam a zakómat, ahová az iratokat rejtettem. Készen álltam, hogy szembeszálljak vele.

Mély nyugalmat

és elszántságot éreztem. Hiszen Biankáról volt szó, s mire ne lettem volna képes érte? Úgy döntöttem, hogy Rudolfnak nem árulok el semmit. Minél jobban megismertem, annál inkább erősödött bennem a meggyőződés, hogy alacsony röptű

madár ő, aki képtelen fölébe emelkedni a közönségesnek. Elegem volt már a döbbenettől dermedt, irigységtől sápadt arcból, mellyel minden új

felfedezésemet fogadta.

Gondolatokba

merülve, gyorsan tettem meg a rövid utat. Amikor a hatalmas vaskapu fojtott rezgéssel bevágódott mögöttem, egyszeriben egy más éghajlatba léptem, a levegő

másfajta áramlásába, a nagy évad idegen és hideg vidékére. A fák fekete ágai különálló, elvont időben ágaztak szét, levéltelen csúcsaikon a fekete vesszők villái valami más, idegen égöv magasan úszó, fehér egébe meredeztek, melyet minden oldalról fasorok zártak el – elrekesztett és elfeledett ég volt ez, akár egy lefolyástalan öböl. A madárhangok, amelyek elvesztek és elnémultak a terjedelmes ég távoli térségeiben, átszabták a csöndet, tűnődve munkálkodtak a súlyos, szürke némaságon, mely tükörképét mutatta

a csöndes halastóban, és a világ mindent feledve szállt e tükörképbe, vaktában, teljes hévvel gravitált e hatalmas, egyetemes, szürke tűnődésbe, a fák vég nélkül menekülő, fordított dugóhúzóiba, a határtalanul és céltalanul hullámzó roppant sápadtságba.

Emelt fővel,

hideg, nyugodt hangon jelentkeztem be. Bevezettek egy félig sötét hallba. A félhomályban halk pompa remegett. A magas, nyitott ablakon, akár egy fúrulya lyukán, szelíd hullámokban úszott be a kert levegője, balzsamosan és vigyázva, mintha egy gyógyíthatatlan beteg szobájába úszna. A függönyöket könnyedén dagasztgatta a kerti lég, s a nyugalmasan lélegző szűrőjükön észrevétlenül áthatoló csöndes influenciáktól megelevenedtek a tárgyak, sóhajtván felébredtek, csillogó sejtelem futott végig félénk futamokban a vitrin mélyén sorakozó velencei üveg poharakon, a tapéta levelei riadtan és ezüstösen zizegtek.

Aztán a

tapéták kihunytak, árnyékba borultak, s lázas tűnődésük, mely évek óta itt szorongott e sötét spekulációk sűrűjében, kiszabadult, és vak illat-álmokat hallucinált vadul, akár csak a régi herbáriumok, melyek kiszáradt prérijeit ékalakban szálló kolibrik, bölénycsordák, sztyeppe-tüzek és nyeregkápán skalpot lobogtató üldözések szelik át.

Különös,

mennyire nem hagyja nyugodni e régi szobabelsőket felriasztott sötét múltjuk, hogyan igyekeznek csöndjükben újra meg újra színre kerülni az eleve elrendelt, elbukott történetek, hogyan alakulnak végtelen változatokban ugyanazok a szituációk, melyeket erre-arra fordít a tapéták meddő dialektikája. Az ezerszeres fontolgatások, magányos tanakodások során felbomlik a velejéig romlott, züllött csönd, s világtalan villáma tébolyultan szalad körbe a tapétákon. Minek takargassuk? Nem kellett-e éjről éjre csillapítani a mértéktelen felhorgadásokat, a láz fokozódó rohamait, nem kellett-e titkos drogok befecskendezésével feloldani, és tágas, enyhet adó, szelíd tájra vezetni őket, mely – látni a felhasadó tapéták közt – csupa távoli víz és tükröződés?

Valami neszt

hallottam. Emberem a lakáj kíséretében jött lefelé a lépcsőn. Köpcös és zömök volt, mozdulataival takarékosan bánt, hatalmas, csontkeretes szemüvege vakon fénylett. Első alkalommal álltam szemtől szemben vele. Kifürkészhetetlennek látszott, ám nem kis elégedettséggel vettem észre már első néhány szavam után a gond és keserűség két barázdáját, mely a vonásaiba mélyedt. Míg szemüvege vak csillogása mögött a tökéletes sebezhetetlenség álarcába burkolózott, a maszk ráncai közt sápadt rémületet láttam lopva át-suhanni. Érdeklődése egyre nőtt, mind figyelmesebb arc kifejezése elárulta, hogy csak most kezd el méltányolni engem. Betessékelt a hall mellett lévő dolgozószobájába. Mielőtt beléptünk volna, egy fehér ruhás asszonyalak ugrott hátra az ajtó mögött, riadtan, mintha hallgatózott volna, majd a lakás mélyébe távozott. Bianka nevelőnője lett volna? Átlépve a szoba küszöbén, úgy éreztem, mintha dzsungelbe lépnék. A szoba sötétzöld félhomályában vizenyős csíkokat húzott az ablakok leeresztett redőnyléceinek árnyéka. A falakon körös-körül botanikai ábrák lógtak, hatalmas kalitkákban kis színes madarak röpdöstek. Láthatólag időt akart nyerni, így hát rövid előadást tartott

a falakon függő ősi fegyverek, dárdák, bumerángok, tomahawkok mintapéldányairól.

Kifinomult szaglással megéreztem a kuráre illatát. Amikor valami barbár alabárddal kezdett hadonászni, messzemenő óvatosságra és mozdulatainak fegyelmzésére intettem, s figyelmeztetésemnek hirtelen előkapott pisztolyommal adtam nyomatékot. Kelletlenül elmosolyodott, kicsit zavarba jött, és a helyére rakta a fegyvert. Leültünk az óriási ébenfa íróasztalhoz. A szivart, amellyel kínált, köszönettel elutasítottam, mondván, hogy nem dohányzom. Ilyen mértékű

óvatosságom végre elismerést váltott ki belőle. Petyhüdt ajkai szegletében a szivarral, ijesztő, nem épp bizalomgerjesztő jóindulattal mért végig. Majd, mintegy szórakozottan és hanyagul lapozgatva a csekkfüzetében, váratlanul kompromisszumot ajánlott, megnevezett egy soknullás összeget, miközben szembogara a szeme sarkába futott. Ironikus mosolyomat látva sietve más

tárgyra tért. Nagy sóhajtással kirakta elém a számlakönyveket. Elkezdte beszámolóját az üzleti ügyekről. Bianka nevét egyikünk sem említette, bár minden szavunkban jelen volt. Rezzenéstelenül néztem rá, ajkamról nem tűnt el az ironikus mosoly.

Végül erőtlenül a karfára dőlt. – Ön kérlelhetetlen – mondta mintegy önmagának.

– Mit akar hát? – Ismét beszélni kezdtem. Fojtott hangon, visszafogott hévvel beszéltem. Arcomon vörös foltok gyúltak. Remegő hangon többször is kimondtam Maximillian nevét, nyomatékosan, s figyeltem, amint ellenfelem arca minden alkalommal egy-egy árnyalattal sápadtabb lett. Végül befejeztem, ziháltam.

Megsemmisülve ült. Már nem uralkodott a vonásain, arca egyszeriben öregnek, fáradtnak látszott. – A döntései hamarosan megmutatják, hogy valóban

felismerte-e az új helyzetet, és kész-e ezt tetteikkel bizonyítani – fejeztem be. – Tényeket követelek, ismétlem, tényeket...

Reszkető

kézzel a csengő után nyúlt. Egy kézmozdulattal megállítottam, s ujjamat a pisztoly ravaszán tartva kihátráltam a szobából. A kijáratnál a cseléd odaadta a kalapom. A napfényben úszó teraszon találtam magam, szememben még homály és remegés örvénylett. Diadalmasan sétáltam le a lépcsőn, nem fordultam meg, tudtam, most már a palota egyetlen leeresztett redőnyén át sem mered rám

orgyilkos duplacsövű.

XXXIX

Fontos ügyek,

nagy jelentőségű államügyek mostanában gyakran készítenek arra, hogy bizalmas tárgyalásokat folytassak Biankával. Nagy gonddal készülök rájuk, késő estig ülök az íróasztal mellett, s vizsgálom ezt az igen kényes, dinasztikus ügyet.

Múlik az idő, az éjszaka csöndesen megtelepszik az asztali lámpa feletti nyitott ablakban, az egyre késeibb és ünnepélyesebb éj, mely egyre késeibb és sötétebb rétegekbe kóstol, a beavatás egyre mélyebb fokaira lép, s ott, az ablakban, leírhatatlan sóhajok közepette elerőtlenedve lefegyvereződik. A sötét szoba hosszú, lassú kortyokban magába nyeli a park rengetegét, hús transzfúziók során tartalmat cserél a hatalmas éjszakával, mely duzzadt-sötétén közeledik, szárnyas magvakat, sötét virágport, hangtalan bársonypillangókat hint szét, melyek csöndes rémülettel röpdösnek körbe a falakon. A tapéta sűrűje felborzolódik a sötétől való félelmében, ezüstösen felbolydul, s pergő levelet közt réveteg és letargikus borzongásokat, hús eksztázisokat és szárnyalásokat, vakrémületet és transzcendentális félelmet rostál át, mely jóval éjfél után megtölti a májusi éjjel margóit. Míg az iratok fölé hajolok, körülvesz az éjszaka áttetsző üvegfaunája, a szúnyogok könnyű planktonja, és a teret egyre emelkedő, habzó, leheletfinom fehér hímzéssel lepi el, mely jóval éjfél után át- meg átszövi az éjszakát. A papírosokra szöcskék és moszkítókat telepednek, már-már az éjjeli spekulációk áttetsző szövetéből készült üveg farfarellók, finom kis monogramok, az éjszaka által képzelt arabeszkék, egyre nagyobbak és fantasztikusabbak, már akkorák, mint egy delevér, mint egy pusztán

kalligráfiából és levegőből készült vámpír. Csak úgy hemzseg a függöny e vándorló csipkétől, az imaginárius, fehér fauna csöndes inváziójától.

Egy ilyen

határt nem ismerő, margón túli éjen a tér elveszti értelmét. Miközben fényes táncot járnak körülöttem a szúnyogok, a végre elkészült papírosok kötegeivel teszek pár lépést határozatlan irányban, az éjszaka zsákcájában, melynek végében vélhetően egy ajtó van – éppen Bianka fehér ajtaja. Lenyomom a kilincset, és belépek, mintha csak egyik szobából a másikba lépnék. Ennek ellenére, amikor a küszöbhez érek, valami messzi vándorút szele csapdossa fekete

karbonári-kalapom, összegubancolódott nyakkendőm fantasztikusan csattog a huzatban, keblemhez szorítom a legtitkosabb iratokkal teli mappát. Mintha az éjszaka tornácáról a valódi éjszakába lépnék! Micsoda ózont lehel az éj! Íme, az anyasejt, íme, a jázminillattól duzzadó éjszaka magva. Csak itt kezdődik valódi története. Az ágy fejénél rózsaszín ernyős, hatalmas lámpa ég. Rózsaszín félhomályában Bianka pihen óriási vánkosok közt, dagadó ágynemű hordozza, akár az éjszaka árja, a szélesre tárt, lélegző ablak alatt. Bianka sápadt karjára dőlve olvas. Mély meghajlásomra csak egy rövid pillantásra néz fel a könyvből.

Közelebről látva őt, mintha mérséklődne a szépsége, visszahúzódna, akár a lecsavart lámpa fénye. Szentségtörő örömmel figyelem orrocskáját, mely nem is olyan nemesen metszett, s arcbőrét, mely korántsem eszményi. Bizonyos megkönnyebbüléssel figyelem, noha tudom, hogy csupán irgalomból mérsékli ragyogását, nehogy levegő után kapkodjak, és elakadjon a szavam. Az eltávolodás médiuma aztán gyorsan regenerálja ezt a szépséget, hamar fájdalomossá, elviselhetetlenné, minden mértéken túlivá teszi.

Biccentésén

felbátorodva leülök az ágya mellé, s az előkészített iratok alapján elkezdem beszámolómat. A Bianka feje mögötti nyitott ablakon át beárad a park részeg moraja. Fáinak körmeneteivel beúszik az egész, ablak mögött zsúfolódó erdő, beszivárog a falakon, kiterébélyesedik, elfoglalja és betölti az utolsó rést is. Bianka valahogy szórakozottan figyel rám. Tulajdonképpen zavar, hogy mindeközben rendületlenül olvas. Hagyja, hogy az összes lehetséges oldaláról megvilágítsak minden ügyet, felvonultassak minden pro és kontra érvet, majd felpillant a könyvből, tekintete egy pillanatig révetegen száll-

dos, majd gyorsan és futtában megdöbbenően helyes döntéseket hoz. Minden szavára gondosan ügyelek, nagy buzgalommal figyelem a hangszínt, hogy eljussak a rejtett intencióig. Majd alázatosan beterjesztem a rendeleteket. Bianka aláírja őket, s hosszú árnyékot vető, leeresztett szempillái alól könnyed iróniával szemléli, amint ellenjegyzem azokat.

Meglehet, a

kései óra, a régen túllépett éjfélnem kedvez az államügyekre való

koncentrálásnak. Az éjszaka, miután túljutott az utolsó határon is, hajlamos bizonyos fajta feslettségre. Miközben beszélgetünk, a szoba illúziója egyre inkább bomlásnak indul, valójában erdőben vagyunk, a sarkokban páfrányligetek nőnek, közvetlenül az ágy mögött nyüzsgő, szövevényes bozótfal húzódik. E

lombos sövényből a lámpafénynél nagyszemű mókusok tűnnek elő, harkályok és apró éjjeli állatkák, s mozdulatlanul, csillogó, düledt szemmel néznek a fénybe.

Egy ideje beléptünk az illegális időbe, az ellenőrizetlen éjszakába, melyet mindenféle éji szeszélyek és hóbortok uralnak. Ami még történik, az már valamiképp előre nem látható, azzal nem lehet számolni, csupa léhaság, kiszámíthatatlan félrelépés, éjszakai csintalankodás. Csak ennek tudhatom be a Bianka természetében végbemenő különös változásokat. Ő, aki mindig oly higgadt és komoly, aki maga a megtestesült fegyelem és jólneveltség, most szeszélyessé, önfejűvé, kiszámíthatatlanná válik. A papírosok szétterítve fekszenek paplana hatalmas síkságán, Bianka hanyagul fel-felveszi őket, egy futó pillantást vet rájuk, majd közönyösen kiejti őket ernyedte ujjai közül. Duzzadt ajakkal, sápadt karját a feje alá téve halogatja a döntését, várat. Vagy hátat fordít nekem, befogja a fülét, s kérésemre, unszolásomra süket hallgatással felel. Hirtelen szó nélkül, paplan fedte lábának egyetlen rándításával a földre löki az összes papírost, s rejtélyesen elkerekedő szemmel, megvetően figyeli párnái magasából, amint buzgón hajolgatva felszededgetem őket, s lefújom róluk a túleveleket. E

máskülönben bájos szeszélyei igencsak megnehezítik számomra a régens amúgy sem könnyű, felelősségteljes szerepét.

Beszélgetésünk

közben átvonul a szobán az erdő hús jázminillattól duzzadó moraja, sok-sok mérföldnyi táj. Az erdő újabb és újabb szeletei vonulnak, vándorolnak át, fák és bokrok körmenetei, egész erdei szcénák úsznak keresztül, egyre terebélyesedve, a szobán. Ekkor kiderül, hogy valójában kezdettől fogva valamiféle vonaton utazunk, éjjeli erdei vasúton, mely lassan zakatol egy vízmosás mentén a város környéki erdőben. Innen ez a mámorító, mély lég-huzat, mely keresztül-kasul járja a szakaszokat, s melynek újabb és újabb hullámai messzire nyúlnak a sejtelmek végtelen perspektívájaként. Még egy zseblámpás kalauz is előkerül valahonnan, kilép a fák közül, és lyukasztójával kezeli a jegyünket. Az egyre mélyebb éjszakába robogunk, sorra nyitogatjuk ajtócsapkodástól hangos és huzatos, újabb és újabb szobasorait. Bianka tekintete elmélyül, arca lángol, szája bájos mosolyra nyílik. Be akar avatni valamibe? Valami mély titokba?

Bianka árulásról beszél, arcocskája izgatottan lángol, szeme egészen összehűkül a túláradó gyönyörtől, miközben a paplan alatt tekergőzve, mint a gyík, a legszentebb küldetés elárulására csábít. Édes tekintetével makacsul fürkészi sápadt arcomat, kancsítani kezd. – Tedd meg – suttogja unszolón –, tedd meg...

Közéjük kerülsz te is, a fekete szerecsenek közé... – Ám amikor

kétségbeesésemben könyörgő mozdulattal a szájamra teszem az ujjam, egyszerűen gonoszul sziszegni kezd. – Szánalmas ez a te sziklaszilárd hűséged meg az egész missziód. Isten tudja, talán pótolhatatlannak képzeled magad. Bárcsak Rudolfot választottam volna! Ezerszer inkább őt, mint téged, unalmas vaskalapos. Ó, ő

aztán engedelmes lenne, s akár a bűnre is kész akár – lénye eltörlésére, ön-maga megsemmisítésére is kész!... – Majd hirtelen diadalmas képpel kérdezi: – Emlékszel Lonkára, a mosónő Antosia lányára? – Meglepve néztem rá.

– Én voltam az – vihogott –, csak akkoriban még kisfiú voltam. Tetszettem akkor?

Jaj, valami

rothad és bomlik a tavasz legmélyén. Bianka, Bianka, te is ámítanál?

XL

Félek idő előtt felfedni utolsó aduimat. Nagyobb tétben játszom annál, semmint ezt megkockáztathatnám. Már régen felhagytam azzal, hogy jelentést tegyek Rudolfnak az események menetét illetően. Viselkedése különben egy idő óta megváltozott. A féltékenység, amely alapvető jellemvonása volt, átadta a helyét valamiféle nagylelkűségnek. Gesztusaiban, félszeg szavaiban valami zavarodottsággal vegyes készséges jóindulat mutatkozik, valahányszor összefutunk. Korábbi morózus hallgatása, kiváró tartózkodása valójában telhetetlen kíváncsiságot takart, mely az ügy minden újabb részletére, változatára éhes volt. Rudolf mostanában furcsa mód nyugodt, nem akar megtudni tőlem semmit. Ez éppenséggel igencsak kapóra jön nekem, hisz éjről éjre rendkívül fontos üléseket tartok a Panoptikumban, melyeknek egyelőre a legteljesebb titokban kell maradniuk. Az öröket hamar ledönti lábáról a vodka, melyet nem sajnálok tőlük, s az igazak álmát alusszák fülkéikben, mialatt én néhány kormozó gyertya fényénél tanácskozom e nemes társaságban. Mert hát koronás fők is vannak köztük, s velük tárgyalni nem éppen könnyű dolog. Megőrizték a régi időkből az immár üres és szöveg nélküli, tárgyatlan heroizmust, a lángot, amelyben eléghetnek valamely eszme nevében, egész életüket egy lapra téve fel. Ezméik, melyekért éltek, egymás után diszkreditálódtak a hétköznapi prózájában, kanócuk kihunyt, s most itt állnak kifosztva, ki nem élt dinamizmussal, s szemük öntudatlanul csillog, miközben szerepük végszavára várnak. Milyen könnyű is e pillanatban meghamisítani ezt a szót, s az első adandó eszmét sugallni nekik – hiszen olyan kritikátlanok és védtelenek! Ez jelentősen megkönnyíti a dolgomat. Másfelől mérhetetlenül nehéz a tudatukhoz férkőzni, s meggyújtani bennük valamely gondolat fényét, olyan huzatos a lelkük, úgy jár-kelel bennük az üres szél. Már maga az, hogy felébresszem őket álmukból, nem kis fáradságomba került. Mindannyian halálsápadtan feküdtek az ágyukban, nem lélegeztek. Följük hajoltam, és elsuttogtam a számukra legfontosabb szavakat, azokat, melyektől azt vártam, hogy átjárja őket, akár az áram. Csak a fél szemüket nyitották ki. Tartottak az öröktől, halottnak, süketnek tettették magukat. Csak amikor megbizonyosodtak róla, hogy egyedül vagyunk, emelkedtek fel kissé fekhelyükről a sok kis darabból osszera-

kott, bepólyált bábuk, testükhöz szorítva faprotéziseiket, imitált, hamis tüdejüket és májukat. Eleinte igen bizalmatlanok voltak, s a betanult szerepüket igyekeztek felmondani. Nem tudták megérteni, hogy mást is kívánhatnak tőlük. És csak ültek bambán, s fel-felnyögtek e pompás férfiúk, az emberiség színe-virága: Dreyfus és Garibaldi, Bismarck és I. Viktor Emánuel, Gambetta és Mazzini és még sokan mások. A legnehezebben Maximillian főherceggel értettem szót. Amikor újra meg újra lelkesen a fülébe súgtam Bianka nevét, öntudatlanul hunyorgott, arcára elképesztő csodálkozás ült ki, vonásain a megvilágosodás leghalványabb szikrája sem villant. Csak amikor lassan és érthetően kimondtam I. Ferenc József nevét, futott keresztül az arcán egy vad grimasz, egy puszta reflex, amelynek immár nem volt megfelelője a lelkében. Már rég kiűzte tudatából ezt a komplexust – hogyan is élhetett volna együtt e robbanásig feszült gyűlölettel, éppen ő, akit csak nagy nehezen raktak és forrasztottak össze ama Vera Cruz-i véres sortűz után? Újra meg kellett tanítanom neki előlről az életét. Anamnézise mérhetetlenül gyenge volt, csak érzelmeinek tudatalatti villanásaira támaszkodhattam. Beleoltottam a szeretet és a gyűlölet elemeit. Ám másnap éjjel úgy tűnt, mindent elfelejtett. Társai, akik tanulékonyabbak voltak, segítettek nekem, súgták neki a reakciókat, amelyekkel válaszolnia kellett, s így haladt lassú lépésekben a nevelés. Az örök borzalmasan elhanyagolták, belsőleg egyszerűen tönkretették, ennek ellenére elértem, hogy Ferenc József nevének hallatára kihúzta kardját a hüvelyéből. Sőt, kis híján leszúrta I. Viktor Emánuel, aki nem tért ki elég gyorsan előle.

Így történt, hogy e pompás kollégium többi diákja sokkal hamarabb láng-
ra gyúlt, és magáévá tette az eszmét, mint a küszködve lépést tartó, szeren-
csétlen főherceg. Lelkesedésük nem ismert határt. Minden erőmmel fékez-
nem kellett őket. Nehezen tudnám megmondani, hogy teljes egészében fel-
foglák-e az eszmét, amiért harcolniuk kellett. A dolgok érdemi része nem
tartozott rájuk. Mivel arra rendeltettek, hogy elégjenek valamilyen dogma
tüzeiben, el voltak ragadtatva, hogy nekem köszönhetően egy jelszóhoz ju-
tottak, melynek nevében meghalhattak a harcban, a lelkesedés viharában.
Hipnózissal lecsillapítottam őket, s nagy nehézségek árán elértem, hogy
megőrizzék a titkot. Büszke voltam rájuk. Hol az a hadvezér, akit valaha is
ilyen remek stáb, ilyen lánglelkű vezérkar, ilyen – még ha csupán rokkant-
akból álló – mégis zseniális gárda szolgált?

Végül érkezett ama háborgó, viharduzzasztotta éjjel, melynek mélyét alapjaiban rendítette meg, ami hatalmasan és határtalanul készülődött benne. A sötétséget újra meg újra villámok szaggatták, s a szétszabdalt világ megnyílt a legbelső zsigeréig, feltárta vakító, félelmes, lélekszakadt mélyét, majd visszacsapta. S tovaúszott a parkok morájával, az erdők menetével, a keringő horizontok körtáncával. Az éj leple alatt távoztunk a múzeumból. Magam haladtam a lelkes cohors élén, mely szilajon bukdácsolva és lökdösődve, mankók és tuskók kereplése közepette vonult. A kardok csupasz pengéjén villámok cikáztak. Így értünk a sötétben a villa kapujához. Nyitva találtuk. Nyugtalanság fogott el, valami cselre gyanakodtam, így hát megparancsoltam, hogy gyűjtsák meg a fáklyákat. A kátrányos rudaktól vörös lett a levegő, a vörös ragyogásban riadt madarak röppentek a magasba, s e bengáli fényben világosan láttuk a villát, a teraszait és erkélyeit, akár valami tűzvész fényénél. A tetőn fehér zászló lengett. Rossz előérzettel léptem az udvarba vitézeim élén. A teraszon feltűnt a majordómusz. Hajlongva jött le a monumentális lépcsőn, tétován, bizonytalan léptekkel közeledett, s a fáklyák fényében egyre világosabban láttuk sápadt arcát. Mellének szegeztem vasam élet. Híveim mozdulatlanul álltak, magasra tartva a füstölgő fáklyákat, a csöndben hallani lehetett a vízszintesen úszó lángok sistergését.

– Hol van de V. úr? – kérdeztem.

Bizonytalanul tárta szét a karját.

– Elutazott, uram – mondta.

– Mindjárt meggyőződünk róla, hogy igazat mondott-e. És az Infánsnő?

– A Nagysága is elutazott, mind elutaztak...

Nem volt okom kételkedni ebben. Valaki minden bizonnyal elárult. Nem volt vesztegetni való időnk.

– Lóra! – kiáltottam – El kell vágnunk az útjukat!

Feltörtük az istálló ajtaját, a sötétben megcsapott minket az állatok meleg szaga. Egy szempillantás alatt fenn ültünk az ágaskodó, nyerítő paripákon. Gyors galoppban, szorosán egymás mögött kivágtattunk az éjjeli utcára. A paták csattogtak a kövezeten. – Az erdőn át a folyóhoz! – kiáltottam hátra, és ráfordultam az erdei faszorra. Körülöttünk ott tomboltak a vadaskert sűrűi. A sötétben katasztrófák és vízözönök tornyosuló tájaiként tárultak fel. Morajló vízesések, felbolydult erdei rengetegek közt repültünk, fáklyáink lángjából hatalmas cafatok szakadtak le feszes galoppunk mögött. Fejemben gondolatok vihara tombolt. Vajon elrabolták Biankát, vagy csupán atyja si-

lány öröksége győzedelmeskedett anyja vére s a küldetéstudat felett, melyet hiába igyekeztem beleoltani? A fasor összeszűkült, szurdokká változott, melynek végében tágas erdei tisztás nyílt. Ott végre beértük őket. Már messziről észrevettek bennünket, s megállították a fogatot. De V. úr kiszállt, és összefonta karját a mellén. Lassan, komoran közeledett felénk, villogó szemüveggel, alakja bíborszínű volt a fáklyák fényében. Tizenkét csillogó penge szegeződött a mellének. Széles félkörben, némán léptettünk felé, kezemből ellenzót csináltam, hogy jobban lássak. A fáklyák fénye a fogatra hullott, s az ülés mélyén megpillantottam a halálsápadt Biankát s mellette – Rudolfot. Bianka kezét fogta, s a szívéhez szorította. Lekászálódtam a lóról, és ingatag léptekkel a fogathoz mentem. Rudolf lassan felemelkedett, mint-ha ki akarna szállni, hogy üdvözöljön.

Megálltam a fogat mellett, a lovasokhoz fordultam, akik széles arcvonalban, spádéjukkal döfésre készen követtek, és így szóltam: – Urak, hiába fárasztottalak benneteket. A hölgy és a két úr szabadok, senki sem tartóztatja őket. A hajuk szála sem görbül. Teljesítettétek kötelességeket. Tegyétek vissza kardotokat a hüvelyébe. Nem tudom, milyen mértékben tettétek magatokévá az eszmét, aminek szolgálatába állítottalak benneteket, mennyire lett a sajátotok, mennyire vált véreteké. Ez az eszme, mint látjátok, teljes csődöt mondott. Ami benneteket illet, úgy vélem, különösebb veszteség nélkül túlélitek ezt, hiszen saját eszméitek csődjét is túléltétek már. Ti már elpusztíthatatlanok vagytok. Ami engem illet... nos, hagyjuk. Mindössze szeretném – most a fogatban ülőkhöz fordultam –, ha nem hinnétek azt, hogy teljesen készületlenül ért, ami történt. Nem így van. Régóta sejtettem mindent. Hogy látszólag olyan sokáig tévelyegtem, hogy elzárkóztam az igazi tudás elől, az csupán azért történt, mert nem volt jogom tudni olyan dolgokról, amelyek meghaladják az illetékességemet, nem volt jogom elébe vágni az eseményeknek. Ki akartam tartani posztomon, ahová a sorsom állított, szerettem volna maradéktalanul teljesíteni a programomat, húnek maradni a szerephez, amelyet bitoroltam. Mert, ezennel töredelmesen bevallom, ambícióim sugallata ellenére csupán trónbitorló voltam. Elvakultságomban az írás magyarázatára, az isteni akarat értelmezésére vállalkoztam, hamis ihlettségemben az albumon átsuhanó vak nyomokat és körvonalakat ragadtam meg. Sajnos, csupán önkényes alakzattá kapcsoltam össze őket. A saját rendezésemet erőltettem a tavaszra, a saját programomat csempésztem végtelen virágzása mögé, a saját tervem szerint szerettem volna szabályozni és

irányítani. Egy ideig türelmesen és közömbösen hordott virágtengerén, alig érzett. Érzéketlenségét toleranciának, mi több, együttérzésnek, egyetértésnek véltem. Azt képzeltem, hogy külső jegyei alapján előbb megfejtem rejtett intencióit, mint ő maga, hogy olvasok a lelkében, hogy anticipálom azt, amit önnön mérhetetlenségétől megrontva maga nem képes kifejezni. Nem vettem tudomást vad és zabolátlan függetlensége jeleiről, nem vettem számításba az őt mélyen felkavaró, erőszakos, kiszámíthatatlan perturbációkat. Nagyzási hóbortomban odáig merészkedtem, hogy legfőbb hatalmasságok dinasztikus ügyeibe ártottam magam, a Démiurgosz ellen mozgósítottalak benneteket, urak, visszaéltem azzal, hogy nem tudtok ellenállni az eszmének, visszaéltem nemes kritikátlanságotokkal, hogy egy hamis és világfelforgató doktrínát oltsak belétek, hogy lángoló idealizmusotokat örült tettekre sarkalljam. Nem szeretném eldönteni, vajon hivatott voltam-e ama legfelsőbb ügyekre, melyekre becsvágyból áhítoztam. Nyilván csak a kezdeményezésre voltam hivatva – kipróbáltak, aztán eltaszítottak. Túlléptem határainon, de ez is előre látható volt. Végül is kezdettől tisztában voltam a sorsommal. Akárcsak a szerencsétlen Maximilliannak, nekem is Ábel sorsa jutott. Volt idő, hogy az én áldozatom jószagú és kedves volt az Úr előtt, a tiéd füstje pedig lefele szállt, Rudolf. De Káin mindig győzedelmeskedik. Ez a játszma eleve eldöntetett.

Ebben a pillanatban távoli robbanás rázta meg a levegőt, s az erdők fölé tűzoszlop emelkedett. Mindannyian odafordultunk. – Nyugodjatok meg – mondtam –, a Panoptikum ég, amikor elhagytuk a múzeumot, egy meggyújtott kanócú lőporos hordót hagytam ott. Nincs többé otthonotok, nemes urak, hontalanok vagytok. Ugye, nem rendít meg túlságosan benneteket?

Ám ezek az erős egyéniségek, az emberiség gyöngyei csak hallgattak, szemük tanácstalanul csillogott, ahogy ott bénultan hadrendben álltak a tűzvész messzi fényében. Kifejezéstelen arccal pillantottak egymásra, csak a szempillájuk verdesett. – Sire – fordultam a főherceghez –, nem volt igazad. Talán a te részedről is nagyzási hóbort volt. Rosszul tettem, hogy a te nevedben akartam megreformálni a világot. Különben lehet, hogy egyáltalán nem is volt ilyen szándékom. A vörös éppolyan szín, mint a többi, csak együtt alkotják a teljes fényt. Bocsáss meg, hogy számodra idegen célok érdekében használtam fel a neved. Éljen I. Ferenc József!

A főherceg a név hallatára megremegett, a kardjához kapott, ám a következő pillanatban mintha kijózanodott volna, festett arca élénkebb vörös

színben játszott, a szája mintegy mosolyra húzódott, a szeme forogni kezdett a szemüregében, s a főherceg kimérten és elegánsan *cercle*-et tartott – sugárzó mosollyal körbejárta a jelenlévőket. A többiek megbotránkozva húzódtak el tőle. A császárságba ily alkalmatlan körülmények között visszaeső Maximillian a lehető legrosszabb benyomást telte rájuk.

– Hagyd el, Sire – mondtam –, nem kétlem, hogy alaposan ismered udvari ceremóniálédát, de ennek most nincs itt az ideje.

– Szeretném felolvasni nektek, nemes urak, és neked, Infánsnő, a leköszönő leveletem. Mindenről lemondok. Feloszlatom a triumvirátust. Rudolfot teszem meg régenssé. Ti pedig, nemes urak – fordultam a vezérkaromhoz –, szabadok vagytok. A lehető legjobb szándék vezérelt benneteket, forró köszönet érte az eszme nevében, a mi detronizált eszménk nevében... – szemembe könny szökött –, mely mindennek ellenére...

Ebben a pillanatban valahol a közelben lövés dörrent. Mind odafordulunk. De V. úr állt ott, kezében füstölgő pisztollyal, megdőlt, merev teste furcsán kifeszült. Az arca csúnyán eltorzult. Hirtelen megingott, és arca bukkott. – Apám, apám! – kiáltotta Bianka, és a fekvő testre vetette magát. Nagy zavar támadt. Garibaldi, aki mint tapasztalt, öreg róka, értett a sebesülésekhez, megvizsgálta a szerencsétlent. A szívét ütötte át a golyó. Piemont királya és Mazzini óvatosan a hónuk alá vették, és egy hordágyra fektették. Bianka Rudolf vállára borulva zokogott. A szerencsenek, akik csak most gyülekeztek a fák alatt, körbevették urukat, s kórusban Jajveszéltek: – *Massa, massa*, a mi Jóságos urunk!

– Valóban végzetes ez az éjjel! – kiáltottam. – Nem ez lesz az utolsó tragédia emlékezetes eseményei sorában. Ám bevallom, erre nem számítottam. Igazságtalan voltam de V. úrhoz. Keblében végül is nemes szív dobogott. Visszavonom rövidlátó, elvakult ítéletemet. Bizonyára jó apa volt, s jó ura ezeknek a rabszolgáknak. Elméletem itt is csődöt mondott. De nem bánom, hogy feláldozom. Rád vár, Rudolf, hogy enyhítsd Bianka fájdalmát, hogy kétszeres szeretettel, apja helyett is szeresd. Minden bizonnal magatokkal kívánjátok vinni az elhunytat a hajóra – sorakozzunk hát, s induljunk a kikötőbe. A gőzös kürtje már régóta hívogat benneteket.

Bianka visszaszállt a fogatba, mi lóra ültünk, a szerencsenek a vállukra vették a hordágyat, s megindultunk a kikötő felé. A szomorú menetet a lovasok zárták. Beszédem alatt lecsendesült a vihar, a kikötő fénye mély hasadékokat vágott a rengetegben, megnyúlt, fekete árnyak százai szaladtak

mellettünk és fölöttünk, s a hátunk mögött széles félkörben leszálltak. Végül kijutottunk az erdőből. A távolban már látszott a lapátkerekes gőzhajó.

Nem sok hozzáfűznivalóm maradt, történetünk a befejezéséhez közeledik. Az elhunyt testét Bianka és a szerecsenek hangos zokogása közepette felvitték a fedélzetre. Utoljára sorakoztunk fel a parton. – Még valamit, Rudolf – ragadtam meg a kabátgombjánál fogva. – Óriási szerencse birtokosaként indulsz útnak. Nem akarlak kényszeríteni semmire, mindenekelőtt az én dolgom lenne, hogy az emberiség eme otthontalan hőseinek nyugodt öregkort biztosítsak – sajnos azonban egy fillérem sincs. – Rudolf azonnal a csekkönyvéért nyúlt. Félrevonultunk, röviden megtanácskoztuk a dolgot, s csakhamar egyezsége jutottunk.

– Urak! – kiáltottam a gárdám felé fordulva. – Nagylelkű barátom úgy döntött, jóváteszi tettemet, amivel megfosztottalak titeket a mindennapi kenyeretektől és a fedéltől. Azok után, ami történt, egyetlen panoptikum sem fogad be titeket, annál is inkább, mivel nagy a konkurencia. Valamicskét engednetek kell becsvágyatokból. Cserébe szabad emberek lesztek, s tudom, ezt értékelni fogjátok. Mivel semmilyen gyakorlati mesterségre nem tanítottak benneteket, hisz csupán reprezentációra rendeltettetek, barátom megállapított egy összeget, mely tizenkét schwartzwaldi verkli megvételére elegendő. Szétszóródtok a világban, s a nép szívének vigasztalására játszatok majd. A dalok összeállítása a ti dolgotok. Minek kerteljek – nem vagytok egészen valódi Dreyfusok, Edisonok és Napóleonok. Csupán, hogy úgy mondjam, jobbak híján vagytok azok. Most majd számtalan elődötök társaságát gyarapítjátok, a névtelen Garibaldikét, Bismarckokét, MacMahonokét, kik ezrével vándorolnak, félreismerten, a világban. A szívetek mélyén örökre Gambetták és Mazzinik maradtok. És most, kedves barátaim és nemes urak, kiáltsátok hangosan velem együtt: Éljen az ifjú pár, Rudolf és Bianka! – Éljen! – kiáltották kórusban. A szerecsenek rázendítettek egy szerecsen-szongra. Amikor elcsendesedtek, egy intéssel újra összetereltem őket, majd középen állva előhúztam a pisztolyomat, és felkiáltottam: – Most pedig ég veletek, urak, s amit egy pillanat múlva látni fogtok, az szolgáljon intésül, hogy senki ne merészelje Isten szándékait firtatni. Soha senki ne kutasson a tavasz tervei után. *Ignorabimus, uraim, ignorabimus!*

Pisztolyomat a halántékomnak szegeztem, és lőttem, amikor ebben a pillanatban valaki kiütötte a kezemből a fegyvert. Egy tüzértiszt állt melletttem, kezében egy papírossal, és azt kérdezte: – Ön Józef N.?

- Igen – válaszoltam meglepetten.
- Ön látta nemrégiben a bibliabeli József szabványálmát?
- Lehetséges...
- Helyes – mondta a tiszt a papírosba pillantva. – Tudja-e, hogy a legmagasabb szinten értesültek erről az álomról, és élesen elítélték?
- Nem vagyok felelős az álmaimért – mondtam.
- Dehogynem felelős. Ófelsége a Császár és Király nevében letartóztatom!

Elmosolyodtam.

– Milyen lassú is az igazságszolgáltatás gépezete! Ófelsége a Császár és Király bürokráciája kissé nehézkes. Jóval nagyobb horderejű tetteimmel már régen eltávolodtam e korai álomtól, s íme, most, amikor e tettekért magam akartam igazságot szolgáltatni magamnak, ez az elévült álom menti meg az életemet. A rendelkezésére állok.

Megpillantottam a tüzérek közelgő menetoszlopát. Magam nyújtottam a kezem, hogy rátegyék a bilincset. Még egyszer visszafordultam. Utoljára láttam Biankát. A fedélzeten állt, egy kendővel integetett. A rokkantgárda némán szalutált.

KÖRNER GÁBOR fordítása

Júliusi éj

A nyári éjszakákat a vakáció alatt ismertem meg először, abban az esztendőben, amikor érettségiztem. Házunkba, melyet a nyitott ablakokon keresztül egész nap átfúj a forró nyári napok szellője, lármája és ragyogása, új lakó költözött, kicsi, nyafogó, szeszélyes teremtmény: a nővérem kislánya. Érkezése bizonyos primitív állapotokat idézett fel, a szociológiai fejlődést a matriarchátus nomád és háremszagú viszonyai közé vetette vissza: örökösen mosott és száradó ágyneműk, pelenkák, fehérneműk között táboroztunk, a hanyag női öltözékek igyekeztek mindent kivillantani, ami vegetatív ártatlanságról tanúskodik, a csecsemőkor és a tejtől duzzadó emlők savanykás illata lengedezett mindenütt.

Nővérem a nehéz gyermekágy után egy fürdőhelyre utazott, sógorom csak étkezések idején bukkant fel, szüleim pedig késő éjjelig a boltban voltak. A ház fölé a csecsemő dajkája terjesztette ki uralmát: tolakodó asszonyossága megsokszorozódott, és éltető anyai szerepétől nyert szentesítést. E tisztség méltóságának tudatában a dajka a maga terebélyes és súlyos mivoltával a nőuralom bélyegét nyomta rá az egész házra, s ez egyúttal a telt és buja testiség elburjánzását is jelentette, ami igen bölcsen megoszlott a dajka meg a két szolgálólány között: ezek minden tevékenysége, akár a páva legyezője, az önelégült nőiesség egész színkáláját volt képes kibontani. A levélzúgással, ezüstös csillogással és árnyas mélnázással teli kert csöndes virágzására és érésére házunk a nőiség és anyaság aromájával válaszolt, amely a fehérnemű és a viruló hús felett lebegett, és mikor az elképesztően ragyogó déli órán a keresztül-kasul nyitott ablakokon minden függöny rémülten fölemelkedett, és a zsinóron az összes pelenka megfeszült, hogy fénylő sorfalat álljon – a selymek és gyolcsok fehér riadóján pelyhes magvak, virágpor és hulló szirmok söpörtek keresztül, és fényei és árnyai egymásba folyásával, a hangok és ábrándok vándorlásával a kert lassan átvo-nult a szobán, mintha az Úrnak ebben az órájában felszívódott volna minden akadály és minden fal, és az elúszó gondolatokban és érzésekben az egész világot átjárná a mindent felölelő egység borzongása.

Ezen a nyáron a városka mozijában töltöttem az estéimet. Csak az utolsó előadás után távoztam.

A vetítőterem sötétjéből, melyet megszaggatott a röpködő fények és árnyak riadalma, csendes és világos előcsarnokba jutott az ember, mint feneketlen, viharos éjszakából a meghitt fogadóba.

A film úttalan útjainak fantasztikus versenyfutása után a vászon túlzásaitól kifáradt szív megpihent ebben a világos váróhelyiségben, amelyet fal választott el a nagy, patetikus éj szorításától, ebben a biztonságos kikötőben, ahol az idő régen megszakadt, a villanykörték meg hiábavaló, meddő, hullámzó fényt bocsátottak ki, a hullámok ritmusát a motor süket dohogása mérte ki, melytől könnyedén remegett a pénztárfülke.

Ez az előcsarnok, mely a kései órák unalmába süllyedt, akár egy vasúti váróterem az utolsó vonat távozta után, néha a lét utolsó terének látszott, amely akkor is megmarad, ha már elmúlt minden esemény, ha kimerült a sokaság lármája. A nagy, színes plakátokon a halál fekete stigmájával homlokán Asta Nielsen tántorgott most már örökké, szája örökre úgy maradt az utolsó kiáltásra nyílván, szeme emberfeletti módon kitágult végső szépségében.

A pénztárosnő régen hazaballagott. Most nyilván szobácskájában, vetett ágya körül tett-vett, mely mint egy csónak várt rá, hogy az álom sötét lagúnáiba, az álombéli élmények és kalandok szövevényeibe vigye. Aki a fülkében ült, csak a pénztárosnő porhüvelyé volt, csalóka kísértet csupán, mely bágyadt, rikítóan kifestett szemekkel bámul a fény ürességébe, bambán pislog, hogy pilláiról lerázza a villanyfényből szakadatlanul permetező álom arany hímporát. Néha sápadtan rámosolygott a tűzoltóórmesterre, aki önnön valóságától régen elhagyatva a falnak támaszkodva állt, örökre mozdulatlanul, fényes sisakban, vállrojtjai, ezüst zsinórjai és kitüntetései meddő pompájában. A távolból üvegajtó csörömpölt a motor ritmusára, ez az ajtó a késő júliusi éjszakába vezetett, de a villanycsillár visszfénye megvakította az üveget, tagadta az éjszakát, amennyire tudta, megtoldotta a biztos kikötő illúzióját, melyet nem fenyegetnek a hatalmas éjszaka elemei. A váróterem varázsa végül el kellett, hogy tűnjék, az üvegajtó kinyílt, a vörös függöny föllebbent az éj leheletétől, s e fuvallat hirtelen mindent elöntött.

Érzitek-e a kaland titkos, mély értelmét, mikor a vézna és sápadt maturandus az üvegajtón át, egyes-egyedül, a biztos kikötőből a végtelen júliusi éjbe hatol: legyőzi-e valaha a végtelen éj fekete mocsarait, lépjait és szakadékait, partot ér-e egy hajnalon valami biztos kikötőben? Hány évtizeden át fog tartani ez a fekete odüsszeia?

Senki sem írta még meg a júliusi éj topográfiáját. A belső kozmosz földrajzából ezek a lapok hiányoznak.

Júliusi éj! Mihez hasonlítható, hogyan írható le? Hasonlítsam egy hatalmas fekete rózsa belsejéhez, amely ezernyi bársonyos szírom százszoros álmaival főd be minket? Az éjszakai szél a legmélyéig szétfújja pelyhességét, s az illatos mélységben a csillagok pillantásával nézünk farkasszemet.

Vagy hasonlítsam félig csukott szemhéjünk fekete égboltjához, amely tele van szállongó porral, a csillagok, rakéták és üstökösök fehér mákszemeivel?

Vagy talán éjjeli vonatra hasonlít, amely hosszú, mint a világ, s végtelen fekete alagútban halad előre? A júliusi éjben menni annyi, mint nagy nehezen vagonról vagonra vergődni az álmos utasok között, szűk folyosókon, fülledt szakaszokon át a keresztuzatban.

Júliusi éj! A szürkület titokzatos fluiduma, a sötétség élő, éber és változó anyaga, amely fáradhatatlanul formál valamit a káoszból, s ezt a formát azonnal el is veti! Fekete matéria, mely az álmos vándor köré barlangot, boltívet, üreget, fülkét emel! Mint tolakodó szószátyár kíséri a magányos vándort, bezárja saját látomásai körébe, fáradhatatlanul kiagyal, félrebeszél, fantáziál – csillagos messzeségekkel, fehér tejutakkal, végtelen kolosszeumok és fórumok útvesztőjével kápráztatja el. Az éj levegője, ez a fekete Próteusz, játékból bársonyos sűrűsödéseket, jázminillatpázmákat, ózonzuhatagokat, kupolaként a végtelenbe növvő váratlan, levegőtlen csendet teremt, a sötétség iszonyú fürtjeit, melyek fekete nedűtől duzzadnak. Átfurakszom e szűk fülkéken, meghajtom fejem az alacsonyan függő boltívek és bolthajtások alatt, s íme, hirtelen leomlik a mennyezet egy pillanatra, csillagos sóhajjal megnyílik a végtelen kupola, hogy rögtön újra szűk falak, átjárók és fülkék közé vezessen. Ebben a lélegzet-visszafojtott szélárnyékban, a sötétség öblein ott lebegnek még az éji vándorok beszélgetésének foszlányai, a plakátfeliratok töredékei, a nevetés elveszett taktusai, a suttogás pázsmái, melyeket az éji fuvallat még nem oszlatott szét. Néha mintha szűk szobába zárna az éjszaka, amelynek nincs kijárata. Álmoság vesz erőt rajtam, nem tudom, hogy lábaim járnak-e még, vagy már régen az éjszaka e hotelszobájában nyugszom. De íme, érzem az időben eltűnt illatos szájak bársonyos, forró csókját, zsaluk nyílnak, ugrásra emelve a lábam átlépek az ablak mellvédjén, és továbbvándorolok a hullócsillagok parabolái alatt. Az éj labirintusából két vándor lép elő. Tereferélnek, a beszélgetés hosszú, reménytelen varkocsát húzzák elő a sötétből. Egyikük esernyője egyhangúan

kopog a kövezeten (ilyen ernyőt szoktak csillag- és meteoresőben hordani), támolyognak, mintha részegek lennének, nagy fejükön domború keménykalap. Máskor egy pillanatra megállít egy fekete, kancsal szem cinkos pillantása s egy göcsörtös, nagy, csontos kéz, szarvasagancs-markolatú botra támaszkodva biceg át az éjszakán (ilyen botokba szoktak hosszú, vékony tőröket rejteni).

A város végén aztán megunja az éj e játékot, eldobja fátylát, felfedi igazi és örök arcát. Már nem falaz be minket hallucinációk és lázálmok csalóka labirintusába, hanem megnyitja előttünk csillagos örökkévalóságát. Az égbolt a végtelenbe nő, a csillagzatok lángolva pompáznak örökös helyükön, mágikus figurákat rajzolnak az égre, mintha ijesztő hallgatásukkal valami végső dolgot akarnának megjósolni, kinyilatkoztatni. E távoli világok csillanásaiból békabrekegés hallik, a csillagok ezüst zaja. A júliusi ég hangtalanul szórja a meteorok mákszemeit, amelyek csöndesen beleivódnak a mindenségbe.

Valamikor éjjel – a csillagképek örök álmukat aludták az égen – újra az utcánkban találtam magamat. Torkolata fölött egy csillag állott, s idegen illatot árasztott. A léghuzat úgy áradt keresztül rajta, mint a sötét folyosón, mikor kinyitottam a ház kapuját. Az ebédlőben még világos volt, négy gyertya kormozott a bronzkandeláberen. Sógorom még nem volt otthon. Mióta nővérem elutazott, le-lekészte a vacsorát, késő éjjel járt haza. Álmomból fölriadva nemegyszer láttam, amint tompa és elmélázó tekintettel vetkezik. Azután eloltotta a gyertyát, mezítelenre vetkőzött, és sokáig ébren feküdt a hideg ágyon. Időbe telt, míg rászállt a nyugtalan félálom, amely lassanként elernyesztette hatalmas testét. Még dörmögött valamit, fújtatott, nehezen lélegzett, rángott valami teher alatt, amely a mellét nyomta. Megtörtént, hogy hirtelen csöndes, száraz zokogásban tört ki. Riadtan kérdeztem a sötétben: – Mi van veled, Karol? – De ő akkor már tovatűnt nehéz álombéli útján, gyötörődve kapaszkodott felfelé a horkolás hegyének kaptatóján.

A nyitott ablakon keresztül lassú szívdobbanásokkal lélegzett az éjszaka. Nagy, formátlan tömegében hideg, illatos fluidum áramlott, sötét rögeiben ellankadtak az eresztékek, szivárogtak a szagok szűk patakocskái. A sötétség holt anyaga szabadulást keresett a lelkesen felszálló jázminillatban, de az amorf tömeg az éjszaka mélyén továbbra is mozdulatlanul, holtan feküdt.

A szomszéd szobába nyíló ajtó alatt aranyhúr világított, mely zengő volt és gyöngéd, akár a csecsemő álma, aki ott nyűgösködött a bölcsőben. Becé-

zó gügyögés hallatszott át, a dajka és a gyermek idillje, az első szerelemé, a szerelmes szenvedése és duzzogása, mely körül az éjszaka démonai tolongtak, ők sűrűsödtek az ablakon túli sötétségben, mert csábította őket az élet apró, meleg szikrája, amely odabenn parázlott.

A másik oldalon sötét és üres szoba volt a mienk mellett, amögött meg a szüleim hálószobája. Ha hegyeztem a fülemet, hallottam, hogy az álom keblén pihenő apám átadja magát a légben csapongó eksztázisnak, egész lénye e távoli repülésnek szentelődik. Zengő és távoli horkolása az álom ismeretlen ösvényein járó vándorút eseményeiről beszélt.

A lelkek így léptek be lassan a fekete apohéliumba, az élet árnyas felébe, amelynek formáit senki élő nem látta még. Úgy feküdtek, mint a holtak, rettetően hörögtek és sírtak, míg a fekete homály halálos ólomként nyomta a lelküket. És amikor elhagyták végre a fekete Nadírt, a lélek legmélyebb Orcusát, mikor halálos verítékben átharcolták magukat csodaszép földfokain, tüdejük fújtatója ismét más melódiától duzzadt, lelkes horkolással nőtt a hajnal felé.

Süket, vastag sötétség nyomta a földet, kolosszusai holtan feküdtek, mint fekete, alélt állatok, kilógó nyelvvel, erőtlen pofájukból kicsorgó nyállal. De a sötétség más illata, más színe már a távolról érkező hajnalt jövendölte. Az új nap mérgezett erjedésétől felduzzadt a sötétség, s mintha élesztő volna benne, fantasztikus tészta kelt belőle, a téboly alakzataival burjánzott, kifolyt minden vályúból és teknőből, egyre erjedt, pánikszerűen, hogy a hajnal rajta ne kapja zabolátlan termékenységén, és oda ne szögezze örökre a beteg burjánokhoz, az ősnemzés förtelmes gyermekeihez, akik az éj dagasztóteknőjéből nőttek ki, mint a gyerekkádak párájában fürdő démonok. Ez az a pillanat, amikor a legjózanabb, legéberebb fejre is hirtelen az álom homálya csöppen. A betegek, a nagyon szomorúak és meghasonlott lelkűek ilyenkor egy pillanatra megkönnyebbülnek. Ki tudja, meddig tart az a perc, míg az éj függönyt bocsát arra, ami a mélyében történik, de ez a rövid szünet épp elég arra, hogy a színpadkép megváltozzék, a hatalmas eszköztár eltűnjék, az éj nagy előadása befejeződjék minden sötét és fantasztikus pompájával együtt. Riadtan ébredsz, az az érzésed, hogy lekéstél valamiről, és valóban látod a horizonton a virradat fénylő sávját és a föld feketén körvonala-zódó tömegét.

Apám tűzoltó lesz

Október első napjaiban tértem haza anyámmal a nyaralóhelyről, mely a szomszéd tartományban feküdt, az erdőborította, ezer meg ezer patak forráscsobogásától átítatott Słotwinka-medencében. Fülünkben még őriztük az égerfa-ligetek madárcsicsergéssel átszótt zizegését, míg a hatalmas, vén határon robogtunk, melyet az óriási kas sötét, terjedelmes fogadóvá terebélyesített, szorongva sok cókánk között a bársonnyal bélelt, mély alkóvban, s ablakunkon laponként hullottak be a táj színes képei, mintha valaki lassan keverne egy kártyacsomagot egyik kezéből a másikba.

Estére egy szélfújta fennsíkra értünk, az ország ámuló, nagy útkereszteződésére. Föléje mély és ihletett égboltozat feszült, mely színes szélrózsa-ként forgott a zeniten. Itt volt az ország legtávolabbi vámsorompója, az utolsó kanyar, melyen túl az ősz tágas és kései tájképe tárult fel alatt. Itt volt a határ, és itt állt az elmosódott feliratú és mohos határoszlop, állt és muzsikált a szélben. A landauer vaskos abroncsai megcsikordultak és bele-süllyedtek a homokba, a csevegő, villanó küllők elhallgattak, csak a hatalmas kas döngött tompán, lobogott sötéten az útelágazás keresztstelében, mint egy bárka, mely megfeneklett a pusztaságban.

Anyám megfizette az útvámot, a sorompó gémje csikorogva fölemelkedett, s batárunk nehézkesen berobogott az őszbe.

Berobogtunk az óriási síkság hervadt unalmába, a fakó és sápadt szélfúvásba, mely feltárta itt a maga andalító és émelyítő végtelenségét a sárga messzeség felett. Valamilyen kései és óriási örökkévalóság kelt fel és fújt a színevesztett távolból.

Úgy váltakoztak a táj megsárgult lapjai, mint amikor egy öreg könyvet lapoz az ember: egyre halványabbak voltak, és egyre erőtlenebbek, mintha valamilyen nagy, szélfújta ürességbe torkollnának. S ha már egyszer behajtottunk, magunk mögött hagyva időt és valóságot, ebbe a szélfújta semmiségbe, ebbe a sárga nirvánába, örökre ott is maradhattunk volna – ebben a tájban, ebben a meleg, meddő szélfúvásban – egy mozdulatlan, nagy kerekű delizsánsz, megrekedve a felhők közt az ég pergamenjén, ódon illusztráció, elfeledett fametszet egy széthulló, ósdi regényben – ekkor azonban a kocsis

maradék erejével megrántotta a gyeplőt, kilendítette a batárt a szelek édes letargiájából, s befordult az erdőbe.

Behajtottunk a sűrű és száraz pihe-puhaságba, a dohányszínű hervadásba. Legott kies barnaság vett körül bennünket, akár egy *Trabucos*-dobozban. Ebben a cédrus-félhomályban fatörzsek vonultak el mellettünk, s oly szárazak és illatosak voltak, mint a szivarok. Robogtunk, és az erdő egyre sötétebb lett, és egyre zamatosabban dohányszagú, míg végül körülzárt bennünket, akár egy gordonka száraz teste, melyet tompán hangol a szél. A kocsisnak nem volt gyufája, nem tudta meggyújtani a lámpást. A lovak szuszogtak, s a sötétben ösztönösen találták meg az utat. A küllők kerepelése lassúdott és elcsendesedett, a kerekek abroncsa lágyan forgott az illatos túleveltakarón. Anyám elaludt. Az idő szabálytalanul folyt, különös csomókat, rövidítéseket alkotva a maga folyásában. A sötétség áthatolhatatlan volt, a kas fölött még zúgott az erdő száraz moraja, mikor a talaj hirtelen kemény utcakövezetté göröngyösödött a lovak patája alatt, a kocsi megfordult egy helyben, és megállt. Olyan közel állt meg a falhoz, hogy szinte súrolta. A batár ajtajával szemben anyám kitapogatta a ház kapuját. A kocsis kirakosgatta a batyukat.

Hatalmas, szerteágazó pitvarba léptünk. Sötét volt itt, és meghitt melegség, akár egy öreg, üres pékségben hajnaltájban, mikor már kialudt a kemence, vagy egy fürdőben késő éjjel, mikor az elhagyott kádak és csöbrök lassan hűlnek a sötétben, a cseppek csepegésével mért csendben. A tücsök türelmesen fejtegette a sötétből a fény csalóka varrásait, e halovány fércöléseket, melyektől nem lett világosabb. Tapogatózva találtuk meg a lépcsőt.

Mikor elértük a pihenő csikorgó pallóját a lépcső kanyarulatában, anyám így szólt: – Ébredj fel, Józef, leesel a lábadról, már csak néhány lépcső van hátra. – De én az álmoságtól öntudatlanul, erősebben bújtam hozzá, s végképp elaludtam.

Hiába tudakoltam, soha nem tudtam meg anyámtól később, mennyi volt a valóság abból, amit lehunyt szemhéjamon át láttam azon az éjszakán, mély álomtól leigázva, újra meg újra süket eszméletlenségbe merülve, s mennyi volt az én képzeletem terméke.

Valamilyen nagy leszámolás ment végbe apám, anyám és Adela, e Jelenet protagonistája között, elvi természetű leszámolás, miként ma sejtem. Ha hasztalan próbálom folyvást kisikló értelmét kitalálni, bizonyára az én emlékezetem hézagai a hibásak benne, az álom vak foltjai, melyeket sejtések-

kel, behelyettesítéssel, feltételezéssel próbálok kitölteni. Magam tehetetlenül és öntudatlanul, újra meg újra visszaúsztam a süket tudatlanságba, miközben beesett szemhéjamra leereszkedett a nyitott ablakban kifeszülő csillagos éjszaka fuvalma. Tiszta lüktetéssel lélegzett az ég, s hirtelen félredobva a csillagok áttetsző függönyét, a magasból belenézett vén és örök ábrázatával az én álmomba. Egy távoli csillag sugara, fennakadva pilláimon, ezüsten ömlött el szemem vak fehérjén, s szemhéjam résén át láttam a szobát az aranyos vonalak és cikcakkok szövevényébe bonyolódott gyertya fényében.

Különben az is lehet, hogy ez a jelenet valamikor máskor játszódott le. Sok minden arra mutat, hogy csupán jóval később voltam tanúja, mikor valamelyik nap a bolt bezárása után hazatértünk anyámmal és a segédekkel.

A lakás küszöbén anyám bámuló, elragadtatott kiáltásban tört ki, s a segédek elkápráztatva némultak el. A szoba közepén egy nagyszerű sárgaréz-lovag állott, valóságos Szent György, hatalmassá terebélyesedve mellvértjében, aranypajzsos karpántjaiban, csiszolt aranylemezekből álló, csengőbongó páncélzatában. Csodálkozva, örvendezve ismertem fel a nehéz preto-riánus sisak alól előmeredő bajuszlól és berzenkedő szakálláról apámat. A páncél hullámzott viharzó keblén, a sárgaréz gyűrűk úgy lélegeztek réseikkel, mint egy óriási féreg teste. Fegyverzetétől óriásira növe, az arany lemezek fényében az égi seregek fővezéréhez volt hasonlatos.

– Sajnos, Adela – mondta apám –, soha nem tanúsítottál megértést a magasabb rendű dolgok iránt. Mindig és mindenütt keresztezted cselekedeteimet esztelen dühkitöréseiddel. De most, talpig vasban, fittyet hányok csiklandozásodnak, mellyel kétségbeesésbe kergettél védtelenségemben. Erőtlen dühöd nyelvedet ma szánalmas ékesszólásra ragadja, melyben a parlagi-ság és a bárdolatlanság ostobasággal keveredik. Hidd el nekem, csupán elszomorítasz, és sajnálkozást ébresztesz bennem. A képzelet nemes szárnyalása ismeretlen számodra, s ezért öntudatlan irigységgel gyűlölsz mindent, ami a közönségesség fölé emelkedik.

Adela határtalan lenézéssel mérte végig apámat, majd anyám felé fordulva, felháborodott hangon így szólt, az ingerültség önkéntelen könnyeit ontva: – Az egész szörpünket elviszi! Elhordja a házból az összes málnaszörpöt, a nagy demizsonokat, amiket együtt tettünk el a nyáron! Azokkal a semmirekellő szivattyúsokkal akarja megitatni. S ráadásul a pimaszságok áradatát zúdítja rám. – Adela kurtán felzokogott. – Tűzoltókapitány, a mi-

hasznák kapitánya! – kiáltott fel, gyűlölködő tekintettel méregetve apámat. – Minden teli van velük. Reggel, mikor le akarok menni süteményért, nem tudom kinyitni az ajtót. Természetesen két tűzoltó aludt a küszöbön, és eltorlaszolta a kijáratot. A lépcső minden fokán ott fekszik egy-egy rézsisa-kos, és alszik. Betolakodnak a konyhába, bedugják azt a sárgaréz konzervdobozba szorított nyúlpopfájukat az ajtó résén, csettintgetnek két ujjal, mint az iskolás fiúk, és nyüszítve könyörögnek: „Cukrot, cukrot...” Kitépik a kezemből a vödröt és rohannak vízért, táncolnak körülöttem. törleszkednek, szinte farkukat csóválják. Közben időről időre pislantanak a vörös szemhéjukkal, s undorítóan nyalogatják a szájukat. Elég egy éles pillantást vetnem akármelyikükre, s máris vörös, szemérmetlen hússá dagad az arca, akár egy pulykáié. És ilyeneknek osztogatja a málnaszörpünket!...

– A te közönséges természeted – mondotta apám – mindent bemocskol, amihez csak hozzáér. Olyan képet festettél a tűz fiairól, mely sekélyes szellemre vall. Ami engem illet, egész rokonszenvem ezé a szerencsétlen szalamandra-nemzetségé, ezeké a szegény, kitagadott tüzes lényeké. Ott követte el ez az egykoron pompás nemzetség a hibát, hogy az emberek szolgálá-tába állott, eladta magát egy kanál nyomorúságos emberi eledelért az embe-reknek. S megvetéssel fizettek érte. A plebs vak ostobasága határtalan. Mélységes bukásba döntötték ezeket a finom lényeket, végső elposványoso-dásba süllyesztették. Csoda-e, ha nem ízlik nekik az a koszt, az a fád és par-lagias koszt, amit a városi iskola pedellusának a felesége főz, közös kondér-ban, nekik és a városi foglyoknak? Szájpadlásuk, a tüzes lelkek finom és zseniális szájpadlása, nemes és sötét balzsamokra, színes és zamatos fluidu-mokra vágyik. Ezért a mai ünnepi éjszakán, mikor ott ülünk majd ünnepé-lyesen a városi Stauropigia nagytermében, fehérén megtérített asztalok kö-rül, abban a teremben, melynek magas, káprázatosan kivilágított ablakai ki-vetik lényüket az őszi éjszaka mélyébe, s körös-körül ezer meg ezer szipor-kázó fényforrás népesíti be sugarával a várost, mindegyikünk a tűz fiaira jellemző kegyelettel és ingyenc szakértelemmel mártogatja majd zsemlyéjét a málnaszörpös serlegbe, s lassan kortyolgatja e nemes és sűrű folyadékot. Így felfrissül a legbenső tűzoltó-lényeg, regenerálódik a színek gazdagsága, amit tűzijátékok, rakéták és bengálitüzek alakjában lövell ki magából ez a nép. Lelkem csordultig telik könyörülettel büntelen nyomorúságuk, érdem-telen lefokozásuk láttán. Csupán azért fogadtam el kezükből a kapitányi szablyát, mert reményem, hogy sikerül hanyatlásából fölemelnem ezt a tör-

zset, kivezetnem megalázottságából, s kibontani felette egy új eszme lobo-
góját.

– Egészen megváltoztál, Jakub – mondta anyám –, nagyszerű vagy. Csak nem még el éjszakára hazulról? Ne felejtsd el, hogy hazatérésem óta nem volt alkalmunk jól kibeszélgetni magunkat. Ami pedig a szivattyúsokat illeti – fordult Adelához –, az igazat megvallva azt hiszem, valami elfogultság sarkall téged ellenük. Kedves fiúk voltaképpen, bár nagy mihasznák. Mindig élvezettel legeltetem a szemem ezeken a karcsú ifjakon, csinos mundérjukon, mely a kelleténél kissé szorosabban simul a derekukra. Sok természetes elegancia van bennük, s megható az a buzgóság és lelkesedés, mellyel minden pillanatban készek a hölgyek szolgálatára állani. Valahányszor kiesik az utcán a kezemből a napernyő, vagy kibomlik a cipőm szalagja, mindig odaszalad valamelyikük, izgatottan és szolgálatkészen. Nincs szívem teljesületlenül hagyni forró vágyukat, azért mindig türelmesen megvárom, míg odafutnak és kiségitenek, s ez szemmel láthatólag nagyon boldoggá teszi őket. Mikor a hős, lovagi kötelességének teljesítése után, visszahúzódik, nyomban körülveszik a kollégái, s élénken megtárgyalják vele a nagy eseményt, miközben ő arcjátéka segítségével reprodukálja, hogyan folyt le az egész. A te helyedben szívesen igénybe venném gáláns szolgálataikat.

– Véleményem szerint ingyenélők – szólt az öregebbik segéd, Teodor. – Hiszen nem engedjük őket tüzet oltani, a gyerekes felelőtlenségük miatt. Ha csak azt nézzük, milyen irigyen bámulják a fiúk szórakozását, amikor gombokat dobálnak a falra, már ebből is felmérhetjük nyúleszük érettségének fokát. Ha féktelen játék tomboló zaja hallatszik be az utcáról, majdnem bizonyosak lehetünk benne, hogy az ablakon kinézve a fiúk csapatában megpillantjuk ezeket a nagy mamlaszokat is, amint izgatottan és kifulladásra, szinte magukon kívül vannak a szilaj kergetőzéstől. A tűz láttára őrjöngenek örömeikben, tapsolnak és táncolnak, mint a vadak. Nem, nem lehet őket oltásra használni. Arra a kéményseprőket meg a városi rendőrséget használjuk. Csak a multságok és a népünnepélyek maradnak hátra, melyeken nélkülözhetetlenek. Például ősszel, amikor a Capitolium ostromát játssza a nép a hajnali sötétségben, karthágóiaknak öltöznek, és pokoli lármával szállják meg a Baziliánus-dombot. S közben kórusban éneklük, hogy „*Hannibal, Hannibal ante portas*”.

Ősz vége felé pedig lusták lesznek és álmosak, elaluszunk állító helyükben, s mire leesik az első hó, mutatóba sem látni belőlük egyet sem. Egy

öreg kályhás mesélte nekem, hogy kályhatisztításkor akadnak rájuk a kéménylyukban: ott gunnyasztnak, a falhoz tapadva, mozdulatlanul, mint a pillangó bábja, skarlát uniformisukban és csillogó sisakjukban. Úgy alusznak állva, málnaszörptől ittasan, s csupa ragadós édesség és tűz a bensejük. Olyankor kihúzzák őket a fülüknél fogva, és elcipelik a kaszárnyába álomtól részeg és öntudatlan állapotban, az őszi reggelek első fagytól tarkálló utcáin át, s miközben az utcai csőcselék kavicsokat dobál utánuk, ők röstellkedve mosolyognak a maguk büntudatos és rossz lelkiismeretű mosolyával, s tántorognak, mint a részegek.

– Akárhogy is van – szolt Adela –, a szörpöt nem adom oda nekik. Nem azért rontottam az arcbőrömet a tűzhelynél befőzéskor, hogy ezek a semmi-rekellők igyák meg.

Válasz helyett apám szájához emelte sípját, s egy éleset füttyentett. Mint ha a kulcslyukon át hallgatóztak volna, nyomban berontott négy karcsú ifjú, s felsorakoztak a falnál. Sisakjuk fényességétől felragyogott a szoba, s ők vigyázzállásban várták a parancsot: napbarnított arcuk sötétlett világos sisakjuk alatt. Apám jeladására ketten megragadták kétfelől a nádfonatos, bíborszín folyadékkal telt demizsont, s mielőtt Adela megakadályozhatta volna, már le is szaladtak dobogva a lépcsőn, nagybecsű zsákmányukkal egyetemben. A másik kettő katonai tisztelgéssel búcsúzott, majd eltávozott amazok után.

Egy pillanatig úgy tűnt, hogy Adela mindjárt beszámíthatatlan cselekedetre ragadtatja magát, oly ádáz tüzet szórt szép szeme. De apám nem várta be haragjának kitörését. Egy ugrással az ablakpárkányon termett, s kitérte karjait. Utánafutottunk. A fényekkel sűrűn teleszórt piactéren nyüzsgött a tarka tömeg. Házunk előtt nyolc tűzoltó tartott körben kifeszítve egy nagy vitorlavásznat. Apám még egyszer megfordult, s páncélzatának pazar pompáját felénk villogtatva, szóltanul szalutált, azután kitérte karral, ragyogón, mint egy meteor, kiugrott az ezer fénnel lángoló éjszakába. Olyan gyönyörű volt ez a látvány, hogy mindnyájan elragadtatva tapsoltunk. Még Adela is, megfélekedve sérelméről, megtapsolta ezt a nagyszerű eleganciával véghezvitt ugrást. Közben apám rugalmasan leszökött a lepedőről, megrázta a csörgő-börgő bádoglemezeket, s az osztag elé állt, mely párokra szakadva hosszú sorba fejlődött menetelés közben, s lassan eltávolodott a tömeg sötét sorfala közt, sisakjai sárgaréz konzervdobozait csillogtatva.

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

Másodősz

A sokféle

tudományos munkából, melyre apám a nyugalom és a belső megbékélés ritka pillanataiban, a kudarcok és katasztrófák csapásai között vállalkozott, szívéhez legközelebb az összehasonlító meteorológia tanulmányozása állott, különösképp vidékünk sajátos éghajlatáé, mely bővelkedett a maga nemében egyedülálló ritkaságokban. Valójában ő, az apám alapozta meg az éghajlati formációk tudományos elemzését. *Az ősz általános rendszertanának vázolata* című munkájában egyszer s mindenkorra tisztázta ennek az évszaknak a lényegét, mely a mi vidékünk éghajlata alatt hosszúra nyúlik, élősdigyanánt burjánzó, szerteágazó formával egészül ki, és „kínai nyárként” emlegetve színpompás teleink legmélyéig eltart. Mit mondjak? Apám tisztázta elsőként e kései formáció másodlagos, származék jellegét. E jelenség nem más, mondotta, mint a klíma egyféle mérgezettsége, amit a múzeumainkban összezsúfolt, túlrejt és elfajult barokk művészet miazmái okoznak. Kiútatlan bezártságában a feledésben és unalomban oszladozó muzeális művészet megcukrosodik, akár a régi befőtt, túlrejtíti éghajlatunkat, és ez váltja ki a szépséges, maláriás lázakat, a színpompás delíriumokat, melyekben elhúzó-dó őszünk agonizál. Mert a szépség betegség, tanította apám, egyfajta rejtélyes fertőzés borzongása, a bomlás sötét ígérete, mely a tökély mélyéből fakad, s melyet a tökély boldog fellélegzéssel fogad.

Néhány

tárgyszerű megjegyzés hadd szolgálja e helyt ennek az ügynek jobb megértését...

Kezdetre a tizennyolcadik századba nyúlik vissza, és a baziliánusok bámulatra méltó gyűjtőszennvedélyéhez kötődik, akik megajándékozva a várost ezzel az élősdigyanattal, fölös és meddő kiadásokkal terhelték meg a város büdzséjét.

Miután fillérekért megvette az elszegényedett rendtől a gyűjteményt, a kincstár hosszú évekig nagylelkűen apadt e királyi rezidenciához méltó műpártolástól.

Hanem a városatyák következő nemzedéke, mely gyakorlatiasabb volt és szem előtt tartotta a gazdasági szempontokat, azt követően, hogy eredménytelenül tárgyalt a főhercegi gyűjtemények kuratóriumával, melynek a múzeumot eladni igyekezett – bezárta az épületet, az igazgatást felszámolta, s élete végéig járandósággal látta el a gyűjtemény utolsó órét. E tárgyalások során a szakértők minden kétséget kizáróan megállapították, hogy a gyűjtemény értékét a lokálpatrióták túlbecsülték. Dicséretre méltó hevíkben a derék baziliánus atyák igen sok hamisítványt szereztek be. Olyan festmény, amely elsőrangú művésztől származott volna, egy sem volt a múzeum tulajdonában, ezzel szemben egész kollektívák sorakoztak a harmad- és negyedrendű mesterektől, egész provinciális iskolák, a művészettörténetnek csak a szakemberek által ismert, elfeledett zsákutcái.

Különös dolog:

a derék szerzetesek a militáris témában lelték kedvüket, a festmények java-része csatakép volt. Perzselt arany homály sötétlett e kortól málladozó vász-nakon, melyeken gálya- és karavellaflották, hajdani elfeledett ármádiák kor-hadtak a kijárat nélküli öblökben, duzzadó vitorláikon ringatva a rég eltűnt respublikák fenségét. A füstös és megsötétedett lakk alatt lovas ütközetek alig kivehető

körvonalai rémlettek. A felperzselt hadjáratok pusztaságában, a sötét és tra-gikus égbolt alatt fenyegető csöndben, kétoldalt a tüzéségi tűz burjánzó gombáival és virágaival körülfogva, görnyedten vonult a lovasság.

A nápolyi

iskola festményein végeszakadatlan vénül a délután, mely barna és füstös, mintha sötét butélián át néznénk. Úgy rémlik, az enyésző tájképeken, akár a kozmikus katasztrófák előestéjén, szemünk láttára huny ki a homályos nap. És ezért olyan fakó az arany halaskofák mosolya és mozdulata, ahogy mes-terként kellemmel árulják halfüzéreiket a vándorkomédiásoknak. E világ

már mindenestül rég elítéltetett, rég feledésbe merült. Innen az utolsó gesztus végtelen édessége, a gesztusé, mely egyes-egyedül még él – önnönmagának is idegenül és elveszetten, mindig újra ismételten, immár változatlanul.

És még odébb,

a táj mélyében, melyet mókamesterek, harlekinek és kalitkás madarászok gondtalan sokasága népesít be, e komolytalan és valótlan tájban apró török lányok deszkára terített mézes lepényt tapogatnak puha tenyerükkel, két nápolyi kalapos legényke lármázó galambokkal teli kosarat visz a rúdon, amely enyhén meghajlik a burukkoló, szárnyas teher alatt. És még mélyebben, már az est peremén, az utolsó darabka földön, ahol a nemlét ködarany határán hervadó akantusznyaláb reszket – még most is tart a kártyaparti s az utolsó emberi tét a közelgő, nagy éjszaka előtt.

A hajdanvolt

szépség e lomtára az unalomtól terhes esztendőök nyomása alatt fájdalmas desztillációnak vettetett alá.

– El tudjátok

képzelné – kérdezte apám – ennek az elítélt szépségnek a kétségbeesését, a nappalait és éjszakáit? Folyvást újabb és újabb képzelt licitálásokra vetemedik, színlelt kiárúsításokat, zajos és népes aukciókat rendez, tűzbe jön a vakmerő kockáztatástól, játszik a tőzsdén, tékozló mozdulattal pazarol, szórja a gazdagságát, aztán kijózanodva rájön, hogy mindez hiábavaló, hogy így sem törhet ki az önmagára utalt tökély zárt köréből, és nem enyhíthet a fájdalmas bőségen. Nincs azon semmi csodáltnivaló, hogy a szépség e türelmetlensége, e tanácstalansága végül az égboltunkra tükröződött, pírként gyulladt ki látóhatárunk fölött, légköri szemfényvesztéssé fajzott, hatalmas és fantasztikus felhőgomolyokká, melyeket én másodőszünknek, álőszünknek nevezek.

Vidékünk e másodősze nem egyéb, mint beteg délibáb, melyet a múzeumainkba bezárt, haldokló szépség sugároz az égboltunkra. Költészetet hazudó

nagy vándorszínház ez az ősz, gigantikus színes hagyma, mely szirmot szirmra bontva mind újabb panorámát kínál. A szívéig sohasem jutunk el. Minden kulissza mögött, midőn suhogva felemelkedik és összegöngyölködik, új és ragyogó hátsó díszlet bukkan fel, mely kis ideig eleven és valóságos, mígnem kihunyva leleplezi papírtermészetét. És minden távlat festett, és minden panoráma kartonlemezből van, és csak a szag valódi, a hervadó kulisszák szaga, az arcfestékekkel és tömjénnel teli nagy ruhataré. Meg a díszletek éktelen összevisszasága és kavarodása alkonyatkor, a ledobált kosztümmök romhalmaza, melyben mint zörgő, fonnyadó lombban gázol vég nélkül a szag. Nagy a fejetlenség, mindenki a függöny zsinórját cibálja, és az ég, a tágas őszi ég díszletcafatokban lóg, és visszhangzik a csigák nyikorgásától. És az a lázas kapkodás, az a kifulladás és kései karnevál, a hajnali báltermek pánikja, az igazi köntösüket nem találó álarcosok bábeli tornya!

Ősz, ősz, az

esztendő alexandriai szakasza, mely a keringő nap háromszázhatvanöt napjának bölcsességét halmozza roppant könyvtáraiban. Ó, azok az aggkori virradatok, melyek sárgák, akár a pergamen, és mint öreg esték, oly édesek a bölcsességtől!

Azok a délelőttök, melyek furfangosan mosolyognak, mint az okos palimpszesztek, és rétegesek, akár a régi, elsárgult könyvek! Ó, őszi nap, vén huncut könyvtáros, aki vásott slafrokban kúszik a létrákon, és minden század és minden kultúra befőttyébe belekóstol! Neki minden táj bejárat egy régi románcba. Mily pompásan mulat, amikor kiereszti az ősi történetek hőseit, hogy a füstös és mézszínű mennybolt alatt, a fény ködös és bánatos, késői édességében sétáljanak! Miféle új kalandok várják Don Quijotét Soplicówban? Hogyan alakul Robinson élete szülőfalujába, Bolechówba való visszatérte után?

Fülledt,

rezzenetlen, esthajnalpírtól aranyló estéken apám részleteket olvasott fel nekünk kéziratából. A gondolatok elbűvölő szárnyalása olykor-olykor feledtette vele Adela fenyegető jelenlétét.

Jöttek a meleg

moldovai szelek, beköszöntött a végtelen sárga monotónia, az édes, meddő déli áramlás. Az ősz nem akart véget érni. Mint szappanbuborékok, a napok egyre szebbek és éteribbek lettek, és úgy tetszett, mindegyik a végsőkéig megneemesült, olyannyira, hogy tartamának minden perce szertelenül meghosszabbított, és már-már fájó csoda volt.

E mély és szép

napok csendjében észrevétlen változott a lombok matériája, mígnem egy napon a fák merőben anyagtalanná vált levelek szalmalángjában, polyva virágára, színes konfettipermetre emlékeztető könnyű pírban álltak – csodaszép pávák és főnixek, melyeknek csak meg kellett rázniuk magukat, meg kellett verdesniük szárnyukat, hogy levessék pompás, cigarettapapírnál is könnyebb, vedlő és immár haszontalan tollukat.

KÖRTVÉLYESSY

KLÁRA fordítása

Holtszezon

I

Öt órakor

reggel – egy korai napfénytől szikrázó reggelen – házunk már jó ideje a hajnal forró és csendes ragyogásában fürdött. Ebben az ünnepélyes órában – mialatt a szobákban a leeresztett rolók félhomályában még az alvók egyetértően összhangzó szuszogása bolyongott – kúszott be a ragyogás óvatlanul és nesztelenül a napban lángoló homlokzatba, a korai rekkenet csöndjébe, mintha a ház egész homlokzata édesen, bódultan lehunyt pillákkal lett volna kirakva, így, ennek az emelkedett órának a csendjét kihasználva szívódott fel üdvözülten szendergő arccal, a fénytől aléltan, alvó vonásaiban e feszült óra álmainak finom rezdüléseivel a hajnal első tüze. A ház előtti akácfák árnyéka szikrázva rezgett a forró szemhéjakon, s felületükön, akárha a zongorán, újra és újra elismételte a maga csillogó frázisát, melyet a szellő minduntalan letörölt – hasztalan próbált behatolni az aranyló álom mélyébe. A vászonrolók nyelték a reggeli tüzet, sötétbarnára sülve ájuldoztak a végtelen ragyogásban.

E korai órában

apám, nem lelve többé álomra, könyvekkel megrakodva lement a lépcsőn, hogy kinyissa a ház földszintjén levő boltot. Percekig mozdulatlanul állt a kapuban, lehunyt szemmel tűrve a nap tüzének heves ostromát. A ház nap-sütötte fala nyájasan vontá őt magába, a boldogan kiegyengetett, megsemmisülésig kisimult laposságába. Egy pillanatra a homlokzatba nőve apám lapos apává változott, és érezte, ahogy szétfeszített, remegő és meleg ujjai simán összefornak a fal arany stukatúrájával. (Hány apa nőtt be már így örökre a ház homlokzatába hajnali ötkor, amint az utolsó lépcsőfokról lelépett! Hány apa lett így örökre portása saját kapujának, féldombormű a fali fülkében, kezével a kilincsen, arcán csupa párhuzamos és áldott barázdával, melyen aztán szerelmetesen simít végig a fiú ujjá, az utolsó atyai nyomokat

keresve, a homlokzat egyetemes mosolyába immár örökre beolvadt nyomokat!) Hanem aztán akaratának végső

megfeszítésével apám elszakadt a faltól, visszanyerte harmadik dimenzióját, és újfent emberré válva megszabadította a bolt vasalt ajtaját a lakatoktól és vaspántoktól.

Ahogy nyitotta

a bolt súlyos, vasalt ajtószárnyát, a durcás sötétség lépésnyit hátrált a bejáratától, arasznyit a bolt mélyébe húzódott, ott letelepedett, és lustán elterpeszkedett. A járda még hús köveiből láthatatlanul párologott a hajnali üdeség, félénken ostromolta a küszöböt a levegő zsenge, rezgő fuvallatával. A bolt mélyében ott lapult a sok előző nap és éjszaka sötétsége a bontatlan szövetbálákban, rétegekbe rendezve, ott osont a sorfal mentén elnémítva, ott menetelt és vándorolt hangtalanul a mélybe, mígnem erőtlenül megállt a bolt szívében, a sötét raktárban, ahol immár el nem különülve és önmagával elteltten feloldódott a posztó süket, fantáziáló ősanyagában.

Apám elindult

a magas gyapjúszövet- meg kordbársony fal mentén, úgy simítva végig a bálák élet, mint női ruhák kivágását. Kezének érintésére lecsillapodtak a riadalomra, rendbontásra mindig kész vak törzsek sorai, megerősödtek

szövet-hierarchiájukban és rendjükben.

Apámnak a

boltunk az örök vesződéségek és gondok színtere volt. Két kezének e műve nem most – fellendülése idején – kezdte őt napról napra erőszakosabban szorongatni, nem most nőtt túl rajta fenyegetően és érthetetlenül. A bolt apámnak emberfeletti, erejét meghaladó, fennkölt és megfoghatatlan feladat volt.

Elborzasztotta a követelmények roppant sokasága. Rémulten révedt bele a feladat nagyságába, melynek az egyetlen kártyalapra tett egész életével nem

tudott megfelelni – s csüggedten figyelte a segédek könnyelműségét, üres, gondtalan derűlátásukat, tréfás és meggondolatlan csínyjeiket a nagy ügy margóján. Keserű

iróniával tanulmányozta a segédarcok galériáját, az arcokat, melyeket nem felhőzött semmi bánat, a homlokokat, melyeket gondolat sohasem ostromolt, kutatva nézett a szemek mélyébe, melyek ártatlan bizakodását a gyanú leghalványabb árnyéka sem homályosította el. Ugyan mit segíthetett rajta anyám a maga hűségével és önfeláldozásával? Egyszerű és derűs lelkét nem érte el a roppant ügy visszfénye. Őt nem arra teremtették, hogy hősi feladatokat vállaljon. Hát nem látta apám, ahogy anyám a háta mögött gyors pillantással szót ért a segédekkel, örülve minden óvatlan percnek, amikor részt vehet gyerekes bolondozásaikban?

A könnyelmű

gondtalanság e világától apám mind jobban elzárkózott, saját törvényének kemény regulájába menekült. A körös-körül terjedő léhaságtól elborzadva a nagy eszme magányos szolgálatába temetkezett. Soha nem lazított a megfeszített gyeplőn, sohasem engedte meg magának, hogy enyhítsen fegyelmén, hogy a kényelmesebb, könnyebb utat válassza. Ezt megtehetette Balanda és Tsa meg a szakma többi dilettánsa, akinek idegen volt a tökély éhe, a magas mesterségbeli tudás aszkézise. Apám fájdalommal figyelte a szakma hanyatlását. Vajon ki ismeri még a textilkereskedők mai nemzedékéből az egykori művészet hagyományait, ki tudja még például, hogy a szövetbálák oszlopának, melyet a kereskedőművészet szabályai szerint tornyoztak fel a szekrény polcán, a felülről lefelé sikló ujj alatt olyan hangsort kell hallatnia, mint a zongorabillentyűknek? Ki ismeri még a maiak közül a jegyzék-, memorandum- és levélváltás stílusának végső

refinériáit? Kit érint ma meg a kereskedelmi diplomáciának, a jó öreg iskola diplomáciájának a varázsa, az alkudozás feszültségtől terhes folyamata, kezdve a kérlelhetetlen merevségtől, zárkózott tartózkodástól a külhoni cég meghatalmazott képviselőjének megjelenésekor a lassú olvadáson át, amit a diplomata a lankadatlan igyekezetével és hízélgésével ér el, egészen a közös est-ebédig, melyet papírosban tálalnak az íróasztalra, bor kíséretében, me-

lyet a felszolgáló Adela farának csipkedése fűszerez, meg a pajzán és oldott diskurzus, ahogy az olyan uraknál szokás, akik tudják, mivel tartoznak a pillanatnak és a körülményeknek, s amely kölcsönösen előnyös üzlettel zárul?

E korareggeli,

forróságérlelő órák csendjében vélte apám meglelni a szerencsés és ihletett fortélyt, melyre szüksége volt, hogy befejezhesse levelét Christian Seipel és Fiainak (Gépi Fonoda és Szövöde). Éles visszavágás volt e levél a nevezett urak alaptalan követelésére, replika, mely pont a döntő mondatnál akadt el.

Stílusának itt

egy erős és szellemes csattanóig kellett volna felszárnyalnia, amely finom belső remegéssel járó elektromos érintkezést vált ki, s amely után a lendületesen és elegánsan fogalmazott, immár záró és végső fordulat stílusa csak apadhat. Apám érezte a csattanó alakját, amely napok óta kitért előle, már-már a kezében tartotta a váltig megfoghatatlant. Híján volt a szerencsés derű, a szerencsés lendület pillanatának, hogy rohammal vehesse az akadályt, amelyben minden alkalommal megbotlott. Újra és újra tiszta papírlapért nyúlt, hogy friss lendülettel lebírja az erőfeszítéseiből gúnyt űző nehézséget.

Eközben a

boltot lassan benépesítették a segédek. A korai forróságtól pirosan jöttek be, messze elkerülve apám íróasztalát, melyre, rossz lelkiismerettől gyötörten, ijedt pillantásokat vetettek.

Tele hibával

és gyengeséggel, magukon érezték elítélő némaságának súlyát, mely ellen semmit sem tudtak felhozni. Semmi sem tudta kibékíteni e gondjaiba temetkezett főnököt, a legnagyobb buzgósággal sem lehetett őt kiengesztelni, amint pápaszemét mérgesen villogtatva, egér gyanánt zizegve a papírokkal, skorpióként lapult az íróasztalánál. Ingerültsége úgy növekedett, meghatá-

rozhatatlan indulata úgy fokozódott, ahogy mind jobban és jobban erősödött a nap heve. A padlaton egy fénylő négyzet tüzelt. Fémes és csillogó legyek cikáztak villámlón a bolt bejáratában, kis időre megpihentek az ajtó spaletáján, mint ércüvegből fújt gömbök, melyeket a nap tüzes pipája, a reggel üveghutája pöffentett ki, tárt szárnyal leszálltak, tele lendülettel és frissességgel, és dühös cikcakkokban változtatták helyüket.

A bejárat

világos négyzetében a városliget távoli hársfái ájuldoztak a fényben, a messzi templom lélekharangja, mint távcső lencséjében, egészen közel panaszkodott ebben az áttetsző és rezgő levegőben. Izzottak az áthevült bádogtetők. A világ fölött a hőség hatalmas, arany burája feszült.

Apám

ingerültsége nőttön-nőtt. Fájdalmasan összekuporodva, a diarétól elgyengülve tanácstalanul nézelődött. Szája íze az örömnél is keserűbb volt.

A hőség

fokozódott, szította a legyek dühét, fényesítette a csillogó pontokat fémes potrohukon. A napsütötte négyzet elérte az íróasztalt, és a papírok apokaliptikusan fellángoltak. A fényözön ostromolta szem már nem tudta elviselni a ragyogás fehér egyöntetűségét. Vastag, fénytörő szemüvegével apám minden tárgyát bíbor szegéllyel, lilás-zöldes körvonallal lát, és kétségbeesés fogja el a robbanó színek anarchiájától, mely szikrázó orgiákat ülve tombol a világ fölött. Remeg a keze. Szájpadlása keserű és száraz, mint roham előtt. A ráncok réseiből leselkedő szempár figyelmesen követi a mélyben zajló események fejlődését.

II

Midőn déli

tizenkettőkor apám, már-már a téboly határán, a forróságtól tanácstalanul, oktalan felháborodástól remegve visszavonult a fenti szobákba, és az emelet padlata hol itt, hol ott roppant meg a csendben, ahogy leskelődve le-lekuporodott, a boltban a szünet és a fellélegzés ideje következett – ütött a déli szieszta órája.

A segédek

bukfencet vetettek a szövetbálákon, a polcokon posztósátrat vertek fel, felakasztott drapériákon hintáztak. Kibontották a süket bálákat, szabadjára eresztették a százszerosan összegöngyölt, bolyhos sötétséget. Az esztendők óta elfekvő, kiszabadult filcfelhő egy másik idő szagával árasztotta el a felső

régiókat, múlt napok illatával, melyek megszámlálhatatlan rétegben rakódtak türelmesen egymásra a hajdani hús őszök során. Vak molyok rajzoltak ki az elhomályosult levegőbe, az egész boltban toll- és gyapjúpihék keveredtek a sötétség pelyvájával, s a posztó és bársony e fekete tábora megtelt az appetúra sűrű, őszi szagával. Megtelepedve e tábor közepén a segédeknek huncutságon, csínytevésen járt az esze. Szorosan és fülig göngyölték egymást a sötét, hűvös posztóba, és így feküdtek sorban, üdvözült mozdulatlanságban a bálarakás tövében – eleven figurák, szövetműmiák, melyek megjátszott réműlettel forgatták szemüket merevségük fölött. Vagy hintáztatták, a plafonig dobálták egymást a szövet nagy, szétterített abroszában. A lepedő süket csattogása és a felkavart levegő hullámozása féktelen elragadtatást váltott ki belőlük. Úgy rémlett, az egész bolt felszállni készül, a posztók lelkesen felegyenesedtek, a segédek libbenő kabátszárnyal, akárha a próféták, röpke mennybemenetelre repültek a magasba. Anyám szemet hunyt e csínyek fölött, a szieszta óráinak oldottsága a legvásottabb kilengéseket is feledtette vele.

Nyaranta a

boltot vadul és hangtalanul benőtte a gaz. Az udvar felől, a raktár felől az egész ablak gyomtól és csalántól zöldellt, víz alatti villódzás járta át a fénylő levelektől, a hullámozó visszfényektől. A hosszú nyári napok félhomályában mint ódon zöld butélia fenekén döngtek benne gyógyíthatatlan melankóliájukban a legyek – beteg és torz példányok, s apám édes borán tenyészett, bolyhos emberkerülők siratták naphosszat végtelen, egyhangú eposzokban egész átkozott sorsukat. A bolti legyek e vad és meglepő mutációkra hajlamos, elfajult változata dúslakodott a különöc egyedekben, a vérfertőző

keresztezések gyümölcsében, túlfajzott lomha óriásokká degenerálódott, mély és gyászos hangú veteránok, szenvedéseinek druidái lettek belőle. Év vége felé aztán kikeltek a magányos utószülöttek, fajuk legsilányabb egyedei, nagy kék ganajbogarakra emlékeztettek, némák voltak már és hangjukvesztettek, szárnyuk csökött maradt, s míg szomorú életük bevégeztetett, vég nélkül járták az ablaküveget fáradhatatlan és kósza vándorútjaikon.

A ritkán

nyitogatott ajtót pókháló szőtte be. Anyám az íróasztal mögött aludt, két polc közé feszített szövet- függőágyon. A legyek gyötörte segédek fintorogva össze-összereztek, nyugtalanul hanykolódtak nyári álmukban. Eközben az udvaron burjánzott a gyom, a nap szilaj hevében a szemétdomb óriás csalánok és mályvák nemzedékeivel gyarapodott.

A napfény és némi

talajvíz találkozásából e darabka földön csípős gyomszubsztancia erjedt, zsémbes párlat, a klorofil mérgező származéka. Itt főtt a napban a lázas fermentum, itt burjánzott zsenge levélalakzatokká, többszörös, csipkézett meg ráncolt formációkká, ezerszer ismételve egyazon mintát, a levelekben rejtkező

egyazon ötletet. Hatalmába kerítve a pillanatot, a ragályos és lobogó elgondolás, a lángoló és vad ötlet terjedt, mint a tűz – a naptól kigyulladva zöld

pleonazmusok üres, itatóspapírízű fecsegése nőtt az ablak alatt, dudvás nyomorúság, mely olcsó ostobaságként szaporodott a százszorosára, silány papírtákolmány, mely egyre nagyobb, pihésen duzzadó, zizegő lapokkal tapétázta a raktár falait, tapéta tapéta hátán. A segédek arcukon lázkiütéssel ébredtek röpke álmukból. Furcsán felajzva keltek fel vackukról, tele lázas vállalkozó kedvvel, nagyzó hősöket idézve. Unalomtól nyűgözve himbálták testüket a magas polcokon, a lábuk dobolt, hasztalan lesték a napverte, üres piacteret bármilyen esemény reményében.

Ekkor történt,

hogyan egy vidéki atyafi, mezítlábas és hajlott, félénken pillogva befelé, tétován megállt a bolt ajtajában. Nem akármilyen alkalom volt ez az unatkozó segédeknek. Mint légy láttán a pókok, villámsebessen lekúsztak a létrákon, és a tüstént bekerített, ide-oda cibált és lökdösött, ezernyi kérdéssel elhalmozott atyafi szégyenlős mosollyal szaporán válaszolgatott a tolakodó faggatásra.

Vakargatta a fejét, heherészett, bizalmatlanul pislogott a nyájas ficsúrokra.

Szóval dohány kellene? De milyen? A legkiválóbb, borostyán-arany macedón? Nem?

Jó lesz az egyszerű pipadohány? Mahorka? Tessék, kérem, beljebb fáradni. Csak bátran. A hajbókoló segédek gyöngéden a bolt mélyébe taszigálták az atyafit, a falnál álló oldalpulthoz. Leon segéd a pult mögé állva igyekezett kinyitni a nemlétező fiókot. Nem! Ököllet kell nekimenni a pult potrohának, lendülettel, teljes erőből. A segédek biztatta atyafi ezt érzéssel tette, ádázul összpontosítva figyelmét. Végül, amikor ez sem segített, a pultra felmászva dobogott meztelen talpával, görnyedten és galambószén. Fuldokoltunk a nevetéstől.

Ekkor esett

meg a sajnálatos incidens, mely mindnyájunkat szomorúsággal és szégyenkezéssel töltött el. Egyikünk sem volt vétlen, még ha nem vezérelt is bennünket rosszindulat. Inkább a léhaságunk, a tisztelet és megértés hiánya

apám súlyos gondjai iránt, inkább a meggondolatlanságunk volt az, ami apám kiszámíthatatlan, túlzásokra hajlamos természetével megtoldva e csakugyan fatális következményekhez vezetett.

Miközben mi

félkörben állva a legjobban szórakoztunk, apám halkán beosont a boltba.

Nem vettük

észre, mikor jött be. Csak akkor figyeltünk föl rá, amikor hirtelen felfogta a dolgok összefüggését, és arcát az elszörnyedés vad paroxizmusa torzította el.

Anyám ijedten odaszaladt: – Mi lelt, Jakub? – kiáltotta lélekszakadva. Ré-
mült zavarában meg akarta dőngetni apám hátát, ahogy a fuldoklókét szo-
kás. De már késő volt. Apám dühödten felborzolódott, arca pillanatok alatt
az iszony szimmetrikus elemeire esett szét, szemlátomást feltartóztathatla-
nul bábosodott – a lesújtó vereség súlya alatt. Mire észbe kaptunk, hevesen
megrázkódott, felzümögött, és förtelmes, zúgó, bozontos, acélkék légy-
ként süvített el szemünk előtt, eszelős röptében neki-nekivágódva a bolt fa-
lainak.

Lelkünk mélyéig megrendülve hallgattuk a reményvesztett lamentálást, az
ékeesszólóan modulált tompa sirámot, mely le-fel sikamlott a megfejthet-
len fájdalom, a csillapíthatatlan szenvedés összes regiszterén a bolt sötét
mennyezete alatt.

Rémült

döbbenetben, a szomorú ténytől mélységesen megszégyenülve álltunk ott,
kerülve egymás tekintetét. Szívünk mélyén bizonyos megkönnyebbülést
éreztünk, hogy a kritikus pillanatban apám mégis talált kiutat a lesújtó meg-
szégyenülésből.

Csodáltuk megalkuvást nem tűrő hősiességét, amellyel gondolkodás nélkül
a kétségbeesés zsákutcájába vetette magát, ahonnan, úgy tetszett, nem volt

visszaút. Végül is apám e lépését *cum grano salis* illet értékelnünk. Inkább belső gesztus volt, szilaj és kétségbeesett tünetetés, mely mindamellett nem nélkülözte a valóság minimális adagját. Ne feledjük: az itt elmondottak javarészt a nyári eltévelyedések, a kánikulai félvalóság, a holszezon peremén garancia nélkül átfutó felelőtlen margináliák rovására írhatók.

Szótlantul

hallgatóztunk. Apám agyafúrt bosszúja volt ez, lelkiismeretünket sújtó megtorlása. Mostantól arra ítéltettünk, hogy örökké halljuk elkínzott, mély zokogását, mely mind szenvedélyesebben, mind fájdalmasabban vádolt, majd hirtelen elhallgatott. Kis ideig megkönnyebbülten kóstolgattuk a csendet, a jótékony szünetet, miközben félénk remény ébredett bennünk. Hanem kisvártatva a hang visszatért, vigasztalanul, mind síróbban és ingerültebben, mi pedig megértettük, hogy e parttalan fájdalom, e zokogó átok számára – mely arra kárhoztatott, hogy hazátlanul faltól-falig csapódjon – nem volt cél, nem volt szabadulás. A minden rábeszélésre süket, siránkozó monológ és a szünetek, amikor úgy tetszett, apám egy pillanatra elfeledkezik magáról, de aztán annál hangosabb és haragosabb sírással ébred, mint aki kétségbeesetten tagadja a vigasztalódás iménti pillanatát – mindez mérhetetlenül ingerelt bennünket. A szenvedés, melynek nincs határa, a szenvedés, mely konokul mániájába zárkózik, a szenvedés, mely őrjöngve és makacsul ostorozza önmagát – végül elviselhetetlenné válik a szerencsétlenség tanácstalan szemtanúinak. A szakadatlan, dühödt, szánakozásunkat ostromló apellátában túl éles volt a szemrehányás, túl szikrázó a szerencsés helyzetünket elítélő vád, semhogy ellenkezést ne keltsen. Lélekben mindannyian replikáztunk, őszinte bánat helyett szívünk dühvel volt tele. Hát csakugyan nem volt apámnak más kiútja, mint hogy vaktában e keserves és reménytelen helyzetbe vesse magát, és ha már önnön hibájából vagy a miénkből odajutott, nem volt több lelkiereje, több méltósága, hogy panaszszó nélkül elviselje? Anyám csak nehezen fékezte haragját. A segédek arcukon bárgyú döbbenettel ültek a létrán, véres ábrándokat kergettek, gondolatban bőrlefentyűvel csapkodták a polcokat, szemükre vörös köd szállt. A bejárat fölötti vászonellenző szikrázva hullámozott a verőfényben, a délutáni forróság száguldva falta a fényes síkság mérföldjeit, pusztította maga alatt a messzi világot, és a bolt félhomályában, a sötét mennyezet alatt tébolyultott ott kö-

rözött apám, reménytelenül belegabalyodva röptének hurkaiba, önmagát gombolyította kétségbeesett versenyfutásának cikcakkjaiba.

III

Hogy egy ilyen

epizód, minden látszat ellenére, alapjában véve mennyire jelentéktelen, az abból is kiderül, hogy apám már aznap este éppúgy ott ült iratai fölött, mint máskor – az incidens, úgy tetszett, rég feledésbe merült, a súlyos trauma legyőzött és elhalványodott. Nyilvánvaló, hogy tartózkodtunk mindennemű célzástól.

Elégedetten néztük, ahogy apám tökéletes lelki egyensúlyban, már-már derűs figyelemmel rója kalligrafikus, egyenletes írásával szorgosan az oldalakat.

Annál nehezebb volt letörölni a szerencsétlen atyafi kompromittáló személyiségének nyomait – tudjuk, milyen szívós gyökereket eresztenek az efféle maradványok bizonyos talajban. Szándékosan nem vettünk tudomást az öregeséről a sivár hetek során, amikor a bolt sötét sarkában a pulton táncolt, napról napra töpörödtebben, napról napra szürkébben. Már-már láthatatlanul váltig ott ugrándozott a posztján, arcán jóságos mosollyal a pult fölé görnyedt, fáradhatatlanul dübögött, figyelmesen hallgatózott, halkán motyogott magában valamit. Voltaképp a dobogás lett a hivatása, melyben jóvátehetetlenül elveszett. Nem hívtuk vissza. Túl messzire ment el már, semhogy utolérhettük volna.

A nyári napnak

nincs alkonya. Mire körülnéztünk, a boltban már éjszaka volt, kigyúlt a nagy petróleumlámpa, és az üzleti ügyek tovább bonyolódtak. E kurta nyári éjszakákon nem volt érdemes hazamenni. Miközben peregtek az éj órái, apám figyelmét összpontosítva ült íróasztalánál, és tollának érintésével fekete, röpdöső

csillagokkal jelölte a levelek margóját, tintakrampuszokkal, a látómezőben révülten kavargó bolyhos szöszökkel, a sötétség atomjaival, melyek az ajtón

túli roppant nyári éjszakából szabadultak ki. Ez az ajtón túli éjszaka porzott, mint a pöfeteggomba, a napfolt sötét magjának árnyékában hintette a sötétség fekete mikrokozmoszát, a nyári éjszakák ragályos kiütését. Apámat vakította a pápaszeme, a petróleumlámpa úgy lógott mögötte, mint villámok szövevényével körülvett tűz. Apám várt, türelmetlenül és hallgatózva révedt a papír fényes fehérségébe, melyen a fekete csillagok és porszemek galaktikája lebegett. Háta mögött, valamiképp az ő részvétele nélkül, nagy csatározás zajlott üzleti ügyben, furcsamód egy képen, mely a feje fölött lógott, a regisztratúra és a tükör között, a petróleumlámpa éles fényében. Talizmán volt e kép, kifürkészhetetlen rejtvény, mely nemzedékről nemzedékre szállt. Hogy mit ábrázolt? Évszázadok óta tartó, befejezetlen disputát, soha véget nem érő pert két ellentétes elv között. Két kereskedő állt szemben egymással a képen, két antitézis, két világ. – Én hitelbe árultam – kiabálta a sovány, toprongyos és döbbszent arcú, s a keserűségtől elcsuklott a hangja. – Én készpénzért árultam – felelte keresztbevetett lábbal a fotelban ülő kövér, és a hasán összekulcsolt kezével malmozott. Mennyire gyűlölte apám a kövéret! Gyermekkor óta ismerte az efféléket. Már az iskolapadban undorral töltötte el hájas, önző társa, aki a szünetekben számolatlanul falta a vajasztömlét. De a sovánnyal sem volt együttérző. Visszafojtott lélegzettel, felborzolódnak és mélyen megrendülve, rezzenetlen szemével lecsúszott pápaszeme fölött sandítva várta apám a vita eredményét.

A bolt, a bolt

az kifürkészhetetlen volt. Apám minden gondolatának, éjszakai kutatásának, szorongó töprengésének tárgya. Sejtelmesen és beláthatatlanul a bolt komoran és egyetemesen ott állt minden történés mögött. Napközben a posztók nemzedékei patriarchális tekintéllyel eltelve sorakoztak egymás mellett korosztály, nemzedék és származás szerint elrendezve. Hanem éjjelente kitört a lázadó szövet-feketeség, és pantomim-tirádákkal, luciferi rögtönzésekkel ostromolta az eget. Őszente a bolt zúgott, a téli kelmék sötét választékától felduzzadva kiáradt magából, mintha hatalmas, morajló tájképként erdők hektárjai mozdultak volna el helyükről. Nyáron, a holt szezonban, az üzlet elkomorult, és visszahúzódott sötét rezervátumaiba, megközelíthetetlen és morózus volt posztó-búvóhelyén. Éjjelente a segédek,

mint cseppek püfölték a faróffel a bálák süket oldalát, és hallgatták, ahogy a bolt fájdalmasan bőg a mélyben, a posztó medvemagjába falazva.

E süket

nemezlépcsőkön szállt alá apám a genealógia mélyébe, az idők kezdetébe.

Nemzetsége utolsó tagja volt. Atlasz volt, akinek vállára egy roppant testamentum súlya nehezedett. Éjjel-nappal törte a fejét apám e testamentum tézise felett, igyekezett megérteni a lényegét. Hányszor tekintett kérdőn, vára-kozásteljesen a segédekre. Nem lelve lelkében sem jelet, sem szikrát, sem útmutatást, azt várta, hogy e fiatal és naiv, éppen hogy felcseperedett legények előtt hirtelen megmutatkozik a bolt értelme, mely előtte rejtve maradt. Falhoz szorította őket csökönös pislogásával, de a segédek bárgyún magogva kerültek apám tekintetét, zavarukban teljes képtelenségeket zagyválva kapták el szemüket. Reggelenként, hosszú botra támaszkodva, apám pásztor gyanánt ballagott a temérdek torlasz, a vak gyapjúnyáj, az itatónál bőgő

seregnyi hullámozó fejetlen törzs között. Még várt, még késleltette a pillanatot, midőn egész népével felkerekedik, és a lármás éjszakában nekivág a felmálházott, nyüzsgő, százszoros Izraellel...

Az ajtó mögött

mintha ólomból lett volna az éj – levegőtlen. szélcsendes, úttalan. Néhány lépés után zsákutcában végződött. Mintegy félálomban topogott az ember egy helyben a váratlan határnál, és miközben a láb, kimerítve a szűken mért térséget, megtorpant, a gondolat vég nélkül, szakadatlan faggatásnak kitéve, keresztkérdésekkel ostromolva, a sötét dialektika összes útvesztőjébe kényszerítve tovább iramlott. Az éj differenciális elemzése önmagából bomlott ki. Mígnem végül a láb nem mozdult többé a süket zsákutcában. Ott állt az ember a sötétben, az éj legmeghittebb zugában, mint a piszoár előtt, órákig állt ott a süket csendben, szívében egy magasztos felsülés érzésével. Csak a magára maradt gondolat gombolyodott le lassan, és az epés dialektika közepe ott gurult vég nélkül a nyári éj absztrakt traktátuma, végigbukfencezett a logikai mutatóvonalak közt, kétoldalt a fáradhatatlan és türelmes faggatá-

soktól támogatva, a körmönfont kérdésektől, melyekre nem volt válasz. Így filozofálta át magát nagy nehezen az éj spekulatív térségein, és immár tetetlenül belépett a végső csendbe.

Jóval éjfél

után járt már az idő, amikor apám hirtelen felkapta a fejét az iratokból.

Kitágult szemmel jelentőségteljesen felemelkedett, csupa fül lett. – Jön – mondta sugárzó arccal –, nyissatok ajtót! – Mire Teodor, a segéd, az éj torlaszolta üvegajtóhoz szaladt, addigra már becsusszant rajta a csomagokkal teleaggatott, fekete szakállú, ragyogó és mosolygós férfi – a várva várt vendég. Jakub úr felindultan elébe sietett, hajlongott, kitárta a karját.

Megölelték egymást. Kis ideig úgy tetszett, hogy a vonat fekete, alacsony, csillogó mozdonya hangtalanul a bolt ajtajáig gurult. Egy vasutassapkás hordár jókora bőröndöt hozott be a vállán.

Sohasem tudtuk

meg, valójában ki volt e jeles vendég. Teodor, az idősebb segéd rendületlenül állította, hogy maga Christian Seipel és Fiai (gépi fonoda és szövöde). Kevés dolog szólt e mellett, anyám nem is titkolta fenntartásait az állítást illetően. Ám akár így volt, akár úgy, kétség nem fért hozzá, hogy a jövevény nagy démon volt, a Hitelezők Országos Szövetségének egyik oszlopos tagja.

Hájas, fénylő, méltóságteljes arcát fekete, illatos szakáll keretezte. Apám átkarolta, és a vendég hajlongásai közepette együtt vonultak az íróasztalhoz.

Az idegen

nyelvből mit sem értve respektussal hallgattuk a mosolyban, szemhunyásban, finom és gyöngéd vállveregetésben bővelkedő, szertartásos társalgást. A bevezető

kölcsönös udvariaskodás után az urak a tárgyra tértek. Könyveket és papírokat raktak szét az íróasztalon, egy palack fehér bort bontottak. Szájuk sarkában zamatos szivarral, arcukon a harapós elégedettség fintorával kurta jelzavakat váltottak, egyszótagos egyeztető jeleket, miközben ujjuk görcsösen megtapadt a könyv megfelelő helyén, és tekintetükben az augurok huncutsága villogott.

Lassanként felforrósodott a vita, érezhető volt a nehezen féken tartott izgalom. Az urak be-beharapták ajkukat, a hirtelen csalódottá és kelletlenné vált arcukból keserű, kialudt szivar lógott. Reszkettek a belső feszültségtől.

Apám szuszogott, szeme alatt foltok vöröslöttek, haja felborzolódott verejtékes homloka fölött. A helyzet elmérgesedett. Volt úgy, hogy mind a ketten felpattantak helyükről, és ott álltak magukból kikelve, nehezen szedték a levegőt, és vakon villogtak pápaszemükkel. Anyám megrémült, könyörögve paskolta apám vállát, hogy elejét vegye a katasztrófának. A hölgy láttán az urak magukhoz tértek, eszükbe jutott az illemkódex, és kölcsönös meghajlás után mosolyogva nekiültek a további munkának.

Éjfél után

kettő körül apám végre becsapta a főkönyv nehéz fedelét. Nyugtalanul lestük a beszélgető két férfi arcán, hogy melyikük oldalára billen a győzelem. Apám derűtségét művinek és kényszeredettnek éreztük, a fekete szakállú viszont keresztbevetett lábbal terpeszkedett a fotelban, és jóindulat meg derűlátás áradt belőle.

Tüntető bőkezűséggel osztogatta a segédeknek a borralalót.

Miután

összerakták a papírokat meg a számlákat, az urak felálltak az íróasztaltól.

Arckifejezésük felettébb biztató volt. Jelentőségteljes hunyorítással tudatták a segédekkel, hogy tele vannak vállalkozókedvvel. Anyám háta mögött érzékeltették, hogy dúsidomú delnőre vágynak. Üres kérkedés volt ez. A segédek tudták, mit gondoljanak a dologról. És az éjszaka sehova sem vitt. A vi-

zesárok fölött, az ismert helyen ért véget, a nemlét és a szégyenlős felsülés vak falánál. Az éjszakába futó összes ösvény a boltba vitt vissza. A térségeinek mélyébe tervezett összes kiruccanás kezdettől fogva szárnyaszegett volt. A segédek udvariasságból kacsintottak vissza.

A fekete

szakállú meg apám, a segédek elnéző pillantásától kísérve, karonfogva, tetterékészen ment ki a boltból. Amint kiléptek az ajtón, az éj guillotine-ja egyetlen suhintással lefejezte őket. Mint fekete vízbe, úgy csobbantak bele az éjszakába.

Ki

tanulmányozta a júliusi éj feneketlenségét, ki mérte meg, hány ölnyit repülünk a hiábavalóságban, ahol semmi sem történik? Végigrepülve e sötét végtelenségen az urak ismét ott álltak a bolt ajtajánál, mintha csak most mentek volna ki, visszanyerték elvesztett fejüket, ajkukon még ott volt az iménti, fel nem használt szó. Ki tudja, meddig álldogáltak így, egyhangúan csevegve, mint akik messzi expedícióról tértek vissza, s meg nem történt események és kalandok cinkossága fűzi őket egymáshoz. A kapatosok mozdulatával tologatták tarkójukra kalapjukat, rogyadozó térddel imbolyogtak.

Elhaladtak a

bolt kivilágított bejárata előtt, beosontak a ház kapuján, és lopakodva elindultak az emeletre vivő, nyikorgó lépcsőn. Így jutottak el a hátulsó tornácra. Adela ablaka elé, és igyekeztek bekukkantani az alvóhoz. Nem láthatták meg Adelát, árnyékban feküdt szétvetett tagokkal, az álmok fanatikus esküdtjeként, hátranyakló és lobogó fejjel, eszméletlenül vonaglott Morpheusz ölelésében. Az urak meg-megkocogtatták a sötét ablaküveget, sikamlós kuplékat énekeltek. De Adela, elnyílt ajkán törött mosollyal, zsibbadtan és merevkórosan vándorolt messzi útjain, mérföldekre távol és elérhetetlenül.

Ekkor az urak

a tornác korlátjára borultak, hangos és szájrepestő ásítózásba fogtak.

Feladták már a reményt, lábuk a tornác deszkáin dobolt. Az éjszaka egy későbbi és ismeretlen órájában testük, nem tudni, hogyan, két keskeny ágyra került, üdvözülten feküdt a magasan feltornyozott ágyneműn. Versenyt aludva párhuzamosan szálltak, váltakozva előzték egymást a horkolás serény galoppjában.

Az álom

valamelyik kilométerénél – hogy az álom sodra vitte-e egymáshoz testüket, vagy álmuk vált észrevétlenül eggyé? – e sötét tértelenség valamelyik pontján megérezték, hogy egymás karjában fekvé nehéz, eszméletlen harcot vívnak. Meddő

erőfeszítések közepette ziháltak egymás arcába. A fekete szakállú úgy feküdt apámon, mint Jákobon az Angyal. Hanem apám teljes erejéből két térde közé szorította őt, és zsibbadtan szállva a süket távollétbe, suttymban kurta, erősítő álomba merült az első és második menet közt. Így harcoltak – miért? a hírnevükért? Istenért? a szerződésért? –, így birkóztak halálos verejtékben úszva, erejük maradékát csikarva ki magukból, miközben az álom sodra az éj egyre távolabbi és egyre különösebb vidékeire ragadta őket.

IV

Másnap apám kicsit húzta egyik lábát. Az arca ragyogott. Hajnalok hajnalán rátalált a levél kész és káprázatos csattanójára, melyért hiába viaskodott oly sok napon és éjszakán át. A fekete szakállút nem láttuk többé. Senkitől sem véve búcsút, bőröndjével és csomagjaival kora reggel elutazott. Ez volt a holszezon utolsó éjszakája. E nyári éjtől számítva a boltra hét bő esztendő köszöntött.

KÖRTVÉLYESSY KLÁRA fordítása

Szanatórium a Homokórához

I

Az utazás sokáig tartott. Azon a félreeső, elfelejtett útvonalon, melyen csak hetenként egyszer jár a vonat, alig néhány utas utazott. Soha nem láttam azelőtt ilyen archaikus vasúti kocsikat – a többi vonalon már rég kivonták őket a forgalomból –, tágasak voltak, mintha szobák lennének, sötétek és zezugosak. Azok a különféle szögekben megtörő folyosók, azok az üres és hideg, labirintus jellegű fülkék – volt bennük valami furcsán elhagyatott, szinte réműletes. Kocsiról kocsira költöztem, valamilyen meghitt zugot keresve. Mindenütt fújt a szél, hideg légvonatok törtek maguknak utat a kocsik belsejében, fúróként hatoltak át az egész vonaton. Itt-ott emberek ültek kis batyujukkal a padlón; nem merték az üres, túl magas kanapékat elfoglalni. Különbö is, ezek a viaszosvászonnal bevont, domború ülések hidegek voltak, mint a jég, s ragadósak az öregségtől. A kihalt állomásokon nem szállt fel egyetlen utas sem. Füttyülés, szuszogás nélkül indult a vonat lassan, szinte elgondolkozva, további útjára.

Egy ideig együtt utaztam egy kopott vasutasmundérba öltözött, hallgatag emberrel. Gondolataiba merült, s a zsebkendőjét dagadt, fájó arcához szorította. Később ő is eltűnt, észrevétlenül kiszállt valamelyik állomáson. Csak a kivájt nyoma maradt utána a padlót borító szalmában, meg egy ócska, fekete koffer, amit ott felejtett.

A szalmában és a hulladékok közt gázolva, ingatag léptekkel mentem kocsiról kocsira. A tárva-nyitva álló fülkeajtók lengtek a szélben. Sehol egy szál utas. Végre találkoztam a kalauzzal; e mellékvonal fekete szolgálati egyenruhájában volt. Vastag kendőt tekert a nyakára, összecsomagolta cók-mókját, lámpáját, hivatali könyvét. – Érkezünk, uram – szólt, rám nézve egészen fehér szemével. A vonat lassan megállt, szuszogás, zakatolás nélkül, mintha lassan az élet is elszállna belőle a gőz utolsó leheletével együtt. Megálltunk. Csend és pusztaság, sehol semmiféle állomásépület. Kiszállás közben még megmutatta nekem a kalauz, merre van a Szanatórium. Elindultam, bőrönddel a kezemben, a keskeny, fehér országúton, mely csakhamar egy park sűrű bozótjába futott. Némi kíváncsisággal szemléltem a tájat.

Az út, melyen haladtam, fölfelé ment, s egy szelíd emelkedés gerincére vezetett, melyről szélesen tárult elém a látóhatár. Egészen szürke, fénytelen nap volt, fakó és egysíkú. S talán épp e súlyos és színtelen légkörtől sötétlett oly mélyen a horizont óriás tálja: tágas, erdős táj bontakozott ki rajta, kulisszaszerűen elrendezve, egyre távolibb és szürkébb erdősávokból és rétegekből, melyek csíkokban, enyhe lejtőkben hol balról, hol jobbról ereszkedtek alá. Úgy rémlett, mintha ez az egész komoly méltóságú, sötét táj alig észrevehetően úszna saját magában, gomolyogva ide-oda vonulna, akár a titkos mozgással terhes, felhős, tornyosuló ég. Mintha ezek az úszó erdőcsíkok és sávok morajlanának, s morajlásuktól egyre növekednének, akár a tenger dagálya, mely észrevétlenül árad a szárazföld felé. A kiemelkedő fehér út úgy kanyargott az erdős terület sötét dinamikája közepette, mint egy dallam a széles akkordok hátán, szorongatva a hatalmas zenetömegek nyomásától, melyek végül elnyelik úgyis. Lecsíptem egy gallyacskát egy út menti fáról. A levél zöldje egészen sötét volt, szinte fekete. Különösen tömény, mély és jótékony volt ez a feketeség, akár egy tápláló, erőt adó álom. S a táj minden szürkésege ebből az egy színből fakadt. Ilyen színt ölt magára néha nálunk is a táj hosszú esőkkel terhes, felhős nyári estén. Ugyanaz a mély és nyugodt lemondás, ugyanaz a rezignált és végső, a színek vigaszára immáron rá nem szoruló dermedtség.

Az erdőben sötét volt, mint éjjel. Vaktában lépkedtem a halk tűlevél-takarón. Mikor megritkultak a fák, lábam alatt egy híd deszkái dobogtak fel. A híd másik végén a fák feketeségéből előderengtek a magát Szanatóriumként reklámozó szálloda szürke, sokablakos falai. A bejárat kettős üvegajtaja tárva állt. Egyenesen a hidacskáról lehetett belépni, melyet kétfelől nyírfagallyakból összeeszkábált, ingatag korlát szegélyezett. A folyosón félhomály és ünnepélyes csend uralkodott. Lábujjhegyen lopakodtam ajtótól ajtóig, a fölöttük elhelyezett számokat betűzgetve a sötétben. A fordulónál végre a szobalányba ütköztem. Úgy szaladt ki egy szobából, mintha tolokodó kezek közül tépte volna ki magát, kifulladásra és feldúltan. Alig értette meg, amit mondtam neki. Meg kellett ismételnem. Tanácstalanul forgott erre-arra.

Megkapták-e a sürgönyömet? Széttárta kezeit, tekintete félresiklott. Alig várta, hogy odaszökkenhessen a félig nyitott ajtóhoz, mely felé sandított.

– Messziről érkeztem, táviratilag rendeltem szobát ebben a házban – szóltam kissé türelmetlenül. – Kihez forduljak?

Nem tudta. – Talán tessék bemenni az étterembe – hebegte. – Most mindenki alszik. Ha a Doktor úr fölkel, be fogom jelenteni önt.

– Alusznak? Hiszen nappal van, még messze éjszakáig...

– Nálunk mindig alusznak, ön nem tudja? – emelte rám kíváncsira táguló szemét. – Egyébként itt soha sincs éjszaka – tette hozzá kacéran. Már nem akart elmenekülni, köténye csipkáját illegetve-billegetve.

Otthagytam. Beléptem a félhomályos étterembe. Asztalkák állottak itt, s nagy tálaló húzódott a fal egész szélességében. Hosszabb idő után ismét némi étvágyam támadt. Örömmel vettem észre, hogy torták és sütemények gazdag választéka sorakozik a tálaló lapjain.

Letettem bőröndömet az egyik asztalkára. Valamennyi üres volt. Tapsoltam egyet. Semmi válasz. Benéztem a szomszédos, nagyobb és világosabb terembe. Ez a terem széles ablakával vagy loggiájával az általam már ismert tájra nyílt, mely így, az ablakmélyedés keretébe foglalva, olyan határtalan szomorúságot és rezignáltságot árasztott, mint egy gyászos mementó. Az asztalkák abroszain látni lehetett a nemrég elfogyasztott táplálékok maradványait, nyitott üvegeket, félig kiivott poharakat. Itt-ott még borra való is hevert, amit nem tett el a személyzet. Visszatértem a tálalóhoz, hogy szemügyre vegyem a süteményeket és pástétomokat. Fölöttébb ízletesnek látszottak. Latolgattam, illik-e kiszolgálnom magamat. Valami szokatlan torokosság kerített hatalmába. Különösen egy almalekvárral töltött omlós piteféle láttára futott össze a nyál a számban. Már föl akartam egyet az ezüst lapátkával emelni, amikor éreztem, hogy valaki áll mögöttem. A szobalány jött be halk papucsában, s megérintette ujjával a hátamat. – A Doktor úr kéri – mondta, körmeit nézegetve.

Elöttem ment, s abban a biztos tudatban, hogy csípőjének ringása delejes hatással van rám, egyáltalán nem fordult hátra. E delejesség fokozásával szórakozott, szabályozva a kettőnk teste közti távolságot, miközben vagy harminc-negyven számozott ajtó mellett haladtunk el. A folyosó egyre sötétebb lett. Az immáron teljes sötétségben futólag rám támaszkodott. – Itt van a Doktor ajtaja – suttogta –, tessék bemenni.

Gotard doktor a szoba közepén állva fogadott. Alacsony növésű, széles vállú, fekete szakállas férfiú volt.

– Még tegnap megkaptuk a sürgönyét – mondotta. – Elküldtük az intézet kocsiját az állomásra, de ön más vonattal jött. A vasúti összeköttetésünk sajnos nem a legjobb. Hogy érzi magát?

– Apám életben van? – kérdeztem, mosolygó arcába fúrva nyugtalan tekintetemet.

– Életben, természetesen – szólt, nyugodtan állva izzó pillantásomat. – Persze a helyzettől meghatározott korlátok között – tette hozzá hunyorítva. – Ön épp oly jól tudja, mint én, hogy az ön otthona szempontjából, az ön hazájának távlatából nézve, apja meghalt. Ezt nem lehet egészen visszacsinálni. Ez a halál bizonyos árnyékot vet itteni egzisztenciájára.

– De apám maga nem tudja, nem sejti? – kérdeztem suttogva. Mély meggyőződéssel rázta meg fejét.

– Legyen nyugodt – szólt, lehalkítva hangját –, pácienseink nem sejtik, nem sejthetik...

„Egyszerű faágyon egy piciny ablak alatt...”

– Az egész trükk abból áll – folytatta, s máris kezdte bemutatni találmánya mechanizmusát e célra felsorakoztatott ujjain –, hogy visszatoltuk az időt. Itt mindig hátrébb vagyunk egy bizonyos időközzel, melynek nagyságát nem lehet meghatározni. Egyszerű relativizmusra vezethető vissza az egész. Itt apja halála még egyszerűen nem történt meg, az a halál, mely az ön hazájában már elérte.

– Akkor hát – szóltam –, apám haldoklik, vagy közel áll a halálhoz...

– Ön nem ért engem – válaszolt a doktor, elnéző türelmetlenséggel a hangjában. – Mi reaktivizáljuk az elmúlt időt összes lehetőségével együtt,

tehát a gyógyulás lehetőségével is.

Mosolyogva nézett rám, állát fogva.

– De most bizonyára szeretne találkozni az édesapjával. Kívánságának megfelelően fenntartottuk önnek a másik ágyat apja szobájában. Odavezetem önt.

Mikor kiértünk a sötét folyosóra, Gotard doktor már suttogva beszélt. Észrevettem, hogy filcpapucs van a lábán, mint a szobalánynak.

– Engedjük a pácienseket sokáig aludni, takarékoskodunk az életenergiájukkal. Egyébként úgy sincs itt más dolguk.

Valahányadik ajtó előtt megállt. Szájára tette ujját.

– Csendben lépjen be, apja alszik. Feküdjön le ön is. Ez a legjobb, amit ebben a pillanatban tehet. Vizionlátásra.

– Vizionlátásra – suttogtam, s éreztem, hogy torkomban dobog a szívem. Lenyomtam a kilincset, az ajtó magától engedett, kinyílt, mint az alvó védtelenül szétnyíló ajkai. Beléptem. A szoba jóformán üres volt, szürke és csupasz. Egyszerű faágyon, egy piciny ablak alatt, dús ágyneműben feküdt apám, és aludt. Mély lélegzete egész horkolásrétegeket rakodott ki az álm mélyéről. Úgy tűnt, mintha már az egész szoba megtelt volna ezzel a horkolással, a padlótól a mennyezetig, s még egyre újabb adagok érkeztek. Megindultan néztem apám aszott, sápadt arcát, melyet most teljesen lefoglalt a horkolás munkája, ezt az arcot, mely távoli transzban – elhagyva földi porhüvelyét –, valahol egy messzi parton gyónta éppen egzisztenciáját perceknek ünnepélyes felsorolásával.

Másik ágy nem volt. Az ablak felől átható hideg húzott. A kályhába nem volt befűtve.

„Úgy látszik, nem törődnek itt túlságosan a páciensekkel – gondoltam magamban. – Ilyen súlyos beteget martalékul dobni a huzatnak! És szemmel láthatólag nem takarítanak itt.” Vastag porréteg fedte a padlót, borította az éjjeliszekrényt, melyen orvosságok állottak, s egy pohár kihűlt kávé. A tálalón halomban hevert a sütemény, s a pácienseknek üres feketekávé adnak valami tápláló eledel helyett! De a hátrahagyott idő jótéteményéhez képest ez természetesen csak apróság.

Lassan levetkőztem, és bebújtam apám ágyába. Nem ébredt fel. Csupán horkolása, mely már nyilván túl magasra tornyosult, ereszkedett egy oktávval lejjebb, lemondva szárnyaló szavaltáról. Mondhatni, privát horkolássá

vált, saját használatra. Lenyomkodtam apám körül a dunnát, hogy lehetőleg óvjam az ablakból áradó huzattól. Csakhamar elaludtam mellette.

II

Mikor fölébredtem, félhomály volt a szobában. Apám már felöltözve ült az asztalnál, és teát ivott, cukormázzal bevont kétszersültet mártogatva belé. Az a fekete, még majdnem új angolposztó ruha volt rajta, amit a nyáron csináltatott magának. Nyakkendője kissé hanyagul volt megkötve.

Látván, hogy nem alszom, megszólalt, kedves mosollyal betegségtől sápadt arcán: – Szívből örülök, hogy eljöttél, Józef. Micsoda meglepetés! Olyan egyedül érzem magam itt. Igaz, nem panaszkodhatom, az én helyzetemben méltánytalan volna, rosszabb dolgokon is átestem már, s ha le akarná az ember a *facit*-ot vonni minden álláspontból... De ez a legkisebb baj. Képzeld, itt rögtön első nap pompás *filet de boeuf*-öt kaptam ebédre, gombával. Pokoli egy húsdarab volt az, Józefem. Féltem óvlak: ha valaha is *filet de boeuf*-fel kínálnának itt... Még most is érzem a tüzet a hasamban. S egyik diaré a másik után... Nem tudtam, mit kezdjek magammal. De hadd közöljek veled egy újságot – folytatta. – Ne neved, kibéreltem itt egy üzlethelyiséget. Úgy bizony. És gratulálok magamnak ehhez az ötlethez. Tudod, ropantul unatkoztam. El sem tudod képzelni, micsoda unalom honol itt. S így legalább kellemes elfoglaltságom van. Azért ne képzeld holmi nagyszerűséget. Arról szó sincs. Sokkal szerényebb helyiség, mint a régi üzletünk. Valóságos kutyaól ahhoz képest. Otthon, a mi városunkban röstelnénk egy ilyen bódét, de itt, ahol annyit kellett engednünk az igényeinkből – ugyebár, Józefem?... – S fájdalmasan elnevette magát. Kínos érzés fogott el. Szégyelltem apám zavarát, aki észrevette, hogy nem megfelelő szót használt.

– Látom, hogy álmos vagy – szólt kis szünet múlva. – Aludj még egy kicsit, s azután meglátogatsz engem a boltban, ugyebár? Épp oda sietek, hogy megnézzem, hogy megy az üzlet. El sem tudod képzelni, milyen nehéz volt hitelt szerezni, mennyire bizalmatlanul fogadják itt a régi, komoly múltra visszatekintő boltosokat... Emlékszel az optikus helyiségére a piactéren? Nos, rögtön mellette van a mi boltunk. Cégér még nincs, de így is odatalász. Nem tévesztheted el.

– Kabát nélkül megy el, apám? – kérdeztem nyugtalankodva.

– Elfelejtették becsomagolni nekem... képzeld, nem találtam meg a koffe-romban, de egyáltalán nem hiányzik. Ez az enyhe klíma, ez az édes leve-

gő!...

– Vegye föl az én felöltőmet – unszoltam –, okvetlenül vegye föl, apám. – De ő már fejére tette a kalapját. Kezével búcsút intett, és kiosont a szobából.

Nem, már nem voltam álmos. Úgy éreztem, pihent vagyok... és éhes. Élvezettel idéztem emlékezetembe a süteményekkel megrakott tálalót. Felöltöztem, s közben azon gondolkoztam, micsoda gyönyörűség lesz végigkóstolni a ház ínycségeit. Az omlós almás pitének szántam az elsőséget, de a pompás narancshéjjal töltött piskótáról sem feledkeztem meg, amit ugyancsak láttam ott. Megálltam a tükör előtt, hogy megkössöm nyakkendőmet, de felülete, akár egy szférikus tükör, valahova a mélybe rejtette képemet, csak zavaros vize örvénylett előttem. Hasztalan szabályoztam a távolságot, hol közelítve, hol hátrább húzódva, a folyékony ezüst ködből semmiféle tükrkép nem akart fölmerülni. „Másik tükröt kell kérnem” – gondoltam, s kiléptem a szobából.

A folyosón egészen sötét volt. A pislákoló gázlámpa, mely kékes lánggal égett a kanyarban, még ünnepélyesebbé tette a csendet. Az ajtók, falmélyedések és zezzugok e labirintusában sehogy sem találtam rá az étterem bejáratára. „Kimegyek a városba – határoztam el hirtelen. – Majd ott eszem valamit. Csak talállok valami jó cukrászdát.”

A kapun kilépve megcsapott e különös klíma nyomasztó, nedves és édeskés levegője. A légkör krónikus szürkesége még néhány árnyalattal mélyebbre süllyedt. Olyan volt ez a nap, mintha gyászfátyolon át nézné az ember.

Szemem nem bírta betelni a legsötétebb rétegek bársonyos, buja feketeségével: mintha valamilyen plüsshamu kialudt szürkeségének skálája lett volna, mely a tompító pedáltól lecsukló fojtott hangok futamaival futotta be a táj noktürnjét. A dús, hullámzó levegő lágy vásznával körülpaskolta arcomat. Az állott esővíz émelyítő édessége érződött benne.

Megint a fekete erdők önmagába visszatérő zúgása, a tompa akkordok, melyek már a hallhatóság határán túl háborgatják a tereket! A Szanatórium hátsó udvarán voltam. Visszanéztem a patkó alakú főépület e hátsó szárnyának magas falaira. Valamennyi ablak zárva volt, a fekete ablaktáblák mind becsukva. A szanatórium mélyen aludt. Magam mögött hagytam a vasrácsos kaput. Mellette egy rendkívül nagyméretű, elhagyott kutyaól állt. Ismét elnyelt és magához ölelt az erdő, melynek sötétjében szinte csukott szemmel,

vaktában haladtam a halk túlevél-takarón. Mikor kissé világosabb lett, házak körvonalai rajzolódtak ki a fák közt. Még néhány lépés, s egy város tágas terére jutottam.

Különös, megtévesztő volt e tér hasonlatossága szülővárosunk főteréhez! Mennyire hasonló tulajdonképpen a világ minden főtere egymáshoz! Jóformán ugyanazok a házak és boltok!

A járdák szinte üresek voltak. A nap megállapíthatatlan órájának gyászos, kései félhomálya szemergett a meghatározhatatlan szürkéségű égből. Könnyűszerrel el tudtam olvasni az összes plakátokat és cégtáblákat, mégsem csodálkoztam volna, ha azt mondja valaki, hogy mély éjszaka van. Csak néhány üzlet volt nyitva. A többin a félig leeresztett redőny arra vallott, hogy épp most zárják be őket sebtiben. A tömény, buja levegő, ez a mámorító és gazdag levegő helyyel-közzel elnyelte a kilátás egy részét, letörölt, mint egy nedves szivacs, néhány házat, lámpást, egy-egy cégérdarabot. Voltak pillanatok, amikor nehezemre esett fölemelni szemhéjamat, mert valami különös lomhaság vagy álmoság folyton lecsukta. Keresni kezdtem az optikus boltját, amit apám említett. Úgy beszélt róla, mintha ismerném, szinte arra hivatkozott, hogy ismerem az itteni viszonyokat. Vajon nem tudta, hogy először vagyok itt? Kétségtelenül összezavarodtak a dolgok a fejemben. De mit is várhat az ember egy ilyen, csak félig-valódi, ennyire föltételes, relatív, oly sok fenntartással korlátozott életet élő apától! Bajos lenne titkolnom, hogy csak nagy jóakarattal tulajdoníthattam neki bizonyosfajta egzisztenciát. Csupán sajnálatra méltó életpótlék volt ez, az elnéző megbocsátástól függő, ama „consensus omnium”-tól, melyből gyér nedveit merítette. Világos volt, hogy az élet e siralmas látszata csakis szolidáris elnézésünk, a fennálló helyzet kirívóan szembeötlő fogyatékoságainak kollektív észre nem vétele jóvoltából tarthatta fenn magát egy pillanattig a valóság szövetében. A legkisebb ellenkezés is megingathatta, a szkepticizmus legenyhébb fuvallata is megdönthette. Vajon Gotard doktor Szanatóriuma képes volt-e biztosítani számára a barátságos tolerancia e melegházi atmoszféráját, meg tudta-e óvni a józanság és a kriticismus hideg fuvallataitól? Csodálatra méltó, hogy ebben a fenyegetett, kétséges helyzetben apám ennyire is megőrizte nagyszerű magatartását.

Megörültem, mikor a cukrászda tortákkal és kuglóffal telt kirakatát megpillantottam. Étvágyam felújult. Kinyitottam az üvegajtót, melyen „fagyalt” feliratú tábla függött, s beléptem a sötét helyiségbe. Kávé- és vaníliail-

lat csapta meg orromat. A bolt mélyéről előjött a szürkülettől elmosódott arcú pincérlány, s fölvette a rendelést. Oly hosszú idő után végre egyszer jóllakhattam a nagyszerű fánkokkal, melyeket kávémba mártogattam. A sötétben, a szürkület örvénylő arabeszkjeitől körültáncolva, egyre újabb süteményeket kebeleztem be, s közben éreztem, hogyan hatol be a sötétség örvénylése szemhéjam alá, hogyan tölti be lassan egész bensőmet meleg lüktetésével, milliányi finom érintés zsidongásával. Végül már csak az ablak téglalapjának szürke foltja világított a teljes sötétségben. Hiába kopogtam kiskanalammal az asztal lapján. Senki sem jelent meg, hogy a fogyasztott ételek ellenértékét átvegye. Otthagytam egy ezüstpénzt az asztalon, s kimentem az utcára. A szomszédos könyvesboltban még égett a lámpa. A segítők a könyvek szortírozásával voltak elfoglalva. Érdeklődtem apám boltja után. Az éppen a második bolt innen – világosítottak fel. Egy szolgálatkész fiú még oda is szaladt az ajtóhoz, hogy megmutassa. A bejárat üvegből volt, s a kirakat még nem készült el, szürke papír fedte. Már az ajtóból csodálkozva vettem észre, hogy a bolt tele van vásárlókkal. Apám a pult mögött állt, és egy hosszú számoszlop tételeit adta össze, sűrűn nyálazva ceruzáját. Az az úr, akinek a számláját készítette, a pult fölé hajolva mutatoujját lejjebb tolt minden egyes összeadott szám után, s félhangon számolt ő is. A többi vendég szótlánul nézte. Apám egy pillantást vetett rám a szemüvege fölött, s ceruzáját a tételhez szorítva, melynél megállt, így szólt: – Van itt a számodra valami levél, az íróasztalon hever a papírok közt – majd ismét belemerült a számolásba. Közben a segítők félretették a megvásárolt árukat, papírba csomagolták, átkötötték zsidneggel. A polcok csak részben voltak megtöltve kelmével. Nagyobb részük még üres volt.

– Miért nem ül le, apám? – kérdeztem halkán, belépve a pult mögé. – Egyáltalán nem vigyáz magára, pedig annyira beteg. – Tiltakozva emelte föl kezét, mintha el akarná hárítani unszoló szavaimat, s nem hagyta abba a számolást. Nagyon rosszul nézett ki. Az arcára volt írva, hogy csak a mesterséges izgalom, a lázas tevékenység tartja fenn erejét, halasztja el ideig-óráig a teljes összeroskadás pillanatát.

Kerestélni kezdtem az íróasztalon. Inkább csomag volt, mint levél. Néhány nappal azelőtt írtam egy könyvesboltba egy bizonyos pornográf könyv miatt, s lám, ide küldték el nekem, már megtalálták a címemet, illetve apám címét, aki éppen hogy megnyitotta üzletét, nincs névtáblája, se cégére. Va-

lóban bámulatos felderítő szolgálat, csodálatra méltó kézbesítési leleményesség! S ez a szokatlan sietség!

– Elolvashatod hátul, az irodában – szólt apám, elégedetlen pillantást vetve rám –, láthatod, hogy itt nincs hely.

A bolt mögötti iroda még üres volt. Némi fény szűrődött be a boltból. A falon a segédek kabátja függött. Kinyitottam a levelet, és olvasni kezdtem az ajtón behatoló gyér fényben.

Arról értesítettek, hogy a kívánt könyv, sajnos, nincs meg a raktárunkban. Kerestetik, de nem tudják előre, milyen eredménnyel, s ezért a cég addig is bátorkodik minden kötelezettség nélkül elküldeni egy bizonyos árucikket, mely kétségtelenül fel fogja kelteni érdeklődésemet. Ezután egy nagy fényerővel és sok más jó tulajdonsággal rendelkező, összecsukszó asztronómiai refraktor bonyolult leírása következett. Kíváncsian ástam elő tokjából a műszert, mely fekete viaszosvászonból vagy valami más, harmonikaszerűen laposra hajtogatott merev vászonból készült. Mindig különös vonzalmat éreztem a teleszkópok iránt. Nekiláttam, hogy szétrakjam a műszer sokszorosán összehajtogatott köntösét. Egy távcső vékony pálcikára feszülő, hatalmas harmonikateste épült fel a kezem alatt, a szoba egész hosszát betöltve kinyúló üres dobozával, a fekete zegzugok labirintusával, a félig egymásba süllyesztett sötétkamrák hosszú komplexusával. Olyasforma volt, mint egy hosszú autó, mely lakkozott vászonból készült, egy színházi kellék, mely a papír és a merev zsávolny könnyű anyagából utánozza a valóság masszivitását. Egy pillantást vettem a szemlencse fekete tölcsérébe: a távolban a Szanatórium udvari homlokzatának elmosódott körvonalai rémlettek fel. Kíváncsian nyomultam beljebb a készülék hátsó kamrájába. A távcső látóterében most a szobalányt kísértem nyomon, aki halkán lépkedett, tálcával a kezében, a Szanatórium félhomályos folyosóján. Hátrafordult, és elmosolyodott. „Vajon lát engem?” – kérdeztem gondolatban. Leküzdhetetlen álmoság borította ködbe szememet. Tulajdonképpen úgy ültem a távcső hátsó kamrájában, mintegy autó ülésén. Elég volt könnyedén megérinteni egy kallantyút, nyomban zizegni kezdett a készülék, meglebbent a papírpillangó, s éreztem, hogy megmozdul velem, és az ajtó felé kanyarodik.

„Mint egy nagy fekete giliszta...”

Mint egy nagy fekete giliszta, úgy vonult be a távcső a kivilágított boltba – mint egy ízelttestű, hatalmas papír-svábbogár, két lámpautánzáttal az orrán. A vásárlók összetorlódva hátráltak e vak papírsárkány előtt, a segédek szélesre tárták az utcára nyíló ajtót, s lassan kihajtottam papírautómon, a vendégek sorfala közt, akik megbotránkozott pillantással kísérték valóban botrányos távozásomat.

III

Így él az ember ebben a városban, s eltelik az idő. A nap nagyobb részét átalussza az ember, és nemcsak az ágyban. Nem, nem vagyunk túlságosan válogatósak e tekintetben. Mindenütt és a nap minden szakában készek vagyunk jóízűt szundítani. Az étteremben fejünket az asztalkára támasztva, a konflisban, s még álltó helyünkben is, útközben, egy-egy kapualjban, ahova egy pillanatra ugrunk be, hogy néhány percre megadjuk magunkat az alvás ellenállhatatlan szükségletének.

Fölébredve, még zavaros fejjel és ide-oda imbolyogva, föl vesszük a beszélgetés félbeszakadt fonálát, folytatjuk a terhes utat, előbbre gördítjük kezdet és vég nélküli, bonyolult ügyünket. Ám e megszakítás folytán valahol útközben akaratlanul elvesznek egész időszakok, elveszítjük az ellenőrzést a nap folytonossága felett, s végül már nem is törekszünk rá, szívfájdalom nélkül mondunk le a szakadatlan kronológia vázáról, melynek figyelmes nyomonkövetéséhez valaha hozzászoktatott a megrögzött szokás és a gondos mindennapi fegyelem. Már régen föláldoztuk ezt az állandó készségünket az eltöltött időről adott számvetésre, ezt az aggályosságot az elhasznált órák utolsó garasig való elszámolásában – gazdaságtanunk legfőbb büszkeségét és ambícióját. E sarkalatos erényekről, melyek gyakorlásában nem ismertünk valaha tévedést, sem ingadozást, már réges-rég lemondunk.

„....egy hosszabb fejtegetést fejez be éppen...”

Hadd szolgáljon e helyzet illusztrálására néhány példa. A nap vagy éj valamely szakában – az ég alig észrevehető árnyalatváltozása különbözteti meg egymástól a napszakokat – a Szanatóriumhoz vezető hidacska korlátjánál ébredek fel. Épp esteledik. Nyilván sokáig kóboroltam az álmoságtól szédelgőn, öntudatlanul a városban, míg végre halálosan kimerülve elvászorogtam e hidacskáig. Nem tudom megmondani, vajon az egész séta folyamán kísért-e doktor Gotard, aki most előttem állva egy hosszabb fejtegetést fejez be éppen a végső következtetések levonásával. Tulajdon ékesszólásától elragadtatva még karon is fog, és maga után vonszol. Megyek vele, s még mielőtt lelépnénk a hidacska dobogó deszkáiról, máris alszom megint. Csukott szemhéjamon át homályosan látom a Doktor intenzív gesztikulálását, mosolyát fekete szakállá mélyén, s hasztalan iparkodom fölfogni azt a kolosszális logikai mesterfogást, azt az utolsó adut, mellyel érvelésének csúcán, széttárt kezével szoborrá merevedve diadalmaskodik. Nem tudom, mennyi ideig megyünk még így egymás mellett, meg nem értéssel teleszótt beszélgetésbe merülve; mikor egy adott pillanatban teljesen fölocsúdok,

doktor Gotard már nincs sehol, egészen sötét van, de csak azért, mert le van hunyva a szemem. Kinyitom, s az ágyban vagyok, a saját szobámban, ahova nem tudom, mi módon jutottam el.

Még drasztikusabb példa:

Ebédidőben betérek a városban az étterembe, az ebédlők kusza zshivájába és zúrzavarába. S kit látok itt a terem közepén, egy ételektől roskadozó asztalnál? Apámat. Minden szem feléje fordul, s ő, briliáns nyakkendőűjét csillogtatva, rendkívül élénk, az eksztázisig elérzékenyült hangulatban, affektálva hajlong mindenfelé, s túlaradó ékesszólással társalog az egész teremmel egyszerre. Nyugtalanúságom a végletekig fokozódik, mikor látom, hogyan rendel mesterkélt fesztelenséggel egyre újabb és újabb ételeket, melyek immár halomban tornyosulnak az asztalán. Kéjes élvezettel halmozza őket maga köré, bár még az első fogással sem birkózott meg. Csámcsogva, kérődzve és egyidejűleg beszélve, kézmozdulataival, mimikájával jelzi a lakoma keltette nagy meglelégedését: rajongó pillantással kíséri Adas urat, a pincért, s szerelmes mosollyal dobál feléje újabb meg újabb megbízásokat. S mikor a pincér szalvétáját lengetve rohan teljesíteni őket, apám könnyű mozdulattal apellál mindenkihez, mindenkit tanúul hív e Ganümedész ellenállhatatlan varázsához.

– Felbecsülhetetlen fiú – kiáltja, boldog mosollyal hunyva le szemét –, angyali fiú! Ismerjék el, uraim, hogy elbűvölő!

Viszolyogva hátrálok ki a teremből, anélkül hogy apám észrevett volna. Ha a szálloda igazgatósága szándékosan állította volna oda reklám gyanánt a vendégek serkentésére, akkor sem viselkedhetett volna kihívóbban és magafitogatóbban. Álmoságtól kóválygó fejjel tántorgok végig az utcákon, hazafelé igyekezve. Egy postaládára hajtom fejemet, s rövid pihenőt tartok. Végül kitapogatom a sötétben a Szanatórium kapuját, és belépek. A szobában sötét van. Elfordítom a kapcsolót, de a villany nem működik. Az ablakon beárad a hideg. Az ágy csikorog a sötétben. Apám fölemeli a párnáról a fejét, s így szól: – Ó, Józef, Józef! Már két napja fekszem itt minden ápolás nélkül, a csengő zsinórja elszakadt, senki sem néz be hozzám, s a tulajdon fiam is magamra hagy súlyos betegségemben, és lányok után csavarog a városban. Nézd, hogy zakatol a szívem.

Hogyan egyeztessem össze a kettőt? Vajon apám az étteremben ülve hódol éppen a falánkság egészségtelen becsvágyának, vagy a szobájában fek-

szik, súlyos betegen? Vagy két apám van? Szó sincs róla. Mindennek az idő gyors bomlása az oka, a szakadatlan, éber felügyelet alól kiszabadult időé.

Mindnyájan tudjuk, hogy ezt a fegyelmezetlen elemet csak a kényszer tartja valamennyire kordában, a szakadatlan gondozás és féltő ápolás, szélyeinek korrigálása, kilengéseinek gondos szabályozása. Mihelyt kiszabadul e pártfogás alól, nyomban kirúg a hámból, vad eltévelyedésekre, kiszámíthatatlan csínytevésekre, alaktalan bohóckodásra támad kedve. Egyre világosabban rajzolódik ki az inkongruencia egyéni időink között. Apám ideje és az én saját időm már régóta nem illeszkedik össze.

Zárójelben szólva, atyám szemrehányása – feslett erkölcsöimről – alaptalan gyanúsítás volt. Még egy lányhoz sem közeledtem itt. Egyik álomból a másikba támoltyok, mint a részeg, s józanabb pillanataimban alig fordítok figyelmet az itteni szépnemre.

Egyébként az utcákon uralkodó örökös félhomály még azt sem engedi meg, hogy az arcokat tüzetesebben szemügyre vehessem. Az egyetlen, amit meg tudtam figyelni mint fiatal ember, akinek mégiscsak érdeklődési körébe tartozik ez a terület, az az itteni kisasszonykák sajátságos járása.

Ez a járás könyörtelenül egyenes irányú, semmiféle akadállyal nem számol, csak valamilyen belső ritmusnak engedelmeskedik, valamilyen törvénynek, melyet mintha egy gombolyagról tekernének le, pontosan és kimért gráciával teljes, egyenes vonalú ügetés fonalaként.

Mindegyikük más és más egyéni szabályt hord magában, akár egy felhúzott rugót.

Mikor így mennek, egyenesen az orruk irányában, erre a szabályra bámulva, áhítatos-komolyan, úgy tűnik, csak egy gondot viselnek szívükön: hogy el ne sikkadjon belőle semmi, el ne tévesszék a nehéz szabályt, el ne térjenek tőle egy milliméternyire sem. S ekkor világossá válik, hogy az, amit akkora figyelemmel és gonddal hordoznak maguk fölött, nem más, mint saját tökéletességük *idée fixe*-je, melyet meggyőződésük ereje szinte valósággá változtat. Amolyan saját kockázatukra vállalt, külső segítség nélküli anticipáció ez, minden kétség fölé emelt érintetlen dogma.

Hogy micsoda hibákat és fogyatékságokat, milyen fitos vagy lapított orrokat, milyen szeplőket és pattanásokat sikerül bravúrosan átcsempésznik e fikció zászlaja alatt! Nincs olyan csúnység és közönségesség, amit e hit szárnyalása ne ragadna magával a tökéletesség fiktív egébe.

E hit szankciója alatt a test észrevehetően megszépül, s a lábak, e csakugyan formás és rugalmas lábak makulátlan cipőjükben beszélnek a járásukkal, lépteik pezsgő ütemű, csillogó monológjával fejtik ki annak az eszmének a gazdagságát, melyet a zárkózott arc büszkeségből elhallgat. Kezüket rövid, testhezálló kiskabátjuk zsebében tartják. A kávéházban és a színházban keresztbe rakják magasan, térdig fedetlen lábukat, s ékesszólón hallgatnak vele. Futólag csak ennyit a város egyik sajátosságáról. Az itteni fekete növényzetet már említettem. Különösen a fekete páfrány egy válfaja érdemel figyelmet, mely hatalmas csokrokban áll a vázákban, minden itteni lakás és minden nyilvános helyiség ékességeként. Szinte gyász-szimbólum ez, a város funebrális címere.

IV

Napról napra elviselhetetlenebbek a viszonyok a Szanatóriumban. Mi tagadás: csapdába estünk. Érkezésem pillanata óta, mikor is a szíves vendéglátás bizonyos látszatát igyekeztek az újonnan jött elé teregetni, a Szanatórium igazgatósága annyi fáradságot sem vesz magának, hogy legalább a gondoskodás csalóka illúzióját meghagyja nekünk. Egyszerűen saját magunkra vagyunk utalva. Senki sem törődik szükségleteinkkel. Már rég megállapítottam, hogy a villamos csengők vezetéke rögtön az ajtó fölött megszakad, és sehova sem vezet. Személyzetet nem látni. A folyosókra éjjel-nappal mély sötétség és csend borul. Szilárd meggyőződése, hogy mi vagyunk ebben a Szanatóriumban az egyedüli vendégek, s a titokzatos és diszkrét arckifejezés, amivel a szobalány az ajtók kilincsét belépve és kilépve lenyomja – egyszerűen misztifikáció.

Időnként kedvem volna szélesre tárni sorra az összes szobák ajtaját, s tárva-nyitva hagyni, hogy leleplezzem a sötét intrikát, melybe galádul befon-
tak minket.

De mégsem vagyok gyanakvásaimban egészen biztos. Néha késő éjszaka látom Dr. Gotardot a folyosón, amint fehér operálókabátban, klistérfecskendővel a kezében siet valahova a szobalány nyomában. Bajos lenne ilyenkor sietségében feltartóztatni, és határozott kérdéssel falhoz szorítani.

Ha nem volna a városban étterem és cukrászda, éhen lehetne halni. Mindmáig nem tudtam a második ágyat megkapni. Friss ágyneműről szó sincs. Be kell vallanom, hogy a kulturált szokások általános fellazulása bennünket sem kímélt meg.

Ruhástul-cipőstül ágyba bújni – ez számomra, civilizált ember számára egyszerűen elképzelhetetlen dolog volt világéletemben. Most pedig későn érek haza, álmoságtól részegen, a szobában félhomály, az ablak függönye duzzadt a hideg légáramlattól. Öntudatlanul dőlök le az ágyra, s beásom magam a dunna alá. Így alszom szabálytalanul nagy időközökön, napokon vagy heteken át, utazgatva az álom üres tájain, folytonosan úton, a lélegzés meredek országútjain vándorolva, hol könnyedén, rugalmasan suhanva le a szelíd lejtőkön, hol ismét fáradságosan kapaszkodva föl a horkolás merőleges falán. Mikor felérek a csúcsra, az álom e sziklás és süket sivatagának

végtelen láthatára tárul elém. Egy bizonyos időpontban, egy ismeretlen ponton, valahol a horkolás egy éles kanyarulatánál fél-öntudatra ébrednek, s érzem a lábamnál apám testét. Ott fekszik összegombolyodva, olyan parányi, mint egy kölyökmacska. Ismét elalszom nyitott szájjal, s egy hegyes-völgyes táj óriási panorámája vonul el mellettem hullámszerűen és fenségesen.

A boltban apám élénk tevékenységet fejt ki, tranzakciókat bonyolít le, egész ékesszólását latba veti üzletfeleinek meggyőzésére. Arca kipirul, szeme csillog az izgalomtól. A Szanatóriumban nagybetegen fekszik, akárcsak az utolsó hetekben odahaza. Nem áltathatom magam: a folyamat gyors léptekkel közeledik a fatális véghez. Gyenge hangon szól hozzám: – Gyakrabban be kellene járnod a boltba, József. A segédek meglópnak bennünket. Hiszen látod, hogy nem bírok már feladatomban eleget tenni. Hetek óta fekszem itt betegen, s a bolt magára hagyatva ebek harmincadjára jut. Nem jött hazuról valami posta?

Kezdem bánni az egész históriát. Aligha nevezhető szerencsés ötletnek, hogy a nagyhangú reklámtól félrevezetve elküldtük apámat ide. Visszatolt idő... alapjában véve szépen hangzik, de milyennek bizonyul a valóságban? Teljes értékű, becsületes időt nyerünk-e, mintegy a friss motringról legombolyított, újdonság- és festékszagú időt? Épp ellenkezőleg. Velejéig elhasznált, az emberek által elhordott idő ez, elkoptatott, és sok helyen lyukas idő, áttetsző, mint a szita.

Nem csoda, hisz kihányt idővel van dolgunk – értsék meg jól –, másodkézből vett idővel. Uram bocsá'!...

Meg aztán ezek a felettébb helytelen manipulációk az idő körül! Ezek a bűnös üzelmek, ez a hátulról való belopózás az idő mechanizmusába, ez a kockázatos babrálás kényes titkai körül! Néha szeretne az ember az asztalra ütni, s teli torokból felkiáltani: – Elég ebből, el a kezekkel az időtől, az idő érinthetetlen, az időt nem szabad provokálni! Nem elég nektek a tér? A tér az emberé, a térben kitombolhatjátok magatokat kedvetekre, bukfacezhetek, tótágast állhattok, csillagról csillagra ugrálhattok. De az Isten szerelmére, az időt ne érintsétek!

Másfelől, kívánhatja-e tőlem bárki, hogy magam bontsam föl a szerződést Doktor Gotarddal? Akármilyen is apám nyomorúságos egzisztenciája, de mégiscsak látom, együtt vagyok vele, beszélek vele... Tulajdonképp végtelen hálával tartozom Doktor Gotardnak.

Néhányszor szerettem volna nyíltan beszélni vele. De Doktor Gotard megfoghatatlan. Épp az étterembe ment – közli a szobalány. Oda indulok, mikor utánam siet, hogy megmondja: tévedett. Doktor Gotard a műtőben van. Az emeletre sietek, tanakodva, hogy vajon miféle műtéteket végezhetnek itt, belépek az előszobába, és engedelmesen várok. Doktor Gotard hamarosan ki fog jönni, épp most fejezte be a műtétet, kezet mos. Szinte látom is apró alakját, nagy léptekkel siet, lengő köpenyben, a kórházi termek hosszú során át. De néhány pillanat múlva mi derül ki? Doktor Gotard egyáltalán nem volt itt, évek óta nem hajlottak itt végre semmiféle műtétet. Doktor Gotard a szobájában alszik, s fekete szakálla égnek áll. A szoba megtelik a horkolás gomolygó felhőivel, melyek növekednek, tornyosodnak, gomolygásuk fölemeli Doktor Gotardot az ágyával együtt, egyre följebb és följebb – nagy, patetikus mennybemenetel a horkolás és a duzzadó ágynemű hullámain.

Még furcsább dolgok is történnek itt, olyan dolgok, melyeket önmagam előtt is titkolok, fantasztikusan abszurd dolgok. Valahányszor kilépek a szobából, mindig az az érzésem, hogy valaki gyorsan eltávolodik az ajtótól, és befordul az oldalfolyosóra. Vagy előttem megy valaki, anélkül, hogy hátrafordulna. Valaki, aki nem ápolónő. Tudom, ki az! – Mama! – kiáltok felindultságtól reszkető hangon, s anyám felém fordítja arcát, és könnyörgő mosollyal néz rám egy pillanatig. Hol vagyok? Mi történik itt? Miféle hálóba gabalyodtam?

V

Nem tudom, vajon a kései évszak hatása-e, de a napok színe egyre komolyodik, homályosodnak és sötétednek. Mintha egészen fekete szemüvegen át nézné az ember a világot.

Olyan az egész táj, mint egy halovány tintával telt, óriási akvárium feneké. A fák, emberek és házak fekete árnyképekké olvadnak össze, mintha víz alatti növények hullámszerűen mozognának a tintaszínű mélyben.

A Szanatórium közelében hemzsegnek a fekete kutyák. Különböző nagyságúak és alakúak, s a szürkületben keresztül-kasul futkároznak az összes utak és ösvények alján, a maguk kutyaügyeibe merülve, csendesen, feszült figyelemmel telten. Kettesével, hármával rohangálnak kinyújtott, éber nyakkal, fülüket hegyezve, halk, siralmas szűköléssel, mely önkéntelenül tör ki gégejükéből, legnagyobb fokú felindulásukat jelezve. Minthogy a saját ügyeikkel elfoglalva mindig sietnek, mindig úton vannak, érthetetlen céljuk bűvöletében – alig vetnek a járókelőkre ügyet. Csak néha hunyorítanak ránk futtukban, s ilyenkor fekete, okos sandításukból veszett düh acsarog, melynek lendületét csak az időhiány tartja féken. Sőt, néha még – engedve mérgüknek – a lábunkhoz is odaszaladnak, leszegett fejjel és baljós morgással, de csak azért, hogy félúton lemondjanak szándékukról, s továbbrohanjanak nagy kutyaszökkenésekkel.

Erre a kutya-csapásra nincs orvosság; de mi az ördögnek tart a Szanatórium igazgatósága láncon egy óriási farkaskutyát, egy szörnyű bestiát, szinte porkolábnak is beillő, démonian vad toportyánférget?

Lúdbőrzik a hátam, valahányszor elmegyek az ólja mellett, melynél mozdulatlanul áll, rövid láncra fogva: bozontjának gallérja vadul fölemelkedik bajuszos, sörtés és szakállas feje körül, agyarakkal teleültetett hatalmas állkapcsa szinte gépezetnek hat. Nem ugat egyáltalán, de vad pofája a közeledő ember láttán még rémületesebbé válik, arcvonásai a feneketlen, veszett düh kifejezésébe merevednek, majd lassan fölemelve szörnyű pofáját, csendes görcsben megvonaglik, s heves, basszus hangú, a gyűlölet legmélyéről előtörő üvöltés fut végig rajta, melyben az erőtlenség fájdalma és kétségbeesése zeng.

Apám közömbösen megy el emellett a bestia mellett, mikor együtt indulunk el a Szanatóriumból. Ami engem illet, minden alkalommal mélységesen megrendít az erőtlen gyűlölet e sajátos megnyilvánulása. Most két fejjel vagyok nagyobb apámnál, aki sovány és kicsi, s apró, öreges léptekkel tipeg mellettem.

Már a piactérhez közeledünk, amikor szokatlan nyüzsgést látunk. Az emberek tömegesen szaladgálnak az utcákon. Valószínűtlen hírek hatolnak fülnkbe: ellenséges hadsereg tört be a városba.

Az emberek általános felháborodás közepette riasztó és egymással ellentétes híreket adnak szájról szájra. Nem fér az ember fejébe: háború, előzetes diplomáciai húzások nélkül? Háború, az áldott béke kellős közepén, amit nem zavart meg semmiféle konfliktus? Háború, kivel és miért? Azt a tájékoztatást kapjuk, hogy az ellenséges hadsereg betörése felbátorította az elégedetlenkedőket a városban, s ezek fegyveres kézzel kiáramlottak az utcára, terrorizálva a békés lakosságot. Meg is pillantottuk a merénylők csoportját, fekete civil ruhában voltak, mellükön fehér szíj futott keresztbe, s szótlánul, előreszegzett puskával nyomultak előre. A tömeg hátrált előttük, összetorlódott a járdán, s ők csak mentek, cylinderük alól gúnyos, sötét pillantásokat lövellve, s tekintetükben fölény volt, felvillanó kaján káröröm, és valamilyen cinkos kacskintásféle, mintha erővel tartanák féken kitörni készülő nevetésüket, mely leleplezné ezt az egész misztifikációt. A tömeg fölismeri egyiket-másikat, de vidám felkiáltásukat elfojtja az előreszegzett puskacsövektől való ijedelem. Elvonulnak mellettünk, anélkül, hogy bárkibe is belekötnének. Ismét előnti az összes utcákat a rettegő, komoran hallgató tömeg. Tompa zsvaj lángol a város fölött. Úgy rémlik, mintha tüzérség robaját, lőszeresládák dübörgését lehetne messziről hallani. – Be kell jutnom a boltba – mondja apám sápadtan, de eltökélten. – Nem kell velem jönnöd; csak akadályoznál – teszi hozzá –, térj vissza a Szanatóriumba. – A gyávaság hangja engedelmességet tanácsol. Látom, hogyan furakodik be apám a tömeg zárt falába, s elveszítem őt a szemem elől.

Mellékutcákon lopózkodom át sietve a város felső végébe. Biztos vagyok benne, hogy ezeken a meredek utakon sikerülni fog félkörben megkerülnöm a tolongó sokaságtól áthatolhatatlan belvárost.

Ott, a város felső végében ritkább volt a tömeg, végül egészen eltűnt. Nyugodtan mentem az üres utcákon át a városi park felé. Lámpások égtek itt sötét, kékes lánggal, mint gyászoló aszfodéloszok. Mindegyiket körülán-

colták a cserebogarak; súlyosak voltak, mint a golyóbisok, s vibráló szárnyuk rézsútos, féloldalas repüléssel tartotta fenn őket a levegőben. Egyik-másik lehullva domború hátára, esetlenül vergődött a homokban, felgörcsítette kemény fedőszárnyát, mely alatt nagy igyekezettel próbálta összecsuksni a hártavékony, szétterülő repülőszárnyakat. A gyepágyakon és ösvényeken járókelők sétáltak gondtalan beszélgetésbe merülve. Az utolsó fák a völgy mélyén lapuló, s a park falához támaszkodó házak udvarára hajolnak. Tovább baktattam e fal menten, mely ezen az oldalon alig a mellemig ért, a túlsó felén azonban emeletnyi magas rézsúval ereszkedett le az udvarok szintjére. Egy helyen döngölt földből rakott töltés ékelődött az udvarok közé, egészen falmagasságig. Könnyedén átléptem a korláton, s e keskeny töltésen haladva kijutottam az egymás hegyére-hátára épült házak közül az utcára. Nagyszerű tájékozódó képességemen alapuló számításaim beigazolódtak. Szinte szemtől szembe találtam magam a Szanatóriummal, melynek hátsó épületszárnya elmosódottan fehérlett a fák fekete keretében. Szokásom szerint hátulról megyek be, az udvarról, a vaskerítés kapuján át, s messziről látom a kutyát őrhelyén. Láttára, mint mindig, az ellenszenv borzongása fut át rajtam. Szeretnék mielőbb elsietni mellette, hogy ne halljam szíve mélyéről előtörő gyűlölethördülését, mikor nagy ijedelmemre – nem hiszek a saját szememnek – látom, hogy nagy szökkenésekkel eltávolodik a kutyaóltól, s megláncolatlanul körülfutja az udvart, tompa ugatással, mely mintha hordóból jönne, hogy elvágja előlem a visszavonulás útját.

A rémülettől kővé dermedten hátrálok az udvar szemközti, legtávolabbi sarkába, s ösztönösen valami menedéket keresve az ott álló kis lugasba húzódom, erőfeszitésem hiábavalóságának teljes tudatában. A bozontos bestia szökdelve közeledik felém, pofája máris a lugas bejáratához ér, s kelepcébe zár. A félelemtől szinte félholtan észreveszem, hogy teljes hosszában legöngyöltette a láncot, s maga után vonszolta az egész udvaron át, de maga a lugas már fogainak elérhetőségei körén kívül áll. Annyira feldúlt, szinte összezúzott a rémület, hogy alig érzek egy kis megkönnyebbülést. Támo-lyogva, az ájulás határán, fölvetem szememet. Még sohasem láttam ilyen közléről, s csak most esik le szememről a hályog. Mekkora az előítélet hatalma! Milyen erős a félelem sugallata! Micsoda elvakultság! Hiszen ez ember. Ember, láncra kötve, akit leegyszerűsítő, metaforikus, sommás rövidítésben felfoghatatlan módon kutyának néztem. Ne tessék félreérteni. Kutya volt kétségtelenül, de emberi alakban. A kutyaság belső minőség, s éppúgy

megnyilvánulhat emberi, mint állati alakban. Az, aki előttem állt a lugas nyílásában, szinte kifordított állkapoccsal, valamennyi fogát szörnyű morgással rám vicsorítva – középtermetű, fekete szakállas férfi volt. Arca sárga, csontos szeme fekete, gonosz és boldogtalan. Sötét ruhájáról, szakállának civilizált formájáról ítélve intelligens, tanult embernek is vélhettem. Doktor Gotard sikerületlen testvérbátyja is lehetett volna. De az első benyomás csalóka volt. Enyvtől maszatos, nagy darab kezei, az orra mellett a szakállába lefutó két durva és cinikus barázdá, s vízszintes, közönséges ráncai alacsony homlokán hamar széteszlatták ezt az első illúziót. Inkább könyvkötő volt, szájhős, pártharcos és nagygyűlési szónok – erőszakos ember, sötét, robbanó szenvedélyekkel. És éppen ott, az indulat mélységeiben, valamennyi rostjának görcsös berzenkedésében, ebben az örült dühben, mely veszettül ugatja a feléje fordított bot végét – ebben volt száz százalékos kutyá.

„Ha átmásznék a lugas hátsó korlátján – gondolom magamban –, egészen kijutnék dühének hatóköréből, s egy mellékösvényen eljutnék a Szanatórium kapujához.” Már átvetem lábamat a karfán, mikor hirtelen megállok a mozdulat közepén. Érzem, hogy túlságosan kegyetlen dolog volna egyszerűen elmenni, s így itthagyni őt magából kikelt, tehetetlen dühével. Elképzelem szörnyű csalódását, embertelen fájdalmát, ha látna megszökni a kelepceből, látná, hogy egyszer s mindenkorra eltávolodom tőle. Maradok. Odalépek hozzá, s természetes, nyugodt hangon úgy szólok: – Csillapodjék le, mindjárt eloldom önt.

Erre az arca, rángásoktól szántott, a morgás vibrálásától feldúlt arca integrálódik, kisimul, és szinte egészen emberi ábrázattá kerekedik. Félelem nélkül lépek oda hozzá, s eloldom a kapcsot a nyakán. Most egymás mellett megyünk. A könyvkötő rendes fekete öltönyben van, de mezítláb. Megpróbálok beszélgetésbe elegyedni vele, de csak érthetetlen hebegés tör ki a száján. Csak a szeméből, fekete, sokatmondó szeméből olvasom ki a ragaszkodás, a rokonszenv vad lelkesedését, mely borzalommal tölt el. Néha megbotlik egy kőben vagy göröngyön, s ilyenkor a megrázkódtatás tüstént megbontja, széttöri az arcát, felüti fejét az ijedtség, ugrásra készen, s közvetlenül a nyomában a veszett düh, mely csak a pillanatra vár, hogy ismét sziszegő kígyók nyüzsgő fészkévé változtassa ezt az arcot. Ilyenkor nyers baráti dorgálással utasítom rendre. Még vállon is veregetem. S időnként csodálkozó, gyanakvó, hitetlenkedő mosoly próbál kirajzolódni az arcán. Ah, mennyire nyomaszt ez a szörnyű barátság! Hogy rémít ez a különös rokonszenv! Hogyan szabadulhatnék meg ettől az embertől, aki itt lépked mellett, s tekintetével, kutyalelkének egész hevével arcomon csügg? De nem szabad elárulnom ingerültségemet. Előveszem pénztárcámat, s tárgyilagos hangon szólok: – Bizonyára szüksége van pénzre, örömmel adok kölcsön önnek – de erre a látványra arca oly borzalmas vadságot ölt magára, hogy mielőbb eldugom bugyellárisomat. Még azután is sokáig nem bír lecsillapodni, s uralkodni arcvonásain, melyeket a görcsös üvöltés minduntalan el-

torzít. Nem, nem bírom tovább. Mindent inkább, mint ezt. Az ügyek már így is reménytelenül összekuszálódtak, keresztül-kasul bonyolódtak. A város fölött tűz fénye lángol. Apám valahol a forradalom tüzeiben az égő boltban. Doktor Gotard elérhetetlen, s ráadásul anyám felfoghatatlan megjelenése inkognitóban, valamilyen titokzatos küldetésben! Egy nagy, érthetetlen intrika láncszemeit látom mindebben – körém fonódik ez az intrika, egyre szorosabbra zárul személyem körül. Menekülni, menekülni innen. Akárhová. Ledobni magamról ezt a borzalmas barátságot, ezt a kutyaszagú könyvkötőt, aki nem veszi le rólam a szemét. A Szanatórium kapuja előtt állunk. – Fáradjon be hozzám a szobámba – hívom udvarias gesztussal. A civilizált mozdulatok lenyűgözik, elaltatják a vadságát. Betessékelem a szobába. Leültem egy székre.

– Lemegyek az étterembe konyakért – mondom.

Rémülten pillant föl erre, velem akar jönni. Szelíd határozottsággal csillapítom le riadalmát.

– Ön itt marad ülve, és nyugodtan vár rám – mondom neki mély, vibráló hangon, melynek alján rejtett félelem cseng. Bizonytalan mosollyal leül.

Kimegyek, és lassan végigmegyek a folyosón, azután le a lépcsőn, megint a folyosón a kijáráshoz, kilépek a kapun, átvágok az udvaron, becsapom magam után a vasajtót, s csak most kezdek futni lélekszakadva, hangos szívdobogással, lüktető halántékkal, végig a pályaudvarhoz vezető sötét fason.

Fejembe képek tornyosulnak, egyik borzalmasabb a másiknál. A szörnyeteg türelmetlensége, ijedelve, kétségbeesése, mikor ráébred, hogy becsaptam. Felújuló dühe, visszaesése veszett indulatába, mely féktelen erővel tör ki rajta. Apám visszatérése a Szanatóriumba, mit sem sejtő kopogása az ajtón, s váratlan szembekerülése a rettenetes szörnyeteggel.

„Szerencse, hogy apám lényegében már nem él, voltaképpen már nem érinti mindez” – gondolom megkönnyebbülten, s már látom magam előtt a kijáratnál álló vasúti kocsik fekete sorát.

Beülök az egyikbe, s a vonat mintha erre várt volna, lassan, füttyülés nélkül elindul.

Az ablakban még egyszer elhúzódik, s lassan elfordul a láthatár hatalmas tájja, tele sötét, zúgó erdőkkel, melyek közt a Szanatórium falai fehérlenek. Ég veled, apám, ég veled, város, melyet soha többé nem látok viszont.

Azóta utazom, utazom folyton, valahogy otthonommá vált a vasút, s megtűrne itt, vagonról vagonra kóborló örök utast. A szoba nagyságú, óriási kocsik tele vannak szeméttel és szalmával, légvonatok fúrója hatol rajtuk keresztül-kasul a szürke, színtelen napokon.

Öltönyöm elkopott, rongyokra szakadt. Egy viseltes vasutasmundért kaptam ajándékba. Arcom megdagadt, azért bekötöttem egy piszkos ronggyal. A szalmán ülök és szundítok, s ha megéhezem, megállok a folyosón a másodosztályú fülkék előtt, és énekelek. S aprópénzt dobnak kalauzsapkámba, az én fekete, kopottsildes vasutassapkámba.

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

Dodo

Szombat délutánonként járt el hozzánk duplasoros, sötét zakójában, fehér pikémellényben, keménykalapban, melyet külön az ő fejméretére csináltattak, eljött, hogy félórácskát elüldögéljen egy pohár málnaszörp mellett, s állát térde közé fogott sétapálcája csontgombjára támasztva elmélázzon a gomolygó, kék cigarettafüstben.

Ilyenkor általában több rokon is eljött látogatóba, s a szabadon csapongó beszélgetés közepette Dodo a háttérbe húzódott, az élénk társaságban a statiszta passzív szerepébe süppedt. Egy szót sem szólt, csak pompás szemöldökének eresze alól egyik beszélőről a másikra vándoroltatta kifejezéstelen tekintetét, miközben arca lassanként megnyúlt, mintha ízületei kieresztettek volna, s ily zabolátlanul belefeledkezve a hallgatásba, tökéletesen bamba kifejezést öltött.

Csak akkor beszélt, ha egyenesen hozzá szóltak, ilyenkor válaszolt a feltejt kérdésre, azaz másfele révedő tekintettel, kedvetlenül motyogott valamit, de ezt is csak akkor, ha a kérdés nem ment túl az egyszerű, könnyen megoldható dolgok bizonyos körén. Néha sikerült neki a beszélgetést egy pár kérdéssel tovább, e körön túlra is gördíteni, mert az arckifejezések és gesztusok egész tárházával rendelkezett, amelyek többértelműségüknél fogva univerzális szolgálatokat tettek neki, kitöltötték az artikulált beszéd hézagait, és élénk mimikai kifejezőerejüknél fogva fönntartották az értelmes rezonancia látszatát. Ez azonban csak illúzió volt, amely pillanatok alatt szertefoszlott, a beszélgetés szánalmasan megakadt, és az érdeklődő tekintete lassan, tűnődve elfordult Dodótól, aki magára maradva ismét visszazökkent megszokott statisztaszerepébe, a körülötte folyó társalgás passzív szemlélésébe.

Mert hogy is lehetett volna vele társalgást folytatni, amikor például arra a kérdésre, hogy elkísérte-e édesanyját falura, mélabús hangon azt válaszolta: „nem tudom”, s ez lehangoló, megszegyenítő igazmondás volt, mert Dodo memóriája nem terjedt túl a jelen pillanaton, a legközelebbi aktualitáson.

Egyszer régen, gyerekkorában Dodo agyát súlyos kór támadta meg, hónapokig feküdt eszméletlenül élet és halál közt, s amikor mégis felépült, kiderült, hogy némiképp már e világon kívül rekedt, nem tartozott többé az ér-

telmes emberek közösségéhez. Az iskolát magánúton végezte el, mondhatni *pro forma*, nagy tapintattól övezve. A mindenkivel szemben támasztott kemény és könyörtelen követelmények Dodo esetében valahogy megengyhültek, vesztek szigorukból, csupa elnézéssé szelídültek.

Személyét a kiváltságosság furcsa aurája vette körül, amely védőövetet alkotott közte és a világ között, semleges zónaként óvta az élet tolakodó agresszivitásától. Míg e zónán kívül mindenki ki volt téve az élet hullámverésének, mindenki lármásan, felajzva, furcsa, öntudatlan ámokban gázolt, sodródott benne – addig e védett övezeten belül béke és szünet honolt, cezúra az általános zsvivaj közepette.

Így ért el Dodo a felnőttkorba, és sorsának kivételessége vele együtt növekedett, mintha ez magától értetődő volna, és mindenki egyetértene vele.

Dodo sohasem kapott új ruhát, mindig a bátyja levetett holmiját hordta. Míg a vele egykorúak élete bizonyos fázisokra, korszakokra tagolódott, melyeket bizonyos események, sorsfordító és szimbolikus pillanatok, névnapok, vizsgák, eljegyzések, előléptetések mérföldkövei jeleztek, az ő élete tagolatlan, monolit egyhangúságban telt, amit nem zavartak meg sem kelles, sem bántó pillanatok, s a jövője is egyenletes, eseményektől és meglepetésektől mentes, belátható útnak látszott.

Tévedés volna azt hinnünk, hogy Dodo magában ellenezte volna ezt az állapotot. Egyszerűen elfogadta, mint számára megfelelő életformát, semmin sem csodálkozott, tárgyilagosan, komoly optimizmussal tudomásul vette, és ennek megfelelően rendezkedett be, minden részletei az eseménytelen monotonia szabályai szerint komponálva meg.

Délelőttöként sétálni ment a városba, mindig egyazon az útvonalon, ugyanazon a három utcán ment végig, és ugyanarra jött is vissza. Bátyja jól-szabott, bár kissé viseltes öltönyében, hátul összekulcsolt kezében sétapálcával, előkelően, sietség nélkül lépkedett. Úgy festett, mint egy kedvtelésből idejét mulató, városnéző utazó. A mozdulataiból áradó komótoság, a mindenfajta irány vagy cél hiánya olykor kompromittáló formát öltött, mivel Dodo hajlamos volt elbámészkodni: meg-megállt a boltajtók előtt, a műhelyek bejáratánál, ahol fúrtak-faragtak, sőt az utcán beszélgető emberek mellett is.

Fizimiskája korán érni kezdett, ám érdekes módon, míg a különböző csapások és megrázkódtatások megtorpanak élete küszöbén, tiszteletben tartva annak üres érintetlenségét, hermetikus kivételességét, a mellette zajló élet történéseit arcvonásai tükrözték, megelőlegezve egy beteljesületlen életrajz ígérését, amely a lehetőségek szférájában épp hogy kirajzolódva, ezt az arcot egy tragikus hős bölcsességről és minden dolgok fájdalmáról tanúskodó maszkjává alakította át.

Szemöldökének pompás boltozata beárnyékolta hatalmas, szomorú, mélyen karikás szemét. Orra körül elvont szenvedéssel, fiktív bölcsességgel

teli két barázda húzódott a szája szögletéig, s még annál is tovább. Kis, duzzadt száját fájdalmasan összeszorította, s a hosszúkás Bourbon-állán díszelgő kihívó anyajegy egy élemedett korú, tapasztalt bonviván külsejét kölcsönözte neki.

Ezt a mindenek fölött álló, privilegizált kivételességet azonban szükség-szerűen kiszimatolta, rámenősen kinyomozta a ravaszul lesben álló, örökké prédára éhes emberi rosszindulat.

Egyre gyakrabban történt meg, hogy reggeli sétáin társak szegődtek melléje, de kivételes helyzetéből eredően ezek sajátságos társak voltak, kapcsolatukban nem a barátság vagy érdekeik azonossága dominált, hanem ennél valami sokkal problematikusabb, mondhatni dicstelen dolog. Tiszteletet parancsoló, tekintélyes alakjához többnyire jóval fiatalabb korosztályok szegődtek, s eszmecseréik is jellegzetesen jókedvű, tréfálkozó hangnemben folytak, ami Dodo számára – mi tagadás – üdítő jótétemény volt.

Ahogy ott ment, egy fejjel a vidám, ugrabugráló csapat fölé magasodva, úgy festett, mint egy peripatetikus filozófus tanítványai körében, s arcán a komoly, szomorú álarc mögül előbukkant egy frivol mosoly, mely harcba szállt az ábrázatát uraló tragikummal.

Dodo ez idő tájt késve tért meg reggeli körútjairól, haja kócos volt, öltö-zete kissé zilált, de felélénkült kedélye derűs pörlekedésre készítette szegény unokatestvérével, Karolával, akit Retycja néni a házába fogadott. Egyéb-ként mintha megérezte volna e találkozások nem túlságosan dicső voltát, Dodo otthon e témát teljes diszkrécióval kezelte.

Egyhangú életében egyszer vagy kétszer történtek olyan formátumú ese-mények, melyek kiemelkedtek a hétköznapiak zátonyos állóvizéből.

Egyik nap reggel elment, és nem jött haza ebédre. Vacsorára sem érkezett meg, és másnap is hiába várták az ebéddel. Retycja néni a kétségbeesés szé-lén állt. De estére Dodo megjött, kissé gyűrötten, keménykalapja összenyo-módva, ferdén ült a fején, de különben ép volt és egészséges, kedélye ren-dületlen.

Nehéz volt rekonstruálni e kiruccanás történetét, mert Dodo tökéletes hallgatásba burkolózott. A legvalószínűbb az volt, hogy séta közben elbá-mézkodott, s eközben ismeretlen városrészbe tévedt, talán az ifjú peripate-tikusok is hozzásegítették ehhez, akik szívesen szembesítették Dodót újabb, ismeretlen élethelyzetekkel.

Lehet, hogy a dolog éppen egy olyan napon esett meg, amikor Dodo sza-badságra küldte szegény, megfáradt emlékezetét – és elfelejtette címét, sőt a nevét és más adatokat is, melyeknek egyébként mindig tudatában volt.

E kaland egyetlen részletére sem derült később fény.

Amikor Dodo bátyja külföldre ment, a család létszáma három-négy főre zsugorodott. Hieronim bácsin és Retycja nénin kívül velük lakott még Ka-rola, aki a kulcsár szerepét töltötte be a tekintélyes gazdaságban.

Hieronim bácsi már hosszú évek óta nem hagyta el szobáját. Mióta a Gondviselés szelíden kivette kezéből élete rozoga, megfeneklett bárkájának kormányrúdját, nyugdíjas élettere a pitvar és a számára kijelölt sötét alköv közötti keskeny sávra korlátozódott.

Hosszú, földig érő köntösben ült alkóvjá mélyén, és napról napra fantasz-tikusabb szőrzet borította ábrázatát. Hosszú, mákos (a szálak végén majd-nem fehér) szakállá körbefolyta arcát, melynek felét teljesen benőtte, csak karvalyorrát és két szemét hagyva szabadon, amelyek fehéren forogtak bo-zontos szemöldöke árnyékában.

A sötét alköv szűk börtönében, ahol, mint egy nagy, ragadozó macska, arra ítéltetett, hogy föl-alá járkáljon a szalon nagy üvegajtaja előtt, két irdat-lan tölgyfaágy állt, Hieronim bácsiék éjszakai nyugvóhelye, s az egész hát-

só falat a sötétben alig derengő hatalmas gobelin borította. Amikor szemünk hozzászokott a sötétséghez, a bambuszok és pálmák között kivehetővé vált egy roppant oroszlán, félelmetes és zord, mint egy próféta, s fenséges, akár egy pátriárka.

Az oroszlán és Hieronim bácsi egymásnak háttal ült, egy percre sem fedkezve meg a másik gyűlöletes jelenlétééről. Oda sem néztek, úgy vicsorítottak egymásra vészterhes morgások közepette villogó agyaraikkal. A felingerelt oroszlán időnként fölemelkedett a két mellső lábára, kinyújtott nyakán égnek állt a sörénye, s félelmetes ordítása megremegtette a felhős horizontot.

Aztán ismét Hieronim bácsi kerekedett fölül prófétaí tirádáival, ábrázata iszonyúan elváltozott a súlyos szavaktól, melyek majdnem szétfeszítették, szakálla hullámozott az ihlet özönében. Ekkor az oroszlán fájdalmasan összeszűkül szemmel lassan elfordította fejét, összegörnyedt az isteni ki nyilatkoztatás súlya alatt. Ez az oroszlán és ez a Hieronim örökös viszálykodással töltötték meg nagybátyámék sötét alkóvját.

Hieronim bácsi és Dodo egymás mellett élt e szűk lakásban, két különböző dimenzióban, amelyek úgy keresztettk egymást, hogy közben nem érintkeztek. Ha tekintetük találkozott egy pillanatra, azonnal tovább is vándorolt, mint amikor két, egymástól távol eső állatfaj találkozik, és észre sem veszik egymást, mert képtelenek rögzíteni a tudatukon áttűnő értelmezhetetlen, idegen képet, ami így nem is válik valósággá.

Sohasem szóltak egymáshoz.

Amikor asztalhoz ültek, Retycja néni a férje és a fia között foglalt helyet, ő képezte a határt a két világ között, mint a téboly két tengere közé ékelődött földnyelv.

Hieronim bácsi nyugtalanul evett, hosszú szakálla beleért a tányérjába. Amikor a konyhaajtó megcsikordult, félig felugrott székeről, és megragadta a levesestányért, hogy bármely pillanatban az alkóvba menekülhessen, ha netán idegen lépne a lakásba. Retycja néni ilyenkor nyugtatgatta: – Ne félj, nincs itt senki, csak a cseléd. – Ekkor Dodo csillogó szemekkel haragos, felháborodott pillantást vetett a reszkető ember felé, méltatlankodva dörögve maga elé: – Teljesen örült...

Mielőtt Hieronim bácsi teljes feloldozást nyert az élet túlságosan összekuszálódott dolgai alól, s engedélyt kapott, hogy visszavonulhasson alkóvbéli magányos refúgiumába, egészen másfajta ember volt. Akik fiatalkorá-

ban ismerték, egybehangzóan állították, hogy fékezhetetlen temperamentumával nem fért meg semmiféle visszafogottság, belátás vagy lelki skrupulus. A gyógyíthatatlan betegeknek kárörvendően beszélt a rájuk váró halálról. A részvétlátogatásokat arra használta fel, hogy a kővé dermedt hozzátartozóknak az elhunyt hibáit ecsetelje, amikor még ki sem húlt a ravatalon. Ha valakinek valamilyen kényes, személyes titka volt – nagy hangon, maró gúnnyal hozakodott elő vele. Egy éjszaka aztán egész valójában megváltozva tért meg útjáról, s a félelemtől tébolyultan az ágy alatt keresett menedéket. Néhány nappal később a családban elterjedt a hír, hogy Hieronim bácsi lemondott összes zűrzavaros, kétes és kockázatos üzletéről, amelyek súlyától már-már összeroppant, végérvényesen hátat fordítva nekik új életet kezdett, amelyet szigorú és precíz, számunkra érthetetlen előírások tartottak kordában.

Vasárnap délután mindannyian Retycja néninél gyűltünk össze egy kis családi uzsonnára. Hieronim bácsi nem ismert meg bennünket. Az alkóvban ült, és vad, riadt tekintettel nézte az üvegajtón túli csoportosulást. Nagy ritkán, de annál váratlanabban előjött hosszú köntösében a remetelakából, a szakálla arca körül hullámozott, és kezével olyan mozdulatot téve, mintha szét akarna választani bennünket. Így szólt: – Most pedig, könyörgöm, úgy, ahogy itt vagytok, széledjete szét, oszoljatok óvatosan, csöndben, észrevétlenül... – Aztán ujjával rejtelmesen fenyegetőzve fojtott hangon hozzátette: – Már mindenütt beszélnek: Di-dá.

A néni szelíden visszatuszkolta az alkóvba, de ő még megállt az ajtóban, és felemelt ujjával fenyegetően megismételte: Di-dá.

Dodo agyáig mindez nem jutott el azonnal, elméjében csak lassan, néhány pillanatnyi zavart hallgatás után kezdett a helyzet világosodni. Ekkor tekintetét körbejártatta rajtunk, mintha meg akarna bizonyosodni afelől, hogy valami tréfás dolog történik, kitört belőle a nevetés, lármásan, jólesően nevetett, majd fejével szánakozva biccentve egyet, nevetve ismét azt mondta: – Teljesen örült...

Leszállt az éj Retycja néni házára, a megfejt tehének a sötétben a deszkákhoz dörgölöztek, a cselédek már aludtak a konyhában, a kertből éji ózon buborékja szállt, s szétpattant a kitárt ablakban. Retycja néni széles nyoszolyáján aludt. A másik ágyon, mint egy óriási bagoly, Hieronim bácsi ült a párnák közt. Szeme csillogott a sötétben, szakálla felhúzott térdén hullámozott.

Lassan lekászálódott az ágyról, s lábujjhegyen Retycja néni ágyához lo-pózott. Úgy állt az alvó fölött, lesben, mint egy ugrásra kész macska, fel-borzolt szemöldökkel, tüskésen meredő bajusszal. A falon az oroszlán ásí-tott egyet, majd elfordította fejét. A néni felébredt, s megriadt a fölé mere-dő, szemektől szikrázó, ziháló fejtől.

– Eredj, menj az ágyadba – mondta, kezével elhessegetve őt magától, akár egy kakast.

A bácsi prüszkölve, ideges fejrándításokkal vissza-visszanézve az ágyába vonult.

A másik szobában feküdt Dodo. Dodo nem tudott aludni. Beteg agyában az alvásközpont nem működött rendesen. Forgolódott, hánykolódott az ágy-ban, egyik oldaláról a másikra fordult.

A matrac nyikorgott. Dodo nehezen lélegzett, szuszogott, tanácstalanul fel-felemelkedett a párnákról.

Az életből kizárt élet szenvedett, kínlódott kétségbeesetten, vergődött, mint egy ketrecbe zárt macska. Dodo testében, a félkegyelmű Dodo testé-ben valaki megélt élmények nélkül öregedett, valaki szemernyi tartalom nélkül érlelődött a halálra.

Dodo hirtelen irtózatosan felzokogott a sötétben.

Retycja néni, ágyából kikelve, odaszaladt hozzá: – Mi baj van, Dodo, fáj valamid?

Dodo csodálkozva fordult feléje. – Ki az? – kérdezte.

– Miért sírsz? – kérdezi a néni.

– Nem én, hanem ő...

– Ki az az ő?

– A befalazott...

– Az meg kicsoda?

De Dodo csak lemondóan legyintett: – Eh... – és a másik oldalára fordult.

Retycja néni lábujjhegyen visszament az ágyához. Hieronim bácsi útköz-ben megfenyegette az ujjával: – Már mindenütt beszélnek: Di-dá...

REIMAN JUDIT fordítása

Edzio

1

Házunk hosszú, keskeny udvari szárnyában, velünk egy emeleten lakik a családjával Edzio.

Edzio már régóta nem kisiú többé, Edzio felnőtt férfi, öblös basszushanggal, amelyen időnként operaáriákat szokott énekelni.

Edzio hajlamos a korpulenciára, de nem abból a puha, szivacsos fajtából: természet inkább izmos atlétatermetnek nevezhetnénk. Vállban erős, akár egy medve, de mit ér vele, ha csökkent, formátlan lába teljesen alkalmatlan mindenfajta használatra.

Edzio furcsa lábát nézve nehezen tudnánk megállapítani, voltaképpen mitől is sánta. Úgy néz ki, mintha a térde és a bokája között több hajlat volna a kelleténél, legalább két ízülettel több, mint más, normális láb esetében. Ezért szinte természetes, hogy Edzio lába e létszámfölötti ízületekben bánatosan összecscuklik, és nemcsak oldalra, hanem előre is, és egyáltalán minden irányban.

Edzio két mankó segítségével közlekedik, két művészi kivitelezésű, mahagóni fényezésű mankóval. E mankókra támaszkodva megy le mindennap újságért, ami az ő egyetlen sétája és szórakozása. Nézni is rossz, ahogy a lépcsőn araszol lefelé. Két lába rakoncátlanul hol oldalra, hol hátra csapódik, váratlanul meg-megroggyan, lábfeje kurta és magas, akár a ló patája, mint két tuskó, melyekkel végigkopog a deszkákon. Ám ha sík terepre ér, Edzio váratlan átalakuláson megy keresztül. Kiegyenesedik, mellét látványosan kidülleszti, s egész teste mozgásba lendül. Úgy támaszkodik a mankójára, mintha valamiféle korlát volna, messzire előrelelendített lábai egymás után koppannak a földön, majd a mankót áthelyezve új erővel veti magát előre. Ilyen vetődésekkel diadalmaskodik a tér fölött. Amikor az udvaron így manőverezik a mankójával, előfordul, hogy a hosszú üldögélésben felhalmozódott hatalmas erőtől oly őszinte és nagyszerű hévvel képes a helyváltoztatás e heroikus műveletét végrehajtani, hogy a földszinti és az első emeleti szolgálóknak látva marad a szájuk. Ilyenkor Edzio nyakán kidagadnak az izmok, álla alatt két ránc rajzolódik ki, az erőfeszítéstől száját össze-

szorítja, és félrebillent arcán lopva fájdalmas grimasz jelenik meg. Edzió-nak nincs semmiféle foglalkozása, sem munkája, mintha a sors, mely testé-nek fogyatékoságával megverte, cserében titokban fölmentette volna az Ádám fiait sújtó átok alól. Rokkantsága árnyékában Edzio teljes mértékben él a henyéléshez való kivételes jogával, és lelke mélyén elégedett a sorssal lebonyolított, mondhatni privát, egyéni tranzakcióval.

Hébe-hóba azonban eltűnődünk rajta, mivel is tölti napjait ez a huszonva-lahány éves fiatalember. Sok elfoglaltsággal jár számára az újságot olvasás. Edzio alapos olvasó. Figyelmét nem kerüli el egyetlen közlemény, egyetlen hirdetés sem. És amikor végre elérkezik az újság utolsó oldalához, akkor sincs semmittevésre kárhoytatva a nap hátralévő részében, ó, korántsem! Ekkor kezdődik csak az igazi munka, amit Edzio már nagy izgalommal vár. Délután, amikor a többiek ledőlnek egy kis ebéd utáni szunyókálásra, Edzio előveszi hatalmas, vastag könyveit, kiteríti őket az ablak előtt álló asztalra, ragasztót, ecsetet, ollót készít oda, és hozzálát kedvenc munkájához: az új-ságból kivagdosza a legérdekesebb cikkeket, és egy bizonyos rendbe illeszti őket a könyveiben. A két mankó készenlétben áll az ablakpárkányhoz tá-masztva, de Edzió-nak nincs szüksége rájuk, mert minden ott van a keze ügyében, s így telik el szorgalmas munkával néhány óra uzsonnáig.

Minden harmadik nap Edzio leborotválja vörös szakállát. Szereti ezt a te-vékenységet, minden kellékével együtt: a forró vizet, a habzó borotvaszap-pant és a finom, simapengéjű borotvát. Míg a szappant keveri, és egy bőr-szíjon feni a borotvakést, Edzio énekel, persze nem afféle kiművelt, művé-szi hangon, hanem csak úgy magától, teli tüdővel; Adela azt mondja, kelle-mes hangja van. Ám a jelek szerint Edzio családjában az említetteken kívül nemigen mennek rendben a dolgok. Sajnálatos módon közte és a szülei közt súlyos nézeteltérések vannak, amelyek eredetét és okát nehéz volna kiderí-teni. Most nem fogjuk felsorolni a pletykákat és találgatásokat, hanem kizá-rólag csak az empirikusan bizonyított tényekre szorítkozunk.

„Edzio két mankó segítségével közlekedik...”

Gyakran előfordul, különösen a melegebb hónapokban, hogy estefelé, amikor Edzio ablaka nyitva van, elérnek hozzánk e veszekedések hangfoszlányai. Ilyenkor a dialógusnak voltaképpen csak az egyik felét halljuk, nevezetesen Edzio szölamát, mivel a lakás távolabbi zugaiban rejtőzködő ellenfelei replikája már nem hallatszik odáig.

Ennyiből ugyan nehéz volna kideríteni, hogy valójában mit is vetettek Edzio szemére, de reakciójának hangütése arra enged következtetni, hogy véréig sértették, s teljesen kihozták a sodrából. Indulatos, esztelen szavait a mérhetetlen felháborodás diktálta, de haragos hangjában gyávaság és nyomorúság érződött.

– Igen, így van – kiáltja sírós hangon –, na és?... – Tegnap mikor?

– Nem igaz!

– És ha így van?

– Akkor apa hazudik! – És ez így megy egy negyedóraig, amit csak Edzio fájdalmas és felháborodott kitérései tesznek változatosabbá, miközben ököllel veri a fejét, és a haját tépkedi tehetetlen dühében.

Ám néhanapján – és ez a fenti jelenetek csúcspontja, ez adja lényegük jellegzetes, borzongató fűszerét – bekövetkezik az, amire visszafojtott lélegzettel vártunk. Bizonyos zajokból arra következtetünk, hogy a lakás leg-

mélyén valami leesett, nagy csattanással kicsapódik egy ajtó, felborult bútorok puffannak, aztán felhangzik Edzio fájdalmas nyüszítése.

Döbbsenten és szégyenkezve hallgatjuk, de valami elképesztő elégedettség is eltölt bennünket a vad és fantasztikus erőszak gondolatára, amit ezen az atlétatermetű, bár erőtlén lábú ifjún követtek el.

Estefelé, amikor a korán elköltött vacsora után már elmosta az edényt, Adela kiül a gang udvar felőli oldalára, nem messze Edzio ablakától. Házunk udvarát két hosszú, két fordulós gang fogja körbe, az egyik a földszinten, a másik az első emelet magasságában. E fából ácsolt erkélyek repedéseiben fű nő, egy helyütt pedig a gerendák közti hasadékból kis akácfa tör az égnek, s magasan csóválja koronáját az udvar fölött.

Adelán kívül itt-ott pár szomszéd is kint ül az ajtaja előtt, székekre és padokra roskadva darvadoznak, alakjuk elmosódik az alkonyatban, ott ülnek a nap verejtékével telve, akár a zsákok, némán, gúzsba kötve várakoznak, hogy az alkony majd lágyan kioldja őket.

Odalent az udvar gyorsan megtelik sötétséggel, egyik hullám jön a másik után, de följebb a levegő nem akar lemondani a fényről, s annál ragyogóbban világít, minél jobban elszenesedik s feketül gyászosan minden a mélyben – fényesen, villódzva, csillogva világít, a denevérek sejtelmes röptétől kápráztatva.

Ám lent már elkezdődött az alkony szapora, csöndes munkája, kezdetét veszi a hangyabolyszerű nyüzsgés, amely mohón szétszedi, a legparányibb részecskékig széthordja, csontig lerágja a dolgok szubsztanciáját, hogy csak sejtelmesen foszforeszkáló bordájuk és csontvázuk marad e szomorú harc-téren. A fehér papírok, a rongyok a szemétdombon, a fény megemészthetetlen sípcsonjtjai állnak ellen legtovább e féregjárta sötétségnek, és nem képesek kihunyni. Olykor már-már elnyeli őket az este, de aztán ismét előjönnek és felfénylenek, a sok vibrálástól és nyüzsgéstől pillanatonként szem elől tévesztjük őket, aztán már képtelenek vagyunk különbséget tenni a dolgok maradéka és szemünk káprázata között, amely ilyenkor kezd látomásokat előcsalni, akárcsak álmunkban, mígnem a dolgok mindegyikét, mint egy szűnyogfelhő, beborítja saját aurája, s csillagrajoktól lüktető agyunk, a hallucináció kavargó anatómiája lengi körbe őket.

Az udvar mélyéből ekkor kezdenek fölemelkedni azok a gyöngye fuvallatok, amelyek még nem szereztek bizonyosságot saját létezésükről, de már le is mondanak róla, mielőtt még arcunkig érnének, ama frissesség-hullámok, melyekkel, mint puha selyemmel, alulról ki van bélelve a fodros nyáréjsza-

ka. És mialatt az égen kigyúlnak az első pislákoló, szüntelenül ki-kihunyó csillagok, nagyon lassan kettéválk az alkony örvénylésből és látomásokból szótt, füledt fátyla, s egy sóhajtással kitárul a csillagporral és távoli békabrekegéssel teli mélységes nyáréjszaka.

Adela nem gyújt lámpát, csak úgy lefekszik az előző éjszakáról ottmaradt gyűrött, vetetlen ágyba, és alighogy álomra hajtja fejét, elkezdődik a hajsza a ház összes emeletén és lakásában.

Csak az avatatlanok számára jelent a nyári éjszaka pihenést és feledést. A napi munka végeztével, amikor elcsigázott agyunk alvásra, feledésre vágya, elkezdődik ez az izgága nyüzsgés, a júliusi éj zszibongó, hatalmas kavalkádja. Minden lakást, minden szobát és alkóvot megtölt a zszivaj, jövés-metés, ki-be mászkálás. Az ablakokban lámpás ég, még a folyosók is fényárban úsznak, s az ajtók megállás nélkül kinyílnak-becsukódnak. Egyetlen nagy, kaotikus, félig ironikus beszélgetés szövídik és gabalyodik folyamatos félreértések közepette e méhkaptár összes zugában. Az emeleten nem tudják pontosan, miről van szó a földszinten, futárokat menesztenek sürgős útmutatásokkal. Szaladnak a futárok lakásokon át, lépcsőn föl, lépcsőn le, útközben elfelejtik az instrukciót, unos-untalan visszahívják őket újabb és újabb megbízások végett. És mindig marad valami hozzátenni való, a dolog még nincs teljesen tisztázva, az egész nevető-tréfálkozó sürgölődés nem vezet semmiféle megoldáshoz.

Csak a félreeső szobáknak, amelyek kívül maradtak az éjszaka grandiózus kavarodásán, csak ezeknek a szobáknak van saját, különálló, az óra ütésével, a csönd monológjaival, az alvók mély lélegzésével mért idejük. Ott szunnyadnak a terebélyes testű, tejtől gömbölyödő dajkák, alszanak lázasan az éjszaka keblére tapadva, eksztázisban lángoló orcával, álmukban mint lüktető kis állatkák, lehunyt szemű csecsemők bóklásznak, odasimulva vándorolnak e keblek hófehér síkságán kirajzolódó vérerek kék térképén, finoman kúsznak, vaksi arcukkal a meleg nyílást, a mély álom bejáratát keresve, míg érzékeny ajkukkal meglelik az álom cucliját, az édes feledéssel teli ismerős csecseket.

Azok, akik ágyukban fekvé nyakon csípték az álmot, többé nem eresztik el, hanem harcba szállnak vele, mint az angyallal, aki szabadulni igyekszik, míg végleg le nem gyúrik és bele nem nyomják az ágyba, aztán vele együtt, versengve húzzák a lóbórt, mintha egyfolytában pörlekednének, és haragosan hánytorgatnák egymásnak gyűlölködésük egész történetét. Mikor aztán

e sirámok és szemrehányások lecsillapodnak, és az egész lótás-futás lassan elcsitul, szertefoszlik, s szobáról szobára belevész a csöndbe, a nemlétbe – Leon, a segéd lopakodik fölfelé a lépcsőn, lassan, cipőjét a kezében tartva, és kulcsával a kulcslyukat keresgéli a sötétben. Mint minden éjjel, most is a lupanárból jön, véreres szemekkel, csuklástól rázkódva, nyitott szájából vékony szálaban csurog a nyál.

Jakub úr szobájában az asztalon ég a lámpa, ő maga az asztal fölé görnyedve levelet ír Christian Seipel és Fiai, Gépi Fonoda és Szövödé-nek, többoldalas, hosszú levelet. A padlón már ott hever a teleírt ívek egész halma, de a vége még messze van. Percenként felugrál az asztaltól, körbefut a szobán, mindkét kezével a hajába túr, s miközben így kering, előfordul, hogy útközben felszalad a falra, s a tapéta mentén repül, akár egy hatalmas, rejtelmes szúnyog, bódulatában beleütközve a falminták arabeszkjeibe, majd ismét leszáll a padlóra, s folytatja ihletett körfutamait.

Adela mélyen alszik, szája szétnyílt, arca megnyúlt és távoli, de lehunytt szemhéja áttetsző; ennek pergamenjére írja az éjszaka sátáni szerződését, amely félig szövegből, félig képekből áll, csupa áthúzás, javítás, irka-firka.

Edzio félmeztelenül áll a szobájában, és súlyzókkal tornázik. Sok erőre, kétszeres erőre van szüksége a karjában, amely helyettesíti erőtlen lábát, ezért edz olyan buzgón, titokban, éjszakákon át.

Adela tovaúszik, vissza, saját valója mögé, a messzeségbe, és nem tud sikoltani, kiáltani, nem tudja megakadályozni, hogy Edzio kimásson az ablakon.

Edzio kimászik a gangra, mankó nélkül, fegyvertelenül, és Adela ijedten nézi, hogy elbírja-e a lába. De Edzio nem próbál meg járni.

Mint egy nagy, fehér kutya, akár a négylábúak, lekuporodik, majd nagyokat dobantva a gang dübörgő deszkáin tovább szökken, és már ott is van Adela ablaka alatt. Mint minden éjjel, most is odaszorítja sápadt, kövér arcát a holdfénytől csillogó ablaküveghez, és fájdalmas grimasszal, sírós, követelődző hangon mond valamit, elsírja, hogy éjszakára a szekrénybe zárták a mankóját, ezért most éjjel négykézláb kell szaladgálnia, mint egy kutyának.

Adela azonban tehetetlen, teljesen átadta magát az álom mélységes ritmusának, amely áthullámszik rajta. Nincs ereje, hogy meztelen combjára húzza a paplant, és nem tehet semmit az ellen, hogy testén poloskák vándorolnak, valóságos poloskaseregek, egész hadoszlopok. Ezek a könnyű és vékony kis

levél-lények oly finoman kelnek át rajta, hogy a lány még gyöngye cirógatást sem érez. Nem mások ők, mint lapos vérzsákok, szem és fiziognómia nélküli vörös vér-iszákok, és most itt masíroznak egész klánokban, mint egyetlen nagy, nemzedékekre és nemzetségekre osztott népvándorlás. A lány lábától indul ezer és ezer, megszámlálhatatlan promenádban, egyre nagyobbak, akkorák, mint a lepkék, mint egy lapos bugyelláris, hatalmas, vörös, fej nélküli vámpírok, a pókhálónál is finomabb lábakon járó, könnyű papírlények.

Ám amikor már az utolsó, elkésett poloskák is átkeltek és eltűntek, még egy hatalmas, aztán az utolsó – teljes lesz a csend, és mialatt a szobák lassan átítatódnak a hajnal szürkéségével, mély álom áramlik át az üres folyosókon és lakásokon.

Ágyukban felhúzott térdrel fekszenek az emberek, vadul oldalra vetett, befelé figyelő, álomba merült, maradéktalanul az álomnak szentelt arccal.

Ha valamelyiküknek sikerült megragadnia az álmot, az görcsösen őrzi, felhevült, öntudatlan arccal, míg a lehelete, mely jócskán előtte jár, egymagában kószál messzi utakon.

Az egész voltaképp nem más, mint egyetlen nagy, énekekből, fejezetekből és rapszodiákból álló, a ház alvó lakóira osztott történet. Amikor az egyik abbahagyja és elhallgat, másvalaki folytatja helyette, és így vándorol ez az elbeszélés ide-oda, nagyívű epikai fordulatokkal, miközben az emberek ott hevernek a ház szobáiban tehetetlenül, mint valami nagy, süket mákgubó rekeszeibe zárt mákszemek, és e lélegzetvételtől növekednek tovább, a hajnal felé.

REIMAN JUDIT fordítása

A nyugdíjas

Nyugdíjas

vagyok, a szó szoros és teljes értelmében, e tulajdonság rendkívül magas fokon: felettebb előrehaladott stádiumban leledző aranypróbás nyugdíjas.

Lehet, hogy

még át is léptem e tekintetben bizonyos megengedett, végső határokat. Nem kívánom titkolni, mi van ebben olyan rendkívüli? Miért kell rögtön nagy szemeket mereszteni, s azzal a képmutató tisztelettel, azzal az ünnepélyes komolysággal rám nézni, melyben a felebarátaink iránt érzett titkos káröröm rejlik? Mennyire hiányzik az emberekből voltaképpen a legelemibb tapintat is!

Az ilyen tényeket a lehető legtermészetesebb arckifejezéssel kell fogadni, bizonyos szórakozottsággal, bagatellizálva a dolgot. Könnyedén kell napi-rendre térni fölötte, szinte dudorászva, amilyen könnyedén és gondtalanul térek napirendre fölötte én is. Talán azért olyan bizonytalanok a lábaim, lassan és óvatosan kell talpaimat rakosgatnom, egyiket a másik után, s nagyon kell figyelnem az irányra. Olyan könnyű ebben az állapotban letérni az útról! Az olvasó megérti, hogy nem lehetek túl világos. Létformám nagymértékben az olvasó leleményességére hagyatkozik, s épp ezért sok jóakaratot kíván. Nemegyszer apellálok majd erre a leleményességre, nagyon finom árnyalataira, melyekre csak diszkrét kacsintással hivatkozhat az ember, s az ilyen kacsintás számomra különösen nehéz, mert merev álarcom elszokott mindennemű arcjátéktól. Egyébként nem kényszerítem rá magamat senkire, s korántsem fogadom ömlengő hálával a menedéket, melyet bárki találékonysága nagy kegyesen felkínál. Meghatottság nélkül, hűvösen és teljes közömbösséggel nyugtázom ezt az engedményt. Nem szeretem, ha valaki a megértés jótéteményével együtt a hála számláját is benyújtja nekem. Legjobb, ha bizonyos könnyedséggel, bizonyos egészséges könnyörtelenséggel kezelnek, tréfásan és kollegiálisan. Ebben a tekintetben az én derék, egysze-

rú lelkű hivatali kollégám, fiatalabb tisztviselő-társaim találták meg a helyes hangot.

Eljárok néha a

hivatalomba, úgy megszokásból, minden hónap elseje körül, s csendesen megállok a korlátnál, várva, míg észrevesznek. Ekkor a következő jelenet játszódik le.

Egy adott pillanatban a hivatal főnöke, Kawałkiewicz úr leteszi a tollat, szemével jelt ad a tisztviselőknak, s hirtelen a fejem fölé, a levegőbe bámulva, kezét a füléhez szorítva így szól: – Ha nem csal a fülem, ön az, tanácsos úr; valahol itt van közöttünk a szobában! – Fölöttem magasan az űrbe szegeződő két szem bandzsán összeszalad, mikor ezt mondja, s arcán mókás mosoly bujkál. – Valami hangot hallottam, s rögtön gondoltam, hogy ez csak a mi kedves tanácsos urunk lehet! – kiált fel nagy hangerővel, mintha egy nagyon távoli valakihez szólna. – Adjon valami jelet, legalább zavarja meg egy kicsit a levegőt azon a helyen, ahol lebeg. – Hagyjuk a tréfát. Kawałkiewicz úr – mondom neki halkán, egyenesen a szemébe –, a nyugdíjamért jöttem. – A nyugdíjáért? – kiált fel Kawałkiewicz úr, a levegőbe bandzsítva –, ön azt mondta: a nyugdíjáért? Ön tréfál, kedves tanácsos uram. Ön már régóta törölve van a nyugdíjasok listájáról. Meddig akarja még a nyugdíját fölvenni, drága jó uram?

Így

tréfálkoznak velem, meleg, üdítő, emberi hangon. Ez a nyers szókimondás, ez a nem sokat teketóriázó vállonragadás – bármi furcsa – mindig megkönnyebbít.

Megerősödve, felfrissülve jövök ki tőlük, s gyorsan hazasietek, hogy magammal vigyek egy keveset a lakásomba ebből a kedves, bensőséges melegből, mielőtt egészen elpárolog.

Viszont a

többi ember... A szemükben az örökösen kiolvasható, tolakodó, soha ki nem mondott kérdés. Nem lehet elhessegetni. Tegyük föl, hogy úgy van – miért rögtön e megnyúlt képek, ezek az ünnepélyes arcok, ez a tiszteletből szinte meghátráló hallgatás, ez az ijedt körültekintés? Hogy még csak fél szóval se érintsék, finoman elhallgassák állapotomat... Hogy átlátok a szitán! Nem más ez náluk, mint a szibarita önimádat, a saját – szerencsére – másmilyen-ségük élvezésének egy formája, hipokrizissal leleplezett szenvedélyes elhátárolódásuk az én állapotomtól. Sokatmondó pillantásokat váltanak egymással, és hallgatnak, túrva, hogy az elhallgatás leple alatt tovább terjedjen-terebélyesedjen az ügy.

Az én állapotom! Hát igen, lehetséges, hogy nem egészen szabályszerű. Talán van benne egy kis alapvető hiányosság! Istenem! És aztán? Ez még nem ok ilyen gyors és ijedt előzékenységre. Nemegyszer nevetni támad kedvem, mikor ezt a hirtelen elkomolyodó megértést, ezt az igyekvő elismerést látom, mellyel mintegy helyet adnak az én állapotomnak. Mintha ez csakugyan cáfolhatatlan, végleges, megföllebbezhetetlen érv volna. Miért firtatják annyira éppen ezt, miért fontosabb ez nekik minden másnál, miért állapítják meg olyan nagy meglepéssel, örömeiket a riadt áhítat álarca mögé rejtve? Tegyük fel, hogy én, hogy úgy mondjam, könnyű fajsúlyú pasas vagyok, csakugyan minden mértéken felül könnyű fajsúlyú, tegyük fel, hogy zavarba hoznak bizonyos kérdések, mint például, hogy milyen öreg vagyok, mikor tartom a névnapomat stb. – vajon ez elégséges ok arra, hogy szüntelenül e kérdések körül keringjenek, mintha ebben rejlene a dolgok lényege? Nem mintha szégyellném állapotomat. A legkevésbé sem.

De nem bírom elviselni a túlzást, amivel egy bizonyos tény, egy bizonyos megkülönböztetés jelentőségét óriásira növelik, mely hajszálvékony a valóságban. Nevetségesnek tartom az egész hamis színpadiasságot, azt az ünnepélyes pátoszt, melyet e fölé az ügy fölé tornyoztak, e momentumnak komor pompával teljes, tragikus kosztümbe öltöztetését. Holott a valóságban? Semmi sem kevésbé patetikus, mint ez, semmi sem természetesebb, semmi sem banálisabb a világon. Könnyedség, függetlenség, felelőtlenség... Sőt, zeneiség is, a végtagok rendkívüli zeneisége, hogy úgy fejezzem ki magam. Az ember nem mehet úgy el egy kintorna mellett, hogy tánkra ne perdüljön. Nem jókedvében, hanem azért, mert neki mindegy, a dallamnak pedig meg-

van a maga akarata, a maga makacs ritmusa. Miért is ne engedjek neki? „Margaréta, szívem drága kincse...” Könnyedebb vagyok annál, ellenállásra képtelenebb, hogy ellenszegüljek, meg aztán minek is szegülnék ellen egy ilyen nem kötelezően biztató, egy ennyire igénytelen javaslatnak? Azért hát táncolok, vagy jobban mondva tipegek a dallam ütemére a nyugdíjasok apróka ügetésével, fel-felszökkenve olykor. Ritkán veszik észre a többiek, ki-ki magával van elfoglalva a mindennapi lőtás-futásban. Valaminek szeretném már most elejét venni: Az olvasónak ne legyenek túlzott elképzelései az én kondíciómról. Kérem, óvakodjanak túlértékelésétől, mind *in plus*, mind *in minus*. Csak semmi romantika! Olyan kondíció ez, mint minden más kondíció, a legtermészetesebb érthetőség és hétköznapiság jegyeit viseli magán. Minden paradox jellege eltűnik, ha egyszer az ügy innenső felén vagyunk. Nagy kijózanodás – így nevezhetném állapotomat, megszabadulás minden tehertől, táncos könnyedség, üresség, felelőtlenség, a különbségek kiegyenlítődése, minden kötelék föllazulása, a határok föloldódása. Semmi nem tart engem, és semmi nem köt, sehol semmi ellenállás, határtalan szabadság. Különös indifferentizmus, mellyel könnyedén járok keresztül-kasul a lét összes dimenzióin – ennek voltaképpen kellemesnek kellene lennie –, tudom is én? Ez a feneketlenség, ez a minden-lében-kanálság, ez a gondatlanságféle, mely közömbös és könnyű – nem akarok panaszkodni. Van egy ilyen szólásmondás: nem tud megmelegedni sehol. Hát ez az: már régóta nem melegszem meg sehol.

Mikor magas

fekvésű szobám ablakából kinézek a városra, a háztetőkre, a tűzfalakra és a kéményekre az őszi virradat szürkésbarna fényében, erre az egész sűrűn beépített madártávlati tájképre, mely még csak alig-alig bontakozott ki az éjszakából, s sápadtan virrad a sárgás láthatár felé, melyet világos cafatokra szabdal a varjúkárogás fekete, hullámozó ollója – érzem: íme, ez az élet.

Mindegyikük önmagában rejlik, egy napban, melyre fölébred, egy órában, mely az övé, egy pillanatban. Valahol egy félhomályos konyhában fő a kávé, a szakácsnő

elment, a láng piszkos visszfénye táncol a padlón. Az idő, megtévesztve a csendtől, egy pillanatra visszafolyik maga mögé, s e számlálatlan pillanatok alatt visszánő az éjszaka a macska hullámozó bundácskáján. Az első emeleti Zosia nagyot ásít, és hosszasan nyújtózkodik, mielőtt kinyitja a takarításhoz az ablakot: az éjszaka dúsan telealudt, telehorkolt levegője lustán az ablakhoz ballag, átlép rajta, s lassan bevonul a nappal barnás, füstös szürkességébe. A lány lomhán belemeríti kezét a még meleg, alvástól megsavanyodott ágynemű

tésztájába. Végül belső borzongással, éjteli szemmel kirázza a nagy, duzzadó dunnát az ablakon, s tollpihécskéék szállnak le a városra, pihecsillagok, az éjszakai ábrándok lusta megvetése. Ilyenkor arról álmodozom: bárcsak zsemlyekihordó lehetnék, villanyszerelő, vagy a betegsegélyező díjbeszedője. Vagy legalábbis kéményseprő. Reggel alig virrad, mikor besurran az ember egy félig nyitott kapun, a házmester lámpása fényében, két ujját hanyagul sapkaellenzőjéhez emelve, tréfás szóval az ajkán, s belép ebbe a labirintusba, hogy valamikor késő este a város másik végén jöjjön ki belőle. Egész nap át-meg átkelni egyik lakásból a másikba, egyetlenegy, bonyolult és befejezetlen beszélgetést folytatni a város egyik végétől a másikig, részekre osztva a lakók közt; az egyik lakásban kérdezni valamit, s a másikban kapni választ, odavetni egy tréfát az egyik helyen, s egy sokkal távolabbiban aratni le a nevetés gyümölcsét. Ajtócsapkodások közepette kelni át a szűk folyosókon, a bútorokkal telezsúfolt hálószobákon, fölborítani az éjjeliedényeket, meglökni a csikorgó gyerekkocsikat, melyekben sírnak a gyerekek, lehajolni a csecsemők elejtett csörgőjéért. A kelleténél tovább időzni a konyhákban és az előszobákban, ahol a szolgálók takarítanak. A lányok sürgönek-forognak, megfeszítve fiatal lábukat, kiduzzasztva domború lábfejüket, csillognak-muzsikálnak olcsó cipellőjükkel, csattogtatják laza papucsikat.

Ilyen

ábrándokat szövögetek én felelőtlen, mellékes óráimban. Nem tagadom le őket, bár látom értelmetlenségüket. Mindenkinek ismernie kell kondíciója határait, s tudnia, mi illik hozzá.

Számunkra,

nyugdíjasok számára, általában veszélyes időszak az ősz. Aki tudja, milyen fáradsággal jut el az ember a mi állapotunkban valamelyes stabilizációhoz, milyen nehéz éppen nekünk, nyugdíjasoknak, elkerülnünk a széthullást, az önkezüinktől való pusztulást, az megérti, hogy az ősz, viharaival, háborgásaival és légköri zavaraiival, nem kedvez amúgy is fenyegetett egzisztenciánknak.

De vannak

ősszel más napok is, nyugalommal és merengéssel teljesek, s ezek kegyesek hozzánk. Előfordulnak néha olyan fénytelen, meleg napok, melyek ködösek és borostyánszínűek a távoli szegélyeken. A házak részén át hirtelen kilátás nyílik a messzeségbe, látszik egy darabka az égből, mely alacsonyan csüng, egyre alacsonyabban, egészen a legtávolabbi horizontok végső, szétfoszló sárgaságáig.

Ezekben a nap mélyére nyíló perspektívákban úgy barangol a tekintet, mint egy kalendárium lapjai közt, szinte keresztmetszetben látja a napok rétegződését, az idő végtelen regisztereit, melyek mint hosszú sorfalak futnak a sárga és ragyogó örökkévalóságba. Mindez az ég fakó és elmosódó alakzataiba tornyosul és sorolódik, míg az előtérben a mai nap, a jelen pillanat van, s csak ritkán emeli fel valaki a tekintetét e csalóka kalendárium távoli polcai felé.

Mindenki a föld felé görnyedve siet valahova, az emberek türelmetlenül kerülgetik egymást, s e sietések, találkozások és kerülgetések vonalaival van telerajzolva az egész utca. De a házak ama hasadékában, ahonnan a tekintet kirepülve felöleli a város alsó részét, ezt az egész építészeti panorámát, melyet egyetlen, a színi láthatár felé tovatűnő fénysáv világít meg – félbeszakad, szünetel ez a lárma. Amott, a kiszélesedő, világos terecskén fát aprítanak a városi iskola számára. Négyzetes, kocka alakú halmokban áll az egészséges, magvas ölfá, s lassan, hasábonként olvadnak el a farakások a favágók fűrészei és fejszéi alatt. Ó, a fa, megbízható, becsületes, teljes értékű anyaga a valóságnak, velejéig világos és derék anyag, az élet prózájának

és becsületességének megtestesülése! Akármennyire mélyen kutatnánk is legmélyebb velejében, nem találunk semmit, amit már a felületén föl ne tárna előttünk, őszintén és fenntartások nélkül, mindig egyformán mosolygósan és tisztán, az emberi test hasonlatosságára szótt, rostos húsának meleg és biztos ragyogásával. A felhasított tuskó minden egyes friss hasadékában egy-egy új arc jelenik meg, új és mindig ugyanaz, mosolygós és aranyló. Ó, csodás fatestesülés! Melegséged egzaltáltság nélkül való, ízig-vérig egészséges vagy, illatos és csupa báj.

Valósággal

szakramentális ez a tevékenység, komolysággal és szimbólummal teljes.

Faaprítás! Órák hosszat tudnék így állni ebben a késő délután mélyére nyíló világos részben, s nézni e dallamosan muzsikáló fűrészeket, a fejszék egyenletes munkáját. Olyan régi ez a hagyomány, mint az emberi nem. A napnak e világos csorbájában, ebben a sárga és hervadt örökkévalóságra nyílt idő-részben bükkfarakásokat aprítanak Noé ideje óta. Ugyanazok a patriarchális és örök mozdulatok, ugyanazok a lendületek és hajladozások. Ott állnak hónaljig az aranyló ácsolásban, s lassan belevágják magukat a farakásokba és köbökbe, fűrészporral teleszórva, a reflex parányi szikrájával a szemükben; egyre mélyebben hasítják bele magukat a fa meleg és egészséges húsába, a tömör anyagba, s minden suhintás után arany fény van a szemükben, mintha keresnének valamit a fa bensejében, mintha el akarnának jutni az arany szalamandráig, a sziszegő, tüzes kis élőlényig, mely folyton a törzs mélyére szökik. Nem – egyszerűen az időt osztják apró hasábokra, gazdálkodnak az idővel, megtöltik a pincéket jó és egyenletesen földarabolt jövővel a téli hónapokra.

Csak ezt a

kritikus időt átvészelnem, ezt a néhány hetet, hiszen nemsokára kezdődnek már a hajnali fagyok, meg a tél. Úgy szeretem ezt a bevezetést a télhez, mely hótalan még, de fagy- és füstszag leng a levegőjében. Emlékszem az ilyen késő őszi vasárnap délutánokra. Tegyük fel, hogy előzetesen egész héten esett az eső, hosszú, unalmas őszi eső, míg végül a föld jóllakott vízzel,

s most száradni és színtelenedni kezd a felületén, egészséges, friss hűvösséget áraszt. Az egész heti felhőtakarós eget rongyokban gereblyézték félre, mint a sarat, az égboltozat egyik felére, s most halmokban sötétlik ott, rán-cosan és gyűrötten – míg nyugat felől lassan behatolnak az őszi est egészséges, nyers színei, s tarkán festik a felhős tájképet. S miközben az ég lassan kitisztul nyugat felől, áttetsző világosságot sugározva, mennek az ünneplőbe öltözött szolgálók, mennek hármásával, négyesével, egymás kezét fogva az üres, vasárnapiasan tiszta, fölszáradó utcán, a külvárosi házikók közt, melyek az alkonypírtól bíborló levegő fanyar sokszínűségében tarkállanak, barna arcuk az egészséges hidegtől majd kicsattan, s rugalmasan rakosgatják lábukat új, kissé szoros lábbelijükben. Kedves, megható kép, de jó előásni emlékezetem rejtekéből!

Az utóbbi

időben majdnem mindennap eljártam a hivatalba. Előfordul néha, hogy valaki megbetegszik, és megengedik, hogy dolgozzam helyette. Néha valakinek egyszerűen sürgős dolga van a városban, és helyettesíthetem irodai munkájában. Ez, sajnos, nem rendszeres munka. Mégis kellemes, ha megvan az embernek – hacsak néhány órára is – a saját bőrpárnás széke, megvan a saját vonalzói, ceruzái és tollai. Kellemes, ha meglökik az embert, vagy akár rá is förmednek kollegiálisan a munkatársai. Valaki hozzánk fordul, valaki odavet egy szót, csúfolódik, tréfálkozik – s egy pillanatra megint kivirágzunk. Hozzákapcsolódik az ember valakihez, beleakasztja otthontalanságát és semmiségét valami élő

melegségbe. Az a másik elmegy, s nem érzi az én súlyomat, nem veszi észre, hogy engem is visz magával, hogy egy pillanatig az ő életén élősködöm...

De mióta új

hivatalfőnök jött, ennek is vége.

Mostanában

gyakran üldögélek, ha szép idő van, egy padon, a gyepes kis téren, a városi iskola mellett. A szomszéd utcából idehallik a faaprítók fejszéjének csattogása. Lányok és fiatal asszonyok mennek hazafelé a piacról. Némelyiküknek komoly és szabályosan megrajzolt szemöldöke van, s félelmetesen pillantgat ki alóla; karcsún és borúsán lépkednek, zöldséggel és hússal teli kosarat hordozó angyalok. Néha megállnak a boltok előtt, s nézegetik magukat a kirakat üvegében. Azután továbbmennek, fölülről büszke, mustráló pillantást vetve maguk mögé, a tulajdon cipellőjük sarkára. Tíz órakor kiáll a pedellus az iskola küszöbére, s rikoltó csengője betölti lármájával az utcát. Ekkor az iskola belsejét heves robaj rázza meg hirtelen, mely kis híja, hogy szét nem veti az épületet. Mint a menekülő, mint a parittyából kilőtt kavicsok, úgy röpködnek ki ebből az általános kavarodásból a kis rongyosok a kapun, üvöltve röpködnek le a kőlépcsőn, hogy a szabadba érve beszámíthatatlan bakugrásokat vigyenek végbe, vaktában rögtönzött, örült mutatványokba vessék magukat két szemhunyorítás közt. Esztelen kergetőzésükben időnként még az én padomig is elrohannak, s futtukban érthetetlen csúfnéveket dobálnak felém. Arcuk szinte kifordul a sarkaiból a rám vágott vad grimaszoktól. Mint a tulajdon bohóckodásukat parodizálva kommentáló, izgatott majmok csapata, úgy vágat el ez a sereg pokoli ordítással hadonászva mellettem. Ilyenkor látom fitos, pontszerű

orrocskájukat, mely nem bírja visszatartani, ami belőle csordogál, üvöltésre látott, cserepes szájukat, kicsiny, összeszorított öklüket. Előfordul néha, hogy megállanak mellettem. Különös módon magukkal egykorúnak tartanak. Termetem már régóta egyre kisebbedik. Laza és petyhüdt arcom gyermeki kifejezést öltött.

Kissé félszegen fogadom minden teketória nélküli tegezésüket. Mikor először vágott valamelyik váratlanul mellbe, a pad alá gurultam. De nem sértődtem meg.

Mikor kihúztak onnan, zavart voltam, de boldog; élveztem ezt a friss, éltető

bánásmódot. Az az erényem, hogy kitörő *savoir-vivre*-jük semmilyen heves megnyilatkozásától sem sértődöm meg, végül is megnyeri őket, népszerű leszek.

Nem nehéz megsejteni, hogy ettől fogva gondosan ellátom megfelelő gomb-, kavics-, cérnaorsó- és gumidarabka-gyűjteménnyel a zsebeimet. Ez rendkívül megkönnyíti az eszmeclerét, s természetes hidat ver a barátkozás-hoz. Amellett e tárgyi érdeklődésbe merülve kisebb figyelmet fordítanak a személyemre. A zsebemből előkotort fegyvertár védő leple alatt nem kell attól félnem, hogy kíváncsiságuk és tapintatlanságuk személyem Iránt túlságosan agresszívvé válik.

„Termetem már régóta egyre kisebbedik.”

Végül

elhatároztam, hogy tettere váltok egy bizonyos gondolatot, mely egy idő óta egyre makacsabbul motoszkál bennem. Szélcsendes, szelíd, merengő nap volt, ama késő őszi napok egyike, amikor úgy tűnik, mintha az év, miután e szakának minden színét és árnyalatát kimerítette, a kalendárium tavaszi regisztereire térne vissza. A naptalan ég színes sávokba rendeződött, szelíd

kobaltkék, rozsdazöld és türkiz rétegekbe, melyeket a víztiszta fehérség zárósávja szegélyez – az április oly keveset mondó, rég elfeledett színeibe. Legjobb öltönyömet vettem fel, s nem minden drukk nélkül indultam el a városba. Gyorsan mentem, akadálytalanul, e szelíd nap meghitt légkörében, s egyetlen egyszer sem tértem le az egyenes útról. Lélekszakadva szaladtam fel a kőlépcsőn. *Alea iacta est* – mondtam magamban, mikor az iroda ajtaján bekopogtam. Szerényen megálltam az igazgató úr íróasztala előtt, ahogy új szerepemhez illett. Kissé zavarban voltam.

Az igazgató úr

elővett egy üvegfedelű dobozból egy gombostűre szúrt cserebogarat, s rézsútosan közel vitte a szeméhez, úgy nézegette, hogy rávilágítson a fény. Ujjai tintafoltosak voltak, körmei rövidek és egyenesre vágottak. Rám nézett a szemüvege mögül.

– A tanácsos úr

be akar az első osztályba iratkozni? – kérdezte. – Igen dicséretes és elismerésre méltó szándék. Értem, tanácsos úr, új alapokra, új fundamentumokra akarja helyezni ismereteit. Mindig azt hajtogatom: a nyelvtan és az egyszerű, ezek a műveltség alapjai. Természetesen nem kezelhetjük a tanácsos urat az iskolai kényszernek alávetett növendék gyanánt. Inkább mint hospitálót, az ábécé veteránját, hogy így fejezzem ki magam, aki hosszas kóborlás után valahogy visszatalált az iskolapadba. Zaklatott hajóját e kikötőbe irányította, hogy így fejezzem ki magam. Igen, igen, tanácsos úr, nem sokan tanúsítanak irántunk ilyen háládatosságot, ismerik el így érdemeinket, hogy a munka évtizedei, a fáradalmak évtizedei után visszatérjenek hozzánk, s újra letelepedjenek itt, immáron örökre: önkéntes, életfogytiglani ismétlőként.

Tanácsos úrnak kivételes jogai lesznek nálunk. Mindig mondtam...

– Bocsánatot

kérek – szakítottam félbe –, de hangsúlyozni szeretném, hogy ami a kivételes jogokat illeti, teljességgel lemondok róluk... Nem kívánok magamnak

kiváltságokat. Épp ellenkezőleg... Nem óhajtok semmiben sem kiválni, sőt, szeretném, ha minél jobban beleolvadhatnék, beleveszhetnék az osztály szürke tömegébe. Egész elgondolásom célját tévesztené, ha akármiben is kiváltságos lennék a többiekhez képest. Sőt, ami a testi fenyítést illeti – itt föl-emeltem az ujjamat –, még annak üdvös és erkölcsnemesítő hatását is teljesjeggel elismerem, s kifejezetten tiltakozom ellene, hogy bárminő kivételt tegyenek velem e tekintetben.

– Felettébb

dicséretes, pedagógiaileg felettébb helyes elgondolás – szólt az igazgató úr elismerőleg. – Azonkívül úgy vélem – tette hozzá –, hogy az ön műveltsége a hosszas paragonhevertetés folytán már csakugyan bizonyos fogyatékos-ságokat mutat. Rendszerint optimista illúziókban ringatjuk magunkat e tekintetben, de ezeket könnyű eloszlatni. Emlékszik-e még például arra, hogy mennyi ötször hét?

– Ötször hét –

mondtam utána zavartan, s éreztem, hogy a meleg, andalító hullámként szívemre toluló zavar miként függönyzi el ködével gondolataim tisztaságát. Tulajdon tudatlanságom úgy elkápráztatott, mint valami kinyilatkoztatás, kábultan éreztem, hogy csakugyan visszatérek a gyermeki öntudatlansághoz, s félig meddig eksztázisban dadogva kezdtem ismételtetni: ötször hét, ötször hét...

– No

látja – szólt az igazgató –, legfőbb ideje, hogy beiratkozott az iskolába. – Azután kézen fogva bekísért az osztályba, ahol folyt a tanítás.

Ismét abban a

zsivajban, abban a mozgó fejektől rajzó sötét teremben találtam magam, ahol fél évszázaddal ezelőtt. Ott álltam, a magam kicsiségében, miközben ötven fiatal szempár nézegetett ama fiatal állatok közömbös, kegyetlen tárgyilagosságával, melyek ugyanahhoz a fajhoz tartozó egyedek látnak. In-

nen-onnan fintorokat küldtek felém, grimaszokat vágtak gyors, hányaveti ellenségességgel, nyelvüket öltögették rám. Nem reagáltam e kihívásokra, mert emlékeztem hajdani jó nevelésemre. Ahogy elnéztem e mozgékony, idéetlen fintorokat vágó arcokat, eszembe jutott ugyanez a helyzet ötven évvel ezelőtről. Akkor az anyám mellett álltam így, míg ő a tanítónővel tárgyalt rólam. Most anyám helyett az igazgató úr súgott valamit a tanár úr fülebe; az bólintott rá, s komolyan szemügyre vett.

– Ez egy árva

fiú – szólt végül az osztályhoz –, nincs sem apja, sem anyja; ne kínozzátok túlságosan.

Könnyek

szöktek a szemembe e szavak hallatára, az elérékenyülés igaz könnyel, s az igazgató úr – maga is meghatottan – betolt az első padba.

Ettől fogva új

élet kezdődött számomra. Az iskola nyomban egészen elnyelt. Eddigi életemben soha nem foglalkoztam egyszerre ilyen témérdek, ezerféle ügyvel, intrikával és üzlettel. Egyetlen, állandó nagy izgalomban éltem. Fejem fölött ezerféle érdekeltség, különbnél különb ügyletek kereszteződtek. Jelzéseket, táviratokat küldtek hozzám, cinkos jeleket adtak, püsszegtek, kacsingattak, s minden úton-módon emlékezetembe idézték ezer meg ezer vállalt kötelességemet. Alig vártam az óra végét – mert óra alatt velem született illendőségéből sztoikus nyugalommal vertem vissza minden támadást –, hogy egyetlen szót se veszítsek a tanár magyarázatából. De alig csendült fel a csengő, rám zúdult az egész üvöltő

horda, elemi erővel szakadt a nyakamba, majd hogy darabokra nem szaggattott.

Előreszaladtak hátulról, lábukkal dobogva a padok tetején, átugráltak a fejem fölött, keresztülbukfenceztek rajtam. Mindegyikük fülembé üvöltötte igényeit.

Az összes érdekeltségek középpontjává váltam, a legfontosabb tranzakciók, a legbonyolultabb és legkényesebb ügyek csakis az én részvételemmel mehetek végbe. Az utcán mindig lázasan hadonászó, lármás csődület kísért. A kutyák, farkukat magasra tartva, messze elkerültek bennünket, a macskák a háztetőkre szökkentek, mikor közeledtünk, s az utunkba akadó magányos fiúcskák passzív fatalizmussal húzták be fejüket a válluk közé, elkészülve a legrosszabbra.

Az iskolai

tanítás nem vesztett szememben semmit az újdonság varázsából. A tanár egyszerűen a tudatlanságunkra apellált, rendkívül ügyesen és élelmesen tudta előbányászni, sikerült ama *tabula rasá*-ig eljutnia bennünk, mely minden tanítás alapja. Miután így minden előítéletet és megrögzött szokást kiirtott belőlünk, az alapoknál kezdte meg a tanítást. Nagy erőfeszítéssel, éneklősen szavaltuk a zengő szótagokat, közben szipogva meg-megálltunk, s betűt betű után nyomtunk meg a könyvben az ujjunkkal. Az én ábécéskönyvem is a nehezebb betűknél megsűrűsödő mutatóujj-nyomokat viselt, akár az osztálytársaimé.

Egy

alkalommal, nem emlékszem már, miről volt szó, bejött az igazgató úr az osztályba, s a hirtelen támadt csendben ujjával rámutatott három nebulóra, köztük énrám is. Nyomban be kellett vele az irodába mennünk. Tudtuk, mi fog a dologból kisülni, s két cinkosom már előre bögni kezdett. Közömbösen pillantottam kései bánatukra, a kitörő sírástól eltorzult arcukra, mintha az első könnyekkel lemállott volna róluk az emberi álarc, a síró hús alakatlan masszáját fedve fel. Ami engem illet: nyugodt voltam, az erkölcsös és igazságos természetek elszántságával adtam meg magam az események folyásának, tetteim következményeit sztoikusán viselni készen. Ez a jellemerő megátalkodottságnak tűnhetett, s nyilván ezért nem tetszett az igazgató úrnak, mikor mi, három bűnös, megálltunk előtte az irodában: a tanár úr kezében nádpálcával asszisztált e jelenethez. Közömbösen húztam ki nadrágszíjamat, de az igazgató úr rám pillantva fölkiáltott: – Nem szégyelli magát? Hogy lehetséges ez, ebben a korban? – s megbotránkozva nézett a tanár

úrra. – A természet különös szeszélye – tette hozzá undorodó fintorral. Majd miután a fiúcskákat elküldte, hosszú, komoly prédikációt tartott nekem, csak úgy ömlött belőle a szemrehányás és a helytelenítés. De nem értettem őt. Bambán rágcsáltam a körmömet, értelmetlenül bámultam magam elé, s azután így szóltam: – Tanáj új kéjem, nem én köptem le a tanáj új zempléjét, hanem a Wacek. – Már valóban gyermek voltam.

Torna- és

rajzóra egy másik iskolába jártunk, ahol megfelelő felszerelések és tantermek voltak e tárgyak tanításához. Párosával masíroztunk, s lelkesen fecsegtünk egész úton; mihelyt bekanyarodtunk egy utcába, nyomban szétrobbantotta a csendet keveredő szopránjaink harsány zsvivaja.

Ez az iskola

egy színekörből átalakított hatalmas, ódon faház volt, melyhez kisebb-nagyobb melléképületek tapadtak mindenfelől. A rajzterem belseje óriási fürdőhöz volt hasonlatos, a mennyezetet faoszlopok tartották, alatta fakarzat futott körbe, melyre nyomban fölzaladtunk, megostromolva a lábunk alatt viharként robajló lépcsőket. A körös-körül meghúzódnó árnyékszékek remek bújócskaterepül szolgáltak. A rajztanár soha nem jelent meg, se vége, se hossza nem volt a hancúrozásnak. Időről időre benézett a terembe ennek az iskolának az igazgatója, a leglármásabbakat a sarokba állította, a legvadabaknak megcsavarta a fülét, de alig fordult az ajtó felé, háta mögött máris újranőtt a ricsaj.

Nem hallottuk

a tanítás végét jelző csengőt; beállt a rövid és színes őszi délután. Némelyik fiúért eljött az anyja, s ütlegek közepette cipelték haza az ellenállókat. De a többiek számára, akiknek nem jutott oly gondos szülői felügyelet osztályrésül, csak most kezdődött az igazi mulatság. Csak késő este kergetett minket haza az öreg portás, mikor bezárta az iskolát.

Ebben az

évszakban reggel már sűrű sötétség uralkodott, mikor elindultunk az iskolába: még süket álomban pihent a város. Tapogatózva, kinyújtott kézzel haladtunk előre, lábunk surrogva tiport az utcákat borító száraz levélhalomban. Menet közben a házak falához húzódtunk, hogy el ne tévedjünk. Valamilyik bemélyedésben váratlanul az ellenkező irányból közeledő pajtásunk arcába botlott a kezünk. Hogy ebből mennyi nevetés, találgatás, meglepetés kerekedett!

Némelyek faggyúmécsest tartottak, meggyújtották, s telehintették e lángocsák vándorútjával a várost; alacsonyan a föld fölött, reszkető cikcakkban kúsztak e tüzeckék, összetalálkoztak és meg-megálltak, hogy világot vessenek egy fára, a föld tenyérszerű darabjára, egy halom hervadt levélre, melyben az apróságok vadgesztenyét keresnek. Egy-egy házban már meggyulladnak az emeleten az első

lámpák, zavaros fényük behull, az ablaküveg négyszögen át óriásira nagyobbodva, a városi éjszakába, s hatalmas figurákban fekszik a ház előtti térre, a városházára, a házak vak homlokzatára. S mikor valaki kezébe véve a lámpát szobáról szobára megy – úgy mozognak odakint a fény óriási téglalapjai, mint egy monumentális könyv lapjai, s úgy tűnik, mintha maga a tér is házról házra járna, s ide-oda rakosgatná az árnyakat és épületeket, akárha pasziánszot rakna egy nagy csomag kártyából.

Végre elértünk

az iskolába. Kialudtak a mécsesek, a ránk boruló sötétségben tapogatózva kerestük meg helyünket a padban. Azután bejött a tanító, faggyúgyertyát dugott egy palackba, s megkezdődött a szavak és ragozások unalmas kikérdezése.

Világosság híján a tanítás emlékezetünkre s a felmondásra korlátozódott.

Mialatt egyikünk egyhangúan recitált, mi többiek hunyorogva néztük, hogyan lövellnek a gyertyából arany nyilak, kusza cikcakkok a magasba, s hogyan gabalyodnak össze, zizegve, mint a szalma, hunyorító szempilláink között. A tanár úr tintát töltött a tintatartókba, ásítózott, ki-kinézett az alacsony ablakon át a sötét éjszakába. A padok alatt mély árnyék honolt: oda

bújtunk, vihogva vándoroltunk négykézláb, körülszaglászva egymást, mint az állatok – sötétben és suttogva bonyolítottuk le szokott tranzakcióinkat. Soha nem felejttem el ezeket az andalító kora hajnali órákat, melyeket az iskolában hancúroztam át, míg odakünn, az ablakon túl, lassan virradt.

Végül eljött

az őszi viharok időszakára. Ama napon már reggel sárga és kései lett az ég, s e háttérre képzeletbeli tájak mintázták zavaros-szürke vonalaikat: nagy és ködös pusztaságok, melyek dombok és redők perspektivikusan kisebbedő kulisszái közt egyre távolodnak, sűrűsödnek és parányibbá válnak, egészen messze keletig, ahol hirtelen megszakad az ég, mint egy fölszálló függöny hullámozó szélé, s egy távolabbi síkot villant elő: egy mélyebb eget, ijedten sápadt hasadékot, a legmesszibb messzeség halovány és riadt fényét – színtelen vizesvilágosat, mellyel, mint egy végső megdöbbenéssel, véget ér és lezárul a horizont. Azokban a napokban – mint Rembrandt metszetein – a világosság sávja alatt távoli, mikroszkopikusan éles tájakat lehetett látni, máskor soha nem látott vidéket, mely most fölemelkedett a láthatár mögül, az ég ama világos rése alól, rikító-halovány, ijesztő fényben, mintha más korból és más időből bukkanna elő, mint a vágyódó népeknek csak egy pillanatra megmutatott ígéretföldje.

Ezen a

világos, miniatűr tájképen különös élességgel lehetett látni, hogyan halad hullámosan tekergő pályáján előre az ilyen messzeségből alig észrevehető vonat, ezüstfehér füstszalagot lengetve, s hogyan oszlik szét a világos semmiségben.

De azután szél

kerekedett. Mintha az ég ama világos hézagából rontott volna ki, megperdült, és szétszaladt a városban. Csupa lágyságból és szelídségből való volt, de különös nagyzási hóbortjában durvának és erőszakosnak tette magát. Gyúrta, forgatta és gyötörte a levegőt, hogy az szinte haldoklott gyönyörűségében. Majd hirtelen megmerevedett a térben, és fölágaskodott, szétterült, mint a vitorla vászna, egy hatalmas, feszülő, ostorként pattogó lepedő; izga-

lomtól remegve kemény csomókba csavarodott, szigorú ábrázattal, mintha az egész levegőt be akarná gyömöszölni a légüres térbe, de azután kinyitotta csalárd végét, kioldotta a hamis hurkot, s máris egy mérfölddel odébb vetette ki sziszegve lassóját, e hurkolókötelet, mely nem fogott meg semmit.

S mit nem

művelt a kémények füstjével! Szegény füst már maga sem tudta, hogy kerülje el verését, hogyan hajtsa félre fejét, jobbra vagy balra, ütési elől. Úgy basáskodott városszerte, mintha egyszer s mindenkorra emlékezetessé akarná tenni e napot, határtalan önkényének példajaként.

Már reggel óta

éreztem előre, hogy valami szerencsétlenség jön. Nagy nehezen keltem át a szélviharon. Az utcasarkokon, a légáramlatok kereszteződéseinél pajtásaim a kabátom szárnyánál fogva tartottak. Így keltem át a városon, és minden rendjén ment. Azután átvonultunk tornaóra a másik iskolába. Útközben peracet vásároltunk. A párok hosszú kígyója sűrű fecsegés közepette lépett be a kapun az épületbe. Még egy pillanat, s megmenekültem volna, biztos helyen, biztonságban lehettem volna estig. Végszükségben még az éjszakát is a tornateremben tölthettem volna. Hűsleges pajtásaim velem maradtak volna éjszakára. A balsors úgy akarta, hogy Wlcek épp ezen a napon kapjon új bűgőcsigát, s épp az iskola küszöbe előtt eressze el nagy lendülettel. A csiga bűgva pörgött, torlódás keletkezett a bejáratnál, engem odébb lökdöstek, ki a kapu elé, s abban a pillanatban fölkapott a szél. – Édes pajtásaim, mentsetek meg! – kiáltottam már a levegőben lebegve. Még láttam kinyújtott kezüket és kiabáló, tátott szájukat, a következő pillanatban bukfencet vetettem, s pompás, emelkedő vonalban repültem tova. Már magasan szálltam a tetők fölött. Ahogy így repültem szusszanás nélkül, lelki szemeimmel láttam, hogyan nyújtogatják a pajtásaim az osztályban a kezüket, milyen hevesen csettintgetnek ujjjaikkal, kiabálnak a tanító felé: – Tanár úr kérem, Szymciót elvitte a szél! – A tanár úr szemüvegén át rájuk nézett. Nyugodtan odament az ablakhoz, s kezével beernyőzve szemét, figyelemmel nézegette a horizontot. De engem már nem láthatott. Arca a fakó ég bágyadt visszfényében egészen pergamenszínű lett. – Ki kell húzni a névsorból – szólt ke-

serű arccal, s az asztalhoz lépett. Én pedig egyre följebb, följebb emelkedtem a sárga, kifürkészhetetlen őszi egekbe.

HERÉNYI GRÁCIA

fordítása

Magányosság

Mióta ki tudok menni a városba, sokkal könnyebben töltöm napjaimat. De milyen sokáig nem hagyhattam el szobámat! Keserű hónapokon és éveken át.

Nem tudom, mivel magyarázzam, hogy ez a szoba az én hajdani, gyermekkori szobám, a tornác felől az utolsó, melyet már annak idején is ritkán kerestek fel, folyton elfelejtették, mintha nem is tartoznék a lakáshoz. Nem emlékszem már, hogyan jutottam ide. Úgy rémlik, világos éjszaka volt, vi-zesfehér, holdtalan éjszaka. Mindent pontosan láttam a szürkés félhomályban. Az ágy nyitva állt, mintha épp most bújt volna ki belőle valaki, füleltem a csöndben, nem hallom-e az alvók lélegzetét. De ki is lélegezhetne itten? Azóta itt lakom. Itt ülök évek óta, és unatkozom. Ha idejekorán gondoltam volna rá, hogy készleteket gyűjtsék magamnak! Ah, ti, akik még megtehetitek, mert tiétek még az alkalmas idő, gyűjtsetek készleteket, kuporgassátok a magot, a jó és tápláló, édes magot, mert jön a nagy tél, jönnek a sovány és éhes esztendőik, s nem hoz termést a föld Egyiptom országában. Sajnos, nem úgy éltem, mint a szorgalmas hörcsög, hanem mint a könnyelmű mezei egér: egyik napról a másikra, nem aggasztott a holnap, bíztam éhező-tehetségemben. Mint az egér, azt gondoltam magamban: mit árthat nekem az éhség? Végeredményben fát is rághatok, vagy papírt is apríthatok a fogaimmal apró darabkákra. Mint a legszegényebb állat, a templom szürke egere – a Teremtés Könyvének utolsó lapjáról – semmiből is tudok élni. S így élek. Íme, a semmiből, ebben a halott szobában. A legyek már régen elhullottak benne. Füleltem a fához tapasztom, nem perceg-e ott, mélyében, a szú. Síri csend. Csak én, a halhatatlan egér, magányos utószülött, surrogok ebben a halott szobában, futkosok vég nélkül az asztalon, a könyvespolcon, a székeken át. Úgy surranok tova, mint Tekla néni a hosszú, földig érő szürke ruhájában, fürge, gyors és parányi testemmel, magam után húzva zizegő farkincámat. Most fényes nappal az asztalon ülök mozdulatlanul, mintha ki lennék tömve: két szemem, mint két gyöngyszem, dülledten villog. Csak a pofácskám hegye lüktet alig észrevehetően, rágcsálgatok magamban, úgy megszokásból.

Ezt persze metaforikusan kell érteni. Nyugdijas vagyok, nem pedig egér. Lényem sajátosságai közé tartozik, hogy metaforákon élősködöm, túl könnyen engedek az első, kezem ügyébe eső metafora csábításának. Ha így lendületbe jövök, csak nagy fáradtsággal tudom magam visszarántani, lassacskán térek észhez.

Hogy milyen a külsőm? Néha látom magamat a tükörben. Különös, nevetséges és fájdalmas dolog! Röstellem bevallani. Soha nem látom magamat *en face*, szemtől szemben. Mindig kissé hátrább, kissé távolabb állok ott, a tükör mélyén, kissé oldalvást, kissé profilból: merengve állok, és félrenézek. Mozdulatlanul állok ott, félre, kissé magam mögé nézve. Tekintetünk soha nem találkozik. Ha megmozdulok, megmozdul ő is, de félig hátrafordulva, mintha nem is tudna rólam, mintha visszahúzódott volna sok-sok tükör mögé, s nem tudna visszatérni többé. Fájdalom szorítja össze szívemet, mikor látom, mennyire idegen és közömbös. „Hiszen te vagy az – szeretnék felkiáltani –, aki hűséges tükörképem voltál, annyi éven át kísértél, s most nem ismersz rám! Istenem! Idegenül és valahova félre nézve állsz ott, mintha valahova a háttérbe figyelnél, valamilyen szóra várnál, de onnan, az üveges háttérből másvalakinek engedelmeskednél, máshonnan várva a parancsot.”

Elüldögélek az asztalnál, s régi, megsárgult egyetemi jegyzeteket lapozok – ez az egyetlen olvasmányom.

Nézem a fakó, foszladozó függönyt, látom, hogyan duzzadozik az ablakból áradó hideg fuvallattól. Ezen a függönytartón tornázhatnék. Nagyszerű nyújtó. Milyen könnyedén át lehetne bukfencezni rajta a meddő, már annyiszor elhasznált levegőben! Szinte akaratlanul csinálhatna az ember egy rugalmas *salto mortalét* – hűvös fejjel, anélkül, hogy lelkileg részt venne benne, mintegy tisztára spekulatívan. Mikor úgy áll az ember azon a nyújtón, egyensúlyozva magát, lábujjhegyen, fejével a mennyezetet érintve, az az érzése, hogy ebben a magasságban valamivel melegebb van, az enyhébb légkör alig észlelhető illúziója lengi körül. Gyermekkorom óta szeretem így madártávlatból nézni a szobát.

Ülök, és hallgatom a csendet. Szobám fehérre van meszelve. A fehér mennyezeten néha egy-egy repedés vet szarkalábat, olykor egy-egy vakolatdarabka hullik le neszezve. Eláruljam-e, hogy ez az én szobám be van falazva? Hogyhogy? Befalazva? Hát akkor hogyan tudok kijönni belőle? Hát éppen ez az: a jóakarát számára nincs akadály, az erős vágynak semmi nem áll

ellent. Csak el kell képzelnem az ajtót, egy jó öreg ajtót, olyat, amilyen gyermekkorom konyhájában volt, vaskilincses és riglis ajtót. Nincs olyan szoba a világon, mely annyira be volna falazva, hogy egy ilyen bizalmas ajtó ki ne nyitná: csak legyen erőnk hozzá, hogy belé szuggeráljuk.

KERÉNYI GRÁCIA fordítása

Apám utolsó szökése

A teljes

bomlás kései, veszendő időszakában történt, üzleti ügyeink végleges fölszámolásának időszakában. A cégtáblát már rég levették boltunk ajtajáról. A félig leeresztett redőnyön át anyám zugkereskedést folytatott a maradékokkal.

Adela elutazott Amerikába. Azt beszéltek, hogy a hajó, melyen utazott, elsüllyedt, és valamennyi utasa életét veszítette. Nem ellenőriztük e hír valóságát soha, a lánynak nyoma veszett, nem hallottunk róla többé. Új korszak következett, üres, józan és örömtelen – fehér, mint a papíros. Az új szolgáló, a vérszegény, sápadt és csonttalan Genia, puhán tengett-lengett a szobákban. Ha megsimogatta az ember a hátát, tekergett és nyújtózott, mint a kígyó, s dorombolt, mint a macska. Pizkosfehér bőre volt, s még sárgás szemhéjának belseje sem volt rózsaszínű. Szórakozottságában néha a régi számlákból és másolatokból csinált rántást, émelyítőt és ehetetlent.

Ebben az

időben apám már végérvényesen meghalt. Már sokszor halódott, de sohasem halt meg teljesen, mindig bizonyos fenntartásokkal, melyek e tény revideálására készítettek. Megvolt ennek a jó oldala. Azáltal, hogy így részletekre aprózta halálát, hozzászoktatott bennünket elváltozásának tényéhez. Közömbössé váltunk egyre csökkentebb, minden alkalommal siralmasabb visszatérései iránt. Immáron távollevő apám fiziognómiája szinte szétszórt a szobában, melyben élt, széjjelágazott, bizonyos pontokon különös, valószínűtlenül éles hasonlóságcsomókat alkotva. A tapéta egyes helyeken arcizmainak rángását imitálta, az arabeszknek nevetésének fájdalmas anatómiájává formálódtak, szimmetrikus tagokra oszlottak, mint egy trilobita megkövült lenyomata. Egy ideig széles ívben jártuk körül görényprémmel bélelt bundáját. A bunda lélegzett.

Az egymásba harapott és varrott állatkák riadalma erőtlen rángásokban futkározott rajta, s a bélés redőibe veszett. Ha odanyomtuk fülünket, hallhattuk

békés álmuk dallamos moraját. Ebben a jól kicserzett formában, a görények, gyilkos vadászatok és éjszakai üzekedések könnyed illatától körül lengve, évekig kihúzhatta volna. De itt sem bírta ki sokáig.

Egy napon

anyám megbotránkozott arccal ért haza a városból. – Nézd, Józef – mondta –, micsoda véletlen! A lépcsőn fogtam el, amint fokról fokra ugrált lefelé. – S

fölemelte zsebkendőjét, fölfedve valamit, amit egy tányérban tartott. Nyomban megismertem. Félreismerhetetlen volt a hasonlatosság, bár most rák vagy nagyobbfajta skorpió volt. Pillantásunk, ahogy összenéztünk, megerősítette föltételezésünket, nem győztünk ámulni e szembeötlő hasonlatosságon, mely még ilyen átalakulásokon és metamorfózisokon át is szinte ellenállhatatlan erővel hatott ránk. – Él? – kérdeztem. – Hát persze, alig bírom tartani – mondta anyám –, leengedjem a padlóra? – Letette a tányért a földre; föléje hajolva alaposabban megnéztük. Teste homorú volt sok kacskalába közt, melyeket alig észrevehetően mozgatott. Kissé fölemelt ollója és bajusza úgy tetszett, feszülten figyel. Félrebillenttem a tányért, s apám ki-mászott óvatosan, kissé habozva a padlóra, de mihelyt sík talajt érzett maga alatt, hirtelen szaladni kezdett mind a tíz-egynéhány lábával, kerepelve az ízeltilábúakra jellemző

kemény csontjaival. Elálltam az útját. Egy pillanatig tétovázott, mikor hullámzó bajszával akadályba ütközött, azután megemelte ollóját, s oldalt fordult. Engedtük, hadd fusson a kiválasztott irányban. Ezen az oldalon egy bútor sem nyújthatott neki oltalmat. Ahogy így szaladt, hullámzó rángásokban, töméntelen lábával, elért a falhoz, s mielőtt észbe kaphattunk volna, könnyedén, megállás nélkül fölszaladt rá egész lábapparátusával.

Összeborzadtam, s ösztönös undorral figyeltem e soktagú vándorlást, hogyan halad tovább harsogva a papírtapétán. Közben apám elért a beépített konyhai faliszekrénykéhez, egy pillanatig áthajolt a szegélyén, ollójával vizsgálva a terepet a szekrényke belsejében, azután egészen bemászott.

Szinte

újraismerkedett a lakással ebből az új rákperspektívából; megtapasztalta a tárgyakat, alighanem a szaglásával, mert a legaprólékosabb szemügyrevétellel sem sikerült rajta bárminemű látószervet felfedeznem. Úgy tetszett, kissé elmélkedik az útjába akadó tárgyak fölött, megállt előttük, s könnyedén megérintette őket hullámzó bajuszával, sőt még át is ölelte ollójával, mintha kóstolgatná, ismeretséget kötött velük, s csak egy-két perc múlva vált el tőlük, és szaladt tovább, maga után vonszolva potrohát, mely lehetlenyi magasságban lebegett a föld fölött. Ugyanígy járt el a kenyér- és húsdarabokkal is, melyeket a padlón dobtunk eléje, remélve, hogy eszik belőlük. Csupán futólag tapogatta meg őket, s továbbszaladt, anélkül, hogy e tárgyakban megsejtette volna az ehető dolgokat.

Azt

gondolhatta az ember, látván türelmes felfedező körútjait a szoba területén, hogy keres valamit, elszántan és fáradhatatlanul. Időről időre a konyha szegletébe szaladt, a hordó alá, melyből szivárgott a víz, s a tócsához érve úgy tűnt, mintha innék. Néha egész napokra nyoma veszett. Szemmel láthatólag nagyszerűen megvolt evés nélkül, s nem vettük észre, hogy ennek következtében életereje valamicskét is csökkent volna. Szégyennel vegyes undor fogott el bennünket, ha napközben titkolt félelemmel arra gondoltunk, hogy éjszaka meglátogathat bennünket ágyunkban. Ez azonban egyetlen egyszer sem fordult elő, bár nappal végigvándorolt minden bútoron, s a szekrények és a fal közti résben időzött a legszívesebben.

Bizonyos

tünetekben értelmének, sőt, mókás kedvének megnyilvánulásait kellett látunk.

Például soha nem mulasztotta el apám, hogy étkezési időben megjelenjék az ebédlőben, bár az ebédben való részvétele tisztára plátói volt. Ha az ebédlő

ajtaja ebéd közben véletlenül csukva volt, s apám a szomszéd szobában tartózkodott, addig kapirgált az ajtó aljában, föl-alá szaladgálva a rés mentén, míg be nem eresztettük. Később megtanulta, hogyan dugja be ebbe az alsó

résbe ollóját és lábait, s testének kissé erőltetett hintálásával sikerült oldalvást átfurakodnia az ajtó alatt a szobába. Ennek szemmel láthatólag örült.

Ilyenkor megmerevedett az asztal alatt, néma csendben feküdt ott, csupán a potroha lüktetett könnyedén. Nem tudtuk kitalálni, mit jelenthet csillogó potrohának e ritmikus lüktetése. Volt benne gúny és rosszmájúság, de illetlenség is, mintha valamilyen alantas, parázna kielégülést juttatna kifejezésre.

Nimród, a kutyánk, lassan és bizalmatlanul közeledett hozzá, óvatosan megszagolta, tüszentett egyet, s közömbösen távozott, anélkül, hogy határozott véleményt alkotott volna a dolgról.

Otthonunkban a

bomlás egyre szélesebb körökben gyűrűzött. Genia néha egész napokon át aludt, karcsú teste csonttalanul hullámozott mély lélegzésétől. Gyakran találunk cérnaorsókat a levesben, melyeket a zöldséggel együtt dobott belé figyelmetlenségből, különös szórakozottságában. A bolt *in continuo* nyitva volt éjjel-nappal. A kiárusítás a félig leeresztett redőny mögött napról napra folyt a maga bonyolult módján, alkudozások és rábeszélések közepette. A bajok betetőzéséül megérkezett Karol bácsi.

Különösen

lehangolt és szűkszavú volt. Sóhajtva kijelentette, miszerint legutóbbi szomorú tapasztalatai után arra az elhatározásra jutott, hogy megváltoztatja életmódját, s nyelvek tanulásához lát. Nem tette ki lábát a házból, bezárkózott a legbelső szobába, melyet Genia valamennyi szőnyegétől és falvédőjétől megkopasztott az új vendég iránti rosszallásának kifejezésekképpen, s régi árjegyzékek tanulmányozásába mélyedt. Néhányszor megpróbált apám potrohára lépni. Rémműlten kiáltottunk fel, s megtiltottuk ezt a gonoszságot. Válaszul rosszmájúan mosolygott befelé, anélkül, hogy igazat adott volna nekünk, s közben apám, tudomásul sem véve a veszélyt, figyelmesen állt meg a padló valamiféle foltjainál.

Apám friss és

mozgékony volt, míg a lábain állott, de ha véletlenül a hátára fordult, akár a többi héjas állat, egészen védtelen lett. Kínos és siralmas látvány volt, hogyan kapálózik kétségbeesetten valamennyi lábával, miképpen forog gyá-moltalanul a hátán a saját tengelye körül. Nem nézhettük feszélyezettség nélkül anatómiájának e túlságosan világos és tagolt, szinte szemérmetlen gépezetét, mely valósággal a felszínen hevert, semmi nem takarta mezítelen, soktagú hasa felől. Karol bácsi ilyenkor úgy kikelt magából, hogy szét akarta taposni.

Mentésére siettünk, s odanyújtottunk valamilyen tárgyat, melyet apám ollójával görcsösen megragadott, s miután így ügyesen visszanyerte normális helyzetét, nyomban futásnak eredt körben, villámgyors cikcakkban, kettőzött sebességgel, mintha el akarná törölni szégyenletes bukásának emlékét.

Nagy kínnal

kell erőt vennem magamon, hogy az igazsághoz híven számolhassak be egy bizonyos érthetetlen eseményről, melynek valóságától egész lényem visszaborzad. A mai napig sem értem, hogyan lehettünk teljes terjedelmében tudatos tettesei e felfoghatatlan cselekedetnek. Ebben a megvilágításban valami különös végzetszerűség jegyeit ölti magára az egész esemény. A végzet ugyanis nem kerüli meg tudatunkat és akaratunkat, hanem bekapcsolja gépezetébe, éspedig úgy, hogy – akár egy letargikus álomban – megengedünk és elfogadunk olyan dolgokat, melyektől normális körülmények közt visszariadunk.

Mikor a kész

ténnyel szembekerülve, megrendülten és kétségbeesetten kérdeztem anyámat: – Hogy tehetted ezt? Ha legalább Genia csinálta volna, de te magad... – anyám sírt, kezét tördelte, nem tudott választ adni. Azt gondolta vajon, hogy apámnak jobb lesz így, ebben látta az egyetlen kiutat reménytelen helyzetéből, vagy egyszerűen felfoghatatlan könnyelműségében és meggon-dolatlanságában cselekedett?... A végzet ezer meg ezer rejteket talál, ha arról van szó, hogy érthetetlen akaratát keresztülerőszakolja. Értelmünk szemernyi, pillanatnyi elhomályosulása, a vakság vagy figyelmetlenség

egyetlen pillanata elég ahhoz, hogy a cselekedet átcsempéssze elhatározásaink Szküllája és Kharüdisze közt.

Később azután vég nélkül lehet *ex post* interpretálni és magyarázni a körülményeket, kutatni az indítékokat a befejezett tény visszavonhatatlan, egyszer s mindenkorra eldöntött marad.

Csak akkor

kaptunk észbe, s riadtunk fel vakságunkból, mikor behozták apámat egy táliban.

Ott feküdt, a

főzéstől megduzzadva, halványszürkén és kocsonyásan. Szótlanul ültünk, mint akiknek az orruk vére folyik. Csak Karol bácsi nyúlt be villájával a táliba, de bizonytalanul leeresztette feleúton, s csodálkozó pillantást vetett ránk. Anyám kivitte a tálat a szalonba. Ott feküdt a plüsstakaróval borított asztalon, a fényképalbum és a zenélő cigarettadoboz mellett, ott feküdt mozdulatlanul, s széles ívben elkerültük mindnyájan.

De apám földi

vándorlása még ezzel sem ért véget, s ez a folytatás, a történet meghosszabbítása a megengedhetőnek látszó végső határokon túl – ez éppen a legfájóbb pontja. Miért is nem adta fel végre a harcot, miért nem törődött bele végül, hogy legyőzték, mikor már csakugyan megvolt rá minden oka, s a sors nem mehetett tovább teljes megnyomorításában? Több hetes mozdulatlan heverés után valahogy konszolidálódott, szemmel láthatólag lassan magához tért. Egy reggelen üresen találtuk a tálat. Csak egy lába hevert a tányér szélén, amit elveszített a megsűrűsödött paradicsommártás és a menekülés közben letaposott kocsonya felszínén. Megfőtten, útközben el-elhagyogatva lábait, maradék erejével továbbvászorgott, hajléktalan vándorútra, s nem láttuk viszont soha többé.

KERÉNYI GRÁCIA

fordítása

ELBESZÉLÉSEK

Ősz

Ugye ismerik

azt az időszakot, midőn az imént még oly buja és élettől duzzadó nyáron, az egyetemes nyáron, melynek tágas szférája minden elképzelhetőt – embereket, eseményeket és tárgyakat – felölel, egy napon alig észrevehető romlás ütközik ki? A nap még szikrázóan és bőségesen ontja a fényét, a tájban még ott a nagyúri, klasszikus gesztus, melyet az évszakra a zseniális Poussin hagyott örökül, ám – különös dolog – a reggeli sétáról meglepően kedveszgetten és kiürülten térünk haza: talán szégyellünk valamit? Kissé feszélyezve érezzük magunkat, és kerüljük egymás tekintetét – miért? És tudjuk, hogy alkonyattájt sokan elvonulunk a nyár félreeső sarkába, hogy kopogtasunk: megkocogtatjuk a falat, hogy vajon tökéletesen őszinte, telt-e még a hang. E próbában ott az árulás, a leleplezés fonák gyönyöre, a botrány enyhe borzongása. Ámde hivatalosan még tele vagyunk tisztelettel, méltányossággal: egy ilyen megbízható cég, egy ilyen szolid alapokon nyugvó cég... És mégis, midőn másnap híre megy a csődnek – ez a hír már tegnapelőtti, és híján van a skandalum robbanóerejének. És miközben folyik a józan és pezsdítő licitálás, a meggyalázott lakosztályok kiürülnek és lecsupaszodnak, és fényes, tárgyilagos visszhang tölti meg őket – mindez semmiféle bánatot vagy érzelmet nem fakaszt: a nyár felszámolásában van valami a megkésett, nagyböjtbe nyúló karneválok könnyedségéből, léhaságából és jelentéktelenségéből.

De a borúlátás

talán még korai. Még folynak a tárgyalások, a nyár tartalékai még nem merültek ki, még jöhet a teljes kárpótlás... Csakhogy a mérlegelés, a hidegvér nem a nyaralók erénye. Még a szállodások, a nyár részvényeiben fölöttébb érdekelt szállodások is – kapitulálnak. Nem! A hűséges szövetséges iránti méltányosság és kegyelet ily csekély mértéke nem vall nagyvonalú kereskedőre! Ezek itt szatócsok, gyáva kisemberek, akik nem gondolnak a távoli célokkal. Mindegyikük ott szorongatja pocakján az összekuporgatott pénzes

zacskót. Cinikusan ledobja az őszinteség álarcát, leveti a szmokingot. Mindegyikből kibújik a

fizetőpincér...

Mi is csomagoljuk

bőröndjeinket. Tizenöt esztendő vagyok, és a gyakorlati élet

kötelezettségeiből semmi sem terhel. Minthogy az indulásig van még egy órám, kiszaladok még utoljára, hogy elbúcsúzzam az üdülőhelytől, ellenőrizzem a nyár eredményeit, körülnézsek, mit vihetnék magammal, és mit kell immár örökre itt hagynom e pusztulásra ítélt helyen. Hanem a délutánt napfénytől ragyogó, immár kihalt park köralakú virágágyásánál, Mickiewicz emlékműve alatt feldereng lelkemben a nyári napforduló igazsága. E felfedezés eufóriájában felmegyek a talapzat két lépcsőfokán, tekintetemmel és kitárt karommal lendületes félkört írok le, mintha az egész nyaralóhelyhez fordulnék, és azt mondom: – Isten veled, Évszak! Nagyon szép és nagyon gazdag voltál. Egyetlen nyaram sem hasonlítható hozzád. Ezt ma elismerem, jóllehet gyakran voltam boldogtalan és szomorú miattad. Emlékül itt hagyom neked a parkokban, utcákban, kertekben elhintett összes kalandomat. Nem vihetem magammal tizenöt esztendőmet, az már örökre itt marad. Ezen kívül a villában, amelyben laktam, elrejtettem a veranda két gerendája közé egy rajzot, amit neked rajzoltam emlékre. Te most leszállsz az árnyak közé. Ez a város, a villák és kertek városa veled együtt megy az árnyak birodalmába. Egyikőtöknek sincs utóda. Te és ez a város utolsóként hal meg nemzedékéből.

Csakhogy te

nem vagy ártatlan, ó, Évszak. Megmondom neked, mi a bűnöd. Nem akartál megállni a valóság határánál. Téged semmiféle valóság nem elégített ki. Mindent felülmúltál, ami megvalósítható. Kevesellted a valóságot, és metaforákból meg lírai alakzatokból felépítményeket emeltél. Asszociációk, allúziók, imponderabiliák gyanánt mozogtál a tárgyak között. Minden tárgy egy másik tárgyra utalt, az meg a következőre hivatkozott, s ez így ment vég nélkül.

Fárasztó volt végül a svádád. Elég volt a lebegésből a temérdek frazeológia hullámain. Úgy van, frazeológiát mondtam – bocsásd meg e szót. Ez akkor derült ki, midőn itt is, ott is, sokak lelkében sóvárgás ébredt a valódiság után.

Abban a pillanatban téged már legyőztek. Megmutatkoztak egyetemességed korlátai, a te nagyvonalú stílusod, a te fennkölt barokkod, mely legjobb pillanataidban megfelelt a valóságnak, most manírnak bizonyult. Minden édességed és ábrándod az ifjonti szertelenség jegyét viselte magán. Éjszakáid parttalanok és végtelenek voltak, mint a szerelmesek megalomániás elragadtatása, vagy fantomok nyüzsögtek bennük, mint a hallucinálók látomásaiban. Szertelen illataid minden elragadtatást felülmúltak. Érintésed varázsától minden tárgy anyagtalan lett, és más és más, egyre fennköltebb alakot öltött. Miközben almádat ettük, paradicsomi tájak gyümölcseiről me-rengtünk, őszibarackod pedig éteri gyümölcsöt idézett, mely pusztá szagol-gatással fogyasztható. Palettádon csak a színek legfelső skálái ragyogtak, nem ismerted a sötét, földszinti, zsíros bronzok teltségét és magvasságát. Az ősz – a lélek sóvárgása az anyag, a valódiság, a határok után. Midőn az ember metaforái, tervei, vágyai megfejthetetlen okból egyszerre csak megvalósulásra áhítoznak, közeledik az ősz.

A fantomok, melyek addig az emberi kozmosz legtávolibb szféráiba szét-szóródva színezték látomásaikkal a világegyetem magas boltozatait – most visszahúzódnak az emberhez, keresik leheletének melegét, otthonának szűk, meghitt menedékét, a falmélyedést, ahol az ágya áll. Az ember háza, miként a betlehem-i istálló, maggá lesz, mely körül a teret démonok népesítik be, a felső és alsó régiók összes démona és szelleme. Lejárt a szép, klasszikus gesztusok, a latin frazeológia, a délies, teátrális lekerekítések ideje. Az ősz izmos akar lenni, a Dürerek és Breugelek nyers erejét keresi. Az anyag bő-sége szétfeszíti a formát, mely csomókká és görcsökké keményedik, állkap-csával és fogójával megragadja, gyötri, gyúrja, erőszakolja a matériát, és a harc nyomaival ereszti ki keze közül a különös élet pecsétjét magán viselő, félig megmunkált rönköket, melyeknek faarcán ott van az általa bevéssett fintor.

Efféléket s

még egyebeket is mondtam a park üres félkörének, mely mintha hátrált volna előlem. E monológnak csupán némely szava tört ki belőlem, vagy azért, mert nem találtam a megfelelő kifejezést, vagy mert csak míméltem a beszédet, taglejtésekkel helyettesítve a hiányzó szavakat. Utaltam a dióra, az őszi klasszikus gyümölcsére, mely rokonságban áll a szobabútorral, s tápláló, ízletes és eláll. Említettem a gesztenyét, a gyümölcs politúrozott modelljét, a gyerekjátéknak teremtett csecsebecsét, meg az őszi almát, mely jóféle, otthonos, prózai pirosságával virít a lakások ablakában.

Már füstösre

színezte a levegőt az alkony, midőn visszamentem a panzióba. Az udvaron már ott állt az elutazásunkhoz rendelt két nagy fogat. Tárva-nyitva állottak az ajtók, szobánk asztalán gyertyák lobogtak a huzatban. A gyorsan alászálló szürkület, az emberek, akik a sötétedésben elvesztették arcukat, és szaporán hordták ki a bőröndöket, a rendetlenség a nyitott, feldúlt szobában, mindez valamiféle kapkodó, szomorú, elkésett pánikot idézett, tragikus és riasztó katasztrófát.

Végre-valahára helyet foglaltunk az öblös fogatokban, és elindultunk. Megcsapott bennünket a mezők sötét, mély, erős levegője. A kocsisok zaftos csattanásokat horgásztak ki hosszú ostoraikkal a mámorító légből, és gondosan egyengették a lovak ritmusát. Az állatok hatalmas, szépen elválasztott marfa bolyhos farkcsapások közepette imbolygott a sötétségben. Így vonult a kihalt, éjjeli, csillagtalán és fénytelen tájban a lovakból, dübögő szekrényekből és fújtató bőrzsákokból álló, egymást követő két konglomerátum. Olykor-olykor úgy tetszett, a fogatok szétesnek, darabokra repülnek, mint a futtukban széthulló tarisznyarácok. Ilyenkor a kocsisok keményebben markolták a gyeplőt, és ráncba szedték, fegyelmezett, szabályos keretbe szorították a meglazult lábdobogást.

Az égő lámpások hosszú árnyékot vetettek az éjszaka mélyébe, mely megnyúlt, elrugaszkodott, és nagy ugrásokkal száguldott a vad pusztaságban. Lopva menekült hosszú lábán, aztán valahol messze, az erdő alján, csúfondáros mozgással gúnyt űzött a kocsisokból. Azok nagyokat suhintottak feléje ostorukkal, és nem hagyták kizökkenteni magukat egyensúlyukból. A vá-

ros már aludt, midőn a házak közé gördültünk. A néptelen utcákon csak helyel-közzel égett egy lámpa, mintha azért lett volna ott, hogy megvilágítson egy alacsony emeletes házat, egy erkélyt, vagy, hogy emlékezetbe vesse a csukott kapu fölötti házszámot. A késői órában váratlanul rajtakapott, vakul bezárt kis boltok, a kopott küszöbű kapuk, az éjjeli szél tépte cégtáblák reményvesztett el-hagyatottságot árasztottak, a magukra hagyott dolgok keserves árvaságát, a dolgokét, melyekről az emberek megfeledkeztek. Nővérem fogata a mellékutcába kanyarodott, míglen mi a piactér felé haladtunk. Midőn a tér mély árnyékába gördültünk, a lovak megváltoztatták ügetésük ütemét. A nyitott pitvar küszöbén álló mezítlábas pék átdöfött minket sötét szemének pillantásával, a még virrasztó patikaablak kiadott és visszavett egy nagy málnabalsamos tégelyt. Sűrűsödött a kövezet a lovak patája alatt, a kusza dobogásból, magányosan vagy kettőzve, patkócsendülés vált ki, mind ritkábban és áthatóbban, és a sötétségből lassan kikúszott kopott homlokzatú házunk, és megállt a fogat előtt. Kezében tükrös petróleumlámpával a cseléd kaput nyitott nekünk. A lépcsőn óriásira nőtt az árnyékunk, csak a lépcsőház boltozatán tört meg. Lakásunkat most csupán gyertya világította meg, a nyitott ablak fuvallatától imbolygott a lángja. A sötét tapétákat beteg nemzedékek gondjának és keserűségének penésze lepte el. Kiszabadulva hosszú magányukból, az álmukból felvert öreg bútorok, úgy tetszett, fájdalommal, türelmes bölcsességgel nézik a hazatérőket. Nem szöktök meg előlünk – rémlett a hangjuk –, előbb-utóbb vissza kell jönnötök mágiánk körébe, mert mi már előre

elosztottuk egymás közt összes mozdulatokat és gesztustokat, felállásokat és leüléseket, az összes eljövendő nappalotokat és éjszakákat. Mi várunk, mi tudjuk... A nagy, öblös ágyak, tele feltornyozott, hús ágyneművel, várták a testünket. Az éj zsilipjei már ropogtak az álom sötét tömegének nyomásától, a sűrű látától, mely kitörni, kiáradni készült a gátakból, az ajtókból, az ódon szekrényekből, a kályhákból, melyekben sóhajtozott a szél.

KÖRTVÉLYESSY

KLÁRA fordítása

Ábrándok köztársasága

Itt, a varsói

aszfalton, e lármás, lángoló, bódító napokban gondolatban messze repülök, álmaim városába, tekintetem fölszáll e tágas, lankásan hullámzó táj fölé, amely mintha Isten köpönyege volna, ezerszínű takaróként hever a mennyek küszöbére vetve.

Mert ez az

egész vidék az ég alá heveredett, s tarka, sokívű boltozatként tartja azt maga fölé, egymást érik benne a kerengők, trifóriumok, rozetták és az örökkévalóságba nyíló ablakok. Ez a táj évről évre belenő az égbe, belép a hajnalpírba, angyallá lényegül át a roppant atmoszféra visszfényeiben.

Ahol a térkép

már jócskán délszakira vált, fakó lesz a naptól, és sötétre perzselődik a nyárban, akár az érett körte – ott terül el, mint macska a napon, e kiválasztott föld, ez a nevezetes provincia, a világ egyedülálló városa.

Profánoknak hiába is beszélénk róla! Hiábavaló volna magyarázni, hogy e nyári hőségtől lihegő hosszú, hullámzó földnyelvnek, ennek a Dél felé mutató rekkenő

félszigetnek, a napsütötte magyar szőlőskertek közé ékelt leágazásoknak köszönhetően válik külön ez az Isten háta mögötti fészek a régió együttesétől, s magára hagyatva, mint az ujjam, járatlan utakon s saját szakállára próbál meg külön világgá válni. Ez a város és a körülötte lévő vidék önellátó mikrokozmoszt alkotva, saját felelősségére rendezkedett be, közvetlenül az örökkévalóság partján.

A külvárosi kertek

mintha a világ szélén állnának, a palánkokon túlra, a névtelen síkság végtelenségébe néznek. A város határain túli táj térképe ismeretlen és kozmikus, akár a Kánaán. E keskeny, elveszett kis földdarab fölött még egyetlenegyszer, utoljára megnyílt az ég sehol másutt nem tapasztalható, tágas mélysége, a hatalmas, kupolához hasonló, többemeletes, magába szívó égbolt, amely telis-tele van befejezetlen freskókkal és improvizációkkal, lengő drapériákkal és váratlan mennybemenetekkel.

Hogy is

fejezzem ki mindezt? Amíg más városok gazdagságukat, statisztikai adataikat, népességüket gyarapították – a mi városunk az esszenciába szállt alá. Itt semmi sem történik hiába, minden eseménynek mélyebb értelme, átgondolt célja van. A történések itt nem csupán a felszínen úszó, tiszavirág életű látomások: gyökereikkel a dolgok mélyéig nyúlnak, a lényegét érintik meg. Itt minden pillanatban eldől valami, s aztán például szolgál örök időkre. Itt a dolgok csak egyetlenegyszer, végérvényesen történnek meg. Ezért van akkora jelentősége, mély, szomorú hangsúlya mindennek, ami itt végbemegy.

Mostanában

például az udvarokat elöntötte a csalán és a gaz, a düledező, mohával benőtt fészerek, fáskamrák szügyig merülnek a hatalmas lapulevelekbe, amelyek már a zsindelek eresztét ostromolják. Az egész város a gyomok vad, szenvedélyes, fanatikus vegetációjának jegyében áll, amely olcsó, silány, mérgező, rosszindulatú, parazita növényzetként tör fölfelé. E gatzenger tüzet fogott a naptól, a levelek hörgői lángoló klorofillt zihálnak – a burjánzó, ragadozó csalán-ármádiák felfalják a virágkultúrákat, behatolnak a kertekbe, egy éjszaka alatt benövik a házak, istállók őrizetlenül hagyott hátsó falát, ott tenyésznek az útmenti árkokban. Furcsa, hogy micsoda megveszekedett, hiábavaló és terméketlen életerő van e csöpp, forróvérű, zöld szubsztanciában, a nap és a talajvíz eme származékában. Egy csipetnyi klorofillból e napok tüzeiben előállítja, felépíti ezt a buja és üres szövetet, zöld növényhúst, ami aztán százszorosára, levéllemezek millióira szaporodik, ereiken zölden

tör át a fény, átlátszik vizes, vegetatív gyomvérük, felszínük bolyhos, mohás, körülöttük szúrós mező-és gyomillat árad.

Ezekben a

napokban boltunk raktárának hátsó udvarra néző ablaka megvakult a ráereszkedő

zöld hályogtól, amelyben zöld szikrák, levélárnyak, finom rebbenések, hullámzó zöld lebenyek villódtak, ott volt a szörnyű udvari burjánzás egész tobzódó bujasága. Az árnyék mélyére szállt raktárt átjárta a zöld minden árnyalata, a zöld visszfények hullámokban terjedtek szét a boltozat egész mélységében, akár a zúgó erdőben. Mint százéves álomba, úgy zuhant a város e dús tobzódásba, a tűztől aléltan, a ragyogástól megsüketülve, ezer pókhálótól körülfonva, gyomoktól ellepve, kifulladásra, üresen. A hajnalkával elfüggönyözött, víz alatti, homályos ablakok mögött a zöld szobákban, akár egy öreg palackban, a végét járta pár légynemzetség, mindörökre rabságban, a monoton, hosszadalmas siránkozás, dühödt és elkeseredett zümmögés fájdalmas agóniájába zárva.

Lassanként az egész csipkés, szerteszt röpdöső fauna az ablakba gyűlt egy végső, halál előtti találkozóra: óriási, hosszúlábú szúnyogok, amelyek csöndesen zümmögő, bolygó röptükben jó párszor nekiütődtek a falnak, mielőtt az ablaküvegen halott mozdulatlanokba merevedtek; legyek és rovarok egész családfája sarjadzott ki az ablakban, ágait-bogait az üvegen rótt lassú vándorutak, a kék, fémes és üvegfényű, csipkeszárnyú rovarok szapora nemzedékei képviselték.

A kirakatok

fölött a forró szellőben halkán csattognak a nagy, világos, vak napellenzők, és csíkosan, hullámosan lángolnak a fényben. Az üres tereken, szélfúttá utcákon terpszkedik a holt szezon. A kertektől duzzadó távoli szemhatár a káprázattól bódultan áll az ég ragyogásában, mintha hatalmas, fényes takaróként csak most érkezett volna az égi pusztákról – tündöklőn, lángolóan, a repüléstől tépetten –, és egy pillanat múlva, már elhasználódva várja az újabb fényadagot, amelyben újjászülethet.

Mit tegyünk

ezekben a napokban, hová szökjünk a hőség, a súlyos álmok elől, amely lidércként telepszik mellünkre a dél forró órájában? Az ilyen napokon előfordult, hogy anyám kocsit bérelt, melynek fekete dobozába préselődve – a segítők a bakon ültek a csomagokkal, vagy a rugókra csimpaszkodtak – mindannyian felkerekedtünk a városon kívül eső „Dombra”. Kihajtottunk a hullámzó, lankás tájba. A kánikulában a kocsi sokáig küszködött egymagában a szántóföldek dombjai közt, belesüppedve az országút forró, aranyos porába.

A lovak háta

domborúan feszült, csillogó faruk serényen gomolygott könnyű farkcsapásaitól kísérve. A kerékabroncsok lassan gördültek a tengelyek nyöszörgésétől kísérve.

A kocsi elhagyta a sík legelőket, ahol a szerteszórt vakondtúrások között, mint óriási, csontos, görcsökkel és dudorokkal teli idomtalan tömlők heverésztek az egyszerű- és villásszarvú tehének. Monumentálisan feküdtek, akár az ősi kurgánok, nyugodt tekintetük távoli, lebegő horizontok visszfényét tükrözve.

Végül

megálltunk a „Dombon”, a kőből épült, terebélyes fogadónál. Magányosan állt a vízváltató csúcsán, az égen kirajzolódott szélesen szétterülő teteje a két lefelé ereszkedő övezet magasba törő határán. A lovak nagy nehézségek árán kaptattak föl a fennsík szélére, s elmélázva megálltak maguktól, mintha két világ határához érkeztek volna. E határon túl tágas, utaktól szabdaltságtól tárt táj tárult elénk, amely fakó színekben játszott, mint egy sápadt gobelin, és hatalmas, üres kék levegő lengte körül. Fuvallat jött a messzi, hullámzó síkságról, felborzolta a lovak sörényét, aztán tovaúszott a magas, tiszta ég alján.

Itt éjszakáztunk,

vagy apám jeladására továbbindultunk e tájba, mely tágas volt, mint a térkép, és utak hálózták be, ameddig a szem ellátott. Előttünk, a messzeségbe kanyargó utakon szabad szemmel alig kivehető fogatok haladtak, amelyek az imént megelőztek bennünket. A fénylő országúton cseresznyefák között vezetett az útjuk az erdőket, csobogó forrásokat, levélsusogást rejtő szurdok mélyén meghúzódó, akkoriban még kis fürdőhely felé.

E távoli

napokban barátaimmal először jutott az eszünkbe az a lehetetlen és abszurd ötlet, hogy mi volna, ha továbbmennénk, a fürdőhelyen is túl, a senki és Isten földjére, a vitatott és semleges határvidékre, ahol az államhatárok a semmibe vesznek, a szélrózsa pedig tébolyultan forog a magasan tornyosuló ég alatt. Ott akartuk elsáncolni magunkat, elszakadva a felnőttektől, teljesen kivonulva az ő

világukból, és kikiáltani a fiatalok köztársaságát. Új, független törvényhozást akartunk létrehozni, s egy teljesen új mérték- és értékhierarchiát fölláلتani.

A költészet és a kalandok, a véget nem érő káprázat és eszmélések jegyében szándékoztuk berendezni életünket. Úgy gondoltuk, elég, ha szétfeszítjük a konvenciók kereteit, áthágjuk határait, és kicseréljük a régi csapágyakat, amelyek az emberi dolgokat mozgatják, hogy aztán életünkbe betörhessenek az elemek, eljöhessen a váratlan dolgok hatalmas áradata, romantikus kalandok és történetek özönvize. Életünket teljes egészében alá kívántuk vetni ennek az elementáris mesefolyamnak, történetek és események ihletett hömpölygésének, bele szeretünk volna veszni hatalmas hullámaiba, feláldozva érte saját akaratunkat is. A természet szelleme alapján véve nagy mesélő volt. Az ő

belsejéből tört elő megállíthatatlan zuhatagban a történetek és regények, kalandos históriák és eposzok forrása. Az egész roppant atmoszféra tele volt tolongó cselekményszálakkal. Elég volt csapdát állítani a fantomoktól nyüzsgő

ég alá, leverni egy karót, ami játszott a szélben, és a hegye körül már rajzot-
tak is egy regény elfogott foszlányai.

Elhatároztuk,

hogy önellátásra rendezkedünk be, új életelveket fektetünk le, új korszakot
nyitunk, és újrateremtjük a világot, igaz, csak szűkebb körben, a saját szín-
tünkön, de a mi ízlésünk és belátásunk szerint.

Fel akartuk

építeni saját erősségünket, rejtett fedezékünket, körülbástyázott őrhelyün-
ket, amely az egész vidéket képes szemmel tartani – félig vár, félig színház,
félig látomás-laboratórium lett volna, amely az egész természetet a hatalmá-
ban tartja. Mint Shakespeare-nél, ez a színház is eggyé vált a természettel,
semmi sem szabott határt neki, belenőtt a valóságba, minden elemből im-
pulzusokat és ihletet gyűjtött magába, és együtt hullámzott a természetes
körforgás nagy árapályával. Itt volt a természet óriás testében végbemenő
folyamatok csomópontja, itt kellett be- és kijönnie minden történetnek és
eseményszálnak, melyek nagy és ködös lelkében valaha felrémlettek. Don
Quijote módjára életünket be akartuk kötni minden történet és mese sodrá-
ba, megnyitni létünk kapuit mindenfajta cselszövés, bonyodalom és kaland
előtt, amelyek az önmagát képzeletben szüntelenül felülmúló, roppant at-
moszférában születtek.

Arról

álmodoztunk, bárcsak valami rejtelmes borzalom, megfoghatatlan veszedel-
lem fenyegetné a környéket. Ez elől a veszedelem és rémület elől erődünk
falai biztonságos védelmet és menedéket nyújtottak. A környéken farkasfal-
kák kóboroltak, az erdőben rablóbandák ütöttek tanyát. Részletesen kidol-
goztuk a védelem és erődítés módszereit, a jóleső izgalomtól kéjesen bor-
zongva készülődtünk az ostromra. Kapuink elnyelték a rablók töre elől me-
nekülő

szökevényeket. Nálunk menedékre, biztonságra találtak. Máskor vérszom-
jas vadállatok elől vágató hintók érkeztek kapunk elé. Vendégül láttuk elő-

kelő, titokzatosságba burkolózó utasaikat. Találgatásokba merülve próbáltuk felfedni inkognitójukat. Esténként mindenki a nagy hallban gyűlt össze, a gyertyák lobogó fényénél hallgattuk sorban a történeteket, vallomásokat. Egyszer aztán a históriákban lappangó ármány kilépett az elbeszélés keretei közül, és közénk férkőzve vérengző hévvel magával ragadott bennünket veszedelmes örvényébe.

Váratlan felismerések, hirtelen eszmélések, valószínűtlen találkozások léptek be személyes életünkbe. Lábunk alól kicsúszott a talaj, állandó rettegésben tartottak az események, amelyeket mi eresztettünk szabadjára. A távolból farkasüvöltés hallatszott, mi pedig a romantikus bonyodalmakat latolgattuk, melyeknek félig-meddig magunk is részesei lettünk, miközben odakint zúgott a kimondatlan kívánságokkal, forró, tagolatlan vallomásokkal teli, feneketlen, kimeríthetetlen, százsorosan önmagába gabalyodott, kifürkészhetetlen éjszaka.

Nem minden ok

nélkül térnek ma vissza e hajdani álmok. Eszünkbe juttatják, hogy a világ-mindenségben a leglehetőlenebb, legképtelenebb ábrándok sem hiábaválónk.

Az álmoknak sajátjuk bizonyos valóságéhség és egyfajta szemrehányás, amely a valóságot sakkban tartva észrevétlenül kívánsággá, követeléssé, adósságlevéllé tárgyiasul. Már rég lemondtunk az erődről való álmodozásról, amikor egyszer csak megjelent valaki, és ismét felidézte azt, valaki, aki naiv és lelkében hű; szó szerint, komolyan készpénznek vette, kezébe fogta az elejtett szálát, mint valami egyszerű, problémamentes tárgyat. Én láttam őt, beszéltem vele. Valószínűtlenül kék szeme volt, amelyet nem nézésre teremtettek, hanem hogy visszatükrözze az ábrándok feneketlen kékségét.

Elmondta, hogy amikor megérkezett a szóbanforgó vidékre, erre a névtelen, szűz senki földjére – azonnal megérezte a költészet és a kalandok illatát, a levegőben kész körvonalakat látott és a mítosz lebegő fantomját a táj fölött. A légkörben fölfedezte e koncepció átformálódott kontúrjait, tervrajzait,

homlokzatait és tábláit. Hívó szót hallott, egy belső hangot, mint Noé, amikor megkapta az égi parancsot és útmutatást.

Megszállta őt

e koncepció szelleme, amely itt kószált az atmoszférában. Kikiáltotta az ábrándok köztársaságát, a költészet szuverén terrénumát. Ennyi és ennyi holdon, az erdők közé vetett táj-takarón kihirdette a képzelet oszthatatlan uralmát.

Kijelölte a határokat, fundamentumot épített az erődítmény alá, egyetlen hatalmas rózsakertté változtatta a vidéket. Vendégszobák, cellák a magányos elmélkedéshez, refektóriumok, dormitóriumok, könyvtárak... eldugott pavilonok a parkban, lugasok és kilátótornyok...

Ha farkasoktól

vagy rablóktól úzve valaki képes elvonszolni magát az erőd kapujáig – biztosan megmenekült. Diadalmenetben vezetik be, leveszik róla poros ruháját.

Ünnepélyesen, mennyei boldogságban lép az elíziumi fuvallatba, a levegő rózsás édességébe. Messze maga mögött hagyta a városokat és a gondokat, a mindennapok lázát. Egy új, ünnepi díszbe öltözött, fénylő rend részese lett, s mint valami kérget, úgy vetette le magáról saját testét, ledobta az arcához nőtt grimasz maszkját, egész lényében átváltozott és felszabadult.

A Kékszemű nem

építész, sokkal inkább rendező. Kozmikus tájképek és színterek rendezője.

Művészete abban rejlik, hogy ráérez a természet szándékaira, tud olvasni titkos vágyaiban. Mert a természet tele van potenciális építményekkel, tervezéssel és építkezéssel. Mi mást csináltak régmúlt nagy századok építései? Kihallgatták a tágas terek széles pátoszáit, a messzeség dinamikus perspektíváit, szimmetrikus fasorok hallgatag pantomimját. Jóval Versailles előtt, nyári esték szétáradó égboltján a felhők terjedelmes eszkoriálokba, megalomániás légi rezidenciákba rendeződtek, s hatalmas, univerzális szín-

játékokban, tornyos türemkedésekben és kompozíciókban tették próbára képességüket. A kiterjedt atmoszféra e roppant teátruma kifogyhatatlan az ötletekben, tervezésben, légi számvetésekben: hatalmas, ihletett architektúrát, transzcendens és felhőkből építkező

urbanisztikát képzelt, álmodik magának.

Az emberi

alkotások tulajdonsága, hogy amint elkészülnek, magukba zárkóznak, s a természetből kiválva saját szakállukra állandósulnak. A Kékszemű műve nem lépett ki a nagy, kozmikus összefüggések köréből, hanem továbbra is azon belül maradt, félig emberré váltan, mint egy kentaur, a természet nagy periódusaihoz láncolva, befejezetlenül, még növekvőfélben. A Kékszemű magához invitál mindenkit, hogy folytassák, építsék tovább vele együtt e művet – hiszen természetünknel fogva álmodozók vagyunk mind, testvérek a vakolókanál jegyében, építők mindahányan...

REIMAN JUDIT

fordítása

Az üstökös

1

A tél vége

abban az évben különösen kedvező csillagászati konjunktúra jegyében állott. A kalendárium színes jóslatai vörös virágokat nyitottak a hóban a reggelek gyepűin. A vasárnapok és ünnepek lángoló vörössége visszfényt vetett egy-egy fél hétre, s ezek a napok hidegen, hamis szalmalánggal égtek, az elámított szívek néhány pillanatig hevesebben dobogtak, mert elkápráztatta őket ez a jó hírt jövendőelő vörösség, mely valójában nem jövendölt semmit, és csak vaklárma volt, a kalendárium színes hazugsága, amit rikító cinóberrel festett a hét fedőlapjára. Háromkirályoktól kezdve éjről éjre elüldögéltünk a gyertyatartók és ezüstök fényében ragyogó asztal fehér parádéjánál, s vég nélküli pasziánszokat raktunk. Óráról órára világosabb lett az ablakon túl az éjszaka, cukormázzal leöntve csillogott-villogott, s mandulák és cukrok csíráztak benne szakadatlanul. A hold, ez a kimeríthetetlen transzformista a maga kései praktikáiba merülve sorra celebrálta fázisait, s egyre világosabb és világosabb lett bennük, kirakta magát a preferánsz összes figuráiban, minden színben eljátszotta szerepét. Gyakran már nappal is ott állt valahol oldalt, előre felkészülve, sárgaréz-haloványan és fénytelenül – mélabús filkó a fénylő

makkjával s várt a sorára. Közben a bárányok egész mennyországa vonult át magányos profilján csendes, fehér, szerteszéledő vándorseregben, s alig-alig fedte el szivárványló gyöngyház-pikkellyel, amikor estefelé gyöngyházzsínűvé dermedt az egész színes égboltozat. Azután már üresen lapozódtak a napok.

Dörögve száguldott a szél a tetők felett, a kihűlt kéményeket fenéig kisöpörte, képzelt állványzatokat és emeleteket épített a város fölé, s azután ledöntötte e döngő légi építményeket a gerendák és szarufák recsegés-ropogása közepette. Néha tűz ütött ki egy távoli külvárosban. A kéményseprők be-

futkározták a várost a háztetők és kakasülők magasában, a zöld rozsdába vont, hasadt égbolt alatt. Míg át meg átkeltek egyik házsorról a másikra, a város tornyocskái és zászlócskái közt arról álmodoztak ebben a légi perspektívában, hogy a tomboló szél kinyitja előttük egy percre a háztetőket a lányok alkóvjai felett, s nyomban rácsapja újból a fedelet a város viharzó nagy könyvére, e sok napra és éjszakára szóló mámorító olvasmányra. Azután elfáradtak a szelek, és elültek. A boltablakba tavaszi anyagokat akasztottak ki a segédek, s a gyapjú lágy színeitől nyomban megenyhült a lég. Levendulaszínt öltött, halvány rezedaszínben virágzott. A hó összezsugorodott, újszülöttbárány gyapjává redőződött, felszívódott szárazon a levegőbe, felitták a kobaltnék fuvallatok, újra magába nyelte a naptalan és felhőtlen, tágas és homorú ég. Hellyel-közzel már kivirultak a lakásokban a leanderek, kinyitották az ablakokat, és a verebek önfeledt csicssergése töltötte be a szobát a verőfényes nap kába merengésében. A tiszta terek felett néhány másodpercig fülsiketítő csiviteléssel heves csetepatét folytattak a pinyék, a pirókók és a cinkék – majd nyomban szerterebbentek minden irányba, elsöpörte őket a fuvallat, megsemmisítette, letörölte az üres kék égboltról. Egy pillanatig még színes pettyek maradtak utánuk a szemünkben – egy maréknyi, vaktában a világos térbe dobott *confetti* –, majd elolvadtak a szemfenéken, a semleges azúrban.

Megkezdődött a

kora tavaszi előszezon. Az ügyvédbojtárok spirálisan fölfelé pödört bajuszkat és magas, merev gallért viseltek, s az elegancia és a sikk példaképeül szolgáltak. Azokon a szeles napokon, melyeknek alján árvízként tombolt az orkán, miközben a szélvész dörögve száguldozott magasan a város felett, színes keménykalapjukkal messziről köszöngettek az ismerős hölgyeknek, hátukat a szélnek támasztva; kabátjuk szárnya lengett-lebegett, s tekintetüket elfordították, finoman és önmegtagadóan, hogy ne tegyék ki imádottjukat a megszólásnak. A hölgyek egy pillanatra elveszítették lábuk alól a talajt, ijedten sikkantottak fel, míg ruhájuk csattogva lobogott körülöttük – azután visszanyerve egyensúlyukat, mosollyal válaszoltak az üdvözlésre. Megesett, hogy délután elült a szél, s Adela a tornácon tisztogatta a nagy vörösréz serpenyőket, melyek fémesen csengtek érintése alatt. Az ég mozdulatlanul csüngött a zsindeyes tetők fölött, kifeszítve szerteágazó útjainak

szövevényét. A segédek, ha valamilyen megbízással hazaküldte őket anyám a boltból, sokáig álldogáltak Adela mellett a konyha küszöbén, a tornác párkányára támaszkodva, az egész nap fúvó szélről ittasan, a fülsiketítő

verébcsicsergéstől kóválygó fejjel. A távolból egy fuvallat kintornazene elvesző refrénjét hozta felénk. Halkan, szinte suttogva, ártatlan arccal ejtettek néhány szót, mintha véletlenül csúszna ki a szájukon, de valójában Adela megbotránkoztatását célozták. A lány hevesen reagált rá, mint akinek elevenére tapintottak, lehordta őket a sárga földig, egész lényét felzaklatta a hirtelen indulat, s arcát, a tavaszi ábrándoktól zavaros, szürke arcát bíborvörösre festette a harag és az évődés izgalma. A segédek galád áhítattal, alávaló elégtétellel sütötték le szemüket: örültek, hogy sikerült Adelát kihozniok a sodrából.

Múltak a napok

és a délutánok, tovaúsztak a zavarosban a mindennapi események a tornácunk magasából látott város felett, a tetők és házak labirintusa felett e szürke hetek fátyolos derengésében. Drótostótok futkároztak bennük, szolgálataikat kínálva, időnként Szloma egy-egy hatalmas tüsszentése jelölte meg, valahol messze, szellemes csattanóval, a város távoli és kusza forgatagát; valamelyik félreeső téren Tłuja. a bolond lány, a kölykök állandó csipkelődésétől kétségbeesve, vad táncra perdült: szoknyáját fel-felcsapva a magasba, járta a sarabandot, a csócselék nagy gyönyörűségére. A szél fuvalma lesimítgatta, kiegyengette ezeket a kitöréseket, monoton, szürke lármává bontotta fel, s egyhangúan szétteregte a zsindeyes tetők tengere felett a tejszínű és füstös délutáni levegőben. Adela a tornác párkányára támaszkodva, a város e távoli, háborgó moraja fölé hajolva kihalászta belőle a jelentéke-nyebb hangokat, mosolyogva összerakosgatta ezeket a kóbor szótagokat, iparkodott összefűzni őket, kiolvasni valamilyen értelmet a nap nagy és szürke, áradó és apadó monotóniájából.

A kor a mechanika

és az elektromosság jegyében állott, s a találmányok egész hada rajzott ki a világból az emberi géniusz szárnyai alól. A polgári otthonokban felbukkan-

tak a villanygyújtóval ellátott szivarozókészletek. Egyet csavartak a kapcsolón, s az elektromos szikrák raja meggyújtotta a benzinbe mártott kanócot. Ez rendkívüli reményeket keltett a szívekben. A kínai pagoda alakú, kulccsal felhúzzható zenélődoboz nyomban rázendített egy miniatűr rondóra, keringve, mint egy körhinta. Csengők trilláztak a fordulón, csöpp ajtószárnyak nyíltak ki, feltárva a doboz forgó kintornabelsejét, burnótszelence-triolettjét.

Villanycsengőket szereltek fel minden házban. A családi élet a galvanizmus jegyébe lépett. A szalonokban az elegáns ifjak Galvani jelenségét mutatták be, s a hölgyek sugárzó pillantásait aratták le jutalmul. Az elektromos vezető

megnyitotta az utat a női szívekhez. A sikerült kísérlet fölött a nap hősei csókokat dobáltak a szalon helyeslő tapsvihara közepette.

Nem sok idő

múltán különféle nagyságú és formájú velocipédek lepték el a várost. A bölcseleti világnézet kötelezett. Aki a haladás eszméjét magáénak vallotta, levonta a konzekvenciákat, s velocipédre ült. Természetesen az ügyvédbojtárok voltak az elsők, minden új eszme avantgárdja, a fölfele pödört bajuszkák és színes keménykalapok hordozói, ifjúságunk dísze-virága. A csőcseléket szertelökdösve behajtottak óriási biciklijeiken vagy triciklijeiken a tömegbe, muzsikálva drótküllőikkel. Kezüket a széles kormányra támasztották, s a bak magasából ügyesen manővereztek a kerék hatalmas abroncsával, mely hullámos, kanyargós vonalban vágódott bele a viduló nézőseregbe. Egyiküket-másikukat valóságos apostoli láz fogta el. Fölemelkedve muzsikáló pedáljaikon, akár a kengyelben, a magasból beszédet mondtak a népnek, az emberiség új, boldog korszakát jövendölve – a bicikli hozta üdvösséget... S továbbhajtottak a közönség tapsviharától kísérve. hajlongva mindenfelé.

És mégis volt

valami siralmasan kompromittáló ezekben a pompás és diadalmas szertekarikázásokban, volt valami fájdalmas, kínos disszonancia, amitől félresiklot-

tak a győzelem csúcsán, s legurulva, a saját paródiájukba süllyedtek. Bizonyára maguk az ifjak is érezték ezt, amikor filigrán gépezetükön lógva, akár a pókok, szétvetve lábukat a pedálon, mint valami nagy, ugró békák, kacszázó mozgással törtek előre a széles ívben gördülő abroncson.

Csupán egy lépés választotta el őket a nevetségességtől, s kétségbeesetten tették meg ezt a lépést a kormány fölé hajolva, s megkettőzve sebességüket – mint egy nyaktörő tornamutatvány-gomolyag, mely keresztülbukfencezett önmagán.

Nem csoda. Az ember itt – azáltal, hogy leleményessége áthágta a megengedett határokat – a hallatlan könnyítések területére lépett, melyeket a kelleltnél olcsóbban, önköltségen alul, majdhogynem ingyen szerzett meg, s a befektetés és a haszon közt észlelhető aránytalanságot, a természetnek e nyilvánvaló becsapását, a zseniális trükk mértéktelen túlfizetését – az önparódia egyenlítette ki. Elemi kacajkitörések közepette karikáztak föl-alá a sirmalmas győztesek, önnön zsenialitásuk vértanúi – akkora volt a technika csodáinak komikus ereje.

Amikor a

bátyám először hozott haza az iskolából egy elektromágnezt, amikor borzongva-szorongva észleltük mindnyájan tapintásunkkal a villamos vezetékbe zárt, titkon vibráló életet, apám felsőbbbségesen mosolygott. Fejében messzire ható gondolat érlelődött, régóta csírázó gyanakvások láncolata fűződött egybe és zárult össze. Miért mosolygott magában apám, miért fordultak ki könnyezve szemgolyói, mulatságosan csúfondáros áhítatban? Ugyan ki mondhatta volna meg?

Vajon valamilyen parlagias trükköt szimatolt, vaskosabb intrikát, átlátszó mesterkedést a titokzatos erő bámulatatos megnyilvánulásai mögött? Ettől a pillanattól kelteződik atyám érdeklődése a laboratóriumi kísérletek iránt.

Apám

laboratóriuma egyszerű volt: néhány drótdarab, tekercsekbe göngyölve, néhány savastégely, cink, ólom és szén – ennyiből állt e fura ezoterikus kutató

egész műhelye. – Az anyag – mondta, szemérmesen lesütve szemét, hogy ki ne törjön visszafojtott kacagása –, az anyag, uraim... – Nem mondta végiga mondatot, csupán sejteni engedte, hogy valamilyen vaskosabb tréfa nyomára bukkant, hogy mindnyájunkat, úgy, ahogy együtt ülünk, alaposan csőbe húztak. Apám lesütött szemmel, csendben kacagott ezen az öröktől való fé-tisen. – *Panta rhei!* – kiáltott fel, s kézmozdulattal jelezte a szubsztancia örökös keringését. Régóta vágyott arra, hogy a szubsztanciában keringő rejtett erőket mobilizálja, merevségét cseppfolyósítsa, utat törjön számára a mindenén-áthatoláshoz, a transzfúzióhoz, a mindenén-átkeringéshez, ami voltaképpen természetéből eredő, legigazibb sajátossága. – *Principium indi-viduationis* blabla – mondta, s ezzel határtalan megvetését fejezte ki a leg-főbb emberi alapelv iránt. Mellékesen vetette oda ezt a néhány szót, miközben tapogatta a vezeték különböző helyeit, kiérezve a potenciálok árnyalatnyi különbségeit is. Bevágásokat csinált a dróton, lehajolt és hallgatózott, s máris odébb volt tíz lépéssel, hogy a vezeték más pontján ismételve meg ugyanezt a tevékenységet. Mintha tíz keze lett volna. Szerteágazó figyelme száz helyen dolgozott egyszerre. A tér egyetlen pontja sem kerülhette el gyanakvását. Lehajolt, s megszúrta a drótot a vezeték egy pontján, majd hirtelen hátraszökkent, lecsapott, akár a macska, a kiszemelt helyre, s röstelkedett, ha mellé talált. – Bocsásson meg – szólalt meg néha, hirtelen odafor-dulva az ámuló nézőhöz, aki manipulációinak szemléletébe merült –, bo-csásson meg, de a térnek épp erre a szakaszára van szükségem, amit az ön személye elfoglal, nem lenne szíves egy pillanatra félrehúzódni? – S gyorsan végrehajtotta villanásszerű méréseit, fűrgén és ügyesen, mint a kanári, ide-oda perdülve céltudatos idegeinek remegő rugóin.

A savoldatokba

mártott fémek, fájdalmas fürdőjüktől megrozsdásodva és sósan, a sötétségben vezetni kezdtek. Halott dermedtségükből felocsúdva, egyhangúan dúdoltak, fémesen énekeltek, molekulaközi fényt sugároztak e kései gyásznapok szüntelen esthomályában. Láthatatlan töltetek gyülemlettek fel a sarkokon, majd kiléptek belőlük, elmenekültek az örvénylő sötétségbe. Alig érezhető viszketés, zsibongató vak áramok futkározták be a teret, mely koncentrikus erővonalakra, a magnetikus tér spiráljaiba és keringéseibe polarizálódott. Hol itt, hol ott jeleztek álmukban a készülékek, megkésve, idejétmúl-

tan válaszolgattak egymásnak, reménytelen szótagbeszéddel – vonal, pont – a süket letargia szüneteiben. Apám ott állt e vándorló áramok közepette, fájdalmas mosollyal, megrendülve a dagadó artikulációtól, ettől az egyszer s mindenkorra bezárt és kiúttalan balvégzettől, mely rokkant félszótagokkal ad monoton jeleket a fel nem szabadult mélységekből.

Apám e

kutatások segítségével bámulatos eredményekre jutott. Kimutatta például, hogy az elektromos csengő, mely az úgynevezett Neeff-kalapács elvén alapul, közönséges misztifikáció. Nem az ember tört be itt a természet laboratóriumába, hanem a természet vonta be az embert a maga mesterkedéseibe, az ember kísérletei által érte el a saját, nem tudni, miféle törekvéseknek szolgáló célját. Apám ebéd közben megérintette nagyujja körmével a levesbe merített kanál nyelét, s íme, a lámpában cserregni kezdett Neeff csengője. Az egész készülék fölösleges ürügy volt, nem tartozott a dologhoz, Neeff csengője csupán találkozóhelye volt a szubsztancia bizonyos impulzusainak, melyek az ember leleményességén át keresnek kiutat. A természet akarta és vitte véghez, az ember csak rezgő nyíl volt, a szövőszék vetélője, mely hol ide, hol oda szökken, a természet akarata szerint. Ő maga itt csak összetevő volt, alkatrésze Neeff kalapácsának.

Valaki bedobta

a „mesmerizmus” szót, s apám mohón fölkapta. Elméletének köre bezárult, megtalálta utolsó láncszemét. Az ember eszerint az elmélet szerint csak átmeneti állomás, az örök anyag ölen szabadon kószáló mesmerikus áramok pillanatnyi csomópontja. Találmányai, melyekkel úgy büszkélkedik, csupán kelepccék, amelyekbe a természet becsalogatta, az ismeretlen csapdái. Apám kísérletei kezdtek átcsúszni a mágia és a bűvészkedés területére, paródiaszerű

zsonglőrködésnek hatottak. Nem beszélek itt számtalan galambkísérletéről: e galambokról, melyeket a manipuláció pálcikájával két, három, tíz galambba ügyeskedett széjjel, hogy azután ismét fokozatosan, nagy erőfeszítéssel, visszaügyeskedje őket a pálcikába. Megemelte kalapját, és nyomban ki-

szálltak belőle, repesve, egymás után, visszatértek a valóságba, teljes számban belepve hullámzó, izgó-mozgó, turbékoló csapatukkal az asztalt. Néha egy-egy váratlan ponton félbehagyta kísérletét, határozatlanul, lehunyt szemmel állt egy percig, majd kiszaladt apró léptekkel a lépcsőházba, s bedugta fejét a kémény szellőzőnyílásába. Süket koromsötétség volt itt, és oly andalító nyugalom, mint a semmi kellős közepén, s meleg áramlatok vándoroltak föl és le. Apám lehunyta szemét, és így állt egy ideig ebben a meleg, fekete semmiben. Mindnyájan éreztük, hogy ez az epizód nem függ össze a dologgal, mintegy az ügy kulisszáin kívül történik, s lélekben szemet hunytunk erre a mellékes tényre, mely a dolgok egészen más rendjéhez tartozott.

Apám

repertoárjában voltak csakugyan deprimáló számok, melyektől valóságos melankólia fogta el az embert. Ebédlőnkben a székeknek magas, szépen faragott támlájuk volt. Girlandokat, levél- és virágfüzéreket ábrázoltak realiztikus stílusban, de elég volt apám egyetlen fricskája, s e domborművű faragásnak hirtelen rendkívül szellemes ábrázata lett, meghatározhatatlan poén villódzott benne, cinkosan kacsingatott, s ez felettébb megszegyenítő volt, szinte elviselhetetlen, míg végül a kacsingatás pontosan meghatározott irányba fordult, leküzdhetetlenül és elháríthatatlanul, s egyik-másik jelenlevő

felkiáltott: – Wanda néni, Istenemre, a Wanda néni! – s a hölgyek sikongatni kezdtek, mert csakugyan szakasztott olyan volt, mint Wanda néni, sőt, már ő

maga az, eljött látogatóba, már ott ült, s folytatta a maga vég nélküli diskurzusát, melyben senki más nem juthatott szóhoz. Apám csodái maguktól semmisültek meg, mert nem valami szellem kísértett köztünk, hanem a valóságos Wanda néni jelent meg. a maga természetes, köznapi alakjában, úgy hogy még csak fel sem vetődhetett senkiben a csoda gondolata.

Mielőtt amaz

emlékezetes tél további eseményeire térnénk át, még röviden említenünk kell egy incidenst, amit családi krónikánk rendszerint szégyenkezve eltus-

sol. Mi történt Edward bácsival? Vidékről jött látogatóba hozzánk, semmit sem sejtett előre, maga volt a kicsattanó egészség és vállalkozó kedv, feleségét és leánykáját odahaza hagyta, s azok epekedve várták visszatértét – a legjobb hangulatban érkezett meg, hogy egy kicsit szórakozzék, mulasson a családjától távol. És mi történt? Apám kísérletei villámcsapásszerűen hatottak rá. Rögtön az első

mutatványok után fölállt, levette kabátját, s egészen apám rendelkezésére bocsátotta magát. Fenntartás nélkül! Konok pillantással mondta ki ezt a két szót, s erős kézzorítással kísérte. Apám megértette. Meg akart bizonyosodni afelől, hogy nagybátyámnak nincsenek-e beidegzett, hagyományos elfogultságai a *principium individuationis*-szal kapcsolatban. Kiderült, hogy nincsenek, egyáltalán nincs semmiféle elfogultsága. Nagybátyám szabadelvű volt, minden előítélettől mentes. Egyetlen szenvedélye az volt, hogy a tudománynak szolgálhasson.

Eleinte apám

még hagyott neki egy kis szabadságot, míg megtette az előkészületeket az alapvető kísérlethez. Edward bácsi élt a szabadságával, s körülnézett a városban. Vett magának egy tekintélyes nagyságú velocipédet, s hatalmas kerékén körbejárta a főteret, benézve bakja magasából az első emeleti ablakokon. Amikor a mi házunk előtt haladt el, elegánsan megemelte a kalapját az ablakban álló hölgyek előtt. Spirálisan fölfelé pödört bajusza volt, és hegyes kis szakálla.

Ám csakhamar arra a meggyőződésre jutott, hogy a velocipéd nem avatja be kellőképpen a mechanika mélyebb rejtelseibe, hogy ez a zseniális gépezet nem biztosítja számára folyamatosan a metafizikus borzongások örömét. S ekkor kezdődtek meg azok a kísérletek, melyekhez oly elengedhetetlennek bizonyult nagybátyám elfogulatlansága a *principium individuationis* tekintetében.

Edward bácsinak nem volt semmi kifogása az ellen, hogy a tudomány érdekében őt magát fizikailag Neeff kalapácsának pusztá alapelvére redukálják. Minden szívfájdalom nélkül egyezett bele valamennyi tulajdonságának fo-

kozatos redukciójába, legrejtettebb lényegének lecsupaszítása érdekében, mely, mint már régóta érezte, azonos volt az említett elvvel.

Apám

bezárkózott a dolgozószobájába, megkezdte a bácsi bonyolult lényének fokozatos szétbontását, sok-sok nappalon és éjszakán át tartó gyötrelmes pszichoanalízisét.

A dolgozószoba asztala kezdett megtelni Edward bácsi énjének feloldott komplexusaival. A bácsi eleinte még részt vett közös étkezéseinken, bár erősen redukált állapotban, megpróbált bekapcsolódni beszélgetéseinkbe, még egy körutat tett velocipéden. De aztán felhagyott vele, mert látta, hogy egyre hiányosabb lesz. Bizonyos szégyenkezésképe mutatkozott nála. Jellegzetes tünete annak a stádiumnak, amiben épp leledzett. Kerülte az embereket. Ugyanakkor apám egyre közelebb ért fáradozása céljához. A nélkülözhetetlen minimumra redukálta a bácsit, sorra egymás után kiküszöbölt mindent, ami lényegtelen. A lépcsőház falifülkéjében helyezte el végül, magasan fent, a Leclanché-elem elvei alapján szerkesztve egybe alkotórészeit. A fal penészes volt ezen a helyen, gomba teregette szét fehéres szövevényét. Apám minden skrupulus nélkül használta fel nagybátyám lelkesedésének egész tőkéjét, kihúzta fonalát hosszan, végig az egész kapualjon, majd a ház balszárnyán is. Létrán nyomult előre apám a sötét folyosón, s apró szögeket vert be a falba a bácsi jelenlegi életének egész pályája mentén. Ezek a füstös, sárgás délutánok majdnem egészen sötétek voltak.

Apám égő gyertyával dolgozott, közelről megvilágította vele a mohos falat, araszról araszra. Olyan változatok is keringenek, hogy Edward bácsi az utolsó pillanatban, bár eddig oly hősies önuralomról tett tanúságot, mégis kissé türelmetlen lett. Sőt, azt mondják, hogy sor került egy heves, noha kései kirobbanásra is, mely kis híján megsemmisítette a már majdnem befejezett művet.

De a szerelés már kész volt, és Edward bácsi, amilyen példás férj, apa és üzletember volt világéletében, most ebben az utolsó szerepében is megadta magát végül a felsőbb szükségszerűségnek.

A bácsi

kiválóan működött. Nem volt rá eset, hogy megtagadta volna az engedelmességet.

Kiszabadulva kusza bonyolultságából, melybe azelőtt annyiszor belegabalyodott, melyben annyiszor utat vesztett, most végre megtalálta azt a tiszta, egységes és egyenes vonalú alapelvet, melynek ezentúl teljesen alárendelhetette magát. A saját nehezen adminisztrált sokfélesége árán most egyszerű, problémamentes halhatatlanságra tett szert. Hogy boldog volt-e? Fölösleges kérdés. Akkor van ennek a kérdésnek értelme, ha olyan lényekről beszélünk, melyekben az alternatívák és lehetőségek gazdag választéka rejlik, s ezáltal aktuális valóságuk némileg szembeállítható reális lehetőségeikkel, s tükröződhet bennük.

De Edward bácsinak nem voltak alternatívái, a boldog-boldogtalan ellentétpár az ő számára nem létezett, minthogy a legvégsőig azonos volt önmagával. Nem tagadhattuk meg tőle elismerésünket, olyan pontosan, precízen funkcionált. Még a felesége, Teresa néni sem bírta megállani, amikor egy idő múlva férje nyomában beállított hozzánk, hogy meg ne nyomja percenként a gombot: minduntalan hallani akarta azt a harsány, fülsértő hangot, melyben fölismerte hajdani hangszínét: ilyen hangon kiabált, amikor ingerült volt. Ami a kislányukat, Edziát illeti, őszinte elragadtatással fogadta apja karrierjét. Igaz, hogy később bizonyos értelemben bosszút állt rajtam apám tetteért, de ez már más história.

Teltek a

napok, hosszabbak lettek a délutánok. Nem lehetett velük mit kezdeni. Az idő, a még nyers, telítetlen és felhasználatlan idő túlaradó bősége megnyújtotta üres alkonyórákkal az estét. Adela, miután hamar elmosta az edényt és kitakarította a konyhát, tanácstalanul állt a tornácon, s báván nézett a haloványan vöröslő

esti távolba. Szép szeme, mely máskor oly beszédes tudott lenni, kimeredt kába tűnődésében: düledt volt, nagy és csillogó. Bőre, a konyha gőzétől tél végére már kifakult, szürkés bőre most megifjodott a negyedről negyedre gyarapodó hold tavaszi vonzásától, teljes visszfényt kapott, opálos árnyalatokat, zománcos csillogást. Most diadalmaskodott a segédek fölött, akik sötét pillantásaitól elvesztették önuralmukat, kiestek a blazírt lebuj- és kocsmatötlélékek szerepéből, s új szépségétől megrendülve, más platformot kerestek a közeledéshez: készek voltak méltányolni a pozitív tényeket, engedményeket tenni kapcsolatuk újjászervezése érdekében.

Apám

kísérletei minden várakozás ellenére sem hoztak általános érvényű fordulatot életünkbe. A mesmerizmus beoltása a modern fizika testébe nem bizonyult termékenynek. Nem mintha apám felfedezései mélyén nem rejlett volna igaz mag.

De az igazság még nem biztosítja egy eszme sikerét. Metafizikus éhségünk korlátozott, s hamar kielégül. Apám épp újabb korszakalkotó felfedezések küszöbén állott, amikor bizonyos kedvetlenség és bomlás kezdett sorainkba, híveinek és tanítványainak soraiba belopakodni. Egyre gyakrabban mutatkoztak mindnyájunkon a türelmetlenség jelei, melyek nyílt tiltakozásig fajultak.

Természetünk lázadozott az alapvető törvények fellazulása ellen, elegünk volt a csodákból, visszakívántuk az öröktől való rend régi, megbízható és szolid prózáját. És apám megértette ezt. Megértette, hogy túl messzire ment, s megfékezte eszméinek röptét. Az elegáns hölgyek és a fölfele pödört bajszerű ifjak tanítványi kara napról napra fogyott. Apám már épp elhatározta, hogy megtartja utolsó, záró előadását, s azután becsülettel visszavonul, amikor hirtelen egy újabb esemény váratlan irányba terelte a közfigyelmet.

Egy szép napon

bátyám azzal a valószínűtlen, de mégis való hírral jött haza az iskolából, hogy közeledik a világvége. Elisméltettük vele, mert azt hittük, rosszul hallottuk. De nem. Szóról szóra így hangzott a hihetetlen, a teljességgel felfoghatatlan hír. Igen: úgy, ahogy most van, ebben a befejezetlen és félkész állapotában, az idő és a tér esetleges pontján, anélkül, hogy számadásait lezárta volna, hogy elért volna valamilyen kitűzött célhoz, mintegy a mondat közepén, pont és felkiáltójel nélkül. Isteni ítélet és harag nélkül – mintegy a legjobb barátságban, lojálisan, kölcsönös megegyezéssel és egymás elveinek tiszteletben tartása mellett dugába dől a világ, egyszerűen és visszavonhatatlanul. Nem, ez nem az az eszkatologikus, a próféták által rég megjövendölt, tragikus finálé volt, az isteni színjáték utolsó felvonása. Nem, ez inkább biciklimutatványos, cirkuszi-bűvészi, pompás-hókuszpókuszos és kísérleti-oktató világvége volt, amit a haladás összes szellemeinek tapsvihara kísért. Szinte senki sem akadt, akit ne győzött volna meg azonnal. A rémüldözőket és tiltakozókat azonnal lehurrogták. Miért is nem értették meg, hogy ez voltaképpen hallatlan lehetőség volt, a lehető leghaladóbb, szabadgondolkodó világvége, az idő magaslatán álló, egyenesen megtisztelő és a Legfőbb Bölcsességnek dicséretére szolgáló? Az emberek lelkesen iparkodtak meggyőzni egymást *ad oculos*, kitépett noteszlapokra rajzolgattak, cáfolhatatlanul demonstrálták, fejbe verték vele az opponálókat és szkeptikusokat. A képes újságokban oldalas rajzok jelentek meg, hatásos ábrák a katasztrófa előre elképzelt lefolyásáról. Népes városok látszottak e képeken, éjszakai pánikban, fényjelekkel és tüneményekkel pompázó ég alatt. Már látni lehetett egy távoli boida bámulatra méltó hatását, mely parabola-csúcscsúccsal megcélozva a földgolyót, mozdulatlanul lebegett az égen, de másod-

percenként sok-sok mérföldnyi sebességgel közeledett közben. Akár egy cirkuszi tréfában: fölröppentek a sapkák és a keménykalapok, az emberek haja égnek állt, az ernyők maguktól kinyíltak, s a fejek kopaszsága elővilant az elröppenő parókák alól – a sötét és hatalmas ég alatt, melyen valamennyi csillag egyszerre villogott riadót.

Életünk

mintegy menyegzős köntösbe öltözött: valamilyen hév és lelkesedés, fontosság és ünnepélyesség szállt mozdulatainkba, kozmikus sóhajtás tágította keblünket.

Éjszakánként forrott a földgolyó az ünnepi zshivajtól, ezrek meg ezrek szolidáris eksztázisától. Fekete és hatalmas éjszakák jöttek. A csillagködök megszámlálhatatlan rajokban sűrűsödtek a föld körül. Ezek a rajok a fekete bolygóterekben álltak különféleképpen elhelyezve, meteorporként hullottak alá, egyik szakadékból a másikba. A végtelen űrben tévelyegve szinte elvesztettük lábunk alól a földgolyót, tájékozódás híján összetévesztettük az irányokat, s fejjel lefelé csüngtünk, akár antipódusaink a megfordult zenit felett, s vándoroltunk végig a csillagbolygókon, tapogatózva megnyálazott ujjunkkal, egész fényéveken át, csillagtól csillagig. Így vándoroltunk az égen át kusza csatárláncban, szerteszaladva minden irányban az éjszaka végtelen lépcsőfokain – az elhagyott glóbusz emigránsai, a mérhetetlen csillagboly fosztogatói.

Megnyíltak az utolsó sorompók, és a biciklisták behajtottak a fekete csillagterekbe, felágaskodva velocipédjeiken, mozdulatlanul lebegtek a bolygóközi űrben, mely egyre újabb és újabb csillagképekre tárult. Így száguldoztak a maguk vakvágányán, kijelölve egy álmatlan kozmográfia útjait és ösvényeit, valójában pedig planetáris letargiába dermedtek, koromfeketén, mint-ha a kályha szellőzőnyílásába dugták volna fejüket, összes vakrepüléseik végső határvéghéhez, végcéljához érve.

A rövid,

kusza, félig átaludt nap után kitárult az éjszaka, akár egy hatalmas, nyüzsgő-bozsgó szülőháza. A tömegek kimozdultak az utcára, kirajzottak a terek-

re, fej fej mellett, mintha kaviároshordókat csapoltak volna meg, s a csillagó sörét patakokban gurulna, folyókban hömpölyögne a szurokfekete és csillagoktól zsvajgó éjszakában. A lépcsők leszakadtak az ezres tömegek súlya alatt, az összes ablakokban kétségbeesett kis figurák bukkantak fel, mozgó nyelvű gyufaemberek léptek ki holdkóros révületben a párkányokon, eleven láncokat alkottak, akár a hangyák, mozgó tornyokat és oszlopokat – egymás vállára hágva –, melyek kizúdultak az ablakokon át a kátrányoshordók fényétől megvilágított terek dobogójára.

Bocsássák meg,

ha e hatalmas egymásra halmozódással és tumultussal telezsúfolt jelenetek leírásakor túlzásba esem; ám akaratlanul is szemem előtt lebegnek példaképpen bizonyos régi metszetek az emberi nem katasztrófáinak és vereségeinek nagykönyvéből. De mégiscsak egyazon őskép felé törekednek mind, s ez a megalomániás túlzás, e jelenetek hatalmas pátosza mutatja, hogy az emlékek öröktől való hordójának ütöttük ki a fenekét, egy mitikus őshordóét, s betörtünk az ember előtti éjszakába, mely dadogó őselemmel, fortyogó anamnézissel teljes, s nem tarthatjuk többé vissza a duzzadó áradatot. Ah, azok a nyüzsgő-zsibongó haléjszakák, csillagokkal behalazott és pikkelyektől csillagó éjek, ah, azok a tejútnyi csöpp halszájak, melyek fáradhatatlan nyeldesik, apró hörpintésekkel, mohó kortyokkal e fekete és záporozó éjszakák valamennyi duzzadozó, kiivatlan patakját! Vajh milyen végzetes varsák, mily siralmas gyalomok felé vonultak ezek az ezerszeresre szaporodott, sötét nemzedékek?

Ó, e napok

égboltozata, e fényjelekkel és meteorokkal borított, csillagászati számításokkal összeszabdalt, ezerszeres másolatú, megszámozott, az algebra vízjeleivel megjelölt egek! Az éjszakák glóriájától kéken tündöklő arccal vándoroltunk a távoli napgömbök robbanásaitól lüktető égboltozaton, sziderikus káprázatban – kirajzolt emberboly, mely széles sávban hömpölyög tova az egész égre kiáradt tejút zátonyain, emberpatak, melyből magasan kiemelkednek pókgépezetükön a biciklisták. Ó, csodás aréna, az éjszaka csillagporondja, melyet ezek a rugalmas karikázások a legtávolabbi szegélyekig tele-

rajzoltak hurkokkal, spirálisokkal és fordulatokkal, ezek az ég átlóit ihletet-
ten körülhurkoló cikloiszok és epicikloiszok! Drótküllőiket el-elhagyogat-
va, fénylő

abroncsukat közömbösen elejtve, már csupaszon, a tiszta bicikliideán fut-
nak be végül fényességes céljukba. Hiszen épp e napokból kelteződik az az
új konstelláció, a tizenharmadik csillagkép, mely mindenkorra fölvetetett az
Állatöv díszmenetébe, s ez időtől fogva világít éjjeleink egén: a „Biciklis-
ta”.

A lakások

ezek az éjszakákon tárva-nyitva, üresen álltak a hevesen kormoló lámpák
fényében. A függönyök az ablakokból kivágódva messze az éjszakába, hul-
lámzón lebegtek, mindent átfogó, állandó huzat süvített végig a szobák so-
rán, s vele együtt egy percre sem szűnő, éles riadó töltötte be lármájával
mindet keresztül-kasul. Edward bácsi riasztott. Igen, végül is elvesztette tü-
relmét, elszakított minden köteléket, lábbal tiporta a kategorikus imperatí-
vuszt, kitört magas fokú erkölcsiségének fegyelméből, és riasztott. Sebtiben
betömték száját egy hosszú rúd segítségével, mosogatóronggyal próbálták
feltartóztatni heves kitörését. De még így, betömött szájjal is vadul bömbölt,
önfeledten cserregett, eszét vesztve, már mindegy volt neki minden, s az
élet is kiszállt belőle ezzel a cserregéssel, elvérzett mindnyájunk szeme lát-
tára, menthetetlenül, végzetes dührohamában.

Néha

be-beszaladt valaki egy pillanatra az üres szobákba, melyeket át- meg át-
szótt a lármás riadó, a magas lánggal lobogó lámpák közt lábujjhegyen tett
néhány lépést a küszöbtől, s habozva állt meg, mintha keresne valamit. A
tükrök szótlanul befogadták, átlátszó mélyükbe nyelték, hallgatva elosztot-
ták egymás közt. Edward bácsi egetverőn lármázott a fényárban úszó összes
üres szobákon át, s a csillagok magányos szökevénye lelkipurdalásoktól
űzve, mintha valami bűnös cselekedetet akart volna itt végrehajtani, lopva
kihátrált a lakásból, a fülsiketítő lármától zúgó fejjel igyekezett az ajtó felé,
s az éber tükrök kikísértek, átengedték fénylő sorsfaluk közt, míg mélyükben

riadt hasonmásainak raja lábujjhegyen szertefutott minden irányban, szájára illesztve ujját.

Ismét kitarult

fölöttünk az ég csillagporral teleszórt végtelensége. Ezen az égen már az est korai órájában megjelent az éjszaka, s az éjszakában a végzetes bolida, rézsútosan elhajolva, parabolájának csúcsán csüngve, mozdulatlanul megcélozva a földet, eredménytelenül nyelve a mérföldek ezreit másodpercenként. Minden pillantás reá szegeződött, ő meg fémesen ragyogva, tojásdadan, domború magjában kissé fénylőbben, matematikai pontossággal végezte napi penzumát. Milyen nehéz volt elhinni, hogy ez a parányi kis bogár, mely ártatlanul ragyog a csillagok megszámlálhatatlan raja közepette, valójában Baltazár tüzes ujjá, mely földgolyónk vesztét írja az ég táblájára! De minden gyerek kívülről tudta azt a sokszoros integrál pipájába fogott végzetes számot, melyből a határértékek behelyettesítése után óhatatlanul következett végpusztulásunk. Nyílhatott-e még kiút?

Míg a

csőcselék szétfutott a nagy éjszakában, utat veszve a csillagfények és tünevények közt, apám suttyomban otthon maradt. Egyedül ő ismerte a rejtékajtót, mely e hálóból kivezetett, a kozmológia hátsó kulisszáit, s titkon mosolygott magában. Miközben Edward bácsi a mosogatóronggyal betömve kétségbeesetten riasztott, apám csendesen bedugta fejét a kályha szellőzőnyílásába. Süket sötétség honolt itt. Meleg levegő vette körül apámat, korom, biztonságos rév és meghitt magány. Apám kényelmesen letelepedett, s boldogan hunyta le szemét. A ház fekete bűvárcsuklyája volt ez, mely felnyúlt a tető fölött a csillagos éjszakába. Most behullt egy csillag halovány kis sugara, s megtörve, akár egy messzelátó üvegébe, fényt csírázott a gyújtópontban, peteként megfogant a kémény sötét retortájában. Apám óvatosan megforgatta a mikrométer csavarját, s lám, a fatális teremtmény lassan bekerült a teleszkóp látóterébe; fénylett, mint a hold, a lencse kézközelbe hozta, s plasztikusan csillogtatta mészkődomborzatát a planetáris úr hallgatag feketeségében. Kissé görvélyes volt, és ragyás képű: a hold édestestvére, elveszett hasonmása, mely ezeréves vándorlása után visszatér anyaglóbuszá-

hoz. Apám ide-oda húzogatta, közvetlenül nagyra meresztett szeme előtt, egy svájci sajt korongjához hasonló, sűrűn lyuggatott, halványsárga, élesen megvilágított, leprafehér pattanásokkal borított ábrázatát. Kezét a mikrométer csavarján tartva, a lencsén átsütő

fénytől káprázó szemmel bejárta hideg pillantásával a meszes glóbuszt; látta felszínén a belsejét rágó betegség bonyolult rajzát, a kanyargós csatornákat, melyeket a könyvszű vájt sajtszerű és férges felületére. Apám összerázkódott, észrevette tévedését: nem, nem svájci sajt volt, hanem emberi agyvelő, szövvényes szerkezetű anatómiai preparátum. Világosan látta apám a karéjok határait, a szürke szubsztancia tekervényeit. Amikor jobban megerőltette a szemét, még a feliratok halvány betűit is el tudta olvasni, melyek különféle irányokban futottak a félteke bonyolult térképén. Az agyvelő, szemmel láthatólag kloroformmal elkábítva, mélyen aludt, s álmában édesdeden mosolygott. S ahogy e mosoly forrását kutatta, egyszer csak megpillantotta apám a felület kusza rajza mögött a jelenség lényegét, s ő maga is elmosolyodott. Hogy mit fel nem tár előttünk a saját bizalmas, szénfekete kéményünk! A szürke szubsztancia tekervényei mögött, a cseppkövek apró szemcséi mögött világosan látta apám egy embrió áttetsző körvonalait, jellegzetes bukfenccpozíciójában, archoz szorított öklöcskéivel, amint fejfelé alussza édes álmát az amnion világos vizében.

Ebben a pozíciójában aztán ott is hagyta őt apám. Megkönnyebbülten kelt fel, s becsukta a szellőzőnyílást.

Eddig tart,

nincs tovább. Hogyhogy, hát mi történt a világvégével, ezzel a pompás fináléval, a nagyszerűen kidolgozott bevezetés után? Szemlesütés és mosolygás a válasz. Vajon hiba csúszott a számításba, apró kis tévedés az összeadásba, fatális sajtóhiba a számok másolásába? Nem, szó sincs ilyesmiről. A számítás pontos volt, nem csúszott semmiféle hiba a számoszlopokba. Akkor hát mi történt? Hallgassák csak meg. A bolyda vitézül vágatott, száguldott, akár egy becsvágyó paripa, hogy jókor célba érjen. A szezon divatja vele együtt futott.

Egy ideig a kor élén rohant az üstökös, saját képére és hasonlatosságára alakítva azt. Azután egy sorba ért a két derék versenyló, fej fej mellett futottak erőltetett galoppban, s a szívünk szolidárisan együtt vert velük.

Később azonban a divat lassan előbbre tört, s orrhosszal megelőzte a fáradhatatlan bolidát. Ez a milliméter döntötte el az üstökös sorsát.

Megíratott az ítélete, egyszer s mindenkorra hátramaradt. Szívünk már a divattal futott, maga mögött hagyva a pompás bolidát: közömbösen néztük, hogyan sápad, kisebbedik, s áll meg végül rezignáltan a horizonton, féloldalt hajolva, hogyan veszi hasztalan elgörbült pályáján az utolsó kanyart, távolian és tündöklőn, örökre ártalmatlanul. Kihullt a verseny rostáján, az aktualitás ereje kimerült, senki sem törődött a hátul loholóval. Magára maradván, csendesen elhervadt az általános közömbösség közepette.

Lehajtott

fejfel tértünk vissza mindennapi foglalatosságainkhoz, még egy csalódással gazdagabban. Gyorsan begöngyöltük a kozmikus perspektívák tekercseit, az élet visszatért a szokott kerékvágásba. Ezekben a napokban szüntelenül aludtunk, éjjel-nappal, hogy behozzuk az elvesztegetett időt. Sorban egymás mellett feküdtünk, mint a levágott sarjúrendek, az immáron sötét lakásokban, az álom béklyóiban, s lélegzetünk, csillagtalan ábrándok vakvágányára ragadott bennünket. Lebegve, hullámmón úsztunk a magasban, sípólva fújtató hasak, kobzok és dudák, dallamos horkolással küzdöttük át magunkat az immáron csillagtalan és bezárult éjszakák úttalan útjain. Edward bácsi elhallgatott mindörökre. Riasztó kétségbeesésének visszhangja még ott lüktetett a levegőben, de ő maga már nem élt. Kiszállt belőle az élet azzal a cserregő dührohammal, megnyílt az áramkör, s ő maga akadálytalanul hágtott a halhatatlanság egyre magasabb fokaira. A sötét lakásban apám egyedül virrasztott, halkán osonva bolyongott a dallamos alvással teli szobákban. Néha kinyitotta a kémény szellőzőnyílását, és mosolyogva nézett a sötét mélységbe, melyben fényességes álmát aludta mindörökre a mosolygó Homunculus, üvegampullába zárva, a fény teljességének neonsugarában; mint akit végképp elítéltek, keresztülhúztak, besoroltak az elintézett akták közé – levéltári tétel az ég nagy regiszterében.

KERÉNYI GRÁCIA

fordítása

Haza^[1]

Sok-sok

hányattatás és viszontagság után, melyeket most nincs szándékomban részletezni, végre külföldre utaztam. Ifjúkori álmaim hõn vágyott honába. A régi vágyak túl késõn teljesültek, és egészen más körülmények között, mint azt annak idején elképzeltem. Nem diadalmenetben vonultam be oda, hanem mint az élet hajótöröttje. Ez az ország, ahol képzeletben egyik gyõzelmet arattam a másik után, most dicstelen, szálnalmas, kisszerű kudarcok színtere lett, ahol egymás után veszítettem el nagyratörõ, büszke terveimet. Már csak a pusztaság létemért szálltam síkra, és meggyötörten menteni próbálván nyomorúságos porhüvelyemet a teljes pusztulástól, a sors viszontagságaitól ide-oda úzve, végre rátaláltam erre a közepes nagyságú vidéki városra, ahol ifjonti álmaimban az a villa állt, amely az idõs, hírneves mesternek refúgiumot nyújtott a világ zaja elõl. Nem érzékelvén a sors iróniáját, mely az események összejátszásában rejlett, elhatároztam, hogy ott maradok egy darabig, elrejtõzöm, áttelelek valahol, talán míg az események újabb lendületet vesznek. Már teljesen mindegy volt számomra, hogy hová vet a sorsom. Az ország igézete visszavonhatatlanul a múlté lett, agyonkínzottn és végképp kimerülten már csak nyugalomra vágytam.

Mégis másként

történt. Úgy látszik, életem keresztúthoz ért, sorsom különös fordulatot vett, egzisztenciám váratlanul stabilizálódni kezdett. Olyan érzésem támadt, mintha valami kedvezõ áram sodrába kerültem volna. Mindenhol, ahová csak fordultam, mintha körülöttem forgott volna minden, az emberek abba hagyták, amit éppen csináltak, mintha csak rám vártak volna, szemükben észrevettem a figyelem önkéntelen villanását, az azonnali elhatározást és szolgálatkésztséget, mintha valami felsõbb hatalom parancsára cselekednének. Ez természetesen illúzió volt, a körülmények sajátos összjátéka, sorsom elemeinek kedvezõ összekapcsolódása a véletlen szerencse folytán, amely kézenfogva, szinte holdkóros transzban vezetett eseményrõl ese-

ményre. De jóformán még csodálkozni sem maradt időm, sorsom e sikeres fordulójával egyidőben úrrá lett rajtam egyfajta békés fatalizmus, valamiféle áldott passzivitás és bizalom, amely arra készítetett, hogy fenntartás nélkül átadjam magam az események gravitációjának. Mindezt korántsem úgy fogtam föl, mintha régóta kielégítetlen szükségleteim nyertek volna elégtelt, vagy mint mellőzött és el nem ismert művészek, kínzó éhségem csillapították volna azzal, hogy itt végre fölfedezték tehetségemet. Bármiféle munkára kapható kávéházi muzsikusból egy szempillantás alatt a városi opera első hegedűsévé avanzsáltam, megnyíltak előttem a művészetpártoló előkelő

körök, akárha régóta megszerzett jogom jussán léptem volna be a legjobb társaságba, én, aki mindaddig a deklasszált egzisztenciák, potyautasok félig-meddig földalatti világában időztem a társadalom fedélközében. Villámgyorsan legalizálódtak s maguktól törtek napvilágra vágyaim, amelyek eladdig elfojtott és lázadó törekvésekként lelkem legmélyén tengették illegális, gyötrelmes létüket. Homlokomról eltűnt a bitorlás és a hiú nagyravágás bélyege.

Minderről csak

röviden számolok be, sorsom fő csapásvonalát követve, anélkül, hogy e különös karrier részleteibe belemennék, mivel mindezek az események voltaképpen az itt elbeszélte történet előzményeihez tartoznak. Nem, boldogságomnak semmi köze sem volt a zabolátlan kicsapongáshoz, ahogy egyesek gondolhatnak. Csak a mélységes nyugalom és bizonyosság érzése kerített hatalmába, ami olyan jel volt, amelyből én, a sors tapasztalt fiziognómusa, akit a végzet arcának minden rezdülésére érzékennyé tett az élet – nagy megkönnyebbülésemre arra következtettem, hogy a szerencse ezúttal nem tartogat számomra semmilyen álnok fondorlatot.

Boldogságom minősége a tartós, valódi fajtából való volt.

Egész

földönfutó, hajléktalan múltam, egykori egzisztenciám minden alvilági nyomorúsága levált rólam, és ellebegett visszafelé, akár egy légben úszó, az

esti horizonton még egyszer kiemelkedő földdarab a lenyugvó nap sugarainál, miközben az engem röpítő vonat, az utolsó görbületet magával sodorván, egyenesen az éj szakadékába vitt, duzzadó kebléből arcába bugyogott a jövő, a hatalmas, mámoros, kissé füsttel futtatott jövő. Itt kell megemlítenem a legfontosabb dolgot, ami lezárta és megkoronázta a siker és boldogság e korszakát. Életemnek ebben az időszakában találkoztam Elizával, akit rövid, mámoros jegyesség után nőül vettem.

Boldogságom

mérlege kész és tökéletes. Státuszom az operában megingathatatlan. A filharmónia karmestere, Pellegrini úr sokra tart engem, és minden lényeges kérdésben kikéri a véleményemet. Az öregúrnak nincs már sok hátra a nyugdíjig, és hallgatólagos egyezség van közte, az opera kuratóriuma és a városi zeneművészeti társaság között, hogy visszavonulása után a karmesterei pálcá minden különösebb ceremónia nélkül az én kezembe megy át. E pálcát már többször alkalmam volt kezemben tartani, hol a filharmónia havi koncertjeit vezényelve, hol az operában, amikor a beteg mestert helyettesítettem, vagy amikor a nyájas öregúr erejét meghaladta a számára idegen szellemű, új és divatos partitúra.

Operánk a

leggazdagabbak közé tartozik az országban. A gázsím bőven elegendő, hogy jó módban éljünk, s némi fényűzés csillogását is megengedhetjük magunknak.

Lakásunkat Eliza rendezte be a saját ízlése szerint, mert ami engem illet, ezen a téren híján vagyok mindenfajta váagnak és elképzelésnek. Elizának ellenben igen határozott, bár folyton változó kívánságai vannak, amelyek megvalósítására hihetetlen energiákat fecsér el. Szállítókkal alkudozik, hősiesen harcol a jó minőségű áruért, a kedvező árért, és sikereket is ér el ezen a téren, amire meglehetősen büszke. Elnéző gyöngédséggel nézem igyekezetét, ugyanakkor némi aggodalommal tölt el, mint a gyerek, aki meggondolatlanul játszadozik a szakadék szélén. Mekkora naivitás azt gondolni, hogy az élet ezernyi apróságáért küzdve alakíthatjuk sorsunkat!

Én, aki

szerencsésen behajóztam ebbe a nyugalmas öbölbe – már csak arra vágyom, hogy elaltassam a sors éberségét, és minden feltűnési kerülve, észrevétlenül jószerencsém oldalához simulva láthatatlanná váljak.

A város, ahol

sorsom kegyelméből ily nyugodt és áldott kikötőre találtam, ősi, nagytekintélyű

katedrájáról híres, amely a házak vonalától kissé elkülönülve, egy magaslatra épült. Itt hirtelen véget ér a város, szeder- és diófaligetekkel körülvett meredek bástyák és gyámfalak állják útját, s távoli vidékek felé tárul a szemhatár. E pusztuló magaslat az utolsó maradványa annak a krétakori hegyi masszívumnak, amely a nyugatról jövő langyos fuvallatok előtt egészen kitárulkozó tágas, napsütötte síkság fölött őrködik. A szelíd légáramlatok hatására a város bezárkózott az édes, csendes klímába, amely a nagy, általános éghajlaton belül itt létrehozta saját, miniatűr meteorológiai övezetét. Városunkban egész évben alig érezhető, szelíd légáramok lengedeznek, melyek ősze fordulván lassan egyetlen szüntelen, méztől áradó légfolyammá dagadnak, egyfajta ragyogó, atmoszferikus Golf-árammá, egyetemes és monoton, az eszméletvesztésig, az áldott semmibe olvadásig édes fuvalommá egyesülnek.

A kincset

kincsekre rakosgató nemzedékek által összekuporgatott, végtelenségig sokszorozódó mozaikablakok gazdag félhomályában évszázadokon át szépített katedrális ma turisták tömegeit vonzza a világ minden tájáról. Az év minden szakában bedekkereikkel járják városunk utcáit. Ők foglalják el a szállodai szobák oroszlánrészét, az üzletekben és régiségboltokban különlegességek után kutatnak, és megtöltik szórakozóhelyeink jelentős hányadát. A nagyvilágból magukkal hozzák a tenger illatát, nagyszabású tervek szárnyalását, grandiózus üzleti vállalkozásukat. Előfordul, hogy annyira megragadja őket a kedvező

éghajlat, a katedrális, a mozgalmas élet, hogy hosszan elidőznek,

akklimatizálódnak, majd végleg letelepednek nálunk. Mások, akik elutaznak, tőlünk visznek feleséget maguknak, kereskedőink, gyárosaink, vendéglőseink szépséges leányait. E kapcsolatoknak köszönhetik vállalataink a külföldi befektetéseket, melyek iparunk egészére élénkítőleg hatnak.

Városunk

egyébként évek óta nagyobb megrázkódtatások és válságok nélkül gazdálkodik. A lakosság háromnegyed részét az igen fejlett cukoripar édes artériája táplálja.

Ezenkívül büszkeségünk a nagy hagyományokra visszatekintő híres porcelángyár. E

gyár exportra dolgozik, ezenkívül minden angol, aki a nálunk tett látogatás után hazatér, kötelességének érzi, hogy megrendeljen ennyi és ennyi daraból álló, elefántcsont színű készletet a katedrális és a város látképével, amelyet művészeti iskolánk növendékei festettek.

Országunk más

városaihoz hasonlóan a miénk is tehetős és prosperáló település – mértékkel igyekvő és üzleti szellemű, ugyanennyire adózik a polgári jólétnek és kényelemnek, s módjával sznob és becsvágyó. A hölgyek majdhogynem nagyvárosi, fényűző toalettekben tündökölnék, az urak a fővárosi életmódot utánozzák, nagy erőfeszítések árán néhány kabaré és klub segítségével próbálván fenntartani holmi éjszakai életet. Virágzik a kártyajáték. A hölgyek is hódolnak neki, és jószerivel nincs olyan este, hogy mi is ne valamelyik elegáns baráti háznál, a kártyaasztal mellett fejeznék be a sokszor éjszakába nyúló napot. Ezen a téren is Elizáé a döntő szerep, aki előttem azzal mentegeti szenvedélyét, hogy társadalmi presztízszünk kedvéért jelen kell lennünk bizonyos helyeken, különben nem vesznek tudomást rólunk, valójában azonban teljesen rabul ejtette ez az ostoba, kevésbé izgalmas időpazarlás.

Gyakran

figyelem, ahogy a játék hevétől kipirulva, csillogó szemmel teljesen átadja magát a hazardjáték kalandjának. A lámpaernyő alól lágy fény vetül az asztalra, amely körül kártyázók kis csoportja foglal helyet, s a kezükben tartott kártyalegyezőkbe merülve képzeletbeli hajszára indulnak Fortuna csalóka nyomában. Szinte látom a szeánsz feszültségében felsejlő alakját, mely hol az egyik, hol a másik játékos háta mögött majdhogynem kézzelfoghatóan felbukkan.

Csönd van, időnként felröppen egy-egy félhangon kiejtett, a szerencse forgandóságát jelölő szó. Én pedig csak arra a pillanatra várok, amikor elménk csöndes, lázas transzba esik, s eszelős mozdulatlanságba merevedve, kataleptikus görcsben az örvénylő asztal fölé görbédnek – akkor végre észrevétlenül visszavonulhatok ebből az ördögi körből, és gondolataim magányában kereshetek menedéket. Olykor a játékból kiszállva, anélkül, hogy bárki figyelmét fölkelteném, sikerül elhagynom a kártyaasztalt és átmennem a szomszéd szobába.

A szobában sötét van, csak az utcai lámpa küldi be messziről halvány fényét.

Homlokomat az ablakhoz támasztva állok ott egy hosszú pillanatig elmerengve...

A park ősze

fordult lombja fölött az éjszakát a hajnal alig kivehető vörös visszfénye osztja szét. A fák kopár sűrűjében éktelen károgaással ébrednek a csalóka hajnal előjeleitől megtévesztett, riadt varjak, majd nagy csapatban, lármásan felröppennek, s e panaszos, keringő forгатag lármás hullámmal tölti meg a keserű aromájú, lehulló levelekkel tarkított, vörösödő sötétséget. Lassacskán leülepszik és megnyugszik ez az eget beborító csattogó, röpdöső, keringő

kavarodás, lecsillapodik és a fák megritkult sűrűjét nyugtalan, provizorikus raj népesíti be, teli el-elnémuló fecsegéssel, faggató siránkozással, míg fokozatosan elcsöndesedik, letelepszik végre, és egybeolvad e zizegő hervadás csöndjével. És ismét beáll a mélységes későéjszaka. Órák telnek el. For-

ró homlokom az ablakhoz szorítom, miközben érzem és tudom: immár semmi rossz nem történhet velem, kikötöttem végre, megtaláltam a nyugalmam. Most már csak boldogsággal terhes, elégedett évek, nagyszerű, áldott idők jönnek. Az utolsó néhány rövid, édes sóhajtás keblem csordultig tölti boldogsággal. Visszatartom a lélegzetem. Jól tudom: az élethez hasonlóan majd a bőkezű, tápláló halál is karjaiba fogad. Jóllakva, elégedetten nyugszom majd az itteni szép, ápolt temető zöldjében. Feleségem – milyen jól fog neki állni az özvegyi fátyol – virágot hoz a síromra az itteni verőfényes, csöndes délelőttökön. E határtalan tökéletesség mélyéből mintha valami nehéz, komor zene törne föl, egy fejedelmi nyitány gyászos, fennkölt, süket taktusai. Érzem a ritmus mélyről Jövő, erőteljes ütemét. Felhúzott szemöldökkel, tekintetem egy messzi pontra függesztve érzem, hogy lassan égnek áll a hajam. Kővé meredve hallgatom...

Révületemből

hangos beszélgetés ver föl. Nevető hangok érdeklődnek utánam. A feleségem hangját hallom. Menedékemből visszatérek a kivilágított szobába, sötétséghez szokott szememmel hunyorogva. Már oszladozik a társaság. A háziak az ajtóban állnak, néhány udvarias búcsúszót váltanak a távozókkal. Végre egyedül vagyunk az éjszakai utcán. Feleségem rugalmas, fesztelen lépesét az enyémhez igazítja.

Lépéseink jól megértik egymást, megyünk fölfelé az utcán, ő kissé lehajtja fejét, és lábával belegázol az úttestet borító száraz levelek zizegő

szőnyegébe. Felvillanyozta a játék, a kedvező lapjárás és a bor, teli van apró, női tervekkel. Csöndes megállapodásunk alapján abszolút toleranciával kell viselnem felelőtlen képzelgéseit, és nagyon rossz néven veszi, ha teszek néhány józan, kritikus megjegyzést. A sötétlő szemhatár fölött már megjelent a hajnal zöld sávja, amikor a lakásunkba lépünk. Körülleng bennünket a jól fűtött, ápolt szobák illata. Nem gyújtunk világosságot. Egy távoli utcai lámpa fénye ezüst függőnymintát rajzol a szemben lévő falra. Felöltözve ülök az ágyon, csöndben megfogom Eliza kezét, és egy pillanatig a kezemben tartom.

REIMAN JUDIT

fordítása

FÜGGELÉK

Bruno Schulz

A

valóság mitizálása

A valóság

lényege az *értelem*. Aminek nincs *értelme*, az számunkra nem valóságos. A valóság minden darabja azáltal létezik, hogy részese valamiféle egyetemes *értelemnek*. A régi kozmogóniák ezt azzal a szentenciával fejezték ki, hogy „Kezdetben vala az Ige”. Aminek nincs neve, az számunkra nem létezik.

Valamit megnevezni annyit tesz, mint egyféle egyetemes értelem részévé tenni.

Az elszigetelt szó mozaikdarabkája késői képződmény, a technika következménye.

Az eredeti szó a fény értelme körül keringő tünemény volt, maga a nagy,

egyetemes egész. A szó a mai, hétköznapi értelmében egy hajdanvolt osztatlan, mindent magában foglaló mitológia csenevész töredéke csupán. Ezért törekszik arra, hogy újra sarjadjon, regenerálódjék, és teljes értelemmé egészüljön ki.

Egy szó úgy él, hogy pattanásig feszül, s ezer meg ezer kapcsolódás felé tör, mint a mesebeli kígyó szétdarabolt teste, melynek részei egymást keresik a sötétben. A szónak ezt az ezerarcú, de sértetlen egészét különféle fordulatokra, hangokra, köznyelvre szabdalták szét, és ebben az új, gyakorlati igényekhez igazított formájában, a közlés eszközeként jutott el hozzánk. A szó életét és fejlődését új vágányra, a gyakorlati élet irányába terelték, és új törvényeknek vetették alá. Ha azonban a gyakorlat valamilyen módon enyhíti parancsainak szigorát, s a szó felszabadul a kényszer alól, és jogaiba visszahelyezve magára marad, akkor egyfajta regresszió veszi kezdetét benne, el-

lenáram a szó régi kötelékei, az *értelemmé* való kiegészülés felé. A szónak ezt az anyasejthez való vonzódását, állandóan visszatérő vágyakozását, őshazája iránti sóvárgását nevezzük költészetnek.

A költészet:

szavak közötti értelem-villámok, ősi mítoszok hirtelen újjászületése.

Miközben

mindennapi életünkben a szavakat használjuk, elfeledkezünk arról, hogy azok ősi, öröklétű történetek fragmentumai, és mi, barbárok módjára, istenszobrok cserepeiből építünk hajlékot magunknak. Legtisztább fogalmaink és kifejezéseink mind mítoszok és hajdanvolt történetek távoli leszármazottai. Gondolatainknak nincs egyetlen paránya sem, amely ne a mitológiából származnék, s ne annak átváltozása, megcsonkítása és átlényegülése volna. A szellem eredendő funkciója a mesélés, a „történetek” létrehozása. Az emberi tudás mozgótereje az a meggyőződés, hogy kutatásai végén rátalál a világ végső értelmére. A tudomány saját mesterséges tudáshalmain és állványzatain végzi vizsgálódásait, ezek építőelemeit azonban egyszer már felhasználták, hiszen az elfeledett és szétzúzott „történetekből” származnak. A költészet felismeri az elveszett értelmet, régi helyükre állítja vissza a szavakat, és ősi jelentésük alapján kapcsolja őket egymáshoz. A költő művében a szó ráébred valódi értelmére, spontán módon kivirágzik, kifejlődik, és belső törvényei szerint visszanyeri teljességét. Ezért minden költészet mitologizálás, törekvés a világ mítoszainak feltámasztására. A világ mitizálása még nem fejeződött be. E folyamatai csak lelassult a *scientia* fejlődése által, szűkebb mederbe szorult s itt él tovább, nem fogva föl saját valódi lényegét. De maga a tudás sem más, mint a világról szóló mítosz építése, mert a mítosz ott van már magukban az elemekben is, és nincs lehetőség kívül kerülésre. A költészet a világ értelmét

előrevetítve, nagy, merész rövidítésekkel és megközelítésekkel, deduktív úton fejti meg. A tudomány ugyanezt induktív módon kutatja, módszeresen, az egész tapasztalati anyag figyelembevételével. Lényegében mindkettő ugyanarra törekszik.

Az emberi

szellem fáradhatatlanul rója mítosz-glosszáit az élet lapjaira. Így adva értelmet a valóságnak. A szó, miután magára maradt, az értelem felé kezd gravitálni.

Az értelem

olyan elem, amely az emberiséget a valóság folyamatába emeli. Az értelem abszolút tényező. Más adatokból levezetni lehetetlen. Hogy valamit miért találunk értelmesnek, azt lehetetlen megfogalmazni. A világ „értelmesítésének”

folyamata szoros kapcsolatban áll a szóval. A beszéd az ember metafizikus szerve. Idővel azonban a szó megmerevedik, megállapodik, és már nem képes újabb értelemhez vezetni. A költő a feltöltődésből származó új kisülések által visszaadja a szavak vezetőképességét. A matematika szimbólumai a szót új birodalmakba vezetik. A kép is az őszó származéka, azé a szóé, amely még nem jel volt, hanem mítosz, történet, értelem.

A szót

rendszerint a valóság árnyékának, tükörképének tekintjük. Helyesebb volna ennek ellenkezőjét állítani: a valóság a szó árnyéka. A filozófia voltaképpen filológia, a szó mélyreható, alkotó vizsgálata.

REIMAN JUDIT

fordítása

Stanisław Ignacy Witkiewicz **Interjú Bruno Schulz-cal**

Schulz-cal tíz évvel ezelőtt ismerkedtem meg.

Akkor megmutatta a rajzait (karcgrafikáit). E grafikák mélyen bevésődtek emlékezetembe, míg alkotójuk arca eltűnt belőle, mint egy porszem, melyet elsodort a forgószél.

Később Stefan Szumantól, a Jagelló Egyetem professzorától (aki szintén nagy híve Schulz rajz- és írásművészetének) ajándékba kaptam két ilyen alkotást, úgyhogy alaposabban szemügyre vehettem őket. Most felújítottuk ismeretségünket. Jobban mondva barátságunkat, és a *Fahajas boltok* elolvasása után, amely fergeteges hatással volt rám, alkalmam nyílt közelebbről is megismerni őt.

Nemrégiben tudtam meg, hogy ami a rajzolásról illeti, Schulz majdhogynem autodidakta. Ez csak fokozza e bámulatos tehetség és személyiség iránti csodálatunkat. Mint grafikus és rajzoló a démonológusok közé tartozik. Véleményem szerint ennek az irányzatnak a kezdeteit láthatjuk már olyan régi, e téren még nem szakosodott mesterek alkotásaiban is, mint például Cranach, Dürer és Grünewald, akik elképesztő bizonyossággal festenek, zabolátlan kéjjel eresztenek szabadjára inkább pokoli, mint mennyei témákat, amelyekben tiszta lelkiismerettel pihennek meg a gyakran valószínűleg unalmas és kötelező szentségek után. Úgy gondolom, a démonistákhoz sorolhatjuk Hogarthot is.

Ám az irányzat igazi képviselője (természetesen ami a tartalmat, a valóság alapot, a Tiszta Forma ismérveit illeti) Goya volt. Tőle indulnak ki a tizenkilencedik század démonológusai, olyanok, mint Rops, Munch vagy akár Beardsley. Itt nem a démoni kellékekről (boszorkányok, ördögök stb.) van szó, hanem arról a rosszról, ami lényegében az emberi lélek alapja (az egoizmus, amely egyedül az emberi fajt tünteti ki jelenlétével, a ragadozó természet, a birtoklási és érzéki vágy, a szadizmus, kegyetlenség, hatalomvágy, mindenek leigázása), s amelyből csak megfelelő idomítás után nőnek ki másfajta, nemesebb tulajdonságok, melyeket csirájukban még az állatoknál is megfigyelhetünk.

Nagyjából ezeken a területeken dolgozik Schulz – az ő itt említendő specialitása még a női szadizmus a hozzá kapcsolódó férfimazochizmussal. Azt hiszem, szükségszerű, hogy a nő, természeténél fogva (bámulatos, hogy a cselekvés ilyen szerveinek és eszközeinek birtokában még egyáltalán csak *ilyen* – bámulnunk kell és csodálnunk, és dicsérni a Hatalmat, mely a nemeiket kettéválasztotta) alapvetően lelki sadista és fizikai mazochista legyen, míg a férfiak általában lelki mazochistának és fizikai sadistának kell lennie. Schulz mindkét pszichikai kombináció kifejezésében a feszültséget és a már-már förtelmes pátoszt a legvégsőig fokozza. Nála a férfiak kínzásának eszköze a láb, a női testnek ez az arcon és bizonyos más testrészekén kívül legszörnyűségesebb része. Schulznál a nők lábbal sanyargatják, tiporják, kergetik sötét, tehetetlen őrületbe az elkorcsult, az erotikus szenvedéstől földön csúszó, porig alázott, s megalázottságukban a legnagyobb, fájdalmas gyönyört élvező férfignómokat.^[2] Schulz grafikái a láb kegyetlenségéről szóló költemények. Schulz hölgyei, förtelmes ábrázatok ellenére, az emberben azt a benyomást keltik, hogy naponta kétszer kefével gondosan lábat mosnak, és nincs tyúkszemük. Másképpen egyszerűen borzalmas volna, de erkölcsileg így is az.

E rendkívüli kifejezőerővel megjelenített tartalom mellett Schulz egynémely kompozíciói megközelíteni látszanak a Tiszta Forma eszményét, külö-

nösen ami a sötét és világos foltok szerkezetét és elrendezését, valamint az egyes testeknek rendkívül kontrasztos irányfeszültséget adó, árnyalati deformációkat illeti. Ám látható, hogy a (nem egészen vegytiszta típusú) művészi személyiség egységét egyelőre (de lehet, hogy örökre) olyannyira megterhelik a megélt élettapasztalatok, hogy képtelen tiszta művészi formában kifejezni magát, és itt nem valamiféle közelebből meg nem határozott „megformálásra” vagy egyes háromdimenziós tárgyak síkban való imitációjára gondolok (vajh erről van e szó a festészetben, ó, naiv műbírák?), hanem az egész konstrukcióra, amely egyszer csak „kirobbant” a tudat mélyéből, és e robbanás pillanatában megfagyott – ismétlem *konstrukcióra* és nem a sík dekorációs kitöltésére –, e két dolog között nemcsak festőink, hanem az úgynevezett kritikusok, azaz a művészetről minden felkészültség nélkül pófátlanul író laikusok sem tudnak különbséget tenni.

A nagyság megnyilatkozhat bármiben, jóban és rosszban egyaránt, a realizmusban éppúgy, mint a formizmusban, még *a fenti elemek megfelelő arányában is* – a lényeg a minőségben és az egymáshoz való viszonyukban van.

Úgy gondolom, hogy Schulznál joggal beszélhetünk, ha nem is egyenesen az arányérzékből, és nemcsak az abszolút elemek intenzitásából fakadó zsenialitásról, de annak határvidékéről mindenképpen. Ugyanez vonatkozik irodalmi munkásságára is (a *Fahajas boltokra* és a „Tygodnik Ilustrowany”-ban, a „Wiadomości Literackie”-ban és a lebergi „Sygnały”-ban közölt novellákra), amely egyelőre „darabonként” mutatkozik meg előttünk, a tér, az idő és a szereplők (a szerző és környezetének alakjai) közös szálára felfűzve, de e „darabokat” nem kapcsolja egymáshoz semmiféle közös eszme vagy cselekményszál, ezért e művek se novellákká, se regénnyé nem állnak össze, hanem szerzőjük tudatalatti metafizikája és a stílusából is áradó rendkívüli egyénisége – melynek összetevőit a mű tisztán irodalmi és filozófiai értékeivel együtt külön tanulmányban kívánom elemezni – forrasztja őket egybe.

Poshadt, antiintellektuális irodalmi életünkben, ahol a bohóckodás és a hízog talpnyalók által már jó ideje megrontott ocsmány, céda közönség kiszolgálása az elsődleges cél. Schulz könyve elsőrendű fontosságú esemény. Hiszen Kadernen kívül (akinek, ha több bátorság és tartás szorult volna belé, s ha egy keveset törődne saját szellemi fejlődésével, a legkiválóbb világnagyságok között volna a helye) nálunk jószerivel nincs mit olvasni.

Bízvást állíthatom: Schulz új csillag, a legnagyobbak közül való – a kérdés csak az, hogy hagyjuk-e majd élni és dolgozni, s hogy fejlődik-e még tovább, s ha igen, milyen irányban. Kívánom, hogy ne úgy járjon, mint szegény Nova Herculis-csillagunk, amely már ötödrésze lett egykori önmagának. De erről majd később – egyelőre maradjunk az interjúnál. Feltettem jó pár kérdést: Schulz szó szerinti válaszát *in extenso*, saját megjegyzéseim nélkül teszem közzé.

Írtam 1935. IV. 4-ikén. Schulz válaszának elolvasása előtt.

Bruno Schulz

Stanisław Ignacy Witkiewiczhez^[3]

Rajzolásom kezdete mitológiai ködökbe vész. Még beszélni sem tudtam, amikor már teleirkáltam minden papírt és az újságok szélét, ami fölkellette környezetem figyelmét. Eleinte csupa kocsit meg lovat rajzoltam. A kocsi-kázás rendkívül fontos volt számomra, teli rejtett szimbolikával. Hat vagy hét éves lehettem, amikor rajzaimban minduntalan visszatért egy leeresztett tetejű fiáker képe, amint égő lámpásokkal kihajt az éji erdőből. Ez a kép fantáziám vastartaléka, megszámlálhatatlan, mélybe tartó szál csomópontja. A mai napig nem merítettem ki metafizikai tartalmát. A konfláló látványa ma is ugyanolyan igéző és felkavaró erővel hat rám. Minden ízében szögletes, csomós, görcsös, dudorokkal teli skizoid anatómiája mintha abban a pillanatban állt volna meg a fejlődésben, amikor még tovább akart volna terjedni, növekedni. A kocsi is skizoid alakzat, amely ugyanabból az anatómiai elvből született több tagból álló, fantasztikus szülemény, amelyet uszonyokra emlékeztető hajlított bádoglemezből, lóbórból és hatalmas kerék-kereplókból raktak össze.

Nem tudom, hogyan jutunk el gyermekkorunkban az egész életünket meghatározó képekhez. Ők játsszák annak a fonalnak a szerepét, amely körül életünk értelme kikristályosodik. Ilyen képként jelenik meg előttem a sötétséggel beszélgető gyermek, akit apja visz a hatalmas éjszaka terein át. Az apa magához öleli, karjába zárja, óvja az elemtől, amely szüntelenül szólítgatja, de a gyermeknek áttetsző e kar, az éjszaka áthatol rajta, és apja becéző szavaiban az éj szörnyű csábítását hallja. Meggyötörten, fatalizmustól hajtva válaszol az éjszaka faggatására, tragikus hajlandósággal adja át magát a hatalmas elemnek, amelytől nem menekülhet.

Vannak bizonyos, nekünk rendeltetett és előkészített tartalmak, amelyek már az élet kapujában várnak ránk. Nyolcéves koromban így értelmeztem Goethe balladáját, annak teljes metafizikájával együtt. A félig értett német szövegnek megsejtettem, megéreztem az értelmét, és annyira megrázott, hogy sírtam, amikor anyám felolvasta nekem.

E képek sajátos programot alkotnak, a lélek vastartalékát statuálják, amelyet különböző előérzetek és félig tudatos élmények formájában már nagyon korán megtapasztalunk. Azt hiszem, életünk hátralevő része teljes egészében annak jegyében telik el, hogy megfelelően interpretáljuk ezeket az eszméléseket, megküzdünk velük az összes megszerzett tartalomért, és végigvisszük őket az intellektus tőlünk telhető legszélesebb skáláján. E korai képek jelölik ki az alkotóművészet határait. A művészi tevékenység nem más, mint kész tételek dedukciója. A művészek később már semmi újat nem fedeznek fel, csak a kezdetben gondjaikra bízott titkot tanulják meg egyre jobban megérteni; alkotóerejük szüntelen exegézis, egyetlen versfeladványhoz irt kommentár. A művészet egyébként nem oldja fel teljes egészében a titkot, az végül is megfejtetlen marad. A csomó, amelyre a lelkünket kötötték, nem hamis csomó, amely egy rántással kioldható. Ellenkezőleg, egyre jobban megszorul. Babrálunk vele, követjük a szálat, keressük a végét, és e babrálásból megszületik a művészet.

Arra a kérdésre, hogy rajzaimban ugyanaz a téma jelenik-e meg, mint prózai írásaimban, igennel válaszolnék. Ez is ugyanaz a valóság, csak annak egy másik metszete. Az anyag és a technika itt szelektív elvként működik. A rajz, anyagából adódóan, szűkebb határokat szab, mint a próza. Ezért úgy gondolom, hogy prózában teljesebben fejeztem ki magam.

Szeretnék kitérni az elől, hogy tudnám-e filozófiai magyarázatát adni a *Fahajas boltoknak*. Véleményem szerint a műalkotásban rejlő víziók racionalizálása egyenlő azzal, mintha játék közben lelepleznénk a színészeket, vagyis véget vet a mulatságnak, és lecsupaszítja a mű problematikáját. Nem mintha a művészet rejtvény volna, amelynek a kulcsát meg kell találnunk, a filozófia pedig ugyanez a rejtvény – megoldott formában. A különbség mélyebben van. A műalkotásoknál még nem vágták el azt a köldökszinórt, amely a mondanivaló egészével köti össze, ereiben még ott kering a titok vére, az erek végződése pedig a környező éjszakába nyúlnak, ahonnét sötét fluidummal telve térnek vissza. A filozófiai magyarázatban már csak a mondanivaló egészéből kihámozott anatómiai preparátum marad meg. Ennek ellenére magam is kíváncsi volnék, hogy hangzana a *Fahajas boltok* diszkurzív formában kifejtett filozófiai *credója*. Ez inkább csak a benne szereplő valóság *leírására* lett kísérlet lehetne, semmint e valóság magyarázata.

A *Fahajas boltok* bizonyos receptet ad a valóságra, egy speciális szubsztanciafajta statuál. Ez a valóság-szubsztancia állandóan az erjedés, csírázás,

a lappangó élet állapotában van. Nincsenek halott, kemény, korlátozott tárgyak. Minden a saját határain túlra diffundál, csak egy pillanatig marad egy adott formában, hogy aztán minél előbb elhagyhassa azt. Ennek a valóságnak a szokásaiban, létmódjában egyfajta pánmaskaradé elve érvényesül. A valóság csak a látszat kedvéért, tréfából, játékból ölt magára bizonyos alakokat. Valaki ember, másvalaki svábbogár, de ez a forma nem érinti a lényegget, csak egy pillanatra felvett szerep, hámréteg, amelyet a következő pillanatban le lehet vetni. A szubsztancia végletes monizmusa statuálódik itt, ahol az egyes tárgyak maszkok csupán. A szubsztancia élete megszámlálhatatlan maszk felhasználásából áll. A formák e vándorlása adja az élet lényegét. Ezért a szubsztanciából valamiféle pánirónia légköre árad. Ebben a színpalak mögötti kulissza-atmoszférában a színészek, jelmezüket ledobva, jót nevetnek szerepük pátoszán. Már magában az egyedi létezés tényében is irónia rejlik, rászedés, csúfolódó nyelvöltögetés. (Itt, azt hiszem, van egy érintkezési pont a *Fahajas boltok* és a *Te festett és színházi kompozícióid* között.)

Mi értelme van a valóság eme univerzális kiábrándultságának – nem tudnám megmondani. Csak annyit állítanék, hogy mindez elviselhetetlen volna, ha nem kaphatna elégtételt egy másik dimenzióban. Valamiképpen nagy megelégedésünkre szolgál a valóság szövetének ez a föllazulása, érdekeltek vagyunk a realitás e csődjében.

Sok szó esett a könyv destruktív tendenciáiról. Meglehet, hogy bizonyos általánosan elfogadott értékek szerint csakugyan így van. Ám a művészet az erkölcs előtti mélységekben operál, azon a ponton, ahol az érték még csak születőfélben van.

A művészet, mint az élet spontán megnyilatkozása, feladatokat szab az etikának – és nem fordítva. Ha a művészet csak azt igazolná vissza, amit már egyébként is megállapítottak – teljesen fölösleges volna. Az ő szerepe az ismeretlen mélységekbe bocsátott szondáé. A művész pedig olyan műszer, amely a mélyben végbemenő folyamatokat regisztrálja, ott, ahol az érték képződik.

Destrukció? Hisz már maga a tény is, hogy ez a tartalom művészi alkotássá válhatott, azt bizonyítja, hogy egyetértünk vele, s hogy legmélyebb spontán énünk jóváhagyását adja hozzá.

Milyen műfajhoz sorolnám a *Fahajas boltok*-t? Hogyan minősítsem e könyvet? Véleményem szerint a *Fahajas boltok* önéletrajzi regény. Nem-

csak azért, mert első személyben íródott, és nyomon követhetők benne bizonyos események és élmények a szerző gyerekkorából. A *Fahajas boltok* önéletírás, vagy inkább szellemi genealógia, *kat' exokhén* genealógia, mert szellemi családfámnak olyan mélységű távlatokat nyit, ahol az már mitológiába, mitologikus sejtelmekbe vész. Mindig is éreztem, hogy az egyéni szellem gyökerei, ha kellő mélységig követjük őket, egy mitikus, messzi zugban tűnnek el. Ez minden mélységek legalja, ennél lejjebb már nem lehet menni.

E gondolat imponáló művészi megvalósítását találtam meg később Thomas Mann *Jákob történetei* című művében, ahol ugyanez az eszme monumentális dimenziókban jelenik meg. Mann megmutatja, hogy minden emberi történés legalján, ha lehántjuk róla az idő és a dolgok sokféleségének burkát, bizonyos ősmintákat, „históriákat” találunk, amelyekben ezek a történések nagy ismétlődésekben formázódnak. Mann történetei bibliaiak, Babilónia és Egyiptom örök mítoszai. Én szerényebb körülmények között próbáltam megtalálni saját magánmitológiámat, az én „históriámat”, saját mitikus családfámat. Ahogy az ókori emberek az istenekkel kötött mitológiai házasságokból vezették le őseiket, én is így próbáltam magamnak valamiféle mitikus előd-generációt fabrikálni, egy fiktív családot, amelyből valódi családomat eredeztettem.

Ezek a „históriák” valamiképpen igazak, az én életstílusomat, egyedi sorsomat képviselik. E sors legfontosabb eleme a mélységes magány, a mindennapi élet dolgaitól való távolságtartás.

A magány az a reagens, amelynek hatására a valóság megerjed, és alakok, színek üledéke csapódik ki belőle.

REIMAN JUDIT fordítása

Witold Gombrowicz

Nyílt

levél Bruno Schulznak^[4]

Én derék

Brunóm.

Bogusław^[5] szeretné, ha írnánk a *Studiójába* – de nem volna jobb, ha a *Studióba* magunknak irkálnánk? – és netán a legeslegjobb, ha egymásnak imánk? – úgy van, egymásnak írni a legkellemesebb, mert mennyivel kéjesebb dolog egy valóságos személyre célozva lőni, mint egy mindenkihez, vagyis senkihez címzett körlevéllel lődözni a levegőbe. Sokáig törtem a fejem, miféle gondolattal lőjelek meg, derék Brunóm, de semmi sem jutott eszembe, mígnem tegnap belebotlottam egy orvos hitvesének a véleményébe, akivel véletlenül találkoztam a tizennyolcas villamoson. – *Bruno Schulz* – jelentette ki – *vagy beteglelkű korcs, vagy pozór; de inkább az utóbbi. Csak megjátssza magát.* – Mondá a hölgy – és leszállt, mert a villamos megérkezett a Wilcza utcai megállóba.

Ennek a

hölgynek a véleményével lőlek hát meg. Nyilvánosan, hivatalosan, annak rendje s módja szerint tudatom becses személyeddel, hogy egy orvos hitvese őrülnék vagy pozórnek tart. És felszólítalak, hogy foglalj állást az asszony véleményével kapcsolatban. Mert valahol a Wilcza utcában lakik egy nő, egy orvos-specialista neje, akiről immár tudod, mit gondol Rólad. Ott lakik a Wilcza utcában, ott táplálja magában ezt a gyilkos ítéletet, esetleg ott mondja el ismerőseinek, akik adnak a szavára. Ott, a Wilcza utcában, a Wilcza százhusz alatt, Bruno, izmosodik és terjed ez a kínos vélemény, ez a rosszindulatú megállapítás, amely széles társasági-kulturális köreink egyik tagjától származik, aki az ítéleteit illetően nem tűr ellentmondást! Va-

jon az írók többségének példáját követve majd Te is adod a *megbántottat*, aki tele van sérelemmel és panasszal, mert a közönsége alacsony színvonalú és nem érti meg? Nem, Bruno, egy pillanatig sem gondolom Rólad, hogy a legszentebb írói érdekeikben megsértettek e szégyentelen és olcsó módszeréhez folyamodsz. És azt sem hiszem, hogy naivan elpirulsz és felsikkantasz, ahogy egyik legdivatosabb írónőnk tette Franciaországban, amikor értesére adták, hogy amit ír, az inkább népszerű irodalom... Lehet viszont, hogy mazochista hajlamaidnak engedve meghunyászkodsz, és a doktor dúsidomú hitvesének lábához borulsz. Ebben az esetben legalább hasznot húznál a nőből, aki akarata ellenére elgyönyörködtetne.

Hé, Bruno,

hivatalosan és annak rendje s módja szerint kapcsolatot teremtek Közted és a hölgy véleménye között, átadom Neked ítéletét, a válladra teszem, és Rád pántolom, elültetem Bruno Schulz tudatában egy asszony véleményét, az ítélet törvényes köteléke által összeadom őket. Mihez kezd az a Te Bruno Schulzod ebben a helyzetben – az a Schulz, aki a könyveidet írja, és aki kénytelen képviselni Téged, hogyan gyúrod-hajlítod majd Schulzodat, hogyan állítod a nő

elé? Jaj, Istenem, semmi kedvem fogalmazni, meleg van, az ördögnek tartoztam ezzel a levéllel, ha Bogusław megbetegedne, senki sem kényszerítene bennünket ilyesmire. Mindamellettt jegyezd meg: a feladat azért gyilkos, mert tárgyilagos érvek ez esetben nem sokat érnek. Csakugyan, hogy bizonyítsa be az ember egy alkalmi nőismerősének, hogy nem örült és nem is pozőr? Itt nem a tartalom az érdekes, hanem a forma. A *Studio* esetleges olvasóiból alakult ítélőszék nevében párviadalra szólítalak fel a nővel, aki éppúgy véletlenszerű, mint az olvasók. Az ítélőszék nem foglalkozik majd az érveiddel, ehhez nincs sem időnk, sem közösen elfogadott szabályzatunk. Épp elég dolgunk van, semhogy a máséval ilyen alaposan foglalkozzunk. Nem teszünk mást, csak odasandítunk és megállapítjuk, hogy vajon Schulz,

akit váratlanul fejbekólintott ez a képtelen eset a hölgygel, meg tudta-e őrizni tisztességes formáját, vagy kárörömünkre kompromittálta magát. És

ügyelj rá, hogy az igazad ne csak szubjektív igazság legyen, hanem azok számára is az igazság látszatát keltse, akik ferde szemmel néznek Rád. Ha például azt fogod bizonygatni, hogy a doktorné véleménye egy cseppet sem sértett, mi – nem hisszük el Neked, mert hiszen miért lennél Te kevésbé érzékeny nálunk. Az ítélszék, amely ügyedet tárgyalja, magából indul ki.

Ezt a

feladatot szándékosan Neked, és nem másvalakinek adom fel. A Te filozofikus, artisztikus stílusod nem arra rendeltetett Téged, hogy orvoscsemeték anyjával csatározz. A Te formád a magaslatokban teljesedik ki. Nosza! Ereszkedj le a földre! Perdülj tánkra a néppel! Mutasd meg, hogy véded ki a véletlent! Milyen stílusban győződ le, vagy kerekedsz fölébe, vagy határolódsz el tőle, lássuk, hogy rázza le magáról a jámbor Bruno a doktorné véleményét! Mit érne a Te formád, ha csak kétezer méterre az élet szintje fölött lenne alkalmazható? Az emberekkel minden szinten és minden lehetséges alkalommal meg kell mérkőzni.

Hogy miképp viszonyulunk a butasághoz, az talán még fontosabb, mint hogy milyen állást foglalunk a nagy, bölcs, alapvető kérdésekben. Átkozott Bogusław!

Viszontlátásra, Bruno.

Mély

tisztelettel

Witold

Gombrowicz

Bruno Schulz

Witold Gombrowicznak

Szeretnél engem becsalogatni az arénába, drága Witold, amelyet minden oldalról a tömeg kíváncsisága vesz körül, látni szeretnél engem, a felbőszült bikát, amint a doktorné csattogó kendőjét kergetem, az ő málnaszínű fésülködőköpenye lenne a palástod, amely mögött tördőféseid leselkednének rám.

Vérforralóbb színt kellett volna választanod, kedvesem, mérgezetten nyilat, gyilkosabb mérget, mint a Wilcza utcai doktorné nyála. Egy okosabb, csábosabb doktornét kellett volna elém állítanod, akit érdemes felöklenni. Túlbecsülsz az érzékenységem, amikor ilyen rongybábuval hozol hírbe. Egy vén, fásult bika a legjobb akarattal sem tehet többet, mint hogy leszegi a fejét, és fenyegető, vérben forgó szemmel néz ki a pikák közül, amelyekkel megtűzdeltél. Fájdalom, nem lángol bennem nemes tűz, hiányzik belőlem az a vak és eszelős lobbanékonyosság, amely ötleted nyomán káprázatos rohamra ösztökélne. Pedig Te már előre kitűzted az irányt, lezártad és eltorlaszoltad a mellékutakat, hogy az aréna kellős közepére kényszeríts. Előre ellenszenvenné tettél előttem az érdemi játszmát, minősítetted a közönséget, meghatározta a helyszín akusztikáját, részletesen leírtad, mit vársz tőlem. De mi lenne, ha kiderülne, hogy én rendhagyó bika vagyok, akiben nincs becsület és nagyratörés, ha nem törődnek a közönség türelmetlenségével, hátat fordítanak a Wilcza utcai doktornénak, akihez lökdösöl, és harciasan fújtatva Neked rontanék? Nem azért, hogy ledöntselek, nemes Torreádor, hanem hogy a hátamra kapjalak – ha ez nem megalománia –, és az aréna korlátain, szabályain és kódexein kívülre vigyelek.

Mert, hogy világosan fejezzem ki magam, én nem hiszek az arénák és fórumok szent kódexében, megvetem és semmibe veszem, akkor is, ha Te, aki rajongsz érte, pazar glosszákkal és kommentárokkal láttad el margóját – bizony furcsa vallás az olyan, amely ugrabugráló iróniával kerekedik imádatának tárgya fölé!

Egyezz hát bele, drága Witold, hogy lefűjjük ezt az érdekes bikaviadalt, a homokra dobjuk a feslett rongybabát, és a csalódott közönség morájával a hátunk mögött vállvetve – a bika meg a torreádora – elinduljunk a kijárat-

hoz, a szabad világba, felszabadult sétalépésben – s bensőséges diskurzusba merüljünk, még mielőtt elhagyjuk a teátrum utolsó köreit.

Ugyan, micsoda képtelenség! Te, a bikaviadalok s harsány akusztikájuk védelmezője! De miféle akusztikája van a fórumoknak és arénáknak, milyen igazságok és érvek jutnak szóhoz benne, és honnan az az ellenállhatatlan hang, amely hatalmába keríti szívünket és meggyőződésünket? Vajon lényünk melyik része szalad elébe, tele helyesléssel és jóváhagyással, jobb belátása ellenére? Rajongsz az olcsó multságért, értékeled a tömeg gondolkozását tükröző tréfát, amely úgy veri az ellenfelet, hogy figyelmen kívül hagyja annak érveit és igazát, amely kiüti a fegyvert a kezéből, még mielőtt a pengék érdemben összeszikráztak volna? Vonz a hatás közvetlensége, az összes Wilcza utcai doktorné azonnali, logikát megcsúfoló szolidaritása, a közönségesek, életrevalók, középszerűek tapsa? Mi több, lényed mélyén döbbenet figyeled a növekvő, akaratlan egyetértést és szolidaritást olyasvalamivel, ami alapjában véve idegen és ellenszenves Neked? Nos, amit holmi bűnös, személyfölötti hatalomnak vélsz, az csupán a természeted gyengesége. A tömeg helyesel bennünk, drága Witold, a bennünk vezeklő és gyökerező tömeg hallatja moráját, elnyomja jobbik énünk hangját, és görcsösen kényszeríti tenyerünket a vak és zajos tetszésnyilvánításra. A csorda-ösztön homályosítja el bennünk a józan ítéletet, az csempészi belénk az ősi és barbár gondolkodásmódot, az atavisztikus, legyőzött logika arzenálját. A tréfa megostromolja Benned a tömeget, mert tudja, hogy – mint idomított medve a cigány sípszavára – feltámad Benned a sötét és artikulálatlan jeladás.

A Wilcza utcai doktorné! Halomra akartad dönteni terveimet, zavart akartál kelteni érzelmeimben, amikor főszereplőként egy rendezett, összetartó, tekintélyes céh képviselőjét állítottad elé, párviadalunk arcvonalát közvetlenül a nemek harcát vivő front szomszédságában jelölve ki? Agyafúrtan el akartál csalni a határvidék Neked oly jól ismert ingoványos talajára, ahol érzelmeink iránytűje zavarodott pörgésbe kezd, ahol az erkölcsi meghatározások pólusai furcsa ambivalenciával cserélnek előjelet, és a gyűlölet meg a szeretet elveszti egyértelműségét a nagy, egyetemes zűrzavarban? Nem, nem, drága Witold, ebből én kiszabadítottam magam, már ellen tudok állni ennek a nagy konfúzióknak, el tudom választani, meg tudom különböztetni azt, ami nem tartozik egymáshoz. Kétségkívül értékelem, és készséggel elismerem, hogy a doktornénak szép combja van, de ezt a tényt az őt megille-

tő helyre teszem. Elejét tudom venni annak, hogy a doktornő lábikóinak dicsőítése merőben illetéktelen régiókba szivárognon. És a dicsőítés, minden lojalitásával együtt, nem akadályoz meg abban, hogy az intellektuális szférában ne érezzek őszinte megvetést a doktornő nyárspolgári ostobasága, korlátolt gondolkodása, a számomra idegen és ellenszenves mentalitása iránt. Úgy van, őszintén bevallom, hogy gyűlölöm a Wilcza utcai doktornét, akiből minden érdemlegeset kimostak, gyűlölöm a tiszta, desztillált alakban fennhéjázó orvos-feleséget, a doktor asszonyának, sőt, egyszerűen az asszonynak az iskolapéldáját... jóllehet egy merőben más szférában bajosan tudnék ellenállni lába varázsának.

Semmi kétség, lényem villogó ambivalenciája, Janus-arcúsága, attól függően, hogy a doktornét a lába vagy az intellektusa tulajdonosaként szemlélem, figyelemreméltó és meghökkentő, s filozófiai általánosítások, metafizikai távlatok kutatására ingerel. Azt hiszem, itt az emberi lélek egyik alapvető ellentmondását értük tetten, az élet egyik vonagló metafizikai csomójára tapintottunk.

Nem vagyok híve a könnyű egyszerűsítéseknek, de azt javaslom, hogy amíg a pszichológia pontosabban nem tisztázza ezt a dolgot, ideiglenes magyarázatként fogadjuk el, hogy nemiségünk, az ideológiai holdudvarával együtt, más fejlődési szakaszba tartozik, mint szellemiségünk. Egyáltalán, a különféle szférák fejlődési fokát tekintve szerintem a pszichénk nem egységes, és ellentmondásait meg antinómiáit a sokféle egyidejű rendszer kereszteződésével magyarázhatjuk. Ez gondolkodásunk megtévesztő sokágúságának forrása.

Szándékosan léptem a nemiség talajára, minthogy kiválasztottságához, a saját számlánkra írandó tapasztalásához az élet praktikáinak súlya alatt rég hozzászoktunk. Pszichénk sokrétúsége ezen a ponton különösen nyilvánvaló. Kevésbé nyilvánvaló az általános erkölcsi, biológiai és társadalmi értékrend talaján, és itt olyan területre léptem, ahol Te vagy a legilletékesebb. Ismerem ezzel kapcsolatos felfokozott érzékenységedet, a kifejezetten beteges (s ezért termékeny) aggályaidat. Ez egy beteg pont, ahol túlzott érzékenységed a tetőfokára hág, ez a Te Achilles-sarkad, amely viszket és szurkál, mintha egy új végtag akarna kibújni belőle, egy új kéz, amely ügyesebben markol a meglévőknél. Próbáljuk meg körülhatárolni és elkülöníteni ezt az igen fájó és érzékeny helyet, próbáljuk meg sebészileg lokalizálni, akkor is, ha szerteágazik és minden irányban terjed. Azt hiszem, Téged az nyugta-

lanít és térít le utadról, hogy létezik egyféle íratlan értékkódex, egyféle névtelen maffia, egyféle ellenőrzést kijátszó *consensus omnium*. A hivatalos értékek mögött, amelyeket elismerünk és vallunk, egy nem hivatalos, de erős egyezség rejtekezik, egy megfoghatatlan föld alatti rendszer – cinikus és erkölcstelen, irracionális és gúnyos. Ez a rendszer (mert hiszen magán viseli egy következetes rendszer minden jegyét) süti rá az eltévelyedett asszonyra a hűtlenség bélyegét, ez építi a képtelen hierarchiákat, ez tölti meg ellenállhatatlan erővel a lapos viccet, ez terel bennünket akaratumk ellenére és a tudtunkon kívül az egyetértő nevetés uralma alá. Ez a megfoghatatlan rendszer, amely nem lokalizálható, amely úgyszólván a molekulák közt hatol az értékrendünkbe, amely kitér a felelősség elől, és kisiklik, amikor fékezni vagy rögzíteni próbáljuk – amely otromba, komolytalan, és a gúny gyilkos fegyverével öl –, csakugyan nyugtalanító és különleges jelenség. Nem tudom, akad-e halandó, aki mentes a bűvöletétől.

Nagy érdemnek tartom, hogy Te voltál az első, aki ezekre a dolgokra irányítottad gondolatainkat és érzelmeinket. Ha nem tévedek, elsőként Neked sikerült kiszimatolnod ezernyi bűvőhelyének valamelyikén a sárkányt, és karnyújtásnyira kerülnöd hozzá. Szívem szerint már most a melledre tűzném a sárkány eljövendő legyőzőjének kijáró érmet. Mert olyanféle rossznak tartom e névtelen rendszert, amit le kell győzni. Ezért nyugtalanítanak elhúzódó fondorkodásaid a sárkánnyal. Terjengős sugdolódzásaid és tárgyalásaid, az egész kétkulcsos és zavaros politikád. Az Isten szerelmére, ébredj fel! Rázd le magadról az elvakultságot! Lásd végre, hol az ellenség és hol a barát! Te, aki arra vagy hivatva, hogy megöld a sárkányt. Te, aki éles szimatoddal a legrejtettebb bűvőhelyen is megtalálod az ellenséget – ökleld fel őt végre az agyarádra, forgasd meg – kétszer csattintva fogsoroddal – a szádban, és harapj, marj, harapd át a torkát!

Nem, Witold, én hiszek Benned. Te csak egy mágus mozdulataival bővölöd a sárkányt, hízelgéssel tömjénezed, delejezed, hogy az örök bálvány pózába merevedjen, mert hiszen ezzel gyanúsítod. Ebben én, természetesen, segédkezni fogok Neked. Ültessük trónra a Wilcza utcai doktornét, hozsanna, hozsanna, hajlongjunk előtte. Hadd terpeszkedjen, hadd düllessze fehér hasát, hadd feszítse őt a büszkeség – a doktornét a Wilcza utcából, az örök eszményképet, minden vágyunk célját, hozsanna, hozsanna...

Miközben mámorosan ott ül a trónon, kilépve medréből, kék szeme keresztülnéz rajtunk, és nem lát bennünket – elemezzük a doktorné arcát, ve-

gyük szemügyre arckifejezését, eresszünk szondát e kifürkészhetetlen ábrázat mélyére.

Azt mondod, hogy ez az élet arca? Azt mondod, hogy nemcsak nekünk, okosabbaknak és jobbaknak van jogunk gúnyt úzni a doktornéból, hogy a csipkelődés, megvetés és csúfolódás joga őt is megilleti? Az alantas pártját fogod a magasrendűvel szemben, Witold. Megpróbálsz kompromittálni tevékenységünket, amikor a doktorné súlyos, irdatlan testét állítod a szemünk elé, és egyetértés buta vihogásával. Azt állítod, hogy a doktorné személyében az életerőt véded, a biológiát az absztrakcióval szemben, a mi életidegenségünkkel szemben. Ha biológia, Witold, akkor talán a doktorné lomhaságának ereje, ha életerő, akkor talán a tehetetlen, súlyos tömege.

Csakhogy a biológia avantgárdja a gondolat, a kísérlet, az alkotói lelemény. Mi vagyunk a harcoló biológia, a hódító biológia, igazából mi vagyunk életerősek.

Ne neved. Tudom, hogy mire gondolsz, hogy milyen lesújtó a véleményed életünkről. És ez fáj nekem. Te a Wilcza utcai doktorné életével hasonlítod össze a miénket, és úgy találod, hogy az övé a reális, a földben jobban gyökerező, miközben mi, a fellegek alatt építők, az unalom többszáz atmoszférás nyomása alatt ábrándozva pároljuk a jóformán senkinek sem kelendő műveinket. Az unalom, Witold, a megváltó unalom! Az a mi magasrendű aszkézisünk, az a mi finnyáságunk, amely nem engedi, hogy részt vegyünk az élet dús lakomáin, az a mi megvesztegethetetlen ízlésünk, amely új és ismeretlen táplálékra esküszik.

Végezetül hadd mondjam el Neked röviden, hogy hol szeretnék Téged látni, hogy szerintem hol van a Téged megillető hely és a Téged megillető poszt. Benned minden megvan ahhoz, hogy nagy humanista légy. Mert a Te ellentétekre fogékony, beteges érzékenységed nem más, mint az egyetemeség utáni vágy, a vágy, hogy humanizáld az elembertelenedett térségeket, hogy kisajátítsd a partikuláris ideológiákat, s a nagy egység szolgálatába állítsd őket. Nem tudom, hogy fogod ezt véghezvinni, de azt hiszem, ez a pozitív értelme és szentesítése a ténykedésednek, amely eddig abban merült ki, hogy riogattad és puskavégre kaptad a fél-emberi vadaskertek állatait.

Üdvözöl a Te Bruno Schulzod

KÖRTVÉLYESSY KLÁRA fordítása

Esterházy Péter
AZ ANYAG DÍCSÉRETE
avagy A NAGY-DROHOBICSI RÉM-ÜLDÖZÉS

Gikszer és ficam – jellemzi Gombrowicz saját és Schulz művészetét kellemetlen naplójában. Amelyből többek közt kiderül, hogy Schulz nagyon szerette és tisztelte Gombrowiczot, amiképpen Gombrowicz is. Schulz vesztésre született, és a világ ebben készségesen segítette. Mindketten úgy csüngtünk a lengyel irodalmon, mondja még Gombrowicz, akár valami cikornya, cicoma, dísz, agyrém, griffmadár.

Az ilyesfajta ember otthonában a bomlás egyre szélesebb körökben gyűrűzik, olyan eseményekkel foglalkozik, melyeknek nincs meg saját helyük az időben. Nem nappal vagyunk és nem éjszaka. Közben, csak közben. Lágy pelyhekben szitáló alkonyok, ragacsos, álmos hajnalok vagy más szóval léha, vad lapu-káposzták, és-de-miközben a tébolyult és vad idő kitör az események jármából.

Minden zseni kortárs, következésképp helyeslőleg bólogatunk, igen, igen, a Szent Eredeti mélységes megaláztatásban és lefokozottságban. És a Krokodil utca vajon nem 1992-ből való, hogy úgy mondjam, modern utáni? – Az egész terület nem más, mint a vágyak idő előtt elburjánzó s épp ezért erőtlenség, üres erjedése. A rendkívüli könnyűség atmoszférájában kicsírázik itt minden röpke óhaj, minden átmeneti feszültség üres, felfújott dudorra kél-dagad, s azonmód szárba szökken a pihés gyomok, színtelen, szőrös mákvi-rágok szürke és könnyed tenyészete, vízió és hasis súlytalan szövetéből sző-ve. Sehol nem érezzük magunkat annyira fenyegetettnek a lehetőségektől, mint itt, sehol nem rendít meg bennünket ennyire a teljesülés közelsége, nem sápaszt el és bénít meg ennyire a megvalósulás kéjes dermedtsége.

Hát nem itthon vagyunk, ismerős, meghitt terepen?

Schulz tudta, amit mindenki tud (tud és elfelejt), de akkor, túlzón szólva, csupán Gombrowicz és Kafka tudott, hogy „bármi megtörténhet”. Nem, ezt most rosszul mondom, ezt minden nagy író tudja, sőt azt hiszem, ebben áll a nagysága, ebben a mindenben, a képlékeny Ovidiustól a szigorú Flaubert-ig.

Schulz talán azért olyan ismerős, mert a térhez és időhöz fúzi hangsúlyos és kitüntetett viszony, mindkettőt mintegy élőlénynek tekinti – az elkülönösödött bomló idő, ahogy burjánzik, tombol és elhal, elárval, nem euklideszi világban élünk, összegabalyodnak és felcserélődnek egymással az utcák, az egyik álomból a másikba támolygunk, és metaforákon élősködünk... Hiába, úgymond, álom az egész, a ló, a rák, a csótány, az apám, a káposzta, hiába találok magam reggel rendben az ágy nehéz iszapjában, késő, minden megtörtént, a ló, a rák, a csótány, az apám, a káposzta, minden megesett velünk. Minden igaz, az arabeszkék rémülete, Arendt professzor éjszakai rajzórái, apánk is igaz, aki nincs, s aki kifogyhatatlan az anyag dicsőítésében. Nincs halott anyag – tanította –, a halottság csupán látszat, mely mögé az élet ismeretlen formái rejtőznek. A maszk az igaz, a jelmez, az álarc, a báb, a próbabábu, a színfal, a kulissza, a színpadiasság komor pompája, komor röhejessége.

Ha igazmondással kívánnék port hinteni a szemekbe, azt mondanám, Schulz dekonstruál. Mindenesetre szétszedve teremt. Az irodalom azért lehetséges, olvashattuk valahol, mert a világ még nem kész. Schulz rémülete a kész-től való (jogos) rémület. Ez az alapja metafizikus komédiájának.

Fokozatosan fagyunk bele a saját életünkbe. Az élő – önnön valóságától régen elhagyatva – dermedt, az anyag tombol, nem ismer tréfát. Mindig tragikus komolysággal teljes. Ki merészeli azt hinni, hogy játszani lehet az anyaggal, tréfából alakíthatni, hogy a tréfa nem nő beléje, nem evődik be az anyagba nyomban, mint sorsa és rendeltetése?

A gyerek teljes és drámai lény. Az élet ennek a fokozatos elvesztése, fokozatos halványulás, apránkénti halál. Ezért gyermek Schulz, ez magányos harcának tétje.

És mert mi történik, ha valakit fölkap a szél, és egyre följebb és följebb emelkedik a sárga kifürkészhetetlen őszi egekbe? Ki kell húzni az osztály névsorból.

Emlékszünk a megkorbácsolt lovat sirató Nietzschére. Nem tudom, ennek a megrendülésnek milyen jelenet felel meg Schulz életében vagy mító-

szában. Csak azt tudom, hogy Bruno Schulz nem zokog ama igáslovon,
nem. Ő maga a ló.

Reiman Judit

Bruno

Schulz

(1892-1942)

Bruno Schulz,

a galíciai Drohobycz város Jagelló-gimnáziumának rajz- és kézimunkatanára ötven évet élt, és több, mint ötven éve halott. Ötven év, fél évszázad elég idő az irodalom próbatételéhez. Ötven év alatt egy irodalmi mű vagy meghal, vagy új életre kél. Minden jel arra mutat, hogy a Schulz életében 1934-37 között

megjelent két kötet, a *Fahajas boltok* és a *Szanatórium a Homokórához* maradandó, szüntelenül újabb fényben mutatkozó értékeket őriz, amelyek újra meg újra a világ kulturális érdeklődésének középpontjába kerülnek.

Ki volt ez a

jelentéktelen külsejű, „apró, nagyfejű gnóm”, ahogy Gombrowicz jellemezte barátját, ez a csupa-szellemiség, a világ hétköznapi dolgaival állandóan hadakozó, befelé tekintő zsidó mágus, akinek kozmikus magányát harminc elbeszélés és számos grafika őrzi?

Schulz

eseménytelen életét mindvégig a Lemberghez közeli Drohobyczban, ebben a tipikus galíciai stétben élte le, nem messze Baal Sém Tov és a haszidizmus

szülőföldjétől. Életén nem változtatott megjelent elbeszéléseinek fővárosi sikere, ismert írók barátsága sem. Az iskolai munka egyre inkább fárasztot-

ta, a harmincas években egyetlen célja az alkotói szabadság kiharcolása volt. Csak rajzolás, írás közben érezte jól magát, sokat levelezett, és ezekből a levelekből lassan kezdtek kibontakozni egy nagy irodalmi mű körvonalai. S bár sokan támadták „idegenes” nyelvezete miatt, mindvégig kitartott az írás mellett. Aztán 1939-ben jött a szovjet megszállás, és Kelet-Galíciát a Szovjetunióhoz csatolták. Schulz állami vezetők portréit, kommunista plakátokat fest a megélhetésért. 1941-ben sorsa még rosszabbra fordult: a németek beözönlése után átköltöztették a gettóba. Egy ideig védte őt egy Gestapo-tiszt, akinek szüksége volt Schulz festői tehetségére. Ez lett a veszte. Valaki megirigyelte a némettől a „saját zsidóját”.

Bruno Schulzot

1942 novemberében szülővárosa, Drohobycz utcáján fényes nappal lelőtte egy Karl Günther nevű Gestapo-tiszt. Éppen akkor, amikor varsói barátai unszolására hosszas vívódás után elhagyni készült szeretett városát.

Schulz művei

olyan írókat ihlettek meg, mint I. B. Singer, Bohumil Hrabal és Danilo Kiš, akik közeli rokonukat tisztelték a galíciai mágusban. Danilo Kiš *Kert és hamu* című regénye akár a schulzi életmű folytatásának is tekinthető.

Világhírűvé lett az izraeli David Grossman *A jelszó: szeretet* című könyve, amely egyik fejezetét teljes egészében Bruno Schulzról szenteli. Susan Sontag Amerikában Bruno Schulz-díjat alapított, melyet elsőként Danilo Kišnek ítéltek oda.

Schulz

életében mindössze az említett két kötet harminc elbeszélése jelent meg és néhány remekbe szabott esszéje, recenziója. A hatvanas évektől kezdve életművének fáradhatatlan kutatója, Jerzy Ficowski folyamatosan adja közre a megtalált leveleket, rajzokat, kéziratokat. Az 1992-es Schulz-évforduló nagy szenzációja volt Ficowski bejelentése, miszerint nyomára bukkant az opus magnumnak, a Könyvek Könyvének, az elveszettnek hitt *Messiás* című

regénynek, amely jelenleg – megbízható források szerint – a KGB valamelyik archívumában várja a feltámadást. Valamilyen különös átok folytán ugyanis a kényes információ birtokosai sorra meghaltak, még mielőtt közkinccsé tehetnék volna tudásukat. Jerzy Ficowski felhívással fordult a világhoz abban a reményben, hogy újabb nyomravezető jelentkezik a mű felkutatására.

Ha Schulz műveit

a történelmi időbe akarjuk helyezni, elmondhatjuk: a Monarchia végnapjait írta meg egy galíciai kisvárosban, apja, a szolid rőföskereskedő és filozófus-mágus alakjában a gyermek szemével láttatta a régi világ letűnését. A gyermekkor „lenne annak a »zseniális korszaknak«, a »messiási kornak« a megvalósulása, melyet annyiszor ígértek nekünk az összes mitológiák” – írja. Schulznál a történelmi idő mindig csak másodlagos, még akkor is, ha, mint például *A tavasz* című elbeszélésben, maga Ferenc József is megjelenik a színen. A schulzi művet sokkal egyetemesebb, kozmikus ciklusok fogják keretbe. John Updike szerint a *Fahajas boltok* szerzője „Borgeshez hasonlóan kozmogóniát ír, mindenfajta teológia nélkül”. Újra meg újra, novelláról novellára építi a maga világát rég elfeledett históriák szertesztét heverő cserepeiből. „Gondolatainknak egyetlen olyan paránya sincs, amely ne a mitológiából származnék, s ne annak átváltozása és átlényegülése lenne. A szellem eredendő funkciója a mesélés, a »történetek«

létrehozása. Az emberi tudás mozgótereje az a meggyőződés, hogy kutatásai végén majd rátalál a világ végső értelmére” – írja *A valóság mitizálása* című esszéjében. De miből építkezik a tarka fantazmagóriák, mesék és szenzációk mestere? Schulz megadja a választ: értéktelen kacatokból, melyek kulisszái között folyik az életünk, ahol az egyedüli lényeg a maszkok, a formák állandó változtatása adja. „Valahogy érdekelték vagyunk a valóság e csődjében” – írja Witkiewicznek. Bár sokan és sokszor rámutattak már arra, hogy Schulz

kétségkívül a századforduló bécsi-prágai írói, Karl Kraus, Musil, Kafka és a német expresszionisták szellemi társa volt, egy lényeges dologban különbözik tőlük: az egyetemes méretűre dimenzionált rettegés helyett ő inkább sa-

ját gyerekkorából épít házat magának, a Könyvek Könyvének megírására készül. A mindent előzőnlő káosz agresszivitásával szemben úgy védekezik, hogy azt beengedi falai közé, és helyet keres neki a lét tereiben. „Egy kicsit úgy írt, mint Kafka, egy kissé, mint Proust, de néha olyan mélységekbe látott, mint azok soha” – mondta róla I. B. Singer. Schulz számára az írás a világ megértésére, a félelem kirekesztésére tett kísérlet. Olyasmi, mint a valóság negatív elfogadása Hrabalnál. Schulznál sohasem az a lényeg, hogy az egyes történetek valójában mit jelentenek, hanem hogy hogyan mennek végbe. A forma, az anyag állandó, színekben tobzódó átváltozása, beleértve apja és mások alakját is. Itt nem társadalmi és pszichológiai szimbólumokra vezethető vissza, mint Kafkánál.

A schulzi metamorfózisok, szemben a kafeai metaforákkal, olyan szituációk, amelyek cselekvésbe mennek át, más formát öltenek, és semmit sem

szimbolizálnak, azaz a valóság szerves tartozékai. Nem véletlenül jutnak eszünkbe róluk Chagall festményei. „A lényeg, hogy ne feledjük: egyetlen Mexikó sem végállomás, hanem csak átmenet, amelyen a világ csak átlép, minden Mexikó mögött újabb, még ragyogóbb Mexikó tárul föl – felülmúlhatatlan színekkel és aromákkal” – írja.

Schulz

életműve nem bontható korszakokra, fejlődési szakaszokra, ilyen irányú vizsgálódásaink rendre csődöt mondanak. Az egyedüli üdvös módszernek az archeológiai, vagy ha úgy tetszik, intertextuális megközelítés látszik, hiszen a látszólag sima felszín alól újabb és újabb metaforák, jelentéshéjak sejlenek fel. A schulzi világ alkotóeleme elsődlegesen a nyelv, s ezt a valóságot a többértelműség, az ironia, a palimpszeszt-kulisszák és metaforák tartják mozgásban. Schulz, a nagy kabbalista számára a nyelv nemcsak a világ

felépítését adja, hanem lényegében az egyedüli valóság is: „A világ értelmesítésének folyamata szoros kapcsolatban áll a szóval. A szót rendszerint a valóság árnyékának, tükörképének tekintjük. Helyesebb volna ennek az el-

lenkezőjét állítani: a valóság a szó árnyéka. A filozófia voltaképpen filológia, azaz a szó mélyreható, alkotó vizsgálata.”

A szövegekhez

készült illusztrációknál érdekes megfigyelnünk kép és szöveg viszonyát.

Írásaiban Schulznak sikerült legyőznie a mimézist, ami azonban rajzaiban nem sikerült. Ezért ő maga a prózát többre tartotta a rajznál. De illusztrációi érdekes bizonyítékai annak, hogyan harcol a „szó” az „anyaggal”. Az irodalmi jel konkretizációja megköveteli a szerzőtől, hogy megpróbálja azt lefordítani a rajz nyelvére, s megfelelő metaforát keressen, azaz szétzúzza a rajz jelentési kánonját, egyben működésbe hozva a konnotációkat. A harc eredménye mindkét tendencia jelenléte a képeken, ez adja Schulz rajzainak sajátos, megismételhetetlen hangulatát. Különös szimbiózisban találkozik itt a mimézés és a „szürrealista idézőjel”, ahol az álomképeket, a legélénkebb fantázia szüleményeit egy galíciai kisváros díszletei között látjuk. A prózában a kreativitás dominál, a rajzokban a mimézés, ezért e két terület kiegészíti egymást: az irodalmi víziót életrajzi környezetbe helyezi, a valóságot pedig ironikus idézőjellel látja el.

JEGYZETEK

Fahajas boltok címmel Bruno Schulz összes elbeszélését adjuk közre. Kötetünk tartalmazza Schulz két prózakötetének (*Sklepy cynamonowe* – Fahajas boltok; *Sanatorium pod Klepsydrą* – Szanatórium a Homokórához) teljes anyagát, valamint *Az üstökös*, *Ősz*, *Az ábrándok köztársasága* és a *Haza* című elbeszéléseket. Kiadásunkban felhasználtuk azt a válogatást, melyet 1969-ben az Európa Könyvkiadó jelentetett meg *Apám tűzoltó lesz* címmel Kerényi Grácia fordításában. Az ebben a kiadásban nem szereplő műveket új fordításokban közöljük. Az Európánál megjelent szövegeken – két elbeszélés címét kivéve – érdemben nem változtattunk. A „Manekenek” cím jelentését az időközben eltelt majd harminc év módosította, ezért „Próbababuk” címmel adjuk közre, valamint a lengyel eredetihez igazodva az 1969-es kiadásban „Kaméleon utca”-ként szereplő címet visszaállítottuk „Krokodil utcá”-ra.

A szerkesztő

[1] Részlet (a szerző megjegyzése).

[2] Ezért kissé neheztelek Schulzra, mert csak a megfelelő arc és lélek kombinációja a hozzájuk tartozó lábakkal adja gyönyör és kín erotikus coctail-ját. (S. I. Witkiewicz megjegyzése)

[3] A szöveg eredetileg a *Tygodnik Ilustrowany* 1935. évi 17. számában jelent meg.

[4] A levelezés a *Studio* folyóirat 1936/7. számában jelent meg.

[5] Bogusław Kuczyński (1907-1974) – prózaíró, néhány regény és elbeszéléskötet szerzője. 1934-től szoros kapcsolat fűzi Zofia Nałkowskához, akivel 1936-1937-ben közösen adja ki a *Studio* irodalmi lapot. Kuczyński 1960-tól az Egyesült Államokban élt.

TARTALOM

FAHAJAS BOLTOK

Augusztus

1

2

3

Az Úr látogatása

1

2

Madarak

Próbabábuk

Értekezés a próbabábukról avagy a Genezis második könyve

Értekezés a próbabábukról Folytatás

Értekezés a próbabábukról Befejezés

Nimród

Pán

Karol úr

Fahajas boltok

A Krokodil utca

Csótányok

Vihar

A nagy szezon éjszakája

SZANATÓRIUM A HOMOKÓRÁHOZ

Könyvek Könyve

I

II

III

IV

V

A zseniális korszak

I

II

III

IV

Tavaszi

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XXIX
XXX
XXXI
XXXII
XXXIII
XXXIV
XXXV
XXXVI
XXXVII

XXXVIII

XXXIX

XL

Júliusi éj

Apám tűzoltó lesz

Másodősz

Holtszezon

I

II

III

IV

Szanatórium a Homokórához

I

II

III

IV

V

Dodo

Edzio

1

2

A nyugdíjas

Magányosság

Apám utolsó szökése

ELBESZÉLÉSEK

Ősz

Ábrándok köztársasága

Az üstökös

1

2

Haza[1]

FÜGGELÉK

Bruno Schulz A valóság mitizálása

Stanisław Ignacy Witkiewicz Interjú Bruno Schulz-cal

Bruno Schulz Stanisław Ignacy Witkiewiczhez[3]

Witold Gombrowicz Nyílt levél Bruno Schulz-nak[4]

Bruno Schulz Witold Gombrowicz-nak

Esterházy Péter AZ ANYAG DÍCSÉRETE avagy A NAGY-
DROHOBICSI RÉM-ÜLDÖZÉS

Reiman Judit Bruno Schulz

JEGYZETEK